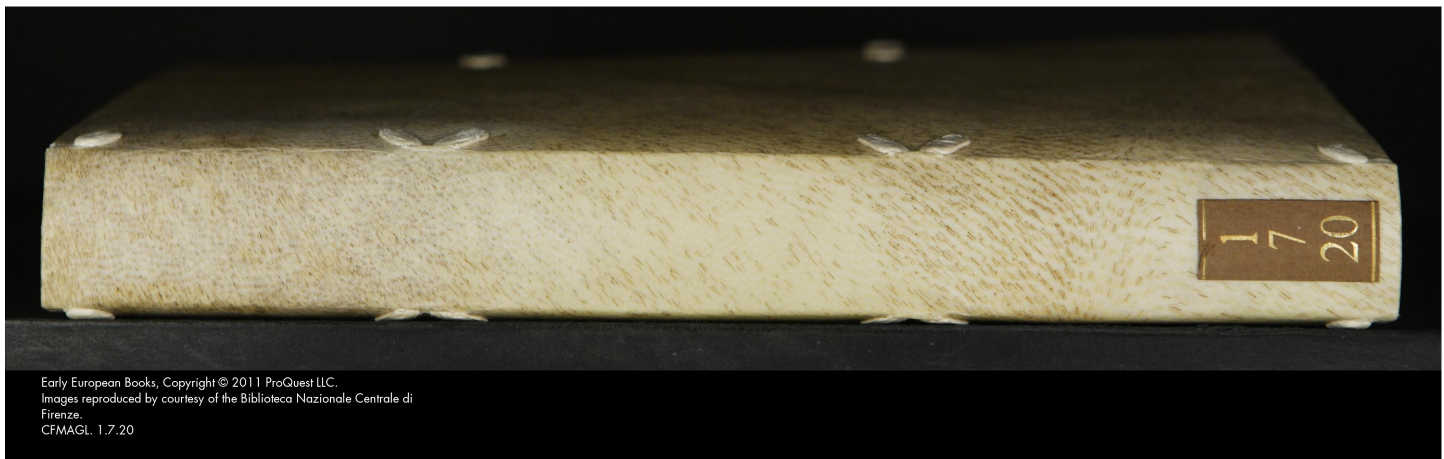
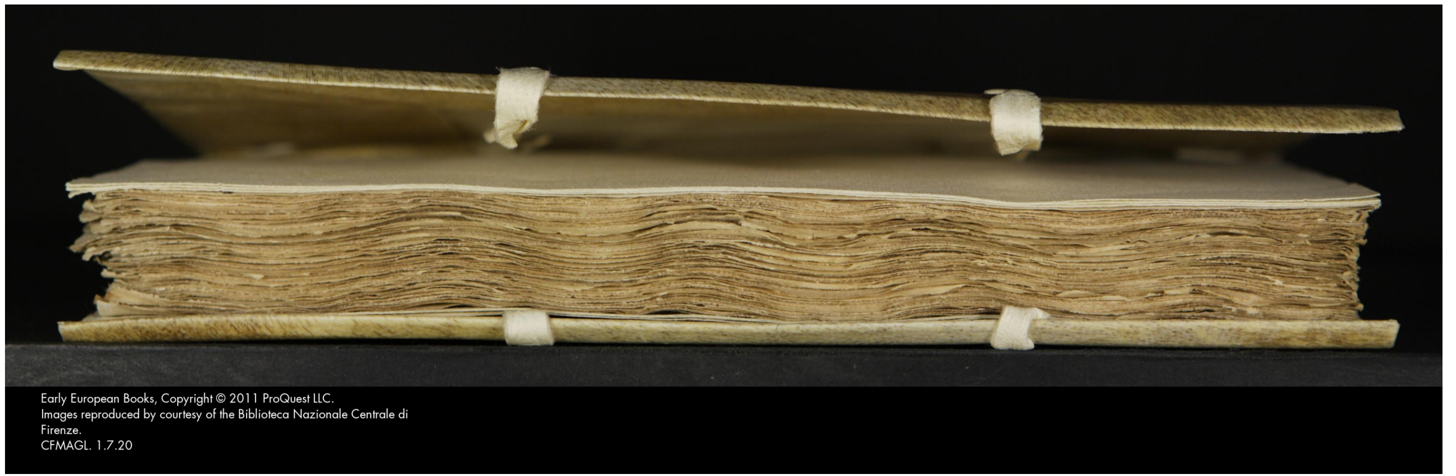

1
7
20

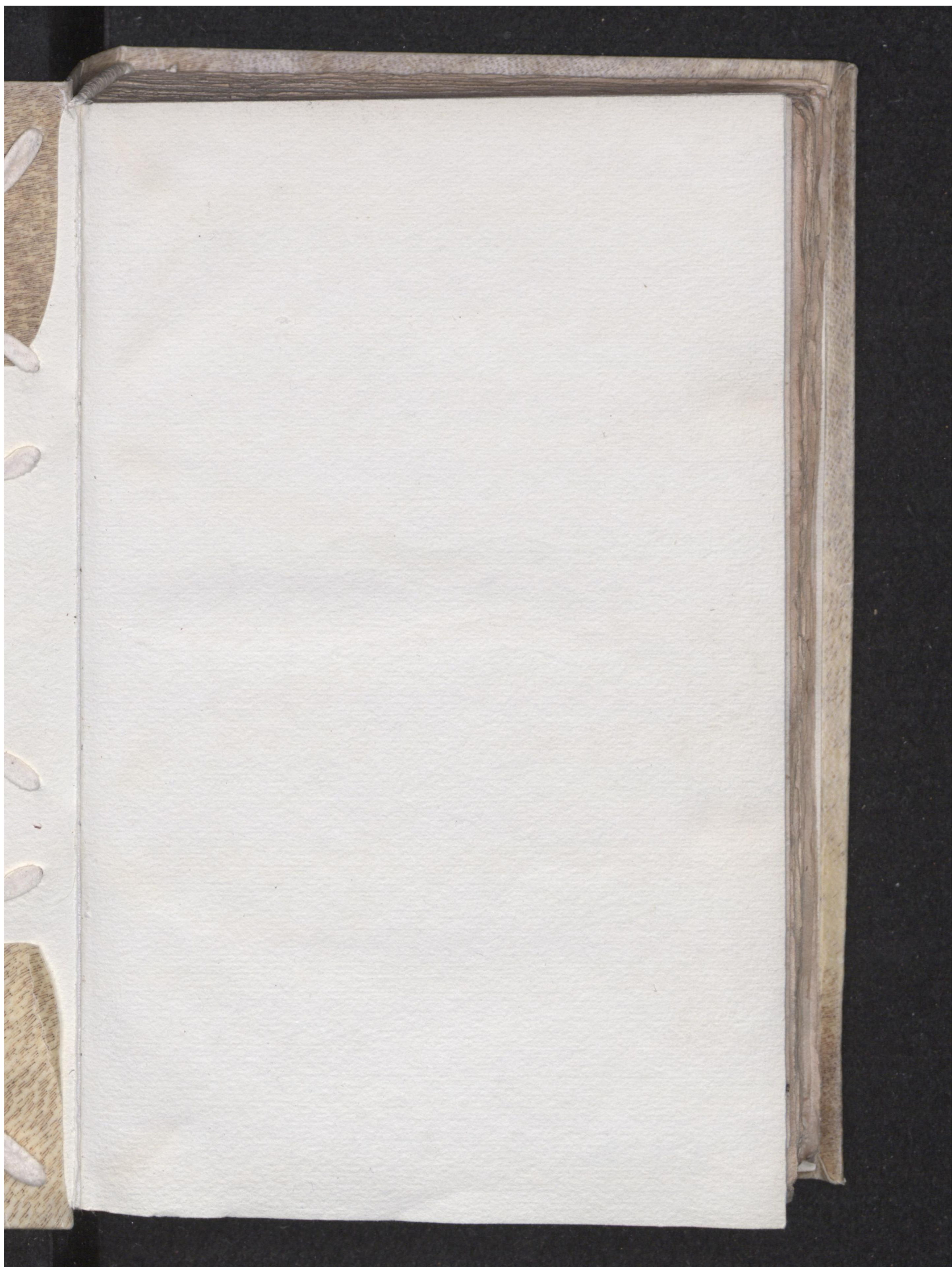

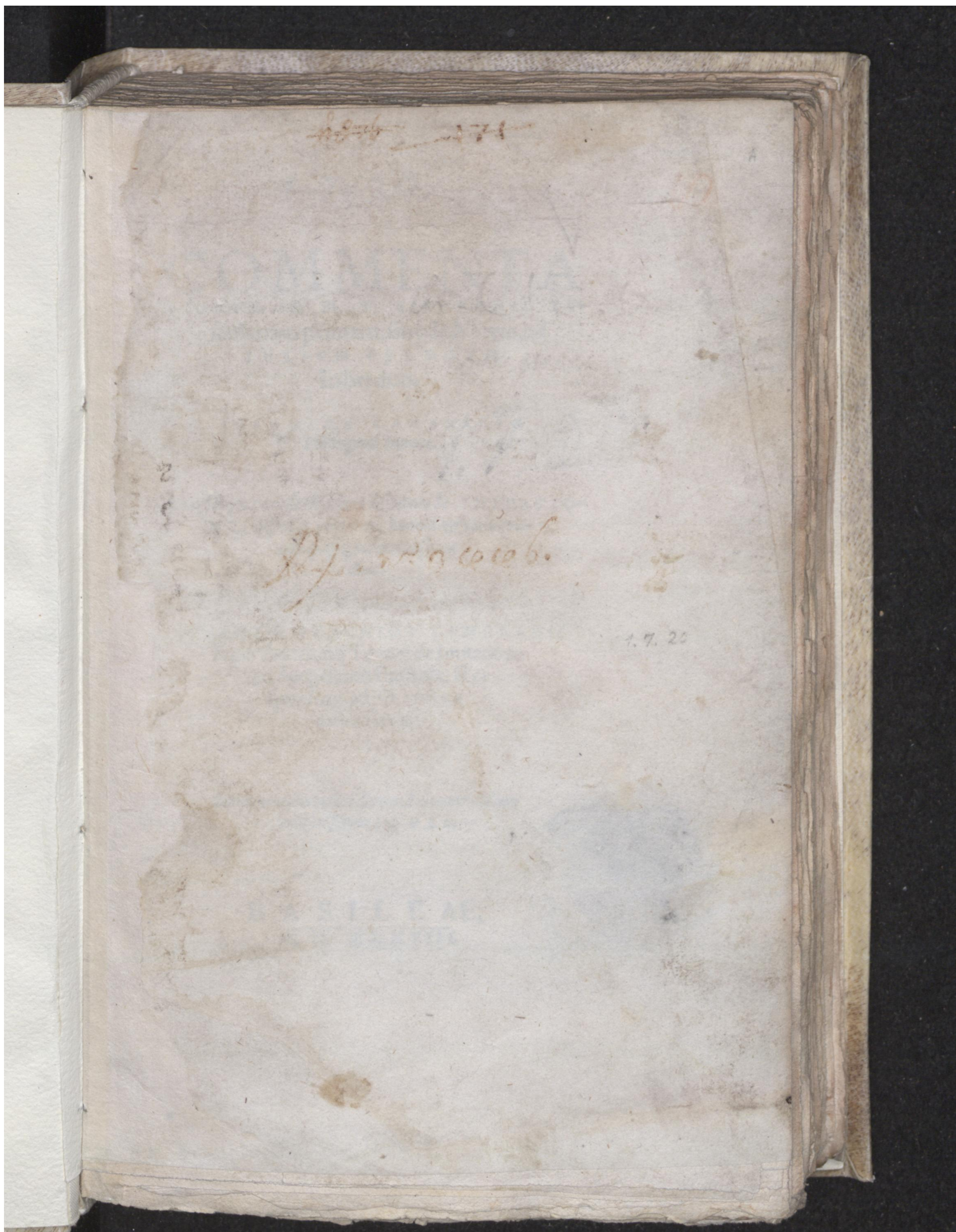

1.7.20

1A.7

COMMENTARIORVM IN M. T. CICERONIS TVsculanam primam, siue de Morte, ad IVLIVM PFLVGVM Libri duo.

IOACHIMO CAMERARIO Pabergensi Autore.

In hoc scripto copiosa est inserta disputatio de IMITATIONE, *defensaq; utilitas atq; bonitas & ratio quaedam quasiq; uia demonstrata illius.*

EIVSDEM IOACHIMI CAMERARII super Apollonij Tyanei de Imitatione ad Scopelianũ Epistola, Responsum, ad IOANNEM OPORINVM.

Rerum ac uerborum in hisce omnibus memorabilium locupletissimus INDEX.

BASILEAE, M. D. XXXVIII.

CHALCOGRAPHVS LECTORIBVS.

CVRAVIMVS etiam impreßione absolutos Commentarios hosce relegi, quo emendatiores exirent, correctis hinc inde quæ operarum incuria irrepserant mendis: si non suo loco, at saltem annotatiunculis additis. Quam sanè diligentiæ ac fidei nostræ operam boni consuletis, neq; tam deformari libros talibus adiectionibus quàm ornari putabitis. Nam inter elaborandum accidere multa solent, quibus scripta deprauentur. hæc alia ratione quàm hac posterioris cuiusdam emendationis sarciri nequeãt. Mißum etiã archetypũ libri huius ad nos fuit, cũ minus luculentè exaratũ, tũ adscriptionibus et insertionibus chartarũ interpolatũ, ut procliues admodũ offensæ fuerint. Quare ut Correctiones has exponamus:

Pagina 1. uersu 15. legetur, hoc ægit,
2.19. regna uni
3.17. futurum,
4.1. permagnum
5.28. uideretur.
6.12. Britano homini,
7.7. perspecturum, admodum uoluisse
Ead.34. inquam. Quicquid tibi, inquit,
9.13. prænomen, illud
10.1. dele) post Cicero.
11.8. Chronica aliter tradant, intercesit) Pythagoras,
Ead.10. non profeßionem
12.18. numerus. quicquid
13.29. Mores autem, &c.
15.9. Quæ sunt lecta,
Ead.14. mendaciola multorum
16.32. Aristotelis,
17.1. artem in Aegypto,
Ead.6. figuras autem
19.4. interserit.
21.14. Montagnanos
22.8. fortuito mihi caui.
Ead.13. hos optimos appello.
& 33. sic accipe.
29.19. quæ quidam lineamenta
30.24. iacuißent multo magis fœdiusq; abiecti.
33. in marg. Quomodo legẽdus, etc.
40.24. patientibus,
49.1. & dißipant propositum suũ,
51.1. legitur (cur enim
Ead.16. Et hoc:
& 32. ἀπωθαυσι.
57.26. sic nunc te oro,
58.32. sed imitationi
59.23. diligentiæ nostræ,
66.17. me collegisse.
Ead.36. conquiniscito
67.26. præsidium statiuum,
68.16. καταλήψις,
69.32. amicißimum,
71.25. quin huic tantum
79.3. Equidem ad nostram laudem
81.15. bonum. & Terent.
83.15. ordinis, confirmationum,
Ead.27. ac summum eloquentiæ
& 34. facilius eloquentia

85.11. te, qui non huc
Ead.23. mauis ſcribæ
& 30. efferre.
87.3. πινυτὸς prudentes
91.20. Poſtea uerò quàm
92.30. annotabãtur nõ negligenter:
93.31. ut ſolemus,
94.21. Si hoc non fit.
96.12. coniunctiones omiſſæ
97.11. delectare poßit.
Ead.32. Sed eadem
98.14. cognoſces.
Ead.26. De literis hactenus.
& 32. in hoc, fiet,
100.13. ſalute. Facta
Ead.34. defenſionem
101.13. quanq; barbarum ſit,
105.4. immortalitatem optare

Hoc loco non uoluimus dißimulare, inter impreßiones non animaduer
ſam fuiſſe chartam unam, in qua deſcripta quædam ad hoc genus tranſpo-
ſitionis adiungi deberent: atq; ea ſubiecimus, concinnanda cum fine eorũ
quæ de tranſpoſitionibus dicuntur, qui incidit in Pag.105.uer.21. Sunt au
tem hæc: Eódem quoq; referentur ea, in quibus quod non ſtatim ſenſus uer
bis explicantur, neq; abſoluuntur, ſed producuntur longius, & interpo
ſitionum crebritate quaſi ſuſpenduntur, ſolet oratio repetitione priorum
contexi, ne obſcura fiat. Hæ autem contextiones notantur his plerũq; uer
bis, IGITVR, ERGO, INQVAM. Tuſcul.3. eſt huiuſmodi ab in-
» cepto progreßio longior: Veriſimile etiã illud eſt, qui ſit temperans, & c:
» Requires enim, cum uoles. Rurſum Tuſcul.4. Quid autem ex tragœdia
» princeps ille Argonautarum? Tu me amoris magis quàm honoris ſeruaui
» ſti gratia. Quid ergo hic amor Medeæ, quanta miſeriarum incendia exci-
» tauit? Pro Cluentio: Nã Saßia mater huius Habiti, mater enim à me nomi-
» nis cauſſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater inquã ap-
» pellabitur: neq; unquam illa ita de ſuo ſcelere & immanitate audiet, ut na
» turæ nomen amittat. Quo enim eſt ipſum nomen amantius, indulgẽtiusq;
» maternum, hoc illius matris, quæ multos iam annos & nunc cum maxi-
» mè filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus maiore odio dignum eſſe du-
» cetis: ea igitur mater Habiti, &c. Pro leg. Manil. Quæ ciuitas antea un-
» quam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam mare tenuiße
» dicitur: non Carthaginienſium, qui permultum claſſe maritimisq; rebus
» ualuerunt: non Rhodiorum, quorum uſq; ad noſtram memoriam diſcipli-
» na naualis & gloria remanſit: quæ ciuitas antea unquam, etc. Atq; in his
etiam hoc reperietur, poſteriora ſæpe à prioribus quodammodo dißidere,
ut in exemplo à nobis tertio loco adducto notare quoq; potuiſti.
Præterea Pag.106.25. Inſerenda hæc ſunt, ut ita legatur: O noſter De
Lib.10 mea. In quo genere inſigne hoc Virgilianum:

Nos, an miseros qui Troas Achiuis Obie. its?
Ead.27. certus sit inquisitioni
107.21. illorum orationem
Ead.36. undiq; tectum
109.32. circunscripto:
110.14. patriam, expetere.
113.21. fraudibus. Cicer.
117.18. libidine sua ab
118.23. condemnata
123.30. Canachi signa
124.32. constitutionis, habitus,
128.33. illa bestia
129.28. hæc pars perspici
Ead.36. studiosè cōtemplantur,
132.18. sic distinguetur: Neq; enim naturæ rerum, peruersa usurpatio, nisi à stolidis & imperitis, ignominiam
133.1. à pulchritudine illius æternæ rei, atq; immortalis formæ mini me aberrasse uideatur.
135.32. idem erat facere, non simile.
Ead.36. diuersitates sunt uoluntariæ
138.24. uidentur aliquid
142.23. necessario fuit,
143.34. incedentes,
144.9. quidam redeundi
148.23. uidetur legēd. ac discurrētes
149.19. adolescentiam,
154.11. Aggeruns,
161.2. ueriß. est enī, causa odij mor.
165.26. loqui: hoc est
166.4. ἐγκεφαλίδα
173.25. pater atq; princeps
Ead.33. Illius præmia, horū pœnæ, naturæ sunt,
176.16. non sine causa
177.1. scribi debent ut uersus, hæc:
Vnde animæ excitantur obscura umbra, aperto ostio Alti Acherontis, falso sanguine imagines mortuorum.
Ead.17. autoritate: multaq;
178.16. εὐδαιμῶνα,
184.30. αἰσθήσεις
185.7. uersus sunt:
Acherontia tēpla, alta orci, pallida Leti, obnubila, obsita tenebris loca.
195.1. Putat autem
198. uers. ult. artificiosius
202.8. τὰ ἑπόμενα,
Ead.9. cœlestium, atq;
& 27. φαέθων. & mox, φωσφόρος
207.30. milies
213.29. τὴν οἰκουμένην
214.6. χλαμυδοειδής. & 16. χλαμυδοειδὴς
215.7. ignotas, nullas
218.15. summum locum
219.6. diuersum à corpore
224.17. moritur. Quod cygnos
Ead.18. ait, apud
229.9. qui omnino
Ead.21. scribantur ut uersus.
Astante ope barbarica,
Tectis cælatis, laqueatis.
246.10. copiosè scribunt
251.21. apophthegma
252.9. mirificè autem
253.18. forte legend. quicquam mei
256.32. νεκρὸν, καὶ ἐρωτᾷ,
262.7. Harmodius
264.21. me cogitis
266. in marg. τερψιχόρη
267.18. ne id gigneret

AVTORVM LOCA,

QVAE IN HISCE COMMENTARIIS *uel citantur, uel explicantur, uel deniq; reſtituuntur.* Eorum *item omnium, quæ de illis ipſis obſeruanda dicuntur,* INDEX.

A

B

C

D

E

F

INDEX.

F I N I S.

COMMENTARIORVM IOACHIMI CAMERARII, IN TVSCVLAnam primam, siue de Morte, Liber primus, ad Iulium Pflugum Præpositum Zeizenum.

CVM sæpe ipse mecum tacite quæsiui, ubi quem mihi notorum hominum diem suum obijsse audieram, tum etiam cum amicis, posset' ne animo & cogitatione humana modus constitui, quo quis non iam dico ferret molliter amici interitum, sed ipse ad suum intrepide sustinendum paratus redderetur: Hanc curam intendit nuper pestilentiæ malum, quo in metu cum omnibus quasi præsentia quædam mortis obuersaretur, multo quàm antè uehementius me agitari percelliq; sensi. Cum autem ita accepissemus, nihil earum rerū quæ ad uitam bene feliciterq; degendam pertinerent, à ueteribus sapientibus neglectum esse, placuit illorū inuenta & placita hac de re diligentius aliquantum excutere, & experiri hæc placandæ mentis remedia. Proposui autē mihi omnium tanquam summam & capita quædam, Ciceronis Tusculanam primā, in qua maximo studio Vir ille sapientißimus hoc agit, ut ex philosophiæ præceptis repelleret mortis metum, efficeretq;, ne quis illam horreret: néue sibi, cum illius dies aduenisset, fugiendam esse duceret. Sed tantum abfuit, ut illa anxietatem nostram relaxarint aut sedauerint, ut etiam magis multo perturbati nobis uisi post illius libri lectionē fuerimus, quàm antea fuissemus. Nam dilēma illud, quo potißimum ipse nititur, Aut non remanere sensum mortuis, aut remigrare animam in cœleste suumq; domicilium: quid habet obsecro non modo cōsolationis, sed planè uirium? Vt taceā, euerti posse, si uerè tertium afferri soleat ex sententia Socraticorum, Ad pœnam etiam animas arripi. Sed si nihil est post mortem sensus reliquum, nimirum hoc nomine fas æquumq; fuerit admodum consternari animū cogitantis, & non penitus dementis ho-

minis, proposita sempiterna scilicet obliuione earum rerum, quas in uita iucũdißimas habuisset: cumq; speciosißimæ lucis et huius diuini luminis aspectus eriperetur, ipsaq; clauderentur in æternam lumina noctem, ut Virgilius cecinit. Fuerit igitur hæc consolatio fortasse stultorum & miserorũ, sua culpa ac uitio: ut si cui longis. tempore conflictato cum grauißimis cruciatibus coxendicum, eius membri enectio pro remedio subijciatur. Tolerabilius enim sit, ut opinor, usu membri carere, quàm sine fine affligi. Admitteret' ne hoc aũt sanus? Recte enim Aristippus: qui cum in naui sedens orta tempestate pauitaret, derisusq; esset ab indocto quopiam, qui negaret philosopho extimescendam mortem, tum igitur Aristippus: Ideo (inquit) fit, quia nõ uenit uterq; nostrum de eadem uita in periculum. In hominis autem, ut dixi, cogitantis animo, quid posse ualere uideatur, quod illum aliquis doceat, Immortalem mortem sempiternam quietem esse? Ipsum uero illud sempiternum, in primis mortis odium excitat. Nam sic obdormiscere, non solum ut resurgas nunquam, sed planè etiam euanescas, cogitationem animi perterret: hoc fugam metumq; incutit, in hoc summa caputq; mali continetur. Interire, occidiq;, & busta sepulcraq; abominantur: quodq; sic dicitur,

Ergo Virgilium perpetuus sopor Vrget. Itemq;,
Nec regna uiui sortiere talis.

Et quibuscunq; cum alijs extinctio animantis, peremptioq; uitæ innuitur. Hæc autem quanto uidentur molliora?

Salue sancte parens. Et,
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem & multa uolentem
Dicere, deseruit. Et,
Superis conceßit ab auris.

Quia nõ extinctos, sed ablatos: nõ perijsse, sed migrasse defunctos fato uitaq; sua in terris significant. Quantos uero plausus commouent hæc?

Qui per uirtutem perit, non interit. Et,
Quamuis nihil ultra
Neruos atq; cutem morti concesserit atræ.

Omnino esse quenquam haud existimo, cui non miserũ uideatur amittere uxorem, liberos, amicos, alia cõmoda: sic quidem, ut omnes horum spe gaudent & exultant, præsentia iucundißime fruũtur. Sed quo maxime delectari homines solent, illo si carendum sit, præcipuam tristitiã affert, & gratißimarũ rerũ priuatio grauis. dolorem complectitur. Quid autem est pulchrius, delectabilius, iucundius, intelligentia, consilio, ratione? Horum usum fructumq; eripi

quis

quis erit tam inhumanus qui dolendum neget? Quid ego illas uoluptates literarum ac artium, ut etiam de doctis loquar, commemorem? cui non aduerſiſs. eſt, qui Homeri poëſin uſq; ad Hectoris ſepulturam legit, in eo illam loco finiri? Quis autem unquam ita requiſiuit ullum cantum intermiſſum, ut deſiderant docti id quod reſtat, cum quod de Atlantico Platonis extat pellegerũt? At adimi in omni doctrina tot tan'que cognitu ſuauium rerum lectionem & memoriam, quis quæſo cum aliqua uoluptate, ut iſti docere uolunt: ut ego aio, abſq; acerrimo dolore pati poßit? Non enim tum cũ mortui erimus, quemadmodum aiunt, hæc triſtia nos affligent: ſed iam cum prouidentur, illam miſeriam & hunc dolorem afferunt cogitantum animis. Futura inquam, præuiſione ſua, reputantium ea ſecum animos fatigant & ſollicitant. Vide enim quantopere Hector affligatur, & perturbetur animo, ijs quæ quidem tum aberãt, ſed euentura ipſe eſſe ſciret. Sic enim ait:

Nanq; animo, atq; meo ſunt hæc certißima corde,
Non procul eſſe diem quo concidat Ilion ingens,
Et Priamus, Priamiq; excelſi copia regni.
Troianis ſed enim quid ſit, Priamoq; futurum.
Quid ue Hecubæ, aut fratrum turbæ, quæ fortiter omnis
Hoſti obiecta, ferox in puluere cæſa iacebit,
Libera ego non iam formidine mente laboro.
De te uero meum pectus nunc cura fatigat,
Si ſeruam armati Danaum trahet agminis unus,
Plorantem, & penſum ducturam hoſtilibus Argis.
Quæ tum ſorte nurus ſimili miſerabilis inter
Iliadas latices Meſſeidos aut Hyperiæ
Cum ui uicta feres. lacrymantem indignaq; fati
Plorantem mala, forte uidens Argiue uiator,
Scilicet Hectoris eſt, dices, hæc inclyta coniunx:
Qui dum Dardaniam nos bello obſedimus urbem,
Princeps ſanguinea inſtaurabat prælia dextra.
Hæc tum triſtitiam pariet tibi mentio, & omnem
Mœrorem renouabit opis penuria noſtræ.
At me morte tegant obita tellure ſub alta
Buſta, prius noſtras ueniat quàm rumor ad aures,
Plangoriſq; tui fletus, raptusq; querelæ.

Eſt igitur hoc ualde inane & futile, Mortem ideo grauem nõ ducẽdam, quod unà cum uita ſenſus nobis omnes eripiantur. Illud uero alterum, ſiquidem ipſi

explicare scirent, per magnum & speciosum erat futurum: In cœlum discedere animas nostras. Sed nemo inuentus est, ut opinor, præter fortasse Socratem, qui uerũ esse sibipse, nedum alijs persuasißet: quiq; non optaret magis quàm crederet, hanc ita rem se habere. Nam si non dubitarunt, cur hanc alteram uiam amißionis sensuũ exquisiuere, qua in tuto collocarẽtur? Dubitatio autem unde extitit, nisi de inopia probationum & argumentorum? Quis enim attulit omniũ uerisimilem saltem coniecturã, de æternitate animorum? Multis etiam hoc ualidum fuit uisum, Quæ secundum naturam essent, non esse mala iudicanda. De quo ipsi uiderint, quàm secundũ naturam mors sit, quæ est euersio illius: quaq; omnia esse quod fuerant, desinunt. Quamuis enim natura ita ferat, ut omnia quæ orta sint, occidant: non ideo tamen hoc intellecto, animus dolore & metu interitus liberatur. Quin etiam neceßitas ipsa, semper contraria & odiosa esse consueuit. Nisi quis ausit dicere, ne morbos quidem fugiendos, neq; malos esse, quod corporea natura illis obnoxia sit. Quia cum illa ex diuersis rebus constent, ut Hippocrates ostendit, fieri quin morbis excrucientur nequeat. Quapropter non affertur huic morbo timoris ac formidinis à ueteribus medicina, quam pollicentur, ne Cicerone quidem interprete, uel potius autore. à quo tamen quæcunq; inuenta & tractata sunt, ita excellentia esse omnium doctorum iudicio definiuntur, ut naturalem quendam modum humanæ sapientiæ excedere uideantur. Nam Epicuri rationem ridere etiam soleo, qua securitas animorum ponatur in desperatione ultima, & neglectione diuinitatis ac humanitatis. Hæc est enim illius summa, cui ancillari coegit ille naturæ non minus ridiculam & ipsam historiam. Libenter autem debere homines mortem oppetere censet, siue uita iucunda illis fuerit, siue iniucunda. Si iucunda, ut tanquam è conuiuio saturi exurgant, & abeant: sin minus, optate quidem quasi acquiescendum. At quo modo? Tali somno, unde non quisquam expergitus extat,

Frigida quum semel est uitai paussa secuta.

Quantopere opus fuit melle, quo contingerentur pocula, in quibus hæc propinarentur? ad quæ profecto fuerit mellitum absinthium. Sed disputemus paululum cum his quoq;, qui tamen disputandi planè imperiti, nunquam animaduertunt quid dicant. Itaq; nihil minus est consentaneum, quàm horum dicta inter se. Non nos quærimus quid postea futurum sit, Et ut uultis, nihil attinere ad nos credimus. Nihil sensus aderit, tum nihil requiretur commodi, affliget aduersi. Iam hoc persuasistis: quid amplius quæritis? Sumus hactenus beati. Quid autem efficiet, ut ista omnia certißime futura non exhorreamus, utq; non angamur animis, cũ cogitemus, Nihil erimus,

uita

uita euanescet, corpus consumetur, interibit animus unà, uel hæc dissoluentur sanè in minutiß. quædam corpuscula, quæ propter exilitatem, omnem sensum effugiant. Hæc futura esse liberate nos metu, nũc quidem inquam, dum prospicimus ac timemus futura. At illi nullam aliam consolationem afferunt, quam hanc: Desines esse, nihil senties. perinde ac si quis condemnato capitis, hoc modo dicat: Ibis sub furca, pendebis, exhalabis in tormentis animam. Quod autem putant firmum esse utrinq;, sicut exposui, sumptum, quàm est fragile? Nam conuerti & in ipsos potest. Cupiunt enim non iniuria, & qui suauiter uixere diutius frui uitæ bonis, & miseri spe melioris uitæ retinentur, ac fouentur. Ita gaudent hac luce utriq;, illas tenebras odere: contra quas aliunde certe petenda antidotus est. non enim habent totius ueteris Philosophiæ cellulæ. Ac peruenit eò quidem illa, ut altius ascendi non potuerit. Sed hoc etiam ipso nocuit, quod res nimium remouendo obscurauit. Vt enim picturæ nimis tenues & subtiles, oculos, cognitionemq́; intuentiũ effugiunt: ita illorum quasi nimiũ perfectionis studium, lucem ueritatis non habet. Discedamus igitur ab his hac quidem in parte cupide, & quæramus opem huius mali, ubi inuenire quidem præsentem liceat, si modo uoluerimus. Quod idem & in alijs facere debebimus, in quib. ratio, mensq́; nostra, tanquam in tenebris incurrere solet: ut sunt ultima illa, quiq; fines bonorum dicuntur, & uniuersa tractatio rerum diuinarum. Vbi autem hæc inuenientur, ut dixi? In stultitia quadam, & quæ Græcis est εὐήθεια. Quam si attulerimus ad lectionem & auditionem eius doctrinæ, quæ uere Sanctarum scripturarum perhibetur, instruemur diuinitus uera scientia & cognitione rerum: unde existet in animis nostris pax, securitas, quies, lætitia sempiterna. Sed de his nunc uerba facere, neq; institutum nostrum, neq; locus fert. Reuertor igitur ad ueterum sapientum monumenta, quorum omnium præceptorum quasi summa quædam, ad tollendum leniendumúe mortis metum, inclusa esse in prima Tusculana uiderentur. Quam cum mihi percensendam proposuissem, quis non uidet, quàm ad multorũ scripta & tradita respiciendum nobis fuerit? Neq; enim alium facile inueneris librum, quasi prægnantiorem antiqua doctrina, neq; pleniorem exemplis, nec in historia longius expatiatum. De his autem placuit eum sermonem exponere hoc scripto, quẽ habuissem cũ chariß. mihi homine DANIELO STIBARO, cũ ad eum nuper secesßissem, ingruente in ciuitate nostra pestilentiæ malo. Quo tempore, quia sublatis scholis ociosos nos fore intelligebam, collocatis ut sperabam in tuto loco suburbani ruris uxore & liberis, post aliquot sanè

aduersitates, hac excursionis uoluptate recreandum me putaui. Atq; illum quem aiebam sermonem recollectum memoria nostra, & descriptum diligentia ac cura maiore fortasse quàm res ipsa mereretur, tibi mittere placuit IVLI, & quasi consecrare nomini tuo. In qua re à te peto, ut meum iudiciũ atq; factum probare tibi libenter patiare, uel existimationem nostrã de summa humanitate atq; sapientia tua, uel uenerationem & cultum tui, uel etiam opinionem quandam deberi uirtuti tuæ, atq; præstantiæ, testimoniũ aliquod literarum nostrarum, non solum propter communem admirationem cum multis, sed quandam etiam coniũctionem in puerili ætate atq; studio nostrã. Neq; te non libenter illius temporis reminisci, aut pudere nostri puto, quo unà tum primum aduecto Lipsiam literarum Græcarum bono, profitenti Croco, Britano homine, qui esset singulari in opinione scientiæ illarũ, operam dedimus: cũ tu quidẽ fruerere amicitia & usu doctiß. uirorum, VERLERI & AVBANI, populariũ meorũ: ego autem uestro exemplo incitarer magis quidem, quantum recordor, atq; infirmitas ætatis illius uidetur ferre potuisse. Sed tu postea, ad omnia summa natus, curriculum studiorũ feliciß. persecutus eò peruenisti, ut in omni genere laudis primas facile teneas, & quicquid celebratione ullius tributum tibi fuerit, id tua eximia merita longe superatura esse uideantur. Nos autem & ipsi inceptum iter tenuimus, neq; optimarũ artium atq; disciplinarum studia deserere unquam uoluimus, & rectam erga illa uoluntatem contra fortunæ cum blandimenta, tum indignationes custodiuimus. Neq; enim quicquam aliud à puero instituto atq; imbuto præceptis illarum, magnum mihi, neq; pulchrum uisum: & in hac persuasione cum eis quiduis mali quoq;, si ita cecidisset, subeundum perpetiendũq; potius duxi, quàm desertis illis, in summa quiete & splendidiß. fortuna uelle uiuere. Cupiebam etiam profecto, hæc à te in primis cognosci, sapientia & doctrina singulari atq; excellenti prædito atq; exculto. Tum uero illũ locũ, quem ad breuem mentionem STIBARI, postea expreßi copiosius, tibi etiam tanquam censori putauimus transmittendum: à quo sciremus hanc etiam partem ueritatis ac elegantiæ sermonis Latini adiectam reliquæ eruditioni & culturæ animi, ad quam non solum nostrorum hominum, sed Italorum quoq; perpauci, aspirare potuissent. Neq; me clam est, quam sit argumentum hoc, in quadam præsertim nouitate, maius atq; grandius, quàm ut nostro quasi stilo componi & explicari pro dignitate sua potuerit. Veruntamen ea mihi res est uisa, ut ab omnibus ad illius defensionem & propugnationem concurrendum esse, neq; mihi cunctandum diutius existimarem.

stimarem, cum diu sanè expectanti nihil ostenderetur ab alijs in hoc genere conscriptum, à quo quidem aut aduersarios huius sententiæ magnopere refelli, aut illam ipsam confirmari cernerem. Et si est ea caussæ bonitas, ut sese ipsa facile contra quorumuis impetum tueri poßit. Quo nos etiam maxime freti, patrocinium illud in conscientia paruitatis nostræ, ingenio modico, usu nullo, cupide suscepimus. Sicq; sumus in hoc uersati, ut confidam te perspecturum admodum, uoluisse nos uincere: neq; ferè nos quicquam, quo uictoria confici posset, fugisse: siq; tanta esset facultas, tantæq; uires meæ, quanta uoluntatis promptitudo, non esse, cur alius præterea quasi ad perorandum adhiberetur. Sed quicquid sit, tu cognosces & quid ponderis habeat: quantumq; ualeat, ipse statues, cui de hoc toto scripto nostro iudicium permittimus, sic quidē, ut simul etiam de ingenio & omni eruditione nostra futurum illud esse sentiamus. Sed ad expositionem sermonis nostri cum STIBARO, ut aiebamus, habiti aggrediamur. Ad quem, cum è Norico uenissem, illo tempore, quo dixi, in Francos, atq; is esset me suauiß. complexus: collocuti sumus inter nos primum de nonnullis rebus, quæ ad utrunq; pertinerent. tum deinde, de quibusdam recentibus iniurijs questi, non continuimus nos, quin autores illorum apud præcipuum amicum accusatione nostra quasi ulcisceremur. Quam cum ille me finire passus esset, tum Ego, inquit, in bona spe sum, hoc tempore quo mecum eris (eris autem quàm diu uolueris, & uoles quoad licebit) & uoluptatem me & fructum percepturum ex oratione tua. quare nunc cauere utriq; quidem nostrum lubet, ne recordatione posthac ullius iniuriæ & iniquitatis aliorum, contamines hoc gaudium congreßionis nostræ: quod equidem, præsertim omnibus rebus tuis saluis, accepi maximum. Quid igitur, tu'ne inquam, mihi uoluptatē præcides gaudio tuo? Scio, inquit ille, quam sentias, flendi & lamentandi. Sed præcido omnino, uel mea, uel tua etiam caussa. Nam ut miseriæ indulgentia habet in præsentia nescio quid releuatiunculæ, ita materiam instaurandi mœrores suppeditat. Scio quam rem geras, inquā. Metuis, ne maledicam inimico nostro: hacq; in parte consulis modestiæ, & decori meo. Ergo illum querelis nunc meis planè dimittam, & obliuiscar omnium, tecumq; hos dies aliquot iucunde transigam. Ita cupio, inquit, & uolo te animo uacuo & otioso esse nobiscum, ut tuarum Cōmentationum aliquid nobis exponas. Quid uis audire? inquam, Quicquid tibi, inquit, commemorare libet. Scio enim te non quiescere, sed semper aliquid literarij operis facere. Incoare quidem inquam, & moliri, atq; inter elaborandum plerunq;

deficere

deficere, & defatigari. Sed tamen qua in re alia & exerceam & consumam cogitationes animi, quàm in literis & studijs humanitatis, nõ habeo. Itaq; in his lusiones meæ, ut puerorum istæ picturæ & sculpturæ, meo iudicio nequaquam leues sunt aut futiles. Neq; hic tamen error, siquidem error est, aut exemplo caret maximorum uirorum, aut plus obesse potest, quàm quorundam splendidæ atq; sapientes, ut ipsi putant, rationes. Quid igitur fit, inquit, de illis quæstionibus, cum hilariusculo nomine, quas habet promissas à te, quis autem? non enim nunc in mente est. Quisquis sanè, inquam: rectè fit, maturescunt. Nunquam tua tibi, inquit, matura satis uidentur: quòd ego in uitio pono. At enim quamuis diligenter quasi fouerim, antequã emitterem, tamen nescio quid in illis remanet inquam, quasi acerbitatis. Illæ etiam quæstiones, cupio enim minime negligenter habitas cognosci, pertractãdæ sunt accuratius. Sed ne hæc quidem tales res tempora ferunt. Quin igitur, si omnino audire aliquid è nobis cupis, accipis de Morte cogitationes nostras, quas inter recensendum nuper Tusculanam primam, animus noster sensit, cum mortis quasi conspectu solicitaretur. Optime, inquit ille, fiet. Nam & didicero simul ueterum à te inuentorum aliquid, & tua cognouero. quorum illud, ut scis, soleo facere quoties conuenimus: hoc autem, etiam cum seiuncti sumus, ex literis tuis. Atq; hoc dicto, codicem afferre puerum iubet Ciceronianum. Quo explicato, & demonstrato loco: Lege igitur, inquit ille, ab initio, ut doceat hic nos quæ parum intelligimus: & certius, quid antea sibi inciderit, ad singulas huius scripti occasiones reminiscatur. Tum puer in manus codice sumpto, ita legere exorsus est.

CVM defensionum laboribus, senatorijsq; muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me Brute, te hortante maxime ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo interuallo intermissa reuocaui. Et cum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent, ratio & disciplina studio sapientiæ, quæ Philosophia dicitur, contineretur, hoc mihi Latinis literis illustrandum putaui.

Atq; hoc loco respirante puero: Nẽpe, inquam, ab initio te legere hic iussit. Ita, inquit ille. Cur igitur, inquã, nõ paruisti? At ille intelligẽs: Quia, inquit, sciebatis iam uos, quem librum essem lecturus: ideo titulum non percensui.

sui. Sed nos te docere inquam uolumus, ut capias præmium laboris tui, inscriptione explicata. Sed mihi, inquam, DANIELE expectandá ne interpellatio tua, quibus de rebus dicam? Minime, inquit ille: Sed tu dices, quæ dicenda uidebuntur. neq; ego sicubi consistere uoluero quasi præterientem, non deero ipse mihi. Hoc igitur, inquam, loco titulum inspiciamus, qui est: M. T. CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIOonum, ad M. Brutum, Liber primus, Qui de contemnenda morte. Hoc autem postremum ab aliquo Grammatico ascriptum puto, de procemio in Secundum librum de Diuinatione. Sed mercedem persoluamus iam puero. hoc enim, si liberali est ingenio, uersabitur alacriore animo in opere. Primumq; nomina autoris consideremus, quæ sunt Romana cõsuetudine tria: unum familiæ & gentis, alterum cognomenti, tertium discriminis. hoc pronomen, illud cognomen appellant, quo proprium familiæ quasi stipatur. Cæterum inter prænomina, MARCI perantiquum est: siue ueteris alicuius & primitiuæ originis, ignotæ nobis: siue à mare, Marcus, uel quasi Mascus: unde & Masculus diminutiua forma, nunc quoq; usitate dicitur. Notum autem, succedere R. literam literæ S. ut in Valesijs, Fusijs: & cum dicimus labos, honos. Non fuerit alienum ostendere, & deductionẽ huius nominis à rustico instrumento Marrarum, unde & Marculæ sunt: ut faciamus Marcum, quasi Marricum. à rebus rusticis autem, notum est Romanos plærosq; appellationes accepisse. Tulliorum familia etiam regia fuit: ipseq; Cicero Seruium Tullium gentilem suum appellat in hoc libro. & alibi per iocum refert, ad M. Tullium patricium quendam Consulẽ cum Ser. Sulpitio, cuius tamen apud Liuium hoc cognomentum legitur, qui Manlius esset. Sed Tullos, unde Tullij sunt, significare ueteri lingua nescio quid quasi eruptionis, riuorumq; aquæ, tradunt. Ciceronum quidem cognomentum à legumine factum apparet, ut Fabiorum, Pisonum, Lentulorum. Non desunt qui scribant, uerrucam, quæ in ore ut cicercula extitisset, cognomentum hoc addidisse ei qui primus ex hac familia ita fuerit appellatus. TVSCVLANAE autem quæstiones nomen inuenere, à uilla Tusculana quõdam Syllæ, tum quidem Ciceronis, ubi essent uel fingerentur habitæ. Villa ea fuit in agro suburbano, qua admodum se delectatum ipse multis in locis significat. Sed hoc factum est exemplo poëtarum, qui fabulis suis indere nomina soliti essent, aut à personis (ex eo genere est Ciceronis Cato, uel de Senectute:) quo genere, quaq; explicatione fuerat multum antè Plato usus. aut à re, ut sunt Academicæ: quanquam hanc quoq; appellationem à loco ductam recte acceperimus.

ceperimus, uillæ Puteolanæ cognominis, quam Academiam uocaret Cicero.) aut à loco, ut Tusculanæ. Sed DEFENSIONVM LABORIBVS, cur dixit? an Oratoris non & accusationes sunt? quibus & Cicero certe est usus cum in Verrem, tum Catilinam & Pisonem, & postea M. Antonium. Nam munera senatoria hæc sunt: Sententiæ dictio, præscriptio autoritatis & nominis in senatusconsulto, censere, decernere, quæ tum regno Cæsaris impediebantur. Sed defensiones intelligendæ sunt, grauitati boni uiri & amori erga ciues suos conuenire: (unde & Patronorũ nomẽ Oratoribus inditum.) accusationes autem facere, leuitatis esse. sicut & Cicero noster hoc ipsum uitio uertit Bruto cuidam, in catalogo Oratorum: & in Verrem dicturus, magna cum cura amoliri studet reprehensionem accusationis. Neq; adeò accusationem eam, sed defensionem uideri uult: cum in Verris damnatione reipub. commodum, & salus sociorum uersetur. Similiter & in Catilinam ac Antonium rempub. capessens, intulit sese: & se propugnans, in Pisonem inuectus est. Intermissa autem studia Philosophiæ à Cicerone fuere his temporibus, quibus è philosophorum scholis ad rempub. gerendam se contulit. sicut ipse fatetur, se oratorem, si modo sit, aut etiam quicunq; sit, non ex Rhetorũ officinis, sed ex Academiæ spacijs extitisse. Cæterũ hoc procœmium singulari est artificio compositum. In quo, quod factu est difficile, sine arrogantiæ suspicione cõmemorat laudes suas. Quid enim gloriosius, quàm quo solo nondum cederent Græci Latinis, idipsum Cicerone duce esse obtentum & acquisitum? At quale hoc fuerat? fortasse paruum & exile. Immo uero ita magnum, itaq; excellens, ut non in terris natum, sed cœlo demissum: non humanum, sed diuinum putaretur. Ne cuius autem alterius hæc potius laus credi poßit, eleuat existimationem in philosophia omnium scriptorum ad illud usq; tempus, quæ quidem essent ferè Epicurea. His dictis, fortasse uerbosior sum inquam, atq; tu uelis. Verbosus tu? inquit. cui ut plura dicturo, quod animaduertere potuisti, quasi inhiabam. Requiris igitur aliquid? inquã.

Nihil magnopere, inquit: nisi breuem mentionẽ de Philosophia, & huius ratione ac partibus. Ergo sapientiam unde Latini fecerint, hacq; illos uoce interpretatos esse, quæ Græcis σοφία diceretur, manifestum est. Fuit autem utriusq; significatio apud ueteres, non ut postea doctrinæ eruditionisq; literariæ, sed ingenij calliditatis, intelligentiæ: quiq; præcellere reliquis acrimonia quadam naturali uiderentur, ij sapientes habiti. Declarabatur autem illa tantum, nondum proditis neq; excultis artibus ac disciplinis, cum in rerum difficilium explicatione, tum in deliberationibus, subitis aptisq; consilijs,

& ſententiarum dubiarum, dictorum obſcurorum interpretatione, nec non compræhenſione uerborum acuta & diſerta: in qua eſſet, quod aliorum cognitionem uel exercere, uel etiam inſtruere poſſet. Itaq; illi Oedipi, & Medeæ, ſapientiæ laude celebrantur. Poſtea increſcente doctrinæ eruditione, qui illa præſtarẽt, maxime ſapientes perhibebantur. Hoc nomẽ una ætate quaſi propriũ uendicauere ſibi in Græcia ij, qui Septem ſapientes dicti ſunt. Illosq; nõ longiß. interuallo, (non enim multo plus una ætate, quanquã uulgata Chronica aliter tradant) interceßit Pythagoras: ut opinor, æquauit doctrina, modeſtia uicit: & nõ minore in opinione ſapientiæ appellationẽ repulit, & ſtudiũ ſibi, ob profeßionem illius cognomento aſſumpſit. Hoc Cicero copioſe expoſuit in Quinta Tuſculana. Lubet audire, inquit, quibus uerbis. Demonſtrato igitur loco, iuſſoq; legere puero, pauliſper obticui.

A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerũ cõtemplatione ſtudia ponebant, ſapientes & habebantur & nominabantur. Idq; eorum nomen uſq; ad Pythagoræ manauit ætatem: quem, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Phliuntem ferunt ueniſſe, eumq; cum Leonte principe Phliaſiorum doctè & copioſe diſſeruiſſe quædam. Cuius ingenium & eloquentiam cum admiratus eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo, qua maximè arte confideret? At illum, artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe Philoſophum. Admiratum Leontem nouitate nominis, quæſiſſe, qui nam eſſent philoſophi, & quid inter eos & reliquos intereſſet? Pythagoram autem reſpondiſſe: Similem ſibi uideri uitam hominũ, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi aut uendendi quæſtu & lucro ducerentur: eſſe aũt quoddam genus eorum, idq; uel maxime ingenuũ, qui nec plauſum nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſſa uenirent, ſtudioſeq; perſpicerent quid ageretur, & quo

modo: Ita nos quasi in mercatus quadam celebritate, ex urbe aliqua, sic in hanc uitam ex alia uita & natura profectos, alios gloriæ seruire, alios pecuniæ: raros esse quosdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis rerum naturam studiose intuerentur. hos se appellare sapientiæ studiosos: id est enim philosophos. Et ut illic liberalissimum esset, spectare nihil sibi acquirentem: sic in uita, longe omnibus studijs contemplationem rerum cognitionemq; præstare.

His perlectis, Hactenus inquam. & reticente puero: Quid mercatus, inquit STIBARVS, *est ille, qui habetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate?* Olympia, *inquam ego, significari non intelligis? Mercatus autē nomen transtulit de Græco* πανηγύρεως. *Annotaui enim Græcè expositum hunc locum, sed breuissimè & angustissimè. Ciceronis autem, quàm est spaciosius & patens? de quo quidem toto genere alibi fortasse cognoscentur rationes nostræ. nunc persequamur reliqua. Igitur postea, ut fit, ubi aliqua res incrementum facere cepit, auctus fuit philosophorum numerus, quicquid enim doctrinæ eruditionem complecteretur, Philosophiæ nomine appellatum est: donec ex* Socraticis *disputationibus exiere quasi examina quædā philosophorum. Tum ipsa res in partes scissa, & sectæ primum nominari cœptæ: & diuersitas dogmatum, quæ* Cicero *decreta interpretatur, inuecta: philosophiæq; ipsius, in qua esset omnis doctrinæ eruditio, per partes explicatio prolata est. quarum una naturæ contineret tractationem,* φυσική*q; diceretur: altera rerum expetendarum & fugiendarum,* ἠθική*: tertia sermonis,* λογική. *His generibus omnes artes, doctrina, literæ, ratioq; & uia inclusa fuit: nihilq; est omnino de quo dici, scribi, quodúe doceri aut explicari possit, quin horum sub genus aliquod cadat. Hinc & qui huius quasi artificij professores essent,* σοφισταὶ *dicti, ut* κιθαρισταὶ, λογισταὶ, *qui tanquam opificium quoddam sapientiæ facere uiderentur. uel qui, ut* Cicero *in* Academicis *ait, ostentationis aut quæstus caussa philospharentur. ut ueterum* Gorgias, Protagoras, Prodicus: *posteriorum innumerabiles, quorum multorum historiā* Philostratus *collegit. Hic tamen uerbi recentior usus uidetur. nam ueteres etiam* σοφιστὰς *dixere, quos uere sapientes esse crederent. fuitq; appellatio planè laudis: itaq; poëtarum fuit, hominum sapientissimorum. Sed nunc reuertamur ad lectionem.* Iussus *igitur tum puer, ita perrexit legere.*

Non

Non quia Philosophia Græcis & literis et doctorib. percipi non posset: sed meum semper iudicium fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapientius quàm Græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent in quibus elaborarent. Nam mores & instituta uitæ, resq́ domesticas ac familiares, nos profecto & melius tuemur & lautius. Rem uero pub. nostri maiores certe melioribus temperarunt & institutis & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum uirtute nostri multum ualuerunt, tum plus etiam disciplina. Iam illa quæ natura, non literis assecuti sunt, neq; cum Græcia, neq; ulla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut sit cum maioribus nostris comparanda?

Hoc est (cũ puer nutu nostro admonitus tacuisset) eximiũ inquã, copiosæ et elegantis oratiõis exemplũ. quò pertinet & sequẽs illa distributio, qua docet particulatim uerum esse, quod dixerat, aut inuenisse, aut fecisse inuenta meliora Latinos. Et nunc quidem aliter defendit hanc caussam, quàm in procemio Libr. de Finib. & quidem, ut uidetur, splendidius: quorũ collationem & exquisitionem uolo tuis studijs relinquere. Recte, inquit ille, facis. Sed expone nobis huius loci aliquot uoces, ut Institutorũ, morum, rerum domesticarum. Quomodo, inquam, potero melius quàm Græce? Quid ni? inquit. Sunt igitur Instituta, quæ quodam hominum consensu tacito, longo usu, & consuetudine diuturna inualuere, ut legum uim obtinuerint, qui & νόμοι ἄγραφοι uocantur, à Græcis ἔθη. Morum autem quæ his quasi conformantur, inde etiam ἤθη dixere. Leges autem sunt planè νόμοι, exquisita quædam rectæ rationis præscriptio, quasi τοῦ νοῦ διανομὴ, ut Platoni uisum est. Res domestica, οἰκονομία, quæ & familiaris. ita enim ultimum librum Xenophontis, ἀπομνημονευμάτων, qui οἰκονομικὸς inscribitur, Cicero in Latina lingua nominauit: id est, de tuenda re familiari. Disciplina, παιδεία est. Illas autem uirtutes, quarum nomina posuit, admirabili quadam excellentia eluxisse in priscis & rudibus illis artium Græcarũ Romanis, historijs est uulgatius, quàm ut nunc memorandum sit. Legat igitur amplius puer.

Doctrina Græcia nos, & omni literarũ genere superabat, in quo erat facile uincere, non repugnantes. Nã cum apud Græcos antiquiss. ê doctis genus sit Poetarum, siquidem Homerus fuit & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo, serius poeticam nos accepimus. Annis ferê CCCCX. post Romam conditam, Liuius fabulã dedit, C. Claudio Cæci F. M. Tuditano Coss. anno ante natũ Ennium, qui fuit maior natu ꝙ Plautus & Næuius. Sero igitur â nostris Poetę uel cogniti, uel recepti. Quanq; est in Originibus, solitos esse in epulis canere conuiuas ad tibicinem, de clarorum hominum uirtutibus. Honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrũ, M. Nobiliori, quod in prouinciam Poetas duxisset. duxerat autẽ Consul ille in Aetoliam, ut scimus, Ennium. Quo minus igitur honoris erat Poetis, eo minora studia fuerunt. Nec tamen si qui magnis ingenijs in eo genere extiterũt, nõ satis Græcorum gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polygnotos & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesq; incenduntur ad studia gloria; iacentq; ea semper, quę apud quosq; improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in neruorum uocumq; cantibus. Igitur & Epaminondas princeps (meo iudicio) Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Themistoclesq; aliquot ante annos, cum in epulis recusasset lyram, est habitus indoctior. Ergo in Græcia musici floruerunt, discebantq; id omnes: nec qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore Geometria fuit. Itaq; nihil Mathematicis illustrius. At nos metiẽdi ratiocinãdiq; utilitate inspecta,

huius artis terminauimus modum. At contrà, Oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, pòst autem eruditũ. Nam Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse traditum est: studiosum autẽ eum, qui ijs ætate anteibat, Catonem: pòst uero Lepidum, Carbonẽ, Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non multũ, aut nihil omnino Græcis cederetur.

Hic ego, Explicabo inquam, in his quæ lecta, si qua uidebitur: itaq; faciã deinceps quoq;. Primum autẽ scies, non omnes de ætate Homeri & Hesiodi idem tradidisse. Cicero multis antè Hesiodum seculis fuisse Homerum putauit. Aliqui, eodem tempore aliquo simul uixisse: à qua opinione non abest Herodotus, scriptor diligens in Chronicis. nam quod ad historiam quidem attinet, ego huius mendaciola. multorum ueritati anteponere non dubitauerim. Dicit autem, ab illorum ad sua usq; tempora fluxisse annos circiter quadringentos, totidemq; ad ipsos à Troiano bello. Ita inuenientur minus antiqui, quàm aliqui fecere, tradentes fuisse post bellum Troianum annis amplius CLX, neq; diu antè quàm urbs Roma condita fuerit. Sed ut uerum fatear, scriptura illo in loco Herodoti mihi suspecta est. Archilochum autẽ, quẽ hoc loco Cicero scribit fuisse regnante Romulo, Herodotus tradit ijs temporibus uixisse, quibus Gyges interfecto domino suo, Regina regnoq; Lydiæ potitus sit: fecisseq; illum eius facinoris in Iambico quodam carmine mentionem. cui tempori si uere Olympias XX. ascribitur, senem tum Archilochum fuisse necesse est, cum Romulum natum anno primo Olympiadis secundæ acceperimus. Sed est omnino in his rebus tanta confusio, ut ueterum negligentiæ sæpe succenseam. non enim omnis culpa in corruptionem scriptorum conferri potest. Quid autem mirum, si illa prisca inuoluta sunt incertitudine aliqua? cum penè dixerim heri & nudiustertius res gestæ, & tempora minime antiqua ignorentur. Liuium Andronicum eiusdem nominis historicus scribit, carmen composuisse, quod uirgines per urbem decantarint, Nerone & Salinatore Coss. anno P. R. C. Quingentesimo, & aliquot minus quadragesimo. facitq; hos Coss. qui à Cicerone nominantur, illos sequi annis pluribus XX. Sed ipse Cicero ait in Bruto, hæc tum adeo fuisse tempora aliter ab alijs notata: ut nobis ueritatis exquisitio desperanda esse uideatur. Quod autem nunc Ennium ait, natum maiorem fuisse quàm Plautum & Næuium: sciendum, discrepare ab eo loco, quo in Bruto à Næuio uel sum

ꝓfisse

psisse multa uel surripuisse Ennium scribit. Ex his enim intelligitur, facere antiquiorem eum Næuium, alia uidelicet secutum temporum scripta: ut fortè Varronis, qui ut auditum est, uitam Næuij produceret longius. Sequuntur nomina duorum pictorum. quorum prius in statuarij deprauatum legitur in uulgatis codicibus. id factum arbitror affinitate appellationum. Illam autem sententiam, HONORE ALI ARTES, ex Platonis libro de Republica VIII transtulit. sic autem ille: ἀσκεῖται δὴ τὸ ἀεὶ τιμώμενον, ἀμελεῖται δὲ τὸ ἀτιμαζόμενον. Egregie, inquit STIBARVS, hoc translatum, & luculentè. Non in uerbis hæsit inquam, retulitq; elegantiß. quod ille dixerat, alio tamen quodam modo. Sed ne quis interpretatum eum Platonem hoc loco neget, indicabimus eandem paulo post rationem, in quibus interpretatio negari neutiquam potest. Voloq; tibi ac studiosis omnibus commendatissimas esse, collationes tales Græcorum & Latinorum: quæ frustulatim nobis colligenda sunt, quia tota & integra nulla extant. Itaq; in hoc, inquit, copiosiss. sunt Progymnasmata tua, quæ quando tamen edes? Propediem, inquam: sed hoc agamus. IN EPVLIS dixit, pro in conuiuio. Musicæ autē tantum tribuere ueterum instituta, & sapientum literæ, ut huius corruptione euerti ciuitatum felicem statum arbitrarentur. Sed Epaminondas Thebanus fuit, quo duce seruilis penè ciuitas, inuictas Lacedæmoniorum ad illud tempus copias fudit, fugauit, cecidit. Tantum potuit unius uiri uirtus. Quo interfecto, retro etiam fortuna Thebanorum cessit. Hic audiuit Lysidem Pythagoricum, cum Thebas uenisset ijs temporibus, quibus in magna Græcia illa secta, summa flagrabat inuidia. Cuius domus optima disciplina instructus Philippus Macedonum rex, qui Thebis obses detineretur, magnum adiumentū habuisse ad res præclare gerendas creditur. Quæ autem de Lyra & fidibus in epulis dicuntur, referenda sunt ad morem ueterum accinendorum carminum, quæ σκόλια dicerentur: siue quod quisq; non ordine lyram alteri, sed cui uoluisset, traderet: seu quia remotis mensis, lectuli ad obliquum quendā situm ponerentur: seu etiam alia sanè de caussa. neq; enim inter Græcos conuenit. Breues autem erant & rotundi uersus, ut est hoc: ὤφελες ὦ τυφλὲ πλοῦτε μήτ' ἐν γῇ, μήτ' ἐν θαλάττῃ, μήτ' ἐν ἠπείρῳ φανήμεναι, ἀλλὰ τάρταρον ναίειν κἀχέροντα. διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἐν ἀνθρώποις κακά. Et illud apud Platonem, ὑγιαίνειν μὲν ἄριστόν ἐστι. τὸ δὲ δεύτερον, καλὸν γενέσθαι. τρίτον δὲ, πλουτεῖν ἀδόλως. Itemq; Aristoteles, ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ θήραμα κάλλιστον βίῳ. Themistoclis nomen est notißmum cuius uirtute & consilijs Persis nauali prælio uictis, rex Xerxes Græcia excessit. Geometriæ uocabulo significatur telluris mensio. inuentamq; hanc

ratem in Aegypto, Herodotus putat peruenisse ad Græcos. Sed terræ mensurationem, id est spaciorum nomina & rationem, γεωδαισίαν *proprie nominant. ut Geometriæ sit, contemplatio ueritatis, quæ demonstretur de certis quibusdam positis, concessisq; principijs. Hæc uero sola intelligentia animi cōstant: Itaq; & ab Epicureis, referentibus omnia ad sensus, irrisa sunt. Figuris autem tractat, id est schemata. nam numerorum ars* ἀριθμητικὴ *proprie dicitur, quatenus quidem hi per se considerantur. Nam si componantur, conferanturq; secum, Musicæ subijciuntur. sicut cum figuræ in motu explicantur, astronomiam eam artem nominamus. Hæ autem omnes uno nomine* μαθήματα *dicuntur, &* μαθηματικὴ, *quo significatur disciplina. quia sola ab antiquis hæc tractabantur, & doctrinæ opinionem retinebant: figuræ inquam, numeri, motus interualla, magnitudines, & siderum cursus. Donec Socrates philosophiam, ut Cicero ait, deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis quærere. Quare illas naturales & cœlestes disputationes, in quas à Platone introducitur, illius minime uideri debere uolunt: citantes testem Xenophontem, qui negat Socratem naturam uniuersitatis, quod alij sapientiæ professores facerent, neq; mundi originem, rerumue cœlestium caussas exquisiuisse sermonibus suis: quin etiam conuicisse stulticiæ eos, qui talibus curis implicarentur.* *Ad ea uero quæ de Oratoribus Latinis hic perstringuntur, si uidebitur, assumes copiosiorem tractatum Bruti. Admonitum tamen te uolo, Carbonem legendum mihi uideri, non Catonem: quod & BEROALDVM memini annotare. Cum autem his dictis, me tacente, nihil ne STIBARVS quidem præterea interrogaret, sensit puer, lectionem sibi prosequendam: neq; expectans imperium, ita reliqua subtexuit.*

Philosophia latuit usq; ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarum Latinarum, quæ illustranda & excitanda nobis est, ut si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, prosimus etiam, si possumus ociosi. In quo eo magis nobis est elaborandū, quod multi iam esse Latini libri dicuntur, scripti incōsiderate ab optimis illis quidem uiris, sed non satis eruditis. Fieri autem potest, ut rectè quis sentiat, & id quod sentit polite eloqui non possit: Sed mandare quenq; literis suas cogitationes, qui eas nec disponere nec illustrare pos-

sit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & ocio & literis. Itaq; suos libros ipsi legunt cum suis: nec quisq; attingit præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti uolunt. Quare si aliquid oratoriæ laudi nostra attulimus industria, multo studiosius philosophiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed ut Aristoteles uir summo ingenio, scientiæ copia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia iũgere: sic nobis placet, nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac maiore & uberiore arte uersari. Hanc etiam perfectam philosophiam semper iudicaui, quæ de maximis quæstionibus copiose posset ornateq; dicere. In quam exercitationem ita nos studiose operam dedimus, ut iam etiam scholas Græcorũ more habere auderemus. Vt nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent complures mecum familiares, tentaui, quid in eo genere possem. Vt enim antea declamitabam caussas, quod nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. ponere iubebam, de quo quis audire uellet: ac id aut sedens, aut ambulans disputabam. Itaq; dierum quinq; scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. Fiebat aũt ita, ut cum is qui audire uellet, dixisset quid sibi uideretur: tum ego contrà dicerem. Hæc est enim, ut scis, uetus & Socratica ratio, contra alterius opinionem disserendi. Nam ita facillime, quid ueri simillimum esset, inueniri posse Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius disputationes nostræ explicentur, sic eas exponã, quasi narretur. Ergo ita nascetur exordium.

Hic ego: Plana, ut opinor, in his sunt omnia, inquam, nisi quos uiros optimos uocet, sed non satis eruditos, forte dubitas. Nam illud, NON HA

buit

BVIT LVMEN LITERARVM, significat defuisse philosophiæ eloquentiam. Epicuri uero æmuli hoc loco notantur, quos & alibi dicit minime malos, sed parum acutos esse. Iam Aristotelis hoc notum est, αἰσχρὸν σιωπᾶν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν. quem uersum de Tragœdia in illum Rhetorem interserit. Sequitur figura sermonis inusitatiuscula, IN QVAM EXERCITATIONEM OPERAM DEDIMVS. Simile autem est, uel quod dicimus, Dare nomen in militiam: uel, quod magis placet, in potestatem esse, & in honorem, & in discrimen uersari. de quibus dubitanti tibi DANIELE, aliquando copiose exposuimus sententiam nostram. Memini, inquit: & quidem nuper, cum te in eũdem sermonem deduxissem, præsentibus aliquot amicis nostris, iucundißima fuit mentio quædã habita à te, de toto genere Ciceronianæ imitationis. Sed quia subito tũ inde quasi resiliebas, de industria an fortuito dicam nescio, fit ut adhuc permulta quidem requirã.

Omnino de industria, inquam. neq; enim ferenda erat executio harum rerũ illo tempore: & uitabam ijs de rebus, ijsq; præsentibus, longam disputationẽ, ne, ut nunc sunt homines, in maleuolentiæ suspicionem incurrerem. Quin igitur nunc, inquit, exples desiderium meum, conueniente & in argumento, & loco libero. Quod'nam illud? inquam. Cognoscendi scilicet, quid statuas de hac tota ratione sermonis antiqui, quatenus parum ille cum hodierno usu congruit, & quatenus huius autores, quosq; ipsorum potißimum sequendos existimes. Apage, inquam: in quas difficultates inducis orationem nostram, ex hac plana uia, quam ingreßi sumus? nam uidere omnino aliquid uel le audire nouum. Nisi enim uellem, inquit, habebam quos consulerem. Nos uero nihil habemus, inquam, noui. Quare ad illos abeas suadeo. Sed utros? inquit. Scimus enim duas contra se partes constitisse: & notum dißidium est. Hoc uero difficillimũ, inquam, decernere est. Si tamen omnino de iudicio meo reddi certior cupis, scito me planè cum ijs facere, quos constet post diligentiorem curam, & studium ardentius, & magis aßiduum usum ueræ Latinitatis demonstrasse, & alijs directum iter, quo ipsi ad nonnullam laudem orationis bonæ & elegantis in hac lingua peruenissent. Ex quorum numero primas tribuo P. BEMBO, cuius hac de re extat epistola ualde luculenta. Acceßit enim proximè ad ueteres, quorum orationi illius oratio simillima est, quo certius de re nota perspectaq; sibi disserere eum putandum. Sed hæc, inquit ille, & legi, & relegam sæpius. Nunc uero te audire cupio. primumq; hoc uelim edisseras, quid sit quod placere tibi tantopere in BEMBO ais similitudinem ueterum. Cupio enim, ut aiebam, te audire de hoc po-

PETRVS Bembus.

tißimũ differentem. & existimo tamen neminem esse, qui non ad illos in usu
latinitatis respiciat, uel potius neceßitate adigatur. Fortasse aliqui sunt, in-
quam .certe qui sibi studium huius placere pernegarent, inuenti sunt: uerò
ne an falsò, ipsi uiderint. Quid igitur inquit, est cur uellent nos isti fallere?

Quia maiorẽ laudem ingenij pleriq; inquam sperant, si qua in parte doctri
næ ipsi sua sponte & suo marte progreßi aliquousq; existimentur, cum alio-
rum instructio nihil de gloria tanquam præmio laboris atq; industriæ dete-
rat. Sed à nobis, rectè enim quæris, hac appellatione uetustatis Ciceronem de
signari scito. Huius enim solius scripta ex omnium ueterum numero ea sunt
perfectionis præstantia, ut ad nulla aliorum te imitatione tua componere de
beas: ita etiam singulari conditione, ut in spe eloquentiæ ad alia nulla respice
re poßis. Quo quidem loco, quandoquidem huc appellimur quasi uento
quodam uoluntatis tuæ, ante omnia de imitatione aliquid afferendum in me-
dium est. Quæ autem contra hanc dici solent, uel omittemus, uel differemus.

De hoc, inquit, ages, ut reliquis, meo arbitratu: cũ liceat mihi, si quid requi
ram, à te poscere. Nunc uero quod proposuisti, prosequere. Hic ego: Lau-
dari, inquam, à me necessariam imitandi rationem superuacaneum esse arbi-
tror. nisi ita uelim, ut illa consueuimus, quæ in neceßitate egregie facta ani-
maduertimus. An tu enim laudandum putes ædificium, ad normam & a-
mußim ac perpendiculum exactũ? aut qui aliter faciat, fabrum esse dixeris?
Non igitur factum ipsum huiusmodi in rebus approbatione hominũ commen
datur, sed diligentia, attentio, sedulitas: qua fit, ut meliora pulchrioraq́; o-
mnia efficiantur. Quid autem est uspiam locorum ac gentium, in quo elabo-
rando non imitari aliquos, non respicere animo oculisq́; ad similitudinem &
exemplum quoppiam necesse esse uideatur? Quin etiam sic se res habet, ut
nihil in uita neq; recte fieri, neq; secus appareat, absq; imitatione. Quid at-
tinet enumerare singula, cum in uniuersis quod dico uerum esse manifestiß.
sit? Omnes artes, actiones, mores, deniq; dicta, factaq́; aliquo cum exemplo
congruunt. Quis est enim peritus ullius rei, natus, non factus? factus autem
quomodo? per quietem ac somnum? Non, ut opinor: sed studio, cogitatione,
usu, quæ certe inuentorum & usurpatorum ab alijs antea esse constat. Quæ
cunq; sunt genera uitæ, quæ aliquis unquam ingredienda sibi putauit, in his
uiæ ducem circumspicit. Nemo etiam in scelere atq; flagitijs non exemplum
aliquod animo suo intuetur. Nullum est tam humile opificium, in quo magi-
strum sibi sequendum, qui exercere uelit, non proponat. Sed in hoc est uul-
go magna, ut ubiq;, inertia desidiaq́;. Nõ ferè quicquã studiosè & industriè,

sed

sed imprudenter, temerè, inconstanter faciunt omnia. In utranq; autem partem, uitijs inquam ac uirtutibus excellentes magniq; sunt, qui certos quos sequerentur sibi delegerunt, quorum uestigijs non quidem insistant, sed deducantur. Qui autem ignauiores sunt, neq; oculos neq; animum in ullos defigunt, nihil magnopere quod admirabile insigneq; sit uel uirtutis uel sceleris nomine, designare ac edere comperiuntur. Ridemus istos parietinarum pictores: qui cum Diuorum alicuius capiti lucentem orbiculum circundedere, & implicuerunt palliolum, & imposuere in manus aliquid quo indicetur genus necis, omnia præstitisse credunt. At DVRERI & LVCAE, in conuenientia membrorum, colorum pulchritudine, statu, gestu, formæ uenustate, omnium etiam minimarum partium decore, elaborandum sibi semper putarunt. Neq; tamen non utriq; aliquos imitantur. audimus enim utrosq; etiam nominatim dicere, quibus magistris in arte sua usi sint. Illi quidem cemẽtarium aliquem, aut picturam ueteris ædis commemorant: hi montagnanos, & Belinos, & illas aliorum perfectiss. picturarum chartas, & fragmẽta antiquitatis. Meministi DANIELE, cum iste uestras morio Crastelius uiueret, quàm multos habuerit sectatores: Cuius qui nunc quoq; magnipendi ridicula sua cupiunt, multam tanquam Doctoris mentionem facere sæpe audimus. Hoc igitur illis hominibus nihili, in arte nulla profuerit: in uirtute uero & doctrina, parum momenti habere putandum sit? Ita igitur est DANIELE: Vt primum sentire animo cœpimus, imitari aliquid animaduersum notatumq; in altero gestimus. Hæc est ipsius naturæ instructio, hac nemo carere potest. Huc non instituto, aut more, sed ab ipsa natura ducimur. Itaq; & aliorum exemplis factum quisq; suum extollere ac tueri, & si domestica illa habet, in primis gloriari solet. Quod non fieret, nisi omnibus insita esset ac innata persuasio, ad aliquam similitudinem referri cuncta, & de exemplorum conuenientia probari oportere. Nos autem in præsentia de ratione illius ac rectitudine atq; ueritate uerba facimus, ac quidem intra certos fines quasi consistentes. Quærimus enim de imitatione ueterum scriptorum, quorum nostra similia uelimus esse, quatenus hæc assumenda, & utrum ad certitudinem præscriptumq; aliquod, constituenda esse uideatur. De quo diuersi diuersa tradidere: nostram aũt sententiã diximus supra libere. ita enim coram te debuimus. qua si contentus es, transeamus hinc ad alia. Minime, inquit ille. Nam cupio illã quasi conuolutam explicari, si tibi lubeat, longissimo sermone tuo. Mihi quidẽ, inquam, quod tu uelis, in eo non aduersari tibi necesse est, uel propter amicitiam nostram: uel legem, quam hodierno

die & hoc de colloquio ipſe tuli, ut tibi eſſet conceſſum quorum uideretur expoſitionem petere. Ita facies, inquit. Nunc enim u dêre tu quidem, dixiſſe permagni aliquid. ſed dum attendo, magis quod admirer, quàm intelligam, habeo. Itaq; ut imperiti de concionibus reuerſi, cum interrogantur quid actum ſit, omnia reſpondent præclarè: ſed qua de re percontantibus, nihil ſciunt referre. ſic ego tuam orationem laudare poſſim, prædicare ſententiam illius non poſſim, tam celeriter præteruecta eſt, uel potius præuolauit. Ergo ut uideo, inquam, fortuito caui. Quó nam, inquit, modo? Quia tu hoc maxime pacto, quod in primis metuo, non prodideris (inquam) ineptias noſtras. Quid igitur refert, inquit, ſiue clàm, ſeu palàm libertatem arbitrio meo eripias, utendi hodierno colloquio tuo? Videndum etiam tibi, ne ego ſuſpicer callide à te factum, quod tu fortuito cecidiſſe ais. Multo autem indignius ferre conſueuimus fraudes & circumuentiones, quàm manifeſtam uim.

Expromã igitur coram te, inquam, mi DANIELE, quicquid ego de hac tota re ſentio atq; teneo. quod cum aſpexeris, fortaſſe uſu tibi ueniet, quod in expectationibus crebro accidit, ut cur tantopere uelles cognoſcere, cauſſam fuiſſe nullam putes. Ego uidero: tu modo gere, inquit, morem mihi. Addamus igitur huic uelut principio, inquam, reliqua. Cum enim hoc fixum poſitumq́; fuerit, Imitationi operam dandam, & ſequendos alios uolentibus recte beneq; Latina lingua uti: cui dubium eſſe poteſt, quin ad optimorum ſimilitudinem conformare nos debeamus? Quia uero ſimilitudinẽ expetimus, nimirũ & hoc planum eſt, aliena & repugnãtia omnia, dicam etiã uarietatẽ, excludi. Ac eſt quidem totum hoc, quo de loquor, ſtili & ſcriptorum: amiſſa ſcilicet conſuetudine, & familiaritate dicendi. In his ergo quaſi pannos cõſutos, non elegantem texturam apparere, cui pulchrum decenśue uideatur? Quare ſi uniuſmodi, & non ſolum aliorum, ſed etiam ſui illa eſſe ſimilia uelimus: non poterimus facere, ut in ipſis elaborandis ad diuerſa oculos flectamus: ſed uni certo propoſito, conſtitutoq́; exemplo ac formæ, mens oculiq́; intendentur. Hoc ego exemplum, hanc formam, & (ſi placet Græca uox, ſiq; ita licet nominare) ideam eſſe uolo, Ciceronianos libros. Hos ego ueteres, hos optimus appello. Ab his in hac uoluntate àc inſtituto diſcedi turpe, ad alios diuerſos concedi flagitioſum eſſe exiſtimo. Qua de re ut melius intelligas ſententiam meam, ſic recipe. Hanc linguam, de qua uerba nunc facimus, id eſt Latinam, non percipimus à matribus noſtris, ſed diſcimus ex magiſtris. Omnes autem linguæ ſuas habent proprietates, quæ ſunt in uerbis & figuris, quas nunc non quæ χήματα Græci, ſed conſtructionis ipſius & com

DE IMITAtione.

plexionis

plexionis uerborum uoco. Quorum quidem doctrina Grammaticorum eſt, ut demonſtrent in uerbis & figuris uſum & congruitatem. Non autem has uulgares ſolum præceptiones ſignifico, flexionum, generum, numerorum, & quæ conſtructionis doctrina his accõmodatur: Sed multo magis, quibus uerbis diſcipulos quaſi imbuant, ne quod ab illis per ignorantiam alienum atq; improbum concipiatur: tum uero, quod eſt etiam diligentiæ maioris, quæ cum quibus uerbis conuenienter copulare debeant. Vides quàm non anguſtis finibus officium grammatici concludatur: cui omnia probata quidẽ ſcripta huius linguæ excutienda, ſcrutanda, cognoſcendaq; ſint. In qua etiam parte non dubitarim, rudia ueterum ſcripta, his excultis & politis poſteriorũ anteferre. Eſt igitur ſermo uerborũ, & ipſorũ per ſe, & cõiunctionis atq; complexionis illorum. Quo loco ſe quorundam quaſi factio infert, qui arrepta ueterum ſententia quapiam, ut maxime eſt hæc Platonica, Negligenda eſſe uerba: &, Párere hanc neglectionem magnas prudentiæ quondam opes: has igitur & ſimiles iactantes, negant exquiſitioni uerborum, quibus utamur, ſtudendum eſſe. Hos ego profecto, ſi in hac diſputatione forte tali oratione obſtrepant, quid dicant, fateor me non intelligere. Niſi quod errore inuolui hac etiam in parte hominum opiniones, animaduertere mihi uideor. Quid eſt autem, non curari uerba oportere? Si infantibus uel mutis hoc præcipitur, nihil ſanè quæro amplius. Sed quos loqui uelis, & quidem diſertè, de magnis ſæpe & obſcuris rebus, illis eripere uerborum curam atq; conſiderationem, quid aliud quæſo uidetur, quàm ſi currendum quidem eſſe cenſeas, ſed curſori nequaquam laborandum, pedes ac crura ut ualida atq; expedita ſint, & anima durabilis ac firma? Non enim in uerborum negligẽtia hoc tantum mali ineſt, quod oratio inelegans & barbara uenuſtate omni atq; decore caret: ſed quod eadem quadam caligine ſenſus quoq;, quos illuſtrare debebat, inuoluit. Itaq; aut nihil intelligitur de barbarorum ſermone: aut dubium atq; incertum eſt, ſi quid forte intelligitur. ex quo maxima incommoda exiſtunt, uariæ & multiplicis perceptionis. quo fit, ut erroribus ad omnia implicanda fores patefiant. Quapropter hoc teneamus, primum eſſe & caput ad conſequendam intelligentiæ ueritatem, & falſitatem ſeductionis uitandam, uerbis uti bonis, ſignificationis non dubiæ, uſitatis, electis: qualia eſſe nulla poſſunt, niſi eloquentum hominum cura ſtudioq; quaſi tranſcripta conſuetudini & introducta, atq; uelut numiſma probum ſignata, copia autem uerborum comparata & inſtructa. tum deinde, quod illa ſola & diſsipata, non exprimant uoluntatem animi cogitationesq; noſtras: opus eſt

Grãmatici officium.

In Sophiſta. Politico.

complexione

complexione illorum, ad quendam similiter optimum & notum atq; probatum modum exquisita atq; confecta: qui certe neq; dici neq; fingi ullus potest, nisi priorum expreßionis atq; perfectionis. Hoc igitur Grammatici officium, & puerilis doctrina ita à nobis definiatur atq; determinetur, quod imitationis nullum adhuc studium complectitur. Multum tamen, uel potius plurimum refert, de quorum scriptis hæc etiam cognoscamus, & quos libellos in hunc ludum uel pueri, uel tanquam pueri (nam sera est multorum disciplina) afferamus. Sed de hoc breuiter dici potest, ut omnia sint, quæ tum proponantur, puræ & non ambiguæ bonitatis. Post quam uero eò peruentum fuerit, ut iam de orationis ipsius etiam forma & quasi effigie cogitandũ tibi sit: tum uero exemplum unum omnino tibi propones, secundum quod exprimatur & concinnetur illud opus tuum, & quasi collocatum ædificium extruatur. Hoc quale sit, aut esse poßit, præter Ciceroniana scripta, in cupiditate quidem pulchritudinis ac laudis, non uideo. Nam si quid extaret melius, patienter eum qui contradicere uellet audirem. Nunc uero facere me posse non opinor, cum nemo hoc ausit dicere, non esse optima illa & perfectißima, aut meliora uel æquè bona alia inueniri. Dubium autem certe esse nequit, quin si quis ab optimis discesserit, iam tendat ad peiora: & quo abierit ab illis longius, hoc magis his implicetur. Cum autem sint duo, quæ in scriptis aliorum imitandis sumere solcamus, ipsius orationis facies & compositio, quæ stili nomine significatur: Et modus constitutioq; illius, qui est character ac genus ipsum dicendi: diligenter hoc discrimen tenendum est. errari enim admodum confusione horum uideo. Nam illud tertium, rerum etiam atq; argumenti effingendi studium, se quoq; comprehendẽdi neceßitatem non affert ijs, qui alicuius scriptorũ similitudinem adamauerunt. Nisi quis in laudationibus præcisam esse imitationem Ciceronis credat, quia in hoc genere nulla feratur oratio illius. aut non posse similiter Epicurea dogmata explicari, si quis ita statuerit, ut illum Stoica disseruisse cernimus. Neq; enim natura, nec institutio fert, neq; patitur diuersitas, (ut ita dicam) soli atq; cœli, ut idem uniuersi per omnia sentiamus, de republica, de religione, de moribus, in philosophia. Quare hæc cuiq; libertas data est, ut sequatur rationẽ deliberationemq; animi sui: & ea tueatur sententia sua, & oratione affirmet, quæ uel respectus Numinis, uel instituta maiorum, leges, tempora, ipsa etiam natura inseuerit atq; excitarit. Explicatio uero illorum, quod ad genus orationis attinet, erit ea quidem consentanea inprimis uniuscuiusq; ingenio: sed cura studioq; ad commendabilem quendam

Imitationi proposita quæ.

dam modum facile redigetur. Compositio certe & stilus similitudinem referet eius, quem sibi quisq; imitandum sequendumq́; delegerit. His expositis, multorum oblocutionibus responsum animaduertes, si quando hæc breuiter à nobis disputata, cogitatione intellectuq́; tuo dilatare uolueris. Et fortasse ita res feret, ut ipsi in sequentibus iterum differamus. Non autem putandum, ita quenq; à natura præparari, ut de illa neq; quasi limari, neq; accrescere quicquam, cura, labore, studio, disciplina poßit. cum non frustra dictum sit, Ingenia studijs formari: Et quibus rebus quiq; ferè occupantur, cum earum rerum natura etiam animos usurpantium concordare. Hæc quidem eò pertinent, ut intelligatur, cum oratio nihil aliud certe sit nisi interpres intelligentiæ, fieri tamen posse, ut non utraq; quasi uis quædam & facultas indidem sumatur: et imitandi ratione inuiolata consequi studiosos, ut diuersißimis de rebus in contraria sententia, impari argumento, omni materia dissentiente, simillimi alicuius, quem sibi ducem sequendum delegerint, esse uideantur. Nam si nos, qui doctrinæ & literariæ eruditioni studemus, neminem omnium spectare, nullius similitudinem appetere, sine magistro, soli ipsi in nos conuersi, nobisq́; nitentes, quæ uisum forte sit mandare literis uoluerimus: unum ex duobus existat necesse est, ut aut quàm quisquam ueterum meliora, aut multo deteriora efficiamus. Nullus enim à studio & industria similitudinis aliorum in casu ac fortuna locus. quorum posterius qui non summopere abominetur, quid cum eo agas? non enim cum dementibus hoc in colloquio, & tali disputatione prudentiæ nobis rixandum arbitror. Sed meliora uolunt edere. Vix puto quenquam, aut tam amantem sui uel fuisse uel esse, qui sentiat: aut tam arrogantem, qui dicere ausit. Nos enim in barbaria nati, amisso omni usu humanitatis ac artium, meliora facturos speremus illorum sæculorum doctißimis uiris: quos produxisse ideo natura uidetur, ut consummatißimum opus sapientiæ atq; eloquentiæ proferret, quale quidem mortalitas capere posset? Cum hoc igitur, si quis forte meliora fieri uelit, ne ipso quidem magnopere pugnabo: sed id modo respondebo, me quidem fieri non posse existimare. si quid tamen melius, non dicam ego uidero, sed omnino audiuero iactari, cum hactenus neutrum acciderit: tum me patienter cogniturum, quæ ab ipsis meliora affectantibus afferantur. Interea orabo, ut quod res est, ego puto, ipsi non sustinent negare, me sentire fateriq; æquo animo patiantur, Nos nisi de bonitate aliena nihil unquam egregium esse effecturos. Quæ autem est bonitas illa? nam non eadem omnibus uidetur. Mihi quidem, ut scis, (sæpe enim dictum dicendumq́; est,) Ciceroniana illa consti

tuitur: qua nihil inueniri melius perfectiusq; potest, neq; quicquam unquam futurum est. Quod BEMBVS, cum ne ipse quidem (sic enim mihi persuadeo) crederet, in illa tamen moderatione responsionis suæ PICO concesßit. Si quid enim optimum sit, illo melius certè aliud ullo tempore locoq; expectādum non est. Et quamuis in humanis rebus summa perfectio & absoluta integritas nusquam reperiatur, est tamen quoddam ueritatis ipsius quasi simulacrum: quod cum conspeximus ad eum modum, quem qui homines nati sunt præstare ualeant, elaboratum, & probamus & admiramur, exosculamur, laudamus, nihil fieri melius, pulchrius, ornatius, absolutius potuisse prædicamus. Quod quidem usq; adeò uerum est, ut de tali opere neq; detrahi, neq; ad illud adiungi quicquam sine deprauatione posßit. Hic est ille modus uirtutis in terris, artium, actionum, operum, omnium rerum: quò cum peruentum fuerit, consistatur necesse est. siue enim non attigeris, seu transcenderis, in uitio uersabere. Quare cum tale exemplum prolatum esse constat, tum omnes ad illud exprimendum suis quoq; operibus, qui quidem famæ & gloriæ sensu tanguntur, incitatißimè ferri, id tota mente intueri, atq; animo complecti, huic dies incumbere, inuigilare noctes consueuere. Hoc in unaquaque arte ac re studium, & hæc flamma amoris quantisper uiget, tam diu uiuit elaboratio laudabilissimorum operum. Vbi uero debilitata, atque etiam extincta fuerit, omnia tum subeunt deteriora & uitiosiora, donec rectitudo uniuersa euanescat, & ad nihilum recidat. Quod quidem & in Græcia & Italia usu uenit, & antiquißimis temporibus illis, & his posterioribus, cum istam curam etiam bella & tumultuationum crebritas excuteret hominibus. Quò igitur peruersitas processerit uidemus. Quis enim ante annos ducentos, qui Latine loqueretur, quiúe scriberet, fuit? Nunc uero cum longißimo interuallo Latinitatis consuetudo & usus referatur, quis erit tam demens, qui uitiosa aut etiam aliena ac abhorrentia consectanda sibi putet? Cum autem reperta uerba sint, quibus in oratione coagmentatis, uoluntates & conceptiones animorum indicarentur: quæ (ut Cicero ait) si tacitis nobis intelligi possent, uerbis omnino non uteremur: à laudabili oratione prudentia abesse nequit. Nos uero qualia sint quæ intelligantur, id est, de rerum ipsarum ueritate falsitatéue, iam non loquemur. Hoc dicemus, quod quisq; bene de animo suo in sermonem transferre & interpretari uelit, id bene prius intellectum esse oportere. Hanc autem intelligentiam & ipsam instruit & perficit imitationis hæc, de qua loquimur, ars atq; ratio: cum diserte, dilucide, ordine, consensu, omnia electa, collocata, disposita, constructa reddit, uelut, si quid de uirtutibus uitijsúe inuentum à nobis ac constitutū

proferendum ſit, ut uideamus quomodo fecerint qui de his optime ſcripſere: quo genere uerborum, qua ſtructura uſi, illuſtrarint expoſitione ſua eas res, quas tractandas ſuſcepiſſent, & idem de noſtris & ipſi præſtemus. Hoc ipſum *ſtatuetur de alijs omnibus materijs, de quibus eloquendo declarare iudicium & rationem animorum noſtrorum uoluerimus. Quod quidem niſi diuturno labore, ſtudio, exercitatione, maxima cura, ſedulitate, contentione, nemo adipiſcetur. Non enim leuibus operis, ac uili impenſa parabile eſt. Tu mihi quidem, inquit* STIBARVS, *admodum probas ſententiam de* Imitatione *tuam.* De *qua, quod gratiſſimum fuerit, ſi plura dicturus es, audiam te, ut feci hactenus, cupidiſſimè: ſin hæc modo quaſi à te promenda cenſuiſti. illud tamen nō cōmites, ut quæ à multis cōtra hāc ſcimus prodita, à te ſilentio prætereantur.* Non *enim, inquam, hoc mihi integrum: quandoquidē in hoc ſum pelagus à te extruſus. ſed in portum appellēda nauis eſt. Quid igitur cenſes? nam etiam hac in parte morem geremus tibi, non nobis. Quid? aut qua de re tandem? inquit.* Vtris *priore, inquam, loco reſpondeam? ueteribus an nouis?* Equidem *his, inquit, cenſeo, quorum mihi magis hærent in memoria contradictiones. à quibus tu, niſi fallor, recta uia ad antiquiores abducêris.* Faciam, *inquam, ut uis. Atq; ecce tibi ille ſe offert celeberrima doctrina, ſumma facultate ingenij, maximis honoribus uir: cui ego aut contrariam ſi forte reſciuerit, aut ad alios inhoneſtam futuram eſſe nominis illius mentionem, qua in parte ab ipſo diſſentirem, ſi uererer, nunquam facerem, ut à me aut erga ipſum ingratius aliquid, aut apud alios ſuſpicioſius proficiſceretur. Cum autem humanitas illius nota, comitas etiam exhibita mihi, ſapientiæ tot ipſius libri teſtes in medio ſint: cur metuam, ne non in optimam partem accepturus ipſe ſit diſputatiunculam meam, cum delectatum etiam iri hac illum confidam?* Ad *alios quidem, ſi forte emanarint ſermones noſtri, ne quid non illius, ſed meæ perſonæ inhoneſtum ſit, cauebo (ut ſpero) moderatione orationis meæ, & uitatione culpæ aſperitatis ac aduerſationum ſtudij.* Metuis *igitur, inquit ille, à me?* Minime *ego quidem, inquam: niſi quantum uideo erepturum te latebras ſermonibus noſtris. Quin igitur, inquit, fidem accipis?* Da *modo, inquam.* Magnam, *inquit, illi cuius cauſſa tam diligenter tibi caues (quem enim dicas ſentio) uoluptatem allatura hæc eſſe, ſi cognouerit.* Non *hoc expectaram, inquam: etſi nihil cupio amplius.* Sed *malueram illam latebrarum, uel etiam abolitionis.* Perge *modo, inquit. nihil enim periculi eſt, me ſpecta.* Fiat, *inquam, igitur: tametſi per me quoq; ſum animo bene ſecuro.* Non *enim in uirum ea doctrina, ingenio, honoribus, quos di-*

D. ERASmi Ciceronianus.

xi, inuehemur tanquam oppugnatione nostra: sed ipsa de re simplicissime tecum sermocinabimur. ERASMI igitur libellus in manibus habetur, in quo non tam reprobatur (nisi admodum fallor) uera ratio imitandi, quàm in illam nimis diligenter & seuere inquiritur. Quod & si fortasse ab ipso non sine caussa ad talem modum institutum est, discrepat tamen à ratione sententiaq; nostra, neq; propter quorundam errores relinquendum uidetur. Primum cum hoc proponat, traditurum se aptum & laudabilem imitationis Ciceronianæ modum: rem eò deducit, ut proposita imitatione multorum, non modo Ciceronianā excludere, sed ipsam imitatiōis uiā obstruere uideri aliquibus poßit. Nam de Ciceronis quidem scriptis cum legendis, tum in exemplum assumendis, non tam multa, quàm contra quorundam, ut ipse innuit, infinitū studiū, quod in illius autoris lectiōe tractationeq; collocaretur, disputasse cernimus. Quod cur fecerit, neq; lubet neq; decet nos suspicando colligere. Quæ autem fingit quendam, captum hoc quasi morbo cupiditatis, de nimio uel potius præpostero studio suo narrare: nos quid attinet hoc quidem loco exquirere qualia sint? Sūt enim meo iudicio eiusmodi, ut ad rē nihil, aut perparū faciant. Siue enim aliquis in morbo erroreue & tanquā perturbatione mētis fecit ita, ut ille cōmemorat, quid est tandem, quod ideo totū genus & uniuersam rem exagitare insectando uelit? Siue hæc cōmentus est, accōmodata suscepto à se argumento, liceat illi suum morem uoluntatemq; obtinere, optima nostra omniumq; gratia. Veniamus igitur ad cōsiliarium. qui si quid forte ingesserit non à se, sed ab alio subministratum, non ipsi quidem extorquere, sed potius intercipere conuersi ad suggerentem conabimur. Hoc sanè uel proprium, uel non prorsus alienum affert, astutè quidem certè, stultam esse imitationē quasi nudam & inanem Ciceronis. de hac enim agitur. Quid enim laudabiliter sperandum eum esse effecturum, qui imparatus à prudentia animi & mente, quasiq; uita scribendorum, in aucupio uocabulorum, compositionis, numerorum se non occuparit solum, sed misere etiam periculoseq; excruciauerit. Quasi uero cuiquam locus sit in omni eruditione literaria, stupido ac uecordi: aut quasi quisquam hortetur ad hanc prouinciam capiendā hebetes, & obtuso nullóue cerebro? Peculiaria enim hæc sunt prudentiæ, ingenij, industriæ, studij: non stultitiæ, stoliditatis, inertiæ, socordiæ. Fieri ne autem posse credendum, ut maxima sapientia, excelsißimo ingenio, summa industria, flagrantißimo studio composita scripta non placeant solummodo, sed in tantam admirationem sui rapiant, tanta cupiditate incendant atq; inflamment animum hominis fatui aut incogitantis? Si quis est uero non penitus

tus expers naturalis bonitatis, (nam talem remouendum uel ab omni, uel ab hac ſaltem doctrinæ parte, cenſemus: ne quis quaſi functionem munusq́; hoc ſtudiorum uulgare nos, communeq́; quoddam multorum proſtituere exiſtimet.) ſed ille imbutus intelligentia naturali, optime ne ſe facturum cum animo ſuo, ut dixi, haud deſipiente, ſtatuet, Nihil ſe certi ſequentem, non reuocata re ad iudicium animi ſui, de qua dicturus ſcripturus ue ſit, in buccam quod uenerit euomere? Neſcio quid hoc orationis futurum eſſe ſperent.

Quamuis enim bona ſententia concepta ſit, eloqui tamen bene niſi exercitatus poterit nemo. Exercitatio autem, quæ ſine certa ſtabiliq́; imitatione dicenda ſit, non uideo. Nam illum ingenio nullo, in quo nihil uirium poteſtatisq́; ſuæ natura experiri ad gloriam & decus uoluerit, qua in re rerum omnium excellentem fore ſperare poßis? Indolem in primis uolo, ac quaſi materiam probam & conuenientem, unde excudi labore, diligentia, cura, aſſiduitate quiduis facile poſſe uideatur. Omnino duæ ſunt humanitatis peculiares naturæ, intelligentia & ſermo. prior illa eſt: cum hic interpretis locū teneat. liceat enim idem repetere uel ſæpius. Quis autē prius eloqui ualeat, quàm inuenerit quid eloquatur? Quod ſi cui effingenda ac repræſentanda Ciceronis eſt propoſita oratio, poterit'ne à tota ratione & intellectu illius recedere, & aliqua quæ quidem lineamenta & ductus uocant perſequi? Cumq́; concupiuerit Ciceroniano modo moreq́; loqui, dicere, ſcribere nihil enim hac quidem in diſputatione refert) non cuſtodiet illam in imitando cupiditatem ſuam? Contraria hæc eſſe, ſeq́; mutuo euertentia, uidentur. Tu'ne agas omnibus uiribus tuis, ut Ciceronianè ſcripſiſſe aliquid perhibearis: & in experiundo quibus id maxime aſſequi poßis, ea negligas ac poſthabeas? quid, quo ſenſu, ordine, cauſſa, modo, uia, ratione, concinnitate atq; conſonantia, addam etiam conſilio, apparatu, ſpe, opinione, ille dixerit, ſcripſerit, fecerit, non ſpectabis? Talem'ne quis imitatorem appellabit, aut eſſe credet? Scripſit quidam non peßimus autor in Græcia quondam, ſemper ſe iudicaſſe futile & friuolum ſtudium æmulandi alienam dictionem. quæ ſi inimitabilis quædam eſſe uideatur, tum uero planè dementes habendos, qui ſequi conentur. Quod quidem quale ſit, ut fatear, non intelligo. Si qua eſt enim oratio bona, elegans, copioſa, ſplendida, quis uitio dederit ulli amorem, ſtudium, curam illius? Quis contendentes laborantesq́;, ut ſimili uti poßint, repræhenderit? Eſt'ne autem inimitabile quicquam humanarum rerum, hominis diligentiæ & labori? An deterreri quiſquam ſtudioſus bonæ rei ullius debet, profeſſorum doctorumq́; illa in re excellentia & magnitudine? Non

Plutarchus in Arato.

ita, mi DANIELE. ac æquum potius est, suscitari inflammariq́; animos, uirtute priorum ac gloria: & somnum, ut Themistocli Miltiadis trophæa, ita laudem admirationemq́; ueterum nobis excutere. Sed quid si in hoc conatu non aspiret fortuna successus? perridiculi enim infortunati isti imitatores, qui ingenio destituti effingant ad deformem quendam modum omnia, esse ducuntur. Quid ego, mi DANIELE, dicam? Nam mihi metuo, tibiq́; adeò: cui cupio persuadere, pulcherrimum esse, uel periculum in hac re fecisse. Sed de nobis non agitur. Si quid enim uel natura denegauit, uel casus ademit, nō ideo in alijs, siquidem meretur, non suspicere, magni facere, commendare, ornare, annitti ut uniuersis inuidiosum reddatur: deniq; nō ipsius illud splendore, sed nostra infirmitate metiri debemus. Humilitas hæc, uel potius malitia fuerit. Sed respiciamus tamen etiam ad nos, & nostrum gregem. Quid igitur est? Poëtæ egregij nō obscura sententia est, IN MAGNIS ET VOLVISSE SATIS. Voluntas ergo certè taliū probari debebit, non ludibrio haberi fortuna. Si quid enim obstitit aliquorum pulcherrimo conatui, ut nobis quidem permulta, ideo ne ijs illudent aliorum feliciorum insectationes? Non defuit alicui planè ingenium, non uoluntas, non consideratio, non studium: quò tamen tendebat, non peruenit. miserandus ille quidem magis, quàm irridendus uidetur. Humanitatis est enim, aliorum miseria commoueri: Insultare autē calamitosis, superbum atq; crudele. optimeq́; cecinit antiquus Poëta & hoc:

Pauperiem misero nulli exprobraueris unquam.
Nanq; Dei hæc etiam donum est.

Quid autem obsecro effecissent ijdem, quos hæc spes magnitudinis hoc tentatæ ardore, fefellit, si ne aspexissent quidem ad ista ardua & sublimia? tacuissent, multo magis fœdiusq́; abiecti. Vt enim pumiliones, si quid est se inferius, despicientes, insuper etiam corripi solent: ad lacunaria autem, & imposita columnis sigilla pedes, colla, oculos erigentes quasi grandescunt: Ita illi delati ad parua & contemptibilia, multo futuri magis humiles, & (ut existimo) ridiculi fuissent. Sed appeti ea, quorum tanta magnitudo & præstantia sit, ut aliquis assequi non posse uideatur, absurdum, atq; etiam periculosum esse aiunt. Nam & in huiusmodi conatibus plærunq; cupiditatem ipsam frustrari euentum, & amitti tempus ac copiam aliorum, quibus uires adipiscendis forte suffecissent. Tum uero suum cuiq; & naturalem quasi statum tuendum retinendumq́; esse censent, non affectanda ampliora. Hæc quidem oratio cum inhonesta, tum nocens etiam putanda est. Nam & confirmat ignauiam, & stabilit prauitatem, & spem debilitat, & studia reprimit, &

frangit

frangit industriam. Quapropter in scholis tam artium atq; disciplinarũ doctrinæ, quàm morum, sileat atq; obmutescat. ad arrogantiam & audaciam stultorum cohibendam sese, si uideatur, intendat. Sed reuertamur ad illam Græcam sententiam, quam aiebam me non intelligere. nisi quod astute patrocinari sibi autorem illius uoluisse suspicor, qui nullum certum genus, nullam rationem uiamq; orationis ingressus secutusq; fuerit. Nam uerbis rem eleuat, uel potius infamat: æmulationẽ & certamen uocat. Quasi uero hoc agatur, ut imitator tanquam in lucta aut cursu superior laudibus, præmium eripiat autori uicto, uel etiam supplantato: ac non potius, ut de illius excellentia ac gloria ipse celebretur. Quid autem ponderis habeat sententia ista, nobis quidem expendentibus? cum in eum feratur, quem Cicero eruditissimum fuisse & rerum copia, sententiarumq; uarietate abundasse magnamq; eloquentiam ad scribendum attulisse tradit. de Timæo enim hæc ille scripsit. Vt autem donemus, expositã esse criminationi hanc diligentiam operæ ac studij imitationis, cum male forte ceciderit, (siquidem de euentu omnia fere æstimari solent:) quid cum quò tendebatur peruentum fuerit, scilicet egregium laudabileq; opus contemni non poterit. Feratur igitur æquo animo, tentari urgeriq; studium illius, quod talis spes consoletur ac sustentet: neq; ullum nimium, aut ineptum, importunumúe existimetur. Nam diligentia, assiduitas, labor, uigiliæ, sudores, in bonas res quasi insumpti, nunquam reprehensionem, sed laudem semper promerentur. Fateamur igitur aliquid hos, qui tanti faciunt similitudinem orationis Tullianæ, inhiantes isti nomini ac famæ, committere, in quo immoderata quædam cupiditas inesse uideatur. Ignoscetur profecto facile ijs, cum aliquo etiam, ut ego sentio, non modo fauore, sed etiam admiratione, ab eruditis, quos in tantum sui amorem traxerit perspecta & cognita pulchritudo rei nobilissimæ. Quod si cui Cicero ualde placeat, cum Fabius, ut qui profecerit, commendat: quanto magis, si non probandũ, at patiendum certe uidetur, mentem alicuius incendi atq; ardere desiderio speciosissimi & diuini cuiusdam boni. Nihil est præcipuæ claræq; ac illustris rei, quod facile & quasi stertentibus obtingere soleat. Ipsa fama uirtutis, & laudis celebritas, instrumentis ijs comparatur, in quibus primis insint labor & defatigatio. Quid igitur mihi aliquis passulas uuas memoret? Quid cõclaue tranquillitatis, & silentij plenum? Quid munerum fugam? Voluptates omnes omittendæ, ludus, iocus, conuiuia posthabenda: deneganda multa non solum libidini, sed etiam necessitati: deserenda colloquia familiaria, quæ iucundissima putantur: denique hæc laus cicerculis & faba,

etiam

etiam per Cleantheos Dioncosq; puteos, ac Menippeas molas, ut hos paululum adiuuemus, consectanda erat. Sed dimittamus talia. per iocum enim prorsus dici, uel fingi potius existimo. Quæ uera licet sint, quid uero id refert, si quid est admissum ab aliquo, quod uituperationem seueritatis effugere non posse uideatur? Quæ enim doctrina sustinuit unquam repræhensionem eorum uitiorum, quibus qui illam peruerse, oscitanter, male acciperent, obnoxij essent? Sequuntur duo, quæ uel obsuam ipsius peculiarem exaggerationem propria illius putãda sunt. De paganitate, ut ipse uocat, & imitationis solitudine. quibus inculcatur, propter mutatam uniuersarum rerum faciem, temeritas imitationis ueterum. De quibus nunc deinceps breuiter, promiscueq; dicemus. Ac saltem hac in parte, ut opinor, concedenda est ornatoribus huius studij, non solum imitatio Ciceroniana, id est cura Latinitatis, sed usus sermonis cottidiani: cum sic docent, solum legendum sequendumq; Ciceronem, ut intelligatur hoc præcepto nihil aliud subijci, quàm ne cuius prior potiorue lectio sit Ciceronis lectione. Itemq; cum iubent, solũ hũc spectari, uni intentos, uni deditos esse oportere. His scilicet custoditis, etiam alijs tamen uacabimus, ut reipublicæ, priuatæ, ualetudini. Absurde fortasse hæc colligo, sed multo illa obiectio absurdior uidetur. Tu ne solum legendum Ciceronem susceperis? Ex hoc incommodorum, quæ existant, mare inuehũt, quod nostra oratione quasi nauigari nihil attinet. Quis autem ignorat quid significetur in usu cotidiani sermonis, cum dicunt in re certa quempiam esse totum, nihil aliud noctes diesq; agere, loqui, cogitare: totos dies uni alicui studio tribuere atq; impendere, librum nũquam deponere de manu: & quæ sunt huiuscemodi. perspicuum enim certe est, talibus figuris præcipuam curam, operam, studium, significari. Vt si quem forte esse in omnium mortalium odio dicamus, relinquamus tamen eidem aliquam aliquorum beneuolentiam, quos uel natura uel etiam scelere adiunctos sibi habeat. Aut si quid ita euidens esse affirmemus, ut omnes mortales uidere possint, cæcos tamen exceptos esse patiamur. Quid ille qui dixit, Persas pharetras nunquam deponere, neq; de equis descendere: in cubiculum ne etiam attulisse ac lectulum, & in equis cœnitasse significare uoluit? Aut infantes quoq; & depositos senes affuisse, cum scripsit in cuiusdam urbis oppugnatione, nullius ita alienam ætatem fuisse, quin pro patria sua præliaretur? Sunt his omnium & scripta & sermones referti. quæ quidem conuenit non peruertere calliditate: sed cum non male dicta sint, commodè interpretari: ne quis fraudulentè agere, & in hac caussa deterrere astutè studiosos ab optimi autoris lectione & imitatione

tatione

tatione uelle uideatur. Neq; enim quicquam uult sibi hæc præceptio, Solum legendum sequendumq; Ciceronem, aliud, quàm ea huius scripta attentione, cura, diligentia, uigilantia, cupiditate, deniq; animo ac mente legenda cognoscendaq;, qua aliorum nulla. quæ quidem legantur & ipsa, si res poscat, ut poscere multum soleat: sed non hoc consilio ac proposito, quo Tulliana. Hæc enim placet haberi pro norma & regula, ad quam rectitudo omnis exquiratur. quod tribui aliorum nullis uolumus, cum neq; sint, nec fuerint, qui hoc mererentur. Penè igitur dicere ausim, calumniose à quibusdam hanc cōponi improbationem cupiditatis, uel (sit enim ita sanè) affectationis Tullianæ similitudinis. Qui si respiciunt ad se, & quoniam non fuerint ipsi hanc uiam ingreßi, quasi inuidentes, struunt impedimentum alijs, ne ad hanc laudem attingant, culpandi admodum uidentur. Sin, quod magis libet credere, iudicio & ex sententia animi hæc proferūt, monēdi, ne leuibus & inanibus dictis, nequaquā contemnendū negotiū peracturos se esse sperent: neúe iocationibus aut nugis eludere tentent eos, quibus hæc optima & pulcherrima constituuntur: sed cum illis, rationibus & argumentis quasi signis collatis decertent. In qua quidem tanquam uelitatiuncula, ERASMVM esse occupatiorem iusto uidemus: quasi talibus incursiunculis labefactari studium pulcherrimum grauißimumq; poßit. In quo genere quæ ab ipso adhibentur quasi infamiæ imponendæ gratia, non attrectabo, neq; ut detergam, neq; ut refutē. Morbidum quidem illum poteram monere, qui nimio opere Ciceronianus aueret perhiberi, ut potius augurio esse intentus, quàm de aliquo astro obseruare noctes uellet, cum augur Cicero fuerit, non astrologus. Sed horum à nobis uitabuntur concursus, ad conspectūq; ridebimus unà potius, quàm illa derideamus. Illud uero, IN TANTA MVTATIONE RERVM OMNIVM, quibusdam etiam contrarijs, quod negant conseruari usum ueteris orationis posse, alieno ab ipsis loco affertur. Rem enim hæc modo difficilem esse & eximiam declarant, quam illi eleuare & abijcere conantur. Sed tritum est ueteri sermone prouerbium: Quæ bona & laudabilia sint, difficultate nunquam carere. Quid enim, ut Cicero ait, præclarum, non idem arduum? Difficilis est & hic pulcherrimus conatus, mi DANIELE, per est difficilis. Sed tamen quod contra imitationem illi afferunt, eo nobis non omni modo Latinitate, sed uernaculo & quibusq; suo sermone interdicitur. Constat enim, singulis ferè ætatibus morem, disciplinam, consuetudinem, leges mutari, abolere prisca, & obliuione obrui, nasci & existere noua. neq; fieri tamen potest, ut ad singulas conuersiones ipsam etiam linguam innouemus. Itaq; & ipsi,

Quomodo legendus imitandusq; solus Cicero.

neq; ipsi modo, sed etiam imperitißimi linguæ Latinæ, cum maximopere abhorreant ab hac ratione accomodationis ueterum morum ac temporum ad nostra, plurimis in uocabulis tamen id faciunt. Fornicatorem nominant, togam, tunicam, uariante harum rerum proprietate. Nónne autem & ueteres, antiquißmas appellationes rerum usu mutato retinendas sibi putarunt? ut librũ & codicem dicerent, quæ membranis scripta, chartáue: locupletem, qui auro argentoq; diues esset: pecuniam, æs: ærarium, in quo moneta multo preciosior seruaretur: in prouincijs curiam, senatum, populumq;. Quod si hæc lex sanciatur, desinamus latinitatem affectare. Etiam frumentum non dicamus triturari, quod apud nos exculpitur fustibus. non extimulari iumenta, quæ flagris instigantur. Cisalpinorum & transalpinorum ob conuersam demonstrationem reijciamus nomina. Deniq; tabellarium, stilum, dolium, accubitũ uitemus. neq; Aßiduus uersetur sermone nostro, si est ab ære dando dictus, ac non de uerbo factus, quo modo Residuus. Quinetiam sceleratum putemus, ut aliquid reijcientes, nihil ad Bacchum facere aiamus: aut crassam Mineruã, dextrum Apollinem, lætam Cererem nominemus. paganica enim hæc numina sunt. Neq; hæc scribens, uolo cuiquam nostro quasi edicto omnem fictionem nouorum nominum esse præcisam, cum sæpenumero neceßitate ad illam adigamur. Hanc tamen etiam ipsam Tullianam esse oportere statuendum.

Quomodo uero, inquit ille, Tullianam & hanc? quam ingenij & dexteritatis cuiusq; propriam uerè existimant omnes. Sic, inquam, ut faciamus quemadmodum ille, & quæramus nostris rebus uoces conuenientes, interpretatione apta & quadrante. Quid enim ille aut usurpauit à se primus, aut ab alijs quasi mutuo, aut de externo sermone sibi assumpsit, quod nõ cũ significatione idoneum, tum forma bellũ atq; decens esset? Multa quidem, inquit ille, multi asseuerant, & hæc esse & alia, ubi Cicero quasi ipse sui dißimilis sit. De his fortasse dicemus postea aliquid, DANIELE. Neq; enim mihi non durum admodum uidetur, in hac ulli quasi infantia eruditionis tantam iudicandi licentiam permitti. Sed si ille dißimilis est alicubi sui, cum nos similitudinem exprimendam ipsius sumpserimus, ab illa nimirum dißimilitudine abeamus necesse est. Dices ergo de his, inquit, ut aiebas postea. nunc quod cœpisti, perage. Nolunt igitur, inquam, illi magistratus, militiam, uestimenta, & quicquid est præterea in paruis magnisq; rebus, priscè dici atq; nominari. Etiam ne, inquit, si conuenienter beneq; poßit? Nescio, inquam. sed ita uehementer in hoc acriterq; depugnant, ut sentire uideantur nostratia meliora rectioraq; futura esse. Et ijdem tamen, Suo marte non reformidant: non au-

gurium, omen, auſpicium, quæ nefaria quoq; nunc ducuntur. Nuptias, & credo Nouam nuptam audent uocare: quamuis noſtris moribus nõ ſolum ſpõſa non obnubi, ſed compta aperto maximè capite & ornato deduci ſoleat. Quid ſigna, ubi nunc in acie portantur? nunquit minus tamen collatis ſignis pugnatum dicunt? Et Gymnaſium nominant, & uolumen, & calculos, quarum certe rerum uſus exoleuit. Quid autem obſecro ipſis ueteribus quoq;, nõ tamẽ priſcis illis, cum iam ſigna & uexilla portarẽtur in acie? quid igitur fuit Manipularis miles, ſi à manipulis, Iſte maniplaris nomina miles habet? ut Ouidius ait. Quid poteſt ſuperum mare, quid inferum ſignificare nobis? quid laurea? qua uel Imperatorem, uel poëtam etiam inſigniamus, nos qui arborẽ lauri nunquã uidimus. an ipſam latinitatẽ iam etiam non ſolum diuerſi ſenſus, ſed etiã ſitus atq; declinatio regionis uſurpantiũ, immutabit atq; conuertet? Innumerabilia ergo ſunt huiuſmodi, quæ reb. mutatis quàm nõ excutiant adimantq; ſimilitudinis copiã, ſatis liquere arbitror. Mihi quidẽ, inquit ille, ualdè ſatis liquet. Sed ad illã iã difficultatẽ pulchritudinis reuertere. Vides inquã, mi DANIELE, quid faciãt, qui barbaras linguas Vandalicarũ & Scythicarũ gentiũ benẽ & perfectè diſcere ſtudẽt, uel etiam ſemibarbaras Italiæ & Galliarum? Quid? inquit. non enim intelligo. Non ſolũ ſonos, inquã, literarũ, et modulationẽ uerborũ exquiſitam: ſed etiã in geſtu oris & labiorũ, atq; etiam manuum ac humerorum effingendo laborare. Maximè, inquit, uidemus hoc fieri, ſed à perpaucis bellè. Nimirum difficilia ſunt, inquam, hæc propter peregrinitatem. Aliena enim & abhorrentia à noſtris ritibus & moribus non facilè percipimus, neq; abſq; magna cura, & diligentia ſingulari. Hac ipſa de cauſſa, inueniuntur his temporibus tam pauci docti. fugiunt enim ſtudij laborem & defatigationem, & moleſtias ac tædia diſcendi non perferunt: contentiq; uulgari ac qualicunq; eruditione, ex ſe reliqua promere proferreq; conantur. Quod potiſsimũ accidit ijs, qui ingenij bonitate & diuite quaſi uena abundant. In quibus potiſsimum labor difficultasq; diſertam quoq; negligentiam, ut Cicero ait, reddere ſolet: cum diſſerendo hoc ſtudium ſubuertere, quàm bonitatem experiendo depræhendere malint. Atq; horum ſunt ſcripta ferè rotunda, & haud inelegantis cuiuſdam copiæ ac uenuſtatis, propter floſculos & uiriditatem orationis. Sed doctis co nomine minus placent, quod maturitate & fructu aſsiduitatis ac curæ, & (ut dicam ſemel) ſanitate ac uiribus deficiantur. Exiſtimo autem ab ipſis multo hæc minoris pendi, quàm in quibus tanto ſibi ſtudio annitendum putent, neruosq; omnes (ut aiunt) intendant ſuos. Quam rem hoc loco ac tempore enu

cleandam nobis non arbitror. Nam si est uana quædam hæc delectatio solum atq; uoluptas, compræhendisse illam Latinitatis, id est orationis Tullianæ speciem atq; formam: fortasse qui tam uehementer & mirabiliter illi incumbant atq; studeant, stolidius facere uideantur. Sed meo quidem iudicio, res multo se aliter habet. In hoc enim sunt uniuersa, quæ expeti ab ambientibus nomen famamq; literarum Latinarum solent, quiq; suas cogitationes describendas sibi & oratione Latina expromendas putauere. Hoc ipso enim efficitur uno, ne quid in scripto sit ociosum, hiulcum, asperum, sordidum, deforme, obscurum, præposterum, inconditum, ineptum: ut sententijs rebusq; uerba respondeant, cumq; his ipsis compositio consentiat. Omnia dilucide, eleganter, apposite, uenuste explicentur: propositis in rebus certitudo insit, progreßiones fiãt disertæ, cõclusiones infallibiles: nihil deficere & quasi linqui animo ueritatis, nihil mutilũ mancumq;, nihil destitutum atq; debile uideatur. Hic me plura uolentẽ ad hunc modũ de laudabili & probata oratione uerba facere, quasi perculsus ille magnitudine rei: Deũ immortalẽ, exclamat, quid opũ, quid magnificentiæ cõmemoras? Hæc'ne omnia studiosis ex lectione Ciceroniana suppeditare credendum? Tum uero nimium uili isti libri ueneunt. Multo quidem dixi minus, inquam, atq; res est. Tu tamen ita habeto: Neminem unquam excellentem scriptorem Latinæ linguæ, bonitateq; ac laude præstantem, post hanc illius perfectionem, cuius opus iure sibi suo Cicero uendicat, extitisse, qui ab huius autoris uel imitatione, uel omnino similitudine alienus fuerit. Quod uel ex eo patet, quod in hac desertione atq; neglectu, quò res reciderit manifestum est. Neq; præclarius actum iri nobiscum, sperandum, nisi quidem prouiderimus, ne par à nobis inertiæ atq; prauitatis culpa suscipiatur. Quo enim abfuere ab hoc propius, eo fuere omnes meliores: deteriores autem, qui longius: donec omnis eloquentia defluxit, & libri barbariæ situ ac squalore obsoleuerunt. Nam de ijs qui eodem tempore uixere, difficile est loqui. fuit enim illa feliciß. quædam, ut in Græcia olim decem Rhetorum, ætas. Hoc tamen sententiæ nostræ consequens ac consentaneum est, ut ex Græcis Demosthenis, ita Latinorum Ciceronis quenq; simillimum, optimum eloquentißimumq; censendum. Quid uero tu, si optio detur, uelis'ne orationem tuam similem potius esse aut superiorum cuiuspiam, à quo hæc ratio prætermissa ac neglecta: aut posteriorum, cui improbata illa fuerit: quàm eorum, qui & studiose sunt & magnifice secuti? Ego uero, inquit, pudore prohibeor, quo minus hanc quasi litem decidam, responsione ad interrogatum mea. Non hoc agitur, inquam, mi DANIELE. licet

enim in amicitia meliora ſequentem, & diſcedere ab amici uoluntate, & quaſi regionem diuerſam inſiſtere: ſiue illa huic non placent, ſeu contingere nequeunt. Et ingenuitatis eſt, impertire debitam laudem alienis quoq;. Neq; tu, ut opinor, non malis perlocuplete eſſe cenſu, quàm hoc noſtrati, tibiq; neutiquam cupienti iraſcar. Sit ita ſanè, inquit. Sed ut maximè alicuius horum optarim me ſimilem eſſe, quos mihi proponas, aut nomines, ſcire uelim.

Non habeo multos, inquã: ſed duos poßum eximios indicare, P. BEMBVM, Petrus Bembus. & illius diſcipulum LONGOLIVM, qui cum ingenti Latinarum literarum damno in medio curſu concidit. neq; eos ſanè multitudine operum, ſed horum Longolius. perfectione & bonitate admirabiles. Caue enim credas, poſt tantam occidionem & exitium artium bonarum literarumq; fieri poſſe, ut in multa præclara opera ingenium ac induſtria unius ſufficiat. Etiam ueterum, florentibus illis & unà cum his quaſi adoleſcentibus, uidemus doctißimos quosq; aliorum quidem reſpectu parum reliquiſſe ſcriptorum. Nam quanto alij ſinguli docti Græciæ, niſi fallor, librorum plus dedere quàm Plato? Quanto autem amplior numerus Varronis, quàm Ciceronis traditur?

Paruus & eſt cygni melior canor ille, gruum quàm
Clamor in æthereis diſperſus ſedibus auſtri.

Noli quæſo, inquit ille, urgere hanc interrogationem: & illò potius redi, unde huc diſceſſiſti. Maximarum enim & ſplendidißimarum rerum commemoratio, mirificè commouit animum meum: qui nunc & in admiratione, & in deſperatione illarum planè diſtrahitur. Nam & conſilium atque uoluntatem, ſucceſſu reddi laudabilem & glorioſam exiſtimo: & quos ipſe exitus fruſtrationis ingentioribus quàm æquum eſſet inhiaſſe oſtẽderit, daturos pœnas temeritatis ſuæ, non mitiores quàm Ixionem, Iunonium ſponſum illum, ac Cadmi filiam ad optatum conſpectum diuinæ maieſtatis concrematam, perſoluiſſe accepimus. Commodiuſculè, inquam, loquere, mi DANIELE. Non enim improbum eſt in rebus humanis, ſumma appetere: neq; in ijs ſceleratum, quæ nunquã perfecturus ſis, inchoare. Tanta autem eſt excellentia animi, ut niſi quid illam retundat atq; repellat, nullum ſeſe efferendi finem facere poſſit. Deterreri profecto ab opere cœpto ultimæ perfectionis deſperatione par eſt neminem: uel quod fortuna incerta eſt: uel quod unusquiſq; uirtutem, ut Deos iubet Heſiodus, colere pro uirili ſua parte debet. Ita autem ſe, mi DANIELE, res habet, ut quemadmodum in uita non ſolum perfecta & conſtans felicitas, ſed etiam interpolata quædam caſibus triſtibus, tamen pro felicitate habetur: Ita nos quoq;, ſi maximè plenam hanc & perpetuam felicitatem elo-

quentiæ capere tenereq́; non poßimus, lætemur tamen in illius quasi prosperitatis & secundæ fortunæ particulis, præsertim si bona suo numero uincere speremus: ut tanquam de pharetra candidulos calculos percensentes, si plures quasi stellulæ Ciceronianæ emicuerint in oratione nostra, gaudeamus successu, neq; ullo modo nimiam perfectionis maximæ cupiditatem, miseriæ nos condemnare patiamur. Quod si quis in hoc conatu cum nihil non tentauerit, uix tamen mediocritatem quandam potuit assequi, homo neq; planè absurdus, nec omnino abhorrens ab eruditione: huic' ne igitur, quia non ad summũ peruenerit, tam erit inhumanus, uel potius superbus, qui infirmitatem & deficientiam uirium exprobraturus esse uideatur? aut qui non magis nitentem ad fastigium illud, incitandum atq; fulciendum approbatione & quasi promotione sua, non retardandum irridendumq́; statuat? Quo modo & pueros incipientes pedibus consistere & ingredi, hortamur & adiuuamus, ut currere et saltare (sic enim loquimur) uelint, quamuis id facere non posse intelligamus. Sed isti prorsus non ferre, neq; pati uolunt conatus, qui inanes futuri sint, & eorũ quæ nunquam consecuturi esse uideamur. Est' ne autem omnium rerum, quas quidem apprehendere mortalitas ualeat, quicquam, quò aditus non pateat curæ, aßiduitati, labori, studio? An non manifestum est, nonnullos destitutos bonitate ingenij ac naturæ, industria, attentioneq́; & usu, ac exercitatione eò certarum in rerum quasi artificijs sæpenumero peruenisse, quò quidem ipsi uoluerint? Neq; hoc eiusmodi est, de quo loquimur, ut eius facultas atq; copia tanquam uolandi humano generi negata sit. Fert natura, ut similes ueterum in eloquentia esse poßimus: neq; fert solum, sed etiam ad hoc nos incitat atque instigat. Siquidem est singularis laus ista, eximia gloria, præcipuum decus, ad quæ appetenda & persequenda hac mentis exaggeratione & uocis significantia homines à reliquis illa animantibus distinxit, atq; separauit. Huius autem sicut aliarum uirtutum omnium exempla, non ad uoluptatem modo cognitionis, neq; admirationis ocium, sed ad imitandum et effingendum proposita nobis esse uoluit. A quibus si quis diuersus abire, & detorquere à rectitudine ipsa cursum uoluntatis suæ non dubitauerit, quid illo homine agas? Aut quam medicinam orationis allaturum te huic cõfidas? Nihil enim audire, nihil cogitare, nihil considerare solent, qui ita sunt quasi ueneficio quodam erroris peruersi atque corrupti: siue propria est hæc aliquorum opinio, seu inducta persuasione perperam monstrantium. Vt enim recte dicitur ab Isocrate, animi laborantis medicum esse sermonem: Ita nemo ignorat, medicinæ etiam perniciosa esse nota, deq́; illa & uenena peti. Fert enim, ut Aegyptum

ait Homerus,

ait Homerus, in permiſtione quadã, multa nõ modo bona, ſed etiã mala. Sed ut ad rẽ redeamus: Non eſt ulla res mi DANIELE tãta, tãq; ardua, quæ potius amitti deſperando, quàm æmulãdo appeti debeat. Si enim huc acceſſeris, uel tu, uel quicunque alius, hac natura & inſtructione artium, teq́; immerſeris in hoc ſtudium imitationis Tullianæ, poſſum tibi ſpondere atq; promittere non poſt longiſsimum temporis ſpacium incredibilem ſuauitatem & uberrimos fructus. Neq; tu iſtam colorationem ſpernas. Formoſitas eſt illa, ut ſolis in uirili corpore, ſic orationis latinæ præcipua. Neq; ſi quid forte deeſſe tibi ſenſeris, ideo defatigere in quærendo. Minime etiam pudeat te, elegantis & ſpecioſæ clauſulæ Ciceronianæ, apte concinnatæ cum ſcripto tuo, ſuoq́; ac proprio loco enitentis: non ut furto ſubtracta, ſed ut ſtudio & induſtria quæſita eſſe uideatur. Quod eò moneo, ne pulcherrimã rem, hoc imitationis ſtudium diſsimulari oportere exiſtimes. Quod (crede mihi) ut honeſta omnia oſtẽtari, totisq́; uiribus, neq; una modo, ſed utraq; (ut aiunt) manu iactari glorioſiſsimum eſt futurum. Neminem autem certe ab huius tantæ talisq́; rei cura & deſiderio repellere debet, quod illius uſus ferè nullus uulgo nunc quidem eſſe poſſit. Non enim ideo ſuperuacanea, inutilisúe ducenda: uel nihil magnopere bonarum rerum omnium capeſſendum fuerit. Quid enim omnium uulgo nũc in honore ac precio? aut quid non contemptum potius eſt & deſpectum? Cõparantur hæc erga doctos & eruditos, quibus uigiliæ lucubrationesq́; noſtræ dantur: quorum quantus numerus ſit, nemo unquam ſibi in hoc propoſito quærendum putauit. uſq; adeò, ut unius alicuius, qui in ſingularis doctrinæ & ſapientiæ opinone ſit, pluris fieri ab illis iudicium & approbatio ſoleat, quàm aliorum ſexcentûm. Itaq; in hac credo cogitatione hoc unumquenque ſibi ſubijcere:

Nec te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus.

Quis autem (ut alia complura omittam) quis ſi hoc ualere debeat, eruditionis pulcherrimam & maximam partem poëticam magni pendere, inq́; hanc operam dare uelit? Nihil enim huius non à uulgo, ſed à doctis, quiq́; ipſi poëtæ ſunt, uſu & ſenſibus tenetur: omnisq́; illa ars in doctrinæ quodam quaſi penu recondita latet, neq; promi ad hodiernam tractationem poteſt, cum Muſica iam priſca amplius annis M & C. non corrupta mendoſaq́;, ſed ignorata & extincta fuerit. Sed ut hoc largiamur, uoluptatem tantum & delectationem hoc ſtudium complecti, quod longe ſecus eſt: digniſs. certe illa fuerit homine. Cum enim beſtias etiam ipſas gaudere uideamus acclamationib. &

praeconio

præconio quodam uirtutis suæ: quid accidere queat homini iucundius, quàm quibus duobus à bestijs differt, ea sic esse perfecta, sic omni cura ac diligentia consummata, ut se digna ac uere propria esse appareant? Quamuis autẽ neq; stultè cogitatorum sapiens esse elocutio, neq; orationis uitijs non corrumpi intelligentiæ interpretatio poßit: quid tamen obsecro, si hæc diuidantur, pro fuerit egregia inuentio, prudens consilium, cognitio præcellens, scientia singularis: si facultate, copia, lumine orationis deficiatur? Vix, ut opinor, ulli magnæ uoluptati, alijs quidem certe utilitati & fructui esse non poterit.

Demosthenis admirãda uirtus.

Hinc est quod in Demosthene admirabile inprimis & præstans fuisse scribitur, omnia ea quæcunq; animo suo concœpisset, explicare etiam ac illustrare oratione potuisse. Quod & inter Themistoclis laudes Thucydides posuit. Quid autem est in omni uita, quod non ducatur dulcedine, non sequatur delectationem, & ad uoluptatem adhærescat? Vt mihi uerisſ. Poëta fecisse uideatur, suam cuiq; uoluptatem Deum fieri. Iocosa seria, magna parua, uoluptati quasi inhiant: mihiq́;, si paululum temperasset suum placitum Epicurus, sensisse bellißime uideretur. Verum hæc dixeram non enucleanda, hoc loco ac tempore. Et mihi ita uidetur, inquit. & si cupio te audire hæc uel intempestiue disserentem. Pergamus igitur ad alia, inquam. Non est autẽ uerendum, ne si multum nos in hac parte studiorum & unice exercuerimus, ad alia tractanda minus idonei reddamur. Vt enim senex Plautinus non dubitat, quin muliercula quæ tenue sciret, etiam uberius nere posset: Ita si quis perfecte iam calleat linguam Latinam, reb. sic forte postulantibus, & ad faciliora, & quasi craßius filum sese demittere poterit. Quid autem hoc hominis fuerit? qui neq; argumento, nec hominibus patientibus, cognitam illam sibi & perceptam speciem orationis usurpando ostentet? Neq; recte mihi contra uniuersam hanc rationem inculcari exempla affectatæ de illa compositionis, in religionis nostræ tractatibus uidentur. Quis enim hoc serio quidem fecit? aut quis ita, quemadmodum uolumus, excultus lectione ueterum facturus omnino credatur? Non autem nostræ religionis profeßio in quibusdam sacrorum ritibus aut ceremonijs consistit, sed penitus interiusq; insidet mentibus: & in quas se insinuauit, facile eas à lusu & nugationib. huiuscemodi abducit.

Religio non in ceremonijs.

Neq; iam ubi cor diuinitate illius contactum est, magis certe retorqueri oculos sinit in uersatione sui ad hæc aliaúe quãuis splẽdida & præclara, sed tamẽ humana, ac cogit seruari custodiriq; tenorem quendam suum deformitatis, stulticiæ, fatuitatis: ut omnes, sapientiß. quoq; homines, non imbutos diuinitus sensu ipsius, statuere neceße est. Sed quid uetat ad hæc etiam, si quis

doctus

doctus à Deo beneuolente ac propitio ducatur, ab illa eruditione & cultura literarum transire? Aut cui dabitur uitio, quod animũ & excogitationes suas sanctas, oratione diserta atq; eleganti explicare studuerit? Quod si qui sunt, quibus religionis nostræ ueritas parum uel arridet uel perspecta est, ad quã quidem impietatem huius autoris lectione peculiariter instrui nequaquã certe possunt, cum in maximis & primis offendant rebus, leuiß. fuerit profecto hic uerborum atq; sermonis lusus. Quod hoc dico confidentius, quo studiosius ab aduersarijs huius opinionis defensum Ciceronem à peruersitate de Deo diuinisq; rebus sententiæ esse scimus. In quo ut illi toto cœlo aberrant, ita institutio impia ab hoc scriptore præcipua nulla composita est. Sed fortasse præconcœptæ aliqui uestitum hunc circundant, festiuitatis uerborum. Verum ut sol geminus non est, neq; duplices Thebæ, quamuis furenti Pentheo esse uideantur: sic & si aliqui cum improbitate sua hæc concilient suis opinionib. nihilo sunt tamẽ minus ipsa in suo genere et per se recta, utilia, fructuosa. Quarum autem rerum tanta (quæso) est bonitas, ut in abusum cadere non poßit? Dicam planè, quod hoc loco in mentem mihi uenit: Aut ego multum decipior, aut religionis hoc parum est idoneum patrocinium. Nam si fuerit sententia de ueritate religionis & rerum diuinarũ aliena atq; peruersa, quid est quod uerbis potius uel oratione offendamur? Nominauit aliquis larariũ, usus Latina uoce, cum notare uellet quod barbarè, ut opinor, capella dicitur: quid refert? An ideo hoc melius, quia uulgo notius? Immò uero eo prauius putandum. Sequuntur hæc, consistorium, iudicium rotæ, notarij, missa, processiones, sancti, ecclesiæ, Cardinales, Papa, Episcopi, Archiepiscopi, Episcopatus. Quid intelligatur, nemo nescit. Sed quæ sint rerum uitia, non quidem nos disputare, neq; excutere oportet: Ipsæ tamen res, quasi ædita uoce, uidentur clamare. Malunt uero aliqui, consiliũ, centurias iudicũ, aut iudiciũ centumuirale, scribas, sacrum piaculare, aut libum salutare, aut nescio quid: supplicationes, Diuos, Deos immortales, numina, templa, delubra, fana, senatum, principem, prætores, prouincias prætorias aut consulares. Ego ne ulli existimem, quem rerum uitia, deprauatio, impietas non offendant, uerborum caussa bellum indicendum? Si possum pati sceleratam atq; impiam opinionem, qui minus locutionem feram, elegantem illius intelligentiæ interpretem? Quid autem uocat iste aliquis capellam rectius aut melius, quàm hic lararium? nisi quod alter flagitiose barbaro, alter Romano uerbo utitur. Iam si, ut quidam dicunt, scribuntq;, asseuerantes eò usq; iniuriarum uel potius nefarij sceleris atq; immanitatis processum esse in iudicijs Romanensib.

ut nihil in ulla barbaria deterius fieri potuerit: si igitur in re tanta est turpitudo atq; prauitas, nominet sanè quisq; ut libet. Iam cur est libum salutare minus tolerabilis appellatio, quàm missa? supplicationes, quàm processiones? Dij, quàm sancti? fana, quàm ecclesiæ? senatus, quàm Cardinales? Princeps, quàm Papa? cum aut planè idem utrisq; designetur, aut hæc Latina notas ambobus certasq; res melius indicent. Ego uno doctißimo uiro adolescens multum utebar, quẽ nominari hoc loco à me debere non existimo. Is de numero erat eorum, quos nunc Dominicos flamines uocant. Ac solebat ad illa sacra præcipua Missarum, ut uocant, facienda, & raro & cum magna cura accedere: atq; etiam omnem orationem ceremoniarum de illa usitata & barbara, quæ in libris publicis exponeretur, in nouam & elegantem conuertere, inq; chartis seorsim perscribere. Quid ego hunc sceleris commisisse dicam? Nam si esset cordi Deo, uelletq; rem diuinam ad talem ille modum fieri, egóne respuere hanc diligentiam puritatis uerborum suspicer? Sin est, ut nunc fit, quemadmodum fertur, tota res contraria & inuisa Deo, accesßißéne potest tanquam cumuli aliquid hoc studio uerborum, ad rei uitium? Quid uero, si ille (quod non esse uerum puto) hoc toto facto suo lusit atq; iocatus est? Nescio profecto, an nocentior sit in rebus diuinis simplicitas, an simulatio erroris atq; impietatis. Sed hoc totum alienum prorsus est. quare ad rem redeamus. Exponitur ab Erasmo uersus elegans & sonorus Actij:

O uirgo spes fida hominum, spes fida Deorum.

Quantillum esse uidetur, quod hunc mouit? Deorum enim non debuisse dici, ait. Sed reliquam sententiam non accusat, in qua tot penè uitia, quot pulcherrimæ & aptißimæ numeris syllabæ inueniuntur: Spes hominum, spes Diuorum (ut illi placet) uirgo. Hoc, ut opinor, multo fuit potius emendandũ: aut si quis relinquit, quàm indignum fuerit, optimum uersum multo leuiorem ob caussam conuelli & labefactari? Quod si ego hæc rectè & conuenienter in animum meum induco, facilis fuerit confutatio reliquorum, quæ à repræhensoribus huius studij ut absurda colliguntur. Neq; enim si quis huic sectæ sese addixerit, uerebitur interdum non solum alienis uerbis & figuris, ita ferente re familiari, rustica, priuata, publica, sua, amicorum, uti: sed ne matris quidem suæ lingua, atq; adeò balbutire cum pueris, cum sodalibus nugari, garrire in cœtibus uulgaribus. Nos enim de singulari & eximia quadam facultate scribendi, & de oratione loquimur, quæ tincta uetustatis coloribus, studium, eruditionem, diligentiam redoleat, quam ex hac sola exercitatione curaq; imitationis existere necesse est. Tum STIBARVS: Copiosam

sam esse orationem, inquit, Ciceronis aiunt, & locupletem: qualib. negant apta esse multorum ingenia. Fateor, inquam. *Sed intelligendum, esse aliquid commune etiam hac in parte eruditionis, de qua loquimur. Nam cuncti certè anniti debent, ut bene Latinè loquantur, quicunq; ad huius linguæ studium sese contulerunt. idq; legendis optimis, id est Tullianis scriptis, ea cura atq; intentione, ut omnes suas cogitationes in illa defigant, consequentur: proposito nimirum exemplo, ad quod comparata uniuersa linguæ illius facultas referatur. Exprimet autem quisq; pro ingenij & naturæ suæ modo. Omnino studium erit summum, similia faciendi omnia. ita enim fiet, ut proxime accedatur. Sed similia etiam facient, qui longiuscule aberunt ab illis Ciceronis fluminibus, præstantes compositionis tamen exquisitionem & formam. An tu non esse Ciceronianum dixeris, qui breuiter atq; subtiliter eloquatur aliquid, Ciceronis quidē quasi æmulo ore? Immò certe: ut Apelleum, qui imitans grandes Apellis imagines, minutas pingeret. Copiositas quidem illa, si ut uitium notatur in Cicerone: quid ego dicam, ac potius de tota hac mentione uitiorum & macularum in Ciceroniano corpore, quid respōdeam culpantibus? Nam si quid est uitiosum absq; quidem controuersia, & manifestum erratum, non nobis quidem in hoc instituto nocuerit. Cum enim imitationem, quæ hac in parte maximæ artis nomen dignitatemq; sibi uendicet, turpem malamq; à nobis introduci nequaquam intelligi uelimus: quis ignorat, quin illorū, quæ in deformitate & peccato sint, esse nequeat? Faciamus aliquid pinxisse Apellem deteriuscule, ac lapsum aut in symmetria, aut in historia: ut (uerbi caussa) si Romanum hominem, palliatum forte effinxisset: quid prohibuerit hæc emēdantē, illius tamē tabulas habuisse propositas, quas imitaretur operibus suis? Nam fieri & potest & solet, ut aliquis maximā quapiam in arte celebritatem ac ueram laudem sapientiæ adeptus, in eiusdē tamen ipsius artis usu interdum peccet. quod non solum in doctrinæ, & istis ingenij, sed etiam morum atq; uitæ (ut ita apellem) artibus, uerum esse reperitur. Quis enim nescit, eum qui continentiß. sit, qui frugaliß. qui moderatiß. non tamen aliquando quasi exorbitare & declinare paululum de uirtutis uia? Neq; enim huius uitæ tanta felicitas est, ut quicquam summa poßit perfectione concludere. Sed est ubiq; mediocritas quædam, in qua omnis perfectio consistit atq; spectatur. Verum huius etiam ipsius multum desiderari, requiriq;, nōnunquam solet: repræhendiq; aliquid singilatim ijs in rebus, quibus communiter maximæ bonitatis & eximiæ pulchritudinis laudem impertimus. Quem fugit, quanta Curij, Deciorum, ac Fabricij fama sit inte-*

gritatis, pietatis, fortitudinis? Videlicet excitauerunt hi, probaruntq́; illā, uita sua per huiusmodi uirtutes acta. Sed ab ijsdem nihil' ne unquam leuiter, criminosè, ignauè factum dictum úe omni in ætate putabimus? Horum tamē *nemo non splendidissima exempla honestatis ad imitandum sit habiturus.* Idē *de ijs, qui summopere sapientes uel fuere, uel crediti sunt, dixero. Quos, si quid (ut aliter fieri non potuit) in uita stulte fortè, inconsiderate' ue constet fecisse: ideo non in ea parte, qua humanitati expositum perfectionis modum tenuere, sequendos esse dicemus?* Et *quia non omnia illis affuerint, propterea ab illorum imitatione resilientes, curabimus ne quid omnino præstantiæ inesse nobis possit? Stulticia hæc, & quidem maxima fuerit, quæ in medio sint repudiare, & inconcessa appetere, neq; animum sedatum quietumq́; ulla in copia præstare. Sic enim usu nobis ueniet, quod auaris istis, ne quid omnino quo frui liceat possideamus.* Vt *enim studium rerum bonarum maximū & infinitum esse debere confitendum, ita per illud acquisitis liberaliter utendum: & cum quasi merces quasdam animi diuturno labore ac longo tempore confeceris, explicandas illas proferendasq́; esse existimo.* Cum *igitur nemini tam linguæ multum, frontis parum esse putem, qui optima esse omniū quæ nobis lecta cognitaq́; sint* Ciceroniana *scripta, negaturus sit: clarum quidem planumq́; fit, in his perfectionem maximam, uel si hoc uis, summam contineri. Quia enim hoc nomen, hancq́; laudē, quo aliud melius inueniri possit, meretur nihil: cumq́;* Ciceronianis *scriptis, omniū doctorum consentiente testimonio, ultima bonitas sit comparata: quisquam' ne imperfecta, quæ optima esse fateatur, dicere audebit? Quæ porrò superbia, quodúe fastidium fuerit, non eo contentum esse, quo aliud ipsius etiam iudicio melius fieri nequeat? & hac copia spreta, uana opiniōe, ac fortasse spe, inhiare absentibus.* Nec *mihi necesse est, hæc tueri consuetudine, ut perfectionem uocare me dicam, non quæ in ueritate esset, sed quæ uideretur esse. ut cum sapientem fortemq́; uulgari modulo, non quasi* Stoicorum *decempeda metimur.* Immò *ita sentio, & uerè statui à nobis, diciq́; illam perfectionem: & qui aliquid melius fingant, eos in iucundo quodam imaginandi errore uersari.* Itaq;, *quod æmulatio aliquibus magis placet, qua priores fiamus, non assecle, (in quo se* PICVS Fabianis *sententijs iactitauit) non quidem male in genere, sicut & aliquis se ipsum uincere dicitur: sed hac quidem in parte parum ualet, cum sit à nobis uel quanta maxima possit existere, uel summa citra exceptionem bonitas & perfectio orationis* Ciceronianæ *constituta.* Neq; *nobis nimium dolendum, si maxime nostris operibus in peius effingatur archetypum illius,*

quod

quod in absolutis picturis imitandis dicit accidere Plinius. Prima enim sequẽtem, ut est egregie scriptum apud Ciceronem, honestum in secundis tertijsq; consistere. Quando enim fuit alia bonitas orationis prior ac maior? Ante'ne quàm hæc existeret? An est postea insecuta? Immò certe contrà manifestum est, neq; priora secula cultam & eloquentem orationem parare, neq; posteriora relictam sibi tueri atq; retinere potuisse. Vnde apparet, quod impleuerit superiora, & ab inferioribus deminutum fuerit, idipsum plenum esse dicendum atq; perfectum. Vere enim ait ille, Seneca ut opinor, non posse ulterius crescere quod sit plenum. Quare cum hæc nobis perfectio cum ipsa natura constituta, tum oratione demonstrata sit, quæso quis dubitet illius similitudinem appetere? Siq; ulla à parte, uel si mauis particula appræhendere ualeat: quid non faciendum, suscipiendum studij, laboris, molestiæ, quæ non subeunda pericula, quid non exanclandum sudoris arbitretur? Nam qui hoc dicunt, cum totum tibi Ciceronem exprimendum sumpseris, errata etiam illius non negligenda: dolosè illi quidem certe agunt. ut si quis censeat, amicos etiam Platonis, gibbum illius: & Aristotelis, balbutiem imitari debuisse. fieri enim hoc non quidem debuit: sed si qua accidit, defensionẽ tamen quandã habuit communitatis eorum, quibus tanti uiri non potuissent carere. Hæc porrò non patitur ratio ipsa complecti, Ciceroniani nominis cupidos. Nempe enim similitudinem illius autoris ambiunt. qui sicubi fragilitate humanæ naturæ quasi in lubrico cecidit, aut offendit, aut titubauit, ipse nimirũ ea in parte sibi uniuerso dissimilis fuerit. Quis igitur ita insaniet, ut cum ad illum accedere cœperit, sciens uolensq;, non immutato iudicio discedat, & similitudinem petens dissimilitudinem affectet? Sed hæc, inquiunt, uitia etiam ab ignorantibus & tacite contrahuntur. Optandum quidem, ut ita similitudine quadam induamur Ciceronis, & effigiem præ se ferant illius scriptorum nostra, ut nihil prorsus requiratur, aut desit, ne horum quidem illorum, quæ uitiosula uel sint, uel habeantur. Quæ studioso Latinitatis maior in hac uita contingere felicitas, aut quæ alia summa uotorum esse possit? Repetere licebat hoc loco disputationẽ quandam de Erratis nostram, quibus nostra conditio ita est obnoxia, ut præclare cum eo actum credi æquum sit, qui non innumerabilibus fuerit, neq; fœdissimis uitijs deturpatus. carere enim penitus, qui quidẽ sit homo natus, poterit nemo. Sed et illud benignæ magis fortunæ fuerit, quàm uirium nostrarum. ea est in errores & deceptiones animorum procliuitas. Qua tamen in culpa admodum subleuari solemus, & defendi sapientissimorum ueterum exemplo: sæpe etiam fortuita imitatione, cum honestus error

Plenum & perfectum quid.

sit magnos duces sequentibus, ut Fabius ait. Sed remitto te ad habitos hac de re sermones nostros, atq; etiam scriptum, quod te legisse puto. Legi, inquit ille: & legi perlibenter. itidemq; alios multos fecisse arbitror, qui post admissum dedecus consolationem quærerent. Nescio, inquam, quem ille libellus, quem ue alij nostri sortiti Genium fuerint: nisi quod ita sunt minuti & pusilli, ut indigere magnopere nõ uideãtur, uidelicet ex hoc genere τ̃ ἐφημέρων.

Hæc non sunt, inquit ille, huius loci. resume igitur, quæ reliquisti. Nihil igitur moremur, inquam, huiusmodi quorundam dicta: siue ita sentiunt illi, ut loquuntur: siue magis, ut ego puto, nugas agunt scientes. Quis enim ita sequendum Ciceronem doceat, ut etiam si quid in scriptis illius uitiosum esse constet, id exprimendum: aut cur metu quasi offensiunculæ & asperitatis cuiusdam, ne ingrediendum quidem hoc iter sibi putet? Sed enim ut in formoso corpore, persæpe næuulus alicubi decere creditur: sic in oratione quasi uerrucula non turpis interdum inest, neq; uiciositatem aliquam fugiendam habet. Talia sunt in ueterum libris incongrua cum uulgaribus præceptionibus, & inconsentanea uerbis: quæ ego non solum tacite contracta nihil nocere, sed etiam eruditionis iudicio expressa, hoc quoq; imitationis studio uenusta futura esse iudico. Vt enim in puero nemo ferret, si iussus flectere scelus, sic ingrediatur, orsus cum pronomine, ut fieri assolet, Hic scelus: aut si coniungat tanquam conuenientes genere uoces, Fama malum: cum tamen apud Terentium, adolescens ita indignabundus clamitet, Vbi illic scelus est qui me perdidit? & Virgilianum hoc celebre sit:

Fama malum, quo non aliud uelocius ullum.

Ita indoctis huiusmodi delictorum uenia dari nulla, neq; excusatio concedi potest: quæ contrà in studio & facultate quadam ingenij, usuq; literarum, non modo culpa carent, sed laudem & admirationem quoq; merentur. Iam uero, ut uerè uitiosum aliquid in Ciceronis scriptis inueniri non negauerim, quippe qui ipse annotarim (omnibus enim in rebus, ac ubiq; culpam præstare homini difficile, ac nisi fallor, denegatum esse scio. nam ingenium nonnũquam, sæpe iudicium, interdum cura etiam præstantissimos destituit:) sed ut non ausim hoc negare: ita uix permiserim ulli mortalium, damnandi, quæ uideantur perperam à Cicerone posita, liberam potestatem. in orationis autem compositionem, haud scio an ne inquisitionem quidem. Quo minus certe licentiam concesserim cuiquam, configendi ac iugulandi uerba figurasq;, si quæ parum ad pueris notam & perceptam rationem atq; modum quadrare uideantur. Nam de librariorum incuria, & mendis codicum, quod à PICO

motum

motum ERASMVS quaſi uentilauit, nihilomagis in hoc autore legentibus quàm ullis alijs obſtare poterit, quorum non minus corrupta eſſe ſcripta certum eſt. Cum autem perbelle dixerit Græcus Comicus, Menander ut opinor,

Nemo eſt miſer, quicunq; ſe eſſe non putat:

Niſi quid planum factum fuerit eſſe mendoſum, etiam ſi qui fortè ſuſpicabuntur eſſe, nos utamur pro uero: & ſimus ſaltem opinione felices, quod bona & uera nos ſequi credamus: præſertim cũ multũ diligenterq; in hoc ſiue uſu, ſeu arte, ut mihi quoq; uidetur, uerſato, non difficile futurum ſit, huiuſmodi deprauationes & depræhendere, & alicubi emendare. Neq; cum hoc dico, exiſtimes uelim, probare me mutationis aut correctionis in ueterum ſcriptis leuitatem: qui huic generi iniquus ſum, ut qui maxime: quiq; ſatius eſſe duco, non intelligi aliquos locos, quàm temeraria correctione uel ſcrupulum tolli. niſi quod eiuſmodi fortè eſt, de quo & aſſeuerari, & in quo nullus ſuppoſitionis metus in eſſe poſſe uideatur. Nam qui in caſtigando ſunt faciles, ut fortaſſe aliquid maculæ detergeant: periculum tamen fuerit, ne & ſana cædere, & integra ſecare aggrediantur. Certe in Cicerone repræhenſa nonnulla animaduerto, quæ ferri: nonnulla etiam quæ defendi debuerint. Sed hæc ſi uidetur, tranſiliamus. Minime, inquit ille. nam mihi hæc ſubtracta, multum uidentur de re ipſa detractura. Placet igitur, quandoquidem ad alia tranſituri ſumus, ſic ab illis abire, ut oratione noſtra perfecta & concluſa relinquamus, quaſiq; in cauſſæ fine epilogum illis adiungamus? Maximopere placet, inquit: itaq; ut facias, non te hortor, ſed pro meo iure impero. Mos geratur, inquam. Demonſtratum autem cõfido à nobis, nulla in re nõ, ad cognitionis ſtudium imitandi induſtriam applicandam eſſe. Cum enim omnium rerum quæ diſcuntur, & præceptiones tradi, & exempla exponi ſoleant: tantum inter hæc & illas qui cogitare uolet intereſſe inueniet, quantum ab animali corpore carens anima diſtet. Itaq; & ſine præceptis artium ad exempla reſpicientes, qui magnas progreßiones fecerint reperire eſt multos: cum ipſæ illæ quem ſolæ inſtruxerint aliqua cuiuslibet artis facultate, dicere neminem habeas. ut exempla in harum quaſi corpore uitam exercere uideantur. Quorum tamen ipſorum uſum eſſe perartificioſum ſtatuo: ut huius moderatricem atque magiſtram imitationem, uel ſingularis cuiuſdam artis ſimilitudinem obtinere, uel ipſam eſſe maximam artem iudicem. Præterea eſt planum, ut opinor, factum, quod, ut natura quidem ferat, optimum perfectißimumq; ſit, illi ſoli operam noſtram, ut quàm ſimillima edere proferreq; à nobis poßimus, addictam eſſe oportere. Ciceroniana etiam,

niſi

nisi fallor, obtinuimus, facile reliquis bonitate & perfectione antecellere uniuersis. Quæ cum ita sint, si hæc eximia quædam & singularis ratio est studiorum, siq; laboris ingentis, ingenij etiam ac naturæ cum felicis tum tolerantis atq; fortis: ideo si neq; his fortasse præditi nos simus, & fugiamus molestiam, de infirmitate ac mollitudine nostra constituere quid rectum ac laudabile sit debebimus. Nihil enim uitiosius fieri posßit, quàm quod uulgo faciunt, & in Comœdijs sæpißimè adumbratur, ut quis, quia ipse egerit aut dixerit, ob id rem quampiam probari postulet. Quibus igitur ingenium atq; animus non hebes, neq; ignauus, cupiditate pulcherrimæ rei eloquentiæ exarserit, quam nunc sic nominamus, usum exquisitum quendam linguæ Latinæ, & de ijs quæ dicta sunt, neminem offensum iri si Ciceronianam nominauero, confido: eos feramus æquo animo, diuino quodam instinctu flagrantes incredibili amore ingrediendi hanc uiam, in ea quoq; desudare atq; defatigari, quæ rereq; ac sectari itineris duces non uarios atq; dißidentes, sed certos & perseuerantes, quorum directa uestigia ipsi suo cursu consequantur, confirmata ad omne tædium, difficultatem, laborem, uoluntate. Non uituperemus etiam, si uitam sibi, nisi ad finem perueniant spei ac propositi sui, retinendam non putant. Sed talis, ut ducem nactus non prius eum amittit, quàm aut secutus compos uoti efficiatur, uel eam facultatem obtineat, ut ipse sibi præire, seq; quò perueniendum sit deducere ualeat: Ita in hac sententia atq; proposito, uita illi nihilo secus communis uiuitur, ne quis quasi in beatorum insulas ablegari hæc à nobis studia arbitretur. Neq; quicquam rerum necessariarum domi forisúe, neq; ullæ actiones priuatæ aut publicæ omittuntur. multum temporis alijs & rebus & studijs trāsmittitur. semper tamen idem ille ad hæc quasi respectat, & pendet eius inde animus: eamq; init uictus quoq; cotidiani ac cultus rationem, quæ minimè studio suo impedimento sit, quaq; uis mentis ac memoriæ excitetur, non obruatur, ut animi perpetua sobrietas & attentio conseruetur. Nec non idem quoad licet, abducit sese, usumq; uitæ suæ à contrarijs actionibus, omniaq; & alimenta & cōsuetudinem abhorrentem ac diuersam fugere uitareq; solet. Quæ cuncta de ijs accipienda sunt, qui uerè ardent, incensi amore atq; cupiditate huius gloriæ, huiusq; famæ. Nam pleriq; fingūt, & eloquentiæ fuco non uero, neq; naturali colore tincti, cum multitudine doctrinæ, tum magnitudine studij, atq; etiam uel in primis hac uictus usus q; ratione deterriti, cito resiliunt ab isto proposito, & sinunt frangi industriam suam difficultate: quæq; sustinere se posse non putant, ijs ipsis quæ comparari solere sciant, ea non audent sperare se consecuturos unquam esse. Quare mox

re mox aliò, quasiq; in diuerticula quædam abeunt, & disputant propositū suum, neq; in hac rectitudine & destinatione magis continent. Tum uero non pauci, inq; primis callidiores quidam, falsa se statim persuasione induunt, nihil amplius accedere posse cognitioni suæ, sibiq; interdum multitudinis applausu commendati, uideri aliunde quicquam accepisse, neq; ex sese prompsisse illa præclara & admirabilia, turpe sibi esse existimant. Ita has captantes quasi fluuiales auras, nunquam se uolunt alto committere, sed in hac opinione, cultu, ocio acquiescunt. Habes conclusionem, ut uoluisti.

Nunc igitur deinceps, te quidem iubente, de quibusdam in Cicerone notatis atq; repræhensis disseramus: atq; ita ad aliorum obtrectationes, uel etiam obiecta isti studio, sensim accedamus. Ita fiat, inquit ille. sed nisi tu non uis, percupiam te hoc mihi prius exponere: cum ad tantam altitudinem & ingentiam hæc à te ratio quasi extruatur, putes'ne tam pauca ex omni numero scripta Ciceronis, ad eam exequendam sufficere posse. Ego quidem, inquam, ita bene consultum à fortuna iudico huius rei studiosis, ut & quæ satis, & quæ maxime utilia isti studio essent futura, ea maximè ac potissimum conseruarentur. Nisi tu forte non censes Apelleos esse, nisi qui cunctas illius tabulas, uel potius si qui perpaucas uidissent, potuisse? Nec magnopere nõ maximi libri Thucydidis historiarū studiosa lectione adiutum fuisse Demosthenem? Quod quidem ipsius te credere factum non sinet. Nam nisi ipse fructum uberrimum ex eo sentiret sese percipere, nunquam faceret, ut toties describere sua manu uellet. septies autem descripsisse accepimus: quo de ipso suspicari licet, quæ fuerit lectionis assiduitas. Traditum etiam de non ignobili rhetore Dione Prusense legimus, duobus illum tantummodo libellis usum, ad maximam scientiam & celeberrimum usum rhetorices peruenisse. fuisse autem libellos istos, Platonis librum qui Phædon, & orationem Demosthenis quæ Falsæ legationis inscribitur. Quare cum non solum nobis tam copiosum exemplum Tullianorum scriptorum, sed etiam, ut ego sentio, exquisitum, & in primis studio huic expediens, relictum sit: non desperandam similitudinem, neq; desiderio amissorum præsentia bona negligenda esse arbitror. Quæ si probantur tibi, licet disputationem interruptam cõtexamus. Ita faciundum censeo, inquit. Et nempe erat illud propositum, de repræhensis quibusdam in Cicerone: quibus cum tu quasi laborantibus succurrisses, mox reliquos oppugnatores huius rationis si posses profligares.

Recte, inquam, meministi. sed loquere superbius. Quid ni faciam? inquit. ita inflatus, & in tantam spem euectus priore oratione tua. Esto, in-

Thucydidis q̃ fuerit studiosus Demosthenes.

Dion rhetor.

quam. non enim mihi displicet. Sed ad censionem tandem ueniamus: quæq; notauerint quidam uerba, aut figuras, aut compositiones, consideremus. Et uerba quidem maximè in conuertendis Græcis ab illo usurpata, cum non ut improba carpantur, miror cur de illorum significantia quisquam pronunciare ausit: cum etiam si qua deterior sit, à nobis tamen, cur ita sit, caussa nulla afferri posse uideatur. Nam quare, quæso, ut unam dictionem uerbi gratia memoremus, parum significasse Latinis finem bonorum putandum? Mihi quidem prorsus cur suspicer, in mentem nihil uenit. Quo magis sum miratus, quæsiuiq; cum animo meo, quid ERASMVS cogitans hæc scripserit: Quis autem crederet esse Latinum, Dicit illi salutem, & iubet illum saluere, nisi nobis sermonem hunc ueterum consuetudo commendaret? Non enim certe dubitauit, an Cicero Latine loqui sciuerit. Sed cur illud tantopere incongruum uideatur? cum alia plurima multo uehementius perturbare indoctos poßint. quale est: Matris uox uisa est Philumenæ. &, Videor audisse de Lucio Crasso. &, Vt tuo sumptu suppeditare poßit. &, Qui in amore præcipitauit. &, Præcipitante repub. ac, Cū & uita suppeditauisset. item, Si quid eò fuerit. Iam cur non biennem, ut quinquēnem? Quur nemo sic loquitur, ut aborsam mulierem esse, sed abortum fecisse: opus habere, sed esse, dicat? Immò uero quis ausit omnino ficum appellare ficum, & ligonē hoc nomine, nisi ueteres antè fecissent? Nobis tamen non temere hoc illum scripsisse persuasum sit. Accedamus igitur ad figuras, in quibus solœcismi isti notantur. Quo loco planè improbatur mihi, quod idem scripsit, Ciceronem excogitasse hanc sermonis figuram. nam illud, nisi fallor, significat dixisse, quod nemo doctus putarit imitandum, ESSE IN potestatem. Cuius similes leguntur, In amicitiam & ditionem: & quas supra recensui, non absq; suspicione tamen, librarios corrupisse locos, aut ipsum adeò autorem properatione. Nam & Gellius iam hæc remouit, & alij certe Græci Latiniq; similiter locuti sunt. Tale enim est hoc Plautinum, In mentem fuit. & Terētianum, Vbi me uidet esse in tantū honorē. Iam Græcis ὑπὸ χεῖρα, et ὑπ' ἰσχύν, in potestatem: & ὑπ' αὐγάς, in luce, non'ne usitatum? Suspiciosam autē scripturam reddere quorsum attinebat, in tanta copia similium figurarum, inq; crebritate illius? An uero non simile est? Ad iudicem caussam labefactari, pro coram iudice, uel apud iudicem. &, Ad fornicem Fabianum, Ad senatorem relictos, Ad urbem esses, Ad iudiciū affuturum. &, Deprœhensus deniq; cū ferro ad senatum. & illa repetita figura, Quæ in amicitiam P. R. ditionēq; essent. et, Vt in uberr. Siciliæ partes Siciliā quæreremus. &, Tua scelera Dij immortales

In Pison.

Immortales in nostros milites expiauerunt. & quod ad Atticum legitur. cur enim suspectum esse debeat, non uideo:) Quo die in Tusculanum essem futurus. Lib. 15. Vt autem hæc præpostera esse, si ad regulas præceptionum exigantur: ita illa quoq; apud Græcos scriptores uideri possunt, σίλβειν ἐπ' οἴκυς, & ἀπῆλθον ἐπὶ φυλῆς, & ναυσὶν ἐπὶ γλαφυρῆσιν ἐλαυνέμεν. Solœcismus autem, uel solœcophanes, ut Grammatici paulo appellant clementius, si quid ad easdem & rationes animi nostri non penitus respondet, perhibendum statim non est. Nā si hoc admittatur, ἄνω ποταμῶν scilicet χωροῦσι πηγαί. cū nō illos loqui nos, sed ab ipsis discere debeamus. Adducit ERASMVS ex epistola Ciceronis quapiam: Diu commorans Athenis, quoniam uenti negabant soluendi facultatem, erat animus ad te scribere. Solœcismus'ne igitur perhibendus, quod nō sit Cōmoranti? Sed hoc si confixerimus, quàm multa in Græcis Latinisq; scriptoribus confodienda erunt? Vt Homericum statim hoc:

φημὶ γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα,
ἀστράπτων ἐπιδέξι' ἐναίσιμα σήματα φαίνων. Ἰλιάδ. β.

Et hoc? οὐδέ σ' ὀΐω Ἰλιάδ. α.

ἐνθάδ' ἄτιμος ἐὼν ἄφενος καὶ πλοῦτον ἀφύξειν.

Et Aristophaneum istud:

τοὺς κριτὰς ἃ κερδανοῦσιν ἤν τι τοῦτον τὸν χορόν.
ὠφελῶσ' ἐκ τῶν δικαίων βουλόμεσθ' ὑμῖν φράσαι. Nebul.

Et Euripideum: ὡς οὐ μένοντά μ' ἀλλὰ προσμίξω στρατῷ. Rheso.

Hoc uero præcipuum Sophoclis:

τάσδε ὥσπερ εἰσορᾷς,
ἐξ ὀλβίων ἄζηλον εὑροῦσαι βίον. Trachin.

Verum quid ago? quæ enim pagella nō aliquid tale complectitur in ueterū libris? Sed enim poëtis licuit. Esto: etsi nulla apparet in his poëtica licentia. Quid uero Plato? qui unus poterit esse pro milibus Atticorū. Non'ne & ipse locutus est eodem modo? ὅτι προάγων λόγος, ὅτι μὴ ἀπείργασαι, βούλομαι ὑμῖν εἰς τὸ μέσον αὐτὸν θεῖναι. De legibus. Cum nobis uideri poßit hoc rectum fuisse, τόδε προάγοντος λόγου. Quale autem quæso hoc est Demosthenis? ὥστε εὐθὺς ἐκπλέοντα αὐτὸν περὶ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ὑπὸ ληστρίδων νεῶν, τά τε χρήματα καταχθῆναι εἰς Ἄργος, καὶ αὐτὸν ἐξευθέντα ἀποθανῶν. Πρὸς Κάλλιπ. Vides enim, cum accusatiuo illo initiali reliqua nō congruere. Qualia autem Xenophontea hæc? καὶ τὸν Κῦρον ἐπερέσθαι προπετῶς, ὡς ἂν παῖς μηδέπω ὑποπτήσσων. Παιδίᾳ. Et mox: πάνυ μὲν οὖν ἔφη ὦ πάτερ, ὡς προσφιλές μοι τοὺς θεοὺς ὄντας οὕτω διάκειμαι. Quid est autem Græcis usitatius, quàm sic loqui, γράμματα ἐκομίσθη. quod est perinde ac si dicas, scripta allatum esse.

An uero incongruitas secūdum præceptiones obscura, aut dubia est? Nec effi cere tamen illa potuit, quo minus etiam elegans hæc figura orationis uide- retur. Tantum igitur abest, ut quæ contra Grammaticorum præceptiones, quæq; quasi libera & uaga in ueterum scriptis reperta fuerint, solœcismi uocandi sint, ut ornamenta etiam ac flosculi putari debeant. Qualia multa audax ignoratio quorundam concerpsit, & abiecit. Sicut illud Homericum:

τοία γὰρ Ζηνός πȣ ὀλυμπίȣ ἔνδοθι αὐλή.

ὀδυσ. δ' Seleucus Grammaticus ita censuit legendum,

Ζηνός που τοιαῦτα δόμοις ἔνι κτήματα κεῖται.

ὀδυσ. ι. Eratosthenes uero alium uersum ita mutauit:

οὐ γὰρ ἐγώ γέ τι φημὶ τέλος χαριέστερον εἶναι,
ἢ ὅτ' ἂν εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κακότητος ἀπούσης.

Quid ego dicam illas uocum mutationes? Vt quod Aristophanes sic fecit,
ἰλιάδ. π'. γενειάδας ἀμφὶ γενεῖον, non ἐθειράδας, qui essent capitis pili. Zenodotus uero, οἰωνοῖσί τε δαῖτα. Ptolemæus aūt, ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοῦ σιοῦ, ἠδὲ σελίνου.
ἰλιάδ. α'. Vt non sine causa dictum sit, minimè correctos libros Homericos, esse corre ctißimos. Quod & de alijs uerißime perhiberi poßit. Hæc enim origo atq; hic fons est corruptionum, damnandi ueterum scripta, uel saltem iudicandi licentia. Omnino in illa, ut ita dicam inconsequentia, Græci etiam studium aliquod potuisse, neq; non esse illos sedulò Latini secuti uidentur. Tale est hoc, Restitue me in quem accepisti locum. et, Quasi non renunciata tibi hæc sint sic fore. Mihin' quisquam? Quale uero hoc? an parum illi Ciceroniano si mile? Nā nos omnes, quibus est alicunde aliquis obiectus labos, omne quod
» est interea tempus, priusquam id rescitum est, lucro est. Quàm illud euaga-
» gatur Horatianum?

Donarem pateras, grataq; commodis:

Notū est tibi enim uel de cantu nostro carmen. Virgilius aūt, dubitare potes quin transtulerit, id quod Græci dicunt, δόξαν δίον εἰωθός? cum sic fecit,

Meq; timoris
Argue tu Drance solitum tibi.

Et Cicero, Interuerso regali hoc dono grauiter nos tulisse. Et à socijs ablata
» ereptaq;, ut Græcum hoc, φιλῶ σε καὶ κήδομαι. Cui simile, Nec ueterū memini
Atti. x. lætorúe malorū. et, Qua illi florentißima, nos duriore conflictati uidemur. Huiusmodi igitur, ut tandem desinam commemorare paßim atq; ubiq; occur rentia in ueterum scriptis, damnare, magnæ & intolerabilis audaciæ fue- rit. Quis uero credat, nos melius callere alienam linguam, quàm quorum propria

propria illa esset? Memini Ciceronem adducere locum Terentij:

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre deniq;.

Neq; ignoro multum ueteres Deniq;, in principio sententiæ posuisse, & sic hunc locum legi, & optimè sonare, ut Deniq; sequentibus addatur: ut fiat,

Deniq; nullum remittis tempus.

Sed contra Ciceronem, nisi perspecta explorataq; re, affirmare non ausim, præsertim cũ utrunq; & ad istũ modum usurpasse sæpius sciam. Iam quod oblitum quid posuisset, hoc ita incongrue intulisse, Erat animus ad te scribere, ERASMVS Ciceronem suspicatur, nihil est. Nam hoc modo plurima suspecta esse sine caussa oporteat. ut hoc, Multas à te accepi literas eodem (Atti. x.) die, omnes diligenter scriptas: ea uero, quæ uoluminis instar erat sæpe legẽda, sicuti facio. in qua non frustra laborem suscepisti. Vides enim, cogitationem transire à literis ad epistolam. Tale est etiam illud paulo antè commemoratum Terentianũ, tale & hoc Virgilij. Nõ enim mutandum censeo:

Postera lux, mea si non irrita dicta putabis,
Ingentes Danaum spectabis cædis aceruos.

Et Ciceronianum rursus: Cætera quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quàm possumus, minus tamen faciemus quàm debemus. (Lent.) Ac de his quidem satis, uel potius nimium. Sequitur notata illius uelut temeraria reprætensio huius loquendi figuræ, Contumeliam facere: qua sit usus Terentius. quod quidem dubium non est. Sic enim ille,

Quin nouo modo ei faceres contumeliam.

Immò & Dicere contumelias legimus apud eundem poëtam. Et apud Plautum: (Asinar.) Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur? Sed de Ciceronis notatione, hoc equidem timide dico, propterea quod doctißimos ita uiros accepisse scio, & principem horum M. Fabium: sed dicetur tamen. Vtinam esset maior in ueterum scriptis attentio, & in nostris cura. nunquam enim certè laudabilis negligentia in rebus magnis & optimis artibus iudicanda. Cui uero non manifestum fit, non quidem oculis tantum, sed etiam animo intuenti illum locum, quàm meritam, quamq; incongruam locutionem Antonij sua reprætensione Cicero exagitauerit? Nempe enim sic ille: An ulla contumelia est quàm facit dignus? Hoc quidẽ uoluit dicere, qua afficitur dignus. ut esset Contumeliam facere, sicut damnum, flagitium, ruinam, iacturam. sensitq;, non putandam contumeliam, qua afficeretur qui hac dignus esset. Quemadmodum & ille apud Comicum, maledicere se negat, qui quibus alter dignus esset, ea diceret. Quis autem obsecro sic locutus est, aut nunc au-

deat loqui? Nihil, ut opinor, clarius erit, quàm hæc eſſe ut dico, inſpicientibus cum diligentia illum locum. Nam de Pijßimo hoc modo dixero, quod ſuprà nos fugerat, cum Ciceroni diſplicuerit, bonum probumq; uocabulum eſſe non poſſe. Obſequium uero ſi putauit primum nominaſſe Terentium Cicero, neq; hoc, ut Donatus ait, uerum eſt, detur errato uenia. Si tamen ex De Amicit. hoc ille collegit, quod Cicero ait, ſe Terentiano uerbo libẽter uti: quàm parũ prudenter fecerit in pronunciando, quis non uidet? Nunc igitur peruenimus ad repræhenſionem compoſitionis Fabianam. Quod ſi tantum eſt uitium, ut Fabio placet, in tam pauculis uerbis bis excidiſſe Ciceroni, ueri mihi quidem ſimile non fit: „ Tres res inuiſæ uiſæ ſunt Brute. Ego autem uel intelligẽtem ita feciſſe Ciceronem arbitror: uel non certe nequaquam ineptam neq; ingratam in lingua Latina reſultationem illam, & in carmine, & in ſoluta oratione, fugiſſe. Innumerabilia enim eſt huiuſmodi alia apud illum inuenire. In Piſ. ut hoc: Sed ne quo modo fieri quidẽ poſt hac poßint, poſſum ullo modo ſuſpicari. De Or. I. Et: Hos quos nos oratores uocaremus. Et: Difficile factu eſt, eſt enim. „ Et, Dicta eſſe dicebat. Et, Ad eas tres res. Et: Eũ qui faceret, facere ciuibus „ omnibus. Et, Omnia quidem præclara rara. Cum enim ne Maro quidem uitarit, elegantiæ & ſonoritatis ſtudioſiß. cui eſſe dubium poteſt, quin aut in Latino ſermone nihil incommoditatis, aut etiam artis & ſtudij aliquid, quod PONTANO uiſum, iſta habeant? Quale enim hoc? Fama malum. &, Date tæla. &, Stuppea flamma manu. Fuiſſe autem hanc, ut Pontanus uocat, alliterationem uſitatam in illa lingua, ueterum uerſus indicant, quorum ab ijſdem ſingulæ dictiones literis inchoãtur: & Lucretiana multa. ut hæc, Vera ratione repulſa. &, Clara loca candida luce. Nã quid illa Comica memorem, ad hanc reſultationem elaborata? non iam neglectiora Plautina, ſed Terentij artificioſa dico. ut hoc, Illa illico: Adeam ad eam: Fatue fateor: Mihi oſtentatam tam breuẽ, tam optatam, tam inſperatam. Quare illa tam mala, tamq; uitioſa, quàm iſtis uidentur, non ſunt. Neq; hoc, Fortunatam natã, & Laurea laudi, ita ineptè reſultat, quemadmodum cẽſent. Sed quoniam de compoſitione & numeris uerba facimus, quibus aut neglectis, aut male uſurpatis, omni forma ac decore careat oratio neceſſe eſt, quæ concinnari illa, his percoli ornariq; ſoleat: contemptores nos quidem horum & deriſores, uel ſi quis pro nihilo ac ſuperuacaneum uel puerile etiam ſtudium iſtud eſſe putat, ut Seneca, minoris quidem pendamus, quàm ut cum illis nobis uerba cõmutanda rixandumq; arbitremur: multo minus uero cum uituperatoribus, ob illam ipſam Ciceronis. Quandoquidem ea iudicij hæc eſt infelicitas, ut

execranda

execranda magis quàm refutanda eſſe uideatur. Quid enim quæſo doctis auribus ſonant, quid ſenſibus ſignificant illa iacentia ſine circumductionibus, & abrupta, ſoliſq; ſententiarum quaſi bracteolis quibuſdam tinnula, cæſim omnibus tanquam correptis? At illa iudiciorũ inanitas, nónne ſe ipſa impugnat ac euertit? Alius enim aridũ, alius exundabundũ, hic durũ & horridũ, ille ſolutũ atq; elumbem fecit Ciceronẽ, maleuolẽtiæ ſcilicet ac inuidiæ calũnijs: quorum non uides unumquodq; conuellere alterum, quandoquidẽ contraria de eodem perhibeantur. Quid ego de Aſinio, quid de Bruto dicam? quid de Coruino, ita ut aiunt uerbis elaborato? quid de alijs? Hoc quidem unum uere poſſum, eo quenq; iſtorum deteriorem habendum, quo magis Ciceronianam orationem improbauerit, quod hac ipſa re à perfectione bonitatis ſuam ipſe longißimè abſtraxerit. Coruinum ſanè, ſi ille Meſſala eſt, quẽ Cicero tantopere & à ſapientia & eloquentia laudat ad Brutum, ſiq; non diſceßit de hac uia laudis, oppidò Ciceronianum fuiſſe oportet. At Pollionẽ, quem nam ego de coniectura faciam? qui ſtuduerit corrumpere Latinam eloquentiam, calumniando & obtrectando Ciceroni. Noluit enim ipſe profecto in hac malignitate uideri referre eum, quem odiſſet & damnaret iudicio ſuo. Intollerabile huic uiſum, appellari Ciceronem linguæ Latinæ parentem, quaſi hæc fama ac gloria illius, eriperet alijs Latine loquendi facultatem. Et eripit quidem certe: niſi quatenus à Cicerone hæc, ut liberi à parentibus uitam, ſic ueritatem ac rectitudinem acceperit. Quod ſi inuidia, obtrectatio, malignitas illorum animos occuparat, ut res ipſa docet: quæ ſinceritas iudicij expectari potuit? Niſi tu & Scythæ uocem præclaram putas: qui cum captum citharœdum ſui temporis præcipuum Iſmeniam, iußiſſet in cõuiuio fidibus canere, homo barbarus iurauit, ſe equum ſæpe ſuum audiuiſſe ſuauius hinnientem. Concedatur cuiq; ſentire quod uelit, etiamq; in his illa tua dominetur

Regina uitæ, & rerum opinio omnium.

Sed docti teneant ea, quæ ratio euicerit ac confirmarit. Quid ego nunc de alijs, quæ in diuerſis emicent & illuſtria reperiantur, pergam diſſerere? cum fecerim in hoc omnia eſſe optima & eximia. De quibus tamen longiores eſſemus, ſi quid omnino contentione ullorum dicere haberemus. Nunc nihil ſanè poſſumus, uel etiam opus eſt, amißis ferè ſcriptis eorum omnium, quorum particulæ contra Ciceronem nominantur. Commodè, inquit ille, loqueris. Sed de uerſificationibus Ciceronis cupio audire, quid reſpondendum putes culpatoribus. Neſcio, inquam, quid reſpondeam. Nihil

am. Nihil enim uidi illorum operum, quæ uersibus composuisset. Hoc tamen confido, me facile doctis probaturum iudicium de illius uersibus meum: Neminem ante Ciceronem fuisse meliorem poëtam: Ipsum autem duxisse leuius hoc studium, quàm in quo excellere uelle deberet. Natura enim & ingenio rapiebatur ad alia maiora, uel quæ ipsi saltem uiderentur maiora. cui quidem in præsentia disputationi supersedere libet. Quid autem offenderit criminatores uersuum Ciceronis, quantum quidem de reliquijs his possumus iudicare, non uideo. Quicquid enim est particulatim horum inspersum libris ipsius, mihi quidem admodum probatur, præsertim uersiones de Tragœdijs Græcorum, quas etiam admirari ac suspicere soleo. Sed in suo quæq; genere bona, & neutiquam repræhendenda existimo. Martiali meritò fortasse non arridebant. & concedi, ut opinor, nobis debet, multa ut & illius non placeant nobis. Si uero sciam, quid culpent tantopere in uersibus Ciceronianis, inueniam ut spero quod respondeam. Hoc igitur tum ages, inquit ille. Nunc uero, antequam ad alios refellendos accedas, & finias hunc tractatum laudis seu commendationis pulcherrimi studij, uelim explicari à te, quod paulo audacius (nisi fallor) à te ponitur, solo quidem uerbo, rationẽ & artem esse quandam illius, & ipsa præcepta quoq; tradi, ac tanquam itinera demonstrari, quæ ingressos ad optatum finem deferrent. Video, inquam, quid agas. Non es cõtentus ineptijs, impudentem etiam me facere uis: qui ea coner docere atq; ostendere, quæ nunquam didicerim, neq; cognouerim. Tum hoc est perdifficile in re, de qua quidem paßim atq; carptim scripserint multi doctißimi uiri plurima. sed qui illorum genera digereret, & artificiosè partes componeret, nondum, quod ego sciam, repertus est. Ego uero non is sum, qui etiam te quasi in penetralia hæc deducere, & ad initia eloquentiæ admouere poßim, præceptis & doctrina mea. Quid enim, ut ingenio prorsus non caream, rerum omnium suppeditauit ad hanc felicitatem? Primum enim, qua calamitate ac clade fatali nostræ patriæ interruptus fuerit cursus studiorum meorum, te non fugit. Sensisti enim mecum & ipse, præcipuas illius temporis miserias. Deinde quid ego memorem alienißimarum rerũ occupationes, quæ mihi obiectæ fuere? inter quas & si studia bonarum artium nunquam amittere uolui, tamen in hoc magis annitendũ fuit, ne penitus exciderent, quàm ut liceret ad suauitatem hanc & gloriam contendere. Tum ualetudo mea quàm celeriter affligi cœpta, lucubrandi & assiduitatis quasi subsidia eripuit. Quare à nobis ista ne petas. Quid ergo? inquit ille. esse ne ego te tam incogitantem putem, ut probaturum te mihi

speres

speres ista præconia rei tibi ignotæ? Non planè ignotæ, mi DANIELE: sed conspectæ & intellectæ quasi per nebulam, ut aiunt. Nec tu non, ut opinor, me ferres, si prædicarem aliquam uisam tabulam aut statuam, quamuis neq; pingendi neq; fingendi artificium teneam. Multa, inquit ille, uerba facimus. tibi tamen dicendum de hoc, quod tenes: ut conditionem, de quibus scias ac possis, tibi ultro feram. Hoc ego apud te præsertim, inquam, facile & libenter fecero. Nam & antè memini, meo te exemplo incitatum ad discendum fuisse. Et non tam imitandi artem, quàm rationem, quam ego mihi exquisiuerim atq; secutus sim inter plurimas aduersitates meas, tecum petente non grauatim sum communicaturus. Neq; ita loquar ut magister, neq; uero ut æstimator atq; iudex: sed tãquam uestigator ac obseruator quidam, non ille quidem indiligens, neq; somnolentus, sed nequaquam satis in tam late patente quasi campo eruditionis oculatus atq; strenuus.

De imitandi ratione.

Primum igitur mihi cogitanti de hac ratione, in mentem ueniebat, omniũ rerum de quibus reb. cogitationes nostras temere uagari nollemus, earum & quosdã esse fines cõstituendos, & uiam exquirendam, qua ad finem destinatum perueniretur. Finem autem nihil esse aliud, quàm propositum quoddam spei ac uoluntatis. Sed uiam ad illum, notationem cõmunium quasi signorum, quibus dissipata & dispersa plurima tanquam collecta concludantur. Hæc sunt illa quæ docti genera uocant, & generum ueluti membra ac partes specie distinctæ. His uidebam admiscendas singulis definitiones suas, quibus quarumq; rerum naturæ ac proprietates breuiter & circumscriptè explicarentur. ut quid quaq; uoce indicaretur, de orationis significatiõe planè perspici posset.

Tum ille: Multa, inquit, agnosco, quæ copiosè disseri in scholis quondam audiuerim, à te luculenta & perspicua breuitate commemorata. Sed ut pueri faciebamus, sic unum te oro, ut hæc ipsa tanquam in re præsenti, qualia sint etiam exemplis declarare studeas. Ita fiat, inquam: & facere omnino aliter non possum. Nam ut dixi, quid ego egerim, non quid omnino agendũ statuam, de hac ratione percensebo. atq; imitabor & hoc ipso loco studiosè P. BEMBVM, ut sicut ille quid sibi acciderit, & quid fecerit in constituenda & fundanda imitatione: ita quid nos in illa quasi architectati uel fabricati simus, referamus. Quæ quidem & scio, & ingenuè fateor esse ualdè leuia, uel potius futilia. Qualiacunq; tamen sunt, uolo tibi cognoscenda, cupienti quidem, uel ut uerius dicam cogenti, exponere. De quibus quidem certe ipsis, ut de puerorum picturis ac fictionibus: nostra cupiditas & uoluntas facilè perspicietur, utinam etiam aliqua se indoles ostendat. Sed hæc tu uideris.

nos uero ad rem. Atq; hic necessaria uidetur in primis explicatio quædam, quid ipsum hoc sit, in quo istam uel artem, uel rationem, uel curam imitationis exerceri & occupari uelimus. ne si hoc uacillet, tota oratio nostra titubet atq; allucinetur. Non igitur nunc proposita ulli studioso esse possunt, illa magnifica & mirabilia opera eloquentiæ, & summa atq; eximia uirtus orationis, qualis uiguit atq; floruit & in Græcia & Italia quondam, stante atq; incolumi Imperio, consummatisq; & completis sapientiæ inuentis, doctrina, humanitate, artibus. Omnia enim hæc iam iacent, collapsaq; sunt ac disiecta: quorum ruina eloquentia quoq; conuulsa & oppressa est, cuius splēdor in diuturnis tenebris prorsus obsoleuit. Quapropter hac uoce nunc ita scilicet utimur, ut alijs multis, quas à uetustatis eximijs & altißimis rebus, paruis nostris & humi prostratis applicamus. Vt si senatum, si consulem nominemus in nostris oppidis, paucorum & non admodum dignitate præstantium consilium, & illius consilij quasi caput. Ad hunc ergo modum eloquentiæ uerbum usurpamus, sentiētes Latinitatis formam quandam, eamq; non tam dictionis uel locutionis, quod uox sonat, quàm scriptionis. Ex quo quantillum id sit, quod nobis de magnitudine & copia antiquitatis, quàm tenue quod de amplitudine illius, quàm humile quod de sublimitate relinquitur, apparet. ut illud totum, quod respicientes quidam ad illa beatißima & abundantia his diuitijs tempora iactitant, de ueritate generum, qui sunt quidam characteres (ut Græci uocant) & formæ atq; imagines uel ingenij uel artis in dicendo, inter quas ut ipsas naturas animorum atq; rerum dißimilitudinē esse, semperq; fuisse, est necesse: hoc igitur ut uideas uniuersum, exiguum, uel potius nihil esse. Vnde excluditur & illa obiectio quorundam, qui (ut Catulus & Cæsar) neminē imitati, suapte natura sine ullius similitudine, quod quisq; uoluerit, nouū & singulare quoddam quasi ex se gignere genus oportere censent. Nam non in hoc, de quo nobis cogitandum ac uidendum, sed in ipso genere dicendi diuersitas atq; dißimilitudo illa uersata fuit: quam necesse est in sermone uniuscuiusq; naturam atq; animum, in uoluntate rectitudinis atq; ueritatis referre. Atq; est hæc magna, uel potius infinita uarietas. Genera tamen tria Cicero constituit, ut scis, quorum in hanc disputationem doctrina nequaquam est inculcanda, tanquam separata, sed imitatationi ut pars subijcienda. Nam & hoc certe illa præstat, ut in hac mediocritate nostra, quemadmodum à Cicerone præcipitur, parua summissè, modica temperatè, magna grauiter dicantur. Sed in præsentia nos aliud agimus, ac quandam quasi materiam quærimus, quæ illis formis effingatur & eniteat. Quid

Eloquentiæ nomen.

at. Quid igitur agimus? aut in quo laborandum nitendumq́; esse dicimus? Pudet me iam priorum DANIELE, & deijcior animo, ut illa in Apologo mula Lydia. quæ incitata cursu, & exultans de pastu, ad equorum armenta festinasse: cumq́; in fluuio fortè se contemplata, & recordata originis fuisset suæ, lento et solito gradu, demissa ceruice, ad mulas redijsse perhibetur. Quàm enim extulerimus & magnifecerimus hoc studium, meminisse potes. Quod si iam dicamus in minimis, & ijs quorum ueteres ne rationem quidem exponendam ullam sibi putarint, uersari, quid est caussæ quin pudore obuoluto capite aufugiamus? Multum, inquit ille. Nam & ego Apologũ tibi renarrabo. Si ut illa simia, quæ pulchellum & dilectum simiolum suum cum amisisset, captum à uenatoribus, alterum fœdiusculũ & inuisum prius, tum esse postea mirificè complexa fertur: nos item quæ habemus, & quæ reliqua sunt, boni consulamus & amplectamur: tum uero hæc qualiacunq; sint, parua quidem ac minuta (agnosco enim quæ dicas, illa nimirum elemẽta linguæ Latinæ) tamen eiusmodi esse constat, ut sine hoc quasi fundamento, nullum egregium ædificium, quæ plurima extructa fuere, omnino excitari aut subsistere potuisset. Esto, inquam, mi DANIELE. Et nos suprà quosdam splendores etiam in hoc studio conati sumus ostendere. adiuuemus uero alter alterum, in quo non discrepauerit iudiciũ nostrum: quicquid alij dicant ac sentiant. Quasi uero hoc agamus, inquit, ut improbantes hæc redarguere, ac non potius nostrum propositum uel corroborare uel consolari uelimus. Exequar igitur, inquam, quod cœperam. Et hoc subiectum dicã esse studio atq; diligentiæ nostro, in quo omnis imitatio uires suas intendat, ut quod ueteres domo attulere, & à matribus in forum, atq; (si hoc addendum) in ludum & magistros, quod illis minimum, quod contemnendum ac puerile uisum, studeamus consequi facultatem mediocrem Latini sermonis, eiusq́; plani atq; perspicui & puri, atq; etiam non prorsum nudi, neq; inornati. In quo etiam ipso statim magno onere leuamur, & consulitur admodum socordiæ ac inertiæ nostræ. Non enim hoc quicquid est, quærimus ad eloquẽdum oratione, ut in eleganti & sincera pronunciatione literarum nobis tempus studij nostri terendum sit. Quis enim ausit iam sperare omnino uitationem putidæ expreßionis literarum? quis ullius uitij, quæ innumerabilia obscurando, extenuando, inflando, deprauando literarum sonos atq; tenorem, admittuntur? Ne ego dicam de ijs, quæ ad uocem & actionem quãdam eloquentiæ quondam pertinebant, nunc sunt obtrita & extincta. Ad scriptionem igitur omnia illa quæruntur, nunc quidem, & eruditionem do-

ctrinæ ac literarum. Quæ si contemnimus, licet etiam hanc curam & hunc laborem perridiculum esse ducamus. Sin id facere uel nolumus, uel non possumus, fieri nequit, quin ob demonstratum iter, quod ingreßi accedere ad speratum concupitumq; bonum, aut etiam peruenire posse uideamur, non parum gaudeamus, ac potius beatos nos esse existimemus. Non enim, mi DANIELE, tantum ille Imperator Græciæ & rex regum Agamemnō, toto animo exhilaratus fuit, cum se aliquis successus capiendi Ilij ostendit: neq; tum, quando Pergama Troiæ cepit atq; euertit: sed unicuiq; magnam uoluptatē affert quacunq; in re quam appetiuit, benignitas fortunæ, & casus prosperi: &, ut Euripides ait,

Quam quisq; rem expetiuit fortè animo suo,
Minoris haud putat, atq; cepisse Ilium.

Quare si his placuit nos dedere atq; addicere, neq; parua, nec contemnenda esse ducamus: sed ut amatores, undiq; augeamus comprobatione nostra. Atq; de quo agimus, hoc sciamus esse nunc propositum, ut discamus magno cum labore & incredibili studio, Latino sermone uti in scriptis nostris, quibus inuenta & excogitata animi explanare & declarare uoluerimus. Huius autē sunt partes præcipuæ duæ: uerba ipsa per se, & inter se coniuncta atq; deuincta. sic enim nobis est aptum distinguere. Atq; horum doctrinam reliquimus Grammaticis: quorum hoc esse officium uoluimus, ut non solum traderent ea uerba pueris, quæ sine omni ambiguitate Latina esse constaret, & bona, qualia nisi de optimis autoribus eius linguæ excepta, nulla fuerint: eademq; ut ita tractare atq; uoluere usurpando docerent, ne quid in flexu & obliquatione quadam, tēporibus, generibus, numeris discreparet aut peruerteretur: sed etiam ut ad significandum ea quæ uellent, aptè ac quadratē illa iungere & construere assuefacerent, tali quidem modo quodam, qui nō tantum ad præcepta Grammaticæ, sed exemplum quoq; & opus ueterum responderet. Vt, si forte hoc esse obscurius dictum uidetur, cum rectum sit Facere iniuriam, hoc est inferre: damnum facere ne sic dicant, sed dare. neq; habere se aliqua re opus, sed necesse: Gratiam non scire, sed confiteri. Quæ in genere notasse, explanandi dicti caussa, sufficiat. Patet autem hoc latißimè, & omnes figuras Latini sermonis, id est totam proprietatem illius complectitur. Hæc si pueri, siue adulti repuerascētes, ut nobis necesse est, à Grāmatico ad doctorem imitationis attulerint: tum ille susceptis quos Latinum sermonem perdoceat, aliam proponet distinctionem illius, rerum, uerborum, compositionis. Rebus, sententias maximè designamus: uerba autem

his conuenientia & idonea accommodabuntur, componenturq́; hæc omnia ut ſimilia antiquorũ ſcriptis ſint. quam dum ſimilitudinem inducet ille magiſter cohortatione & doctrina ſua, ſcilicet exemplum proponet perfectiſſimum atq; optimum, & id quidem (ut nos obtinere uoluimus) Ciceronianum. Sed quia, ſi ab illo, quem fingimus, Grammatico hunc diſcipulum acceperimus malè inſtitutum, aut etiam corruptum, nouus labor oriatur: ideo in illius etiam ſcholam introëamus, & quid ab eo expectetur, diſſeramus. Id autem eſt tale, ut primum quandam tradat pueris ſuis literarum ſyllabarumq́; ac uocum cum proferendarũ, tum ſcribendarum ſcientiam exactam, & quoad fieri his temporibus poteſt, certam atq; abſolutam, ut ne quid proferendo quaſi infuſcent, ſed ſerena omnia reddant: nihil negligenter, ſomniculoſè, confuſè balbutientes enuncient, ſed accuratè, alacriter, diſtinctè, ſonorè. Tum exarare diſcant literas figuris uenuſtis, & illas ductibus elegantibus connectere, atq; dictiones pulchrè deſcribere. Iam autem ſtatim incipientibus lectioni ſcriptioniq́; operam dare, omnia proponet eiuſmodi, de quibus nullum ſecuturæ ſpei periculum creetur. Ea erunt ſcripta ueterum autorum incorruptæ linguæ Latinæ. Ab his initijs mox ad inſerenda cognitioni pueril uerba, & earum naturas atq; proprietates demonſtrandas, tum cõſtructionẽ illorũ aggredietur. In quo multo maximè aduigilabit, ne quid perperam aut prauè uel ipſe tradat, uel diſcipuli rapiant. Itaq; etiã tum potiſſimum ſcriptionibus confidet, & conſeruari quàm optimè rectitudinem poſſe credet, ſi illam ſub ſtylum ſubigat atq; ſubducat. Itaq; & diſcipulos ſuos crebro ſcribere iubebit, cõuenientes ætati & captui illorum materias: & ipſe ſcriptis eorum ſuum aliquod mox componet, & de hoc emendare ipſos ſua iubebit. In hoc autem totis uiribus & ſummo conatu incumbet, ut quàm lõgiſſimè abſtrahat à uernaculi ſermonis quaſi natura, & Latini proprietatem ipſis inſerat. Hic eſt ille campus figurarum notandarum, quem ſæpe iam indico, qui & multorum opera atq; induſtria, de quodam exiguo ſpacio admodum ingens & patefactus indies magis aperitur. Quorum tamen quaſi accumulatis fructibus eruditionis, qui contentus eſſe potuerit, ſimilis mihi uidetur locupleti ſanè, ſed non bono patrifamilias: qui cum quæ uillicus de agro miſerit, cum copioſa ſint & eximia, nihil quærat amplius, neq; qua bonitate fundos habeat, ipſumq́; ſolum poſſeſſionum ſuarum, & ea loca ubi illa prouenerunt atq; creuerunt, non cognoſcere neq; aſpicere ſtudeat. Atq; etiam (non enim omnes qui iſta colligunt, eodem iudicio atq; diligentia faciunt) tum ualde eſt conſiderandum magiſtro, ut quia promiſcuè de diuerſis

autoribus, omnibus ſanè bonis atq; laudatis, excerpta & percepta afferuntur, nequa ſint tamen eiuſmodi, ut aliquando in orationem adhibita, parum eam Ciceronianam redditura eſſe uideantur: in quibus tamen diſcrepantia modica ab imitationis magiſtro facile corrigetur, multæ autem & magnæ ſunt ferè inemendabiles. Ego quidem ſentio me inſcium eò delapſum, ut iam etiam docere atq; præcipere non dubitem, quod neq; poſſe neq; uelle me facere dixeram. Tu uero taces, & me quaſi delirare cum bona uenia tua pateris, neq; inhiberi à te iubetur quaſi remigatio hæc ſermonum noſtrorum.

Placet enim mihi curſus, inquit: cui ego uentos ſecundos illud numen neſcio quod Homericum, Mineruam quidem opinor, inſuper aſpirare, tantum abeſt ut retineri aut conuerti uelim. Sed nos tamen moderabimur, inquam, ac in Grammatico ludo paululũ etiam nũc commorati, perueniemus mox ad narrationẽ ineptiarũ noſtrarũ. Hic igitur Grãmaticus ualde eſſe debet perſpicax, primũ in nominib. ijs, quæ ad alia adijci cõſueuere, ut quã adiectionis illorũ rationẽ ueteres ſeruarint, depræhẽſam pueris exponat. ut Hominem inſanum dici, & inſanas ſubſtructiones, inſanũ negotiũ. Eſt enim diuerſitas maxima earum rerũ, quibus idem uerbũ illud adijcitur. ne in his uero quidẽ ut opinor, ualere noſtra exiſtimatio, ſed ueterũ debet autoritas. Talia ſunt: Sapiens conſul, & conſilium: Apricus campus, & Apricis ſtatio gratiſſima mergis: Noua res, domus, conſul, equus, iudicium: Mendicus homo, & inſtrumentum: Pauperæ mulieres, & pauperæ res: Cautus, & pars cautior: doctiſſimi uiri, & libri: Senex Cato, & memoria: Formiduloſus homo, & formidoloſa tempora. ita Ciues religioſi, & religioſiſſima delubra: ita Homo ignauus, & diſciplina ignaua: Periculoſa nauigatio, & Periculoſus ſicut inofficioſus: petulans homo, & dictum: Longa uia, fabula, longior opinio In quibus ipſis ſi uariatur ſignificatio, maiore etiam eſt attentione opus. ut in ſuperiori exemplo, formidoloſus homo, timidum: tempora formidoloſa, metuenda ſignificant. In hoc genere etiam manifeſtius eſt hoc: Minus clarum putauit fore, quod de armario, quàm quod de ſacrario eſſet ablatũ. &: Etiam hæc, quæ ſunt certiſſima & clariſſima, relinquam. &, Patre tuo clariſſimo uiro. Nam & ſimpliciter illo uerbo Claritatis, & in utranq; partẽ uirtutis atq; ſcelerum celebritas innuitur. Tale eſt, Nobilis latro, & nobilibus trimetris. &, Amiſiſti quod plurimi homines nobiliſſimi. Arbitror ſatis planum factum eſſe à me, animaduerſionem adiectionum qualem eſſe conueniat, uel qualem quidem nos uelimus eſſe. Cuius intelligentia quamuis obſeruationis ſit cuiuſdã adultioris, & robuſtioris ſtudij, quàm puerile eſſe poßit, tamen

Adiectiuorũ nominum ratio.

»

Ad At. xiiii.

tamen iam tum quoq; hæc indicanda sunt tanquam digito, ut dicitur, protenso. Sed propria & peculiaria nomina adiectionum in exemplis, exquisita cura proponet. ut Vir fortis, mulier formosa, templum augustum, tyrannus crudelis, parricida impius, facinus nefarium, iustum aut iniustum iudicium. Similiter & in uerbis, quæ ita propriè uocamus, quorum ipsorũ adiectiones sunt quæ dicũtur Aduerbia. ut Miserè amat, cupit: malè metuit, pessimè odit, Aduerbia. auidè expectat, arctè dormit, acutè cernit, liquidè audit, sagaciter odoratur, clarè loquitur. cui rei permediocris diligentia magistri satis facere poterit. Tum quæ annotata & tradita sunt à multis doctis & diligentibus uiris, de eleganti usu singularum partium, quibus oratio perficitur, & coniunctarũ etiam inter se. Hæc igitur pueri apud Grammaticum legẽt, atq; cognoscent. Quem ego non alia de causa ab imitationis magistro separo, nisi ut maior in hac re difficultas, & opus grandius esse intelligatur, quàm creditur & expectatur ab illis magistris & præceptis, quibus uulgo administratur institutio puerilis. Nã hæc omnia, de quibus tam magnificè loquor & disputo præclare, puerilia esse sentio & fateor, optarimq; in scholis exerceri ac ualere: non ut uiris, uel etiam senescentibus, sed ephebis et adolescentibus perficiẽdum esset hoc quicquid est eruditionis, & in reliquam uitam transferendũ atq; usurpandum in optimarũ rerum atq; artium cultu & tractatu. Tales igitur ludos aperiri, & aliquando hæc in scholis studia excitari atq; florere optemus, & precemur Deum. nam ab humana ope, uereor, ne penitus desperandum sit. Speremus tamen, inquit ille, & quam quasi oppressit Epimetheus, ut esset in hominum potestate, deam non emittamus. Si libet, inquam. sed mihi profectò illa sensim elabi solet. Noui enim, inquit, desperationes tuas. Sed ad propositum. Nunc igitur tu, ne quæso derideas inquam me, neq; illudas meos in hoc studio perquàm friuolos conatus. Nam quid ego mihi quasi artis & rationis tanquam de luto finxerim, exponam. Cum orationem igitur in res & uerba, & compositionem tum horum inter se, tum illigationem in hæc illarũ uelut in genera quædam tribuere cœpissem: ibi igitur quia nihil sine uerborum tanquam instrumento peragi posse cernerem, cœpi illa notare primum communia, tum uero deinde insignia & eminentia, de quibus similitudo concupita maxime scilicet emicaret. Quia autẽ uidebam usuuenire in hac mutatione morum, uitæ, rerumpub. Imperij, diuersitate gentis, sententiarum atq; opinionum abhorrentia, persuasione etiã quadam maximarum rerum singulari, ut uocabulis nouis esset sæpe utendum, ualde hac in parte Ciceronianam tanquam incudem instruere studebã,

qua

qua illa fabricarentur. Et quia illorum nouitiorum frequens esset forma denominationis, ideo non solum quo modo Græcas ille uoces Latinè uertisset, sed oēs denominationes uel ignotiores uulgo, uel (ut uidebantur) audaciores annotare sum aggressus, et quasi seponere. Ex quo hoc cōsequi mihi uidebar, ut in omni interpretatione & deductione noui alicuius uerbi, Ciceronianū filum sequerer. Verba autē in uniuersum autoris omnino nullius Latinæ linguæ respuebam, antiquiorum uero studiosißime congerebam: sed sic assumebam tamen, ut quadrare ad constitutæ rationis usum ac consuetudinem uiderentur. Atq; uel in primis ea obseruabam, quæ flecti uariariq; terminationibus non solent. quod in his apposité aut secus usurpatis, uel elucere imitationem, uel manifesto depræhendi dißimilitudinem arbitrarer. Sed omnis obseruatio erat significationis & ordinis. sed quoniam facta est antiquorum uerborum mentio, quæ nunc constituto Ciceroniano seculo priorum ætatū intelligi necesse est, dicamus de ijs si uidetur pluscula. Ita enim, inquit ille, nihil præterieris, quod animaduerti in hoc sermone debuisse uideatur. Cū igitur antiquitatis, inquā, omnium iudicio & naturali quodā sensu magna sit autoritas atq; dignitas, cumq; illa quod sit posteritatis magistra reuerentiā summam mereatur, fit ut, nisi frequentata uitio illo quod Græcè κακοζηλια dicitur, uerba prisca orationem nunquam deformare soleant: præsertim cum rudiora, neq; ad consuetudinem Ciceronianam & usum orationis illius satis expolita, diligentiam & considerationem studiosorum fugere non poßint. Cū sic uero etiam assumuntur, ut de industria factum esse constet, siue est ita notum aliquid ut unde sit appareat, seu etiam ipsam antiquitatem nominatim ostentamus: tum uero inter illas gemmulas figurarum propter raritatem usus numerari debebunt, ut sunt quæ exempli caussa paucula commemorabo. (cui enim nō plurima uel succurrunt, uel reperire in promptu est?) Perpauciam, indipiscor, consuadeo, derectus, autumo, medioximus, mediastinus, pausa, clueo, mendaciloquentia, turpilucri cupidus. Nam in quibus ueteres etiam ipsi manifesto lusere, quid attinet recensere? Absumedo, dentilegos, scrofipasci, uaniloquidorus, nugipolyloquides. Redeo igitur ad superiora. huiusmodi igitur sunt: Vicissatim, occipio, sublestus, incipisso, seruaßit, iusso: quo tamen & Maro usus, sicut & Olli & hoc, pro illi & huc. In hac ergo parte quasi ruditatis, minus, uel potius nihil est periculi. Huius enim forma sermonis à perfectione eloquentiæ quasi quoddam Canachi signum abfuit illa quidem, sed ita ut non solum materia, sed elaboratio etiam & opus emendationem libenter atq; facile admitteret ac reciperet. Quam perfectam

&

& absolutam bonitate sic posteriores magis magisq; elimando pertuderunt,
ut in proximis statim ineptiarum plurimum deprehendere liceat. quæ sunt
eo minus iucundæ, quo in plerisq; magis offendit nimium quod est, quàm id
quod parum. Qua de re (dicendum enim liberè est) ego ista posteriora, bel
la, faceta, emuncta, florida scripta, in hoc quidem proposito nostro, ut senex
Plautinus nouos & facetos mores & turbidos, nihil moror, quibus boni de Trinummo.
decorant se. Priscorum certe scripta, quantulumcunq; reliquum illorum est,
si quis sedulo & industriè, multumq; ac diligenter euoluat, non solum copi
osam quasi supellectilem sibi Latinitatis comparauerit hoc studio suo, sed eti
am (quod plurimi fieri à nobis necesse est) hoc consequetur, ut antiquitate
scilicet perspecta, minus offendatur nouitate in scriptis Ciceronianis. Quid
enim obsecro Cicero ipse, an non est fassus, quanti priscorum autoritatem fa
ceret, cum testimonijs illorum quæ ipse dixisset comprobat? Quid quod ob
summum amorem et cultum illorum, pulcherrimum illud genus exercitioꝛū
quod Græce dicitur παράφρασις, in suo sermone respuit, ne deterioribus uerbis
uti assuesceret. Sed immorandum & huic loco, uel potius paululum insisten
dum, ut excitetur tua harum quoq; rerum cogitatio & cura. An non igitur
quàm diligens lector ueterum Cicero fuerit, ut omittam alia indicia manife-
sta, illa declarant, quæ de Terentio excerpsit atq; usurpauit? ut hoc: Aderat
frequens, aduocabat, omni studio gratiaq; pugnabat: Cum remiserant dolo- Pro Cluen.
res pedum: Vel mori satius est: Quid ais bone custos, defensorq; prouinciæ. In Brut.
&, Timarchides columen familiæ uestræ: Potius doloris quàm eloquentiæ In Verr.
partes esse susceptas: Longum est dicere: Quid hoc homine facias? An du Pro Sest.
bitamus, quin hoc Terentianum, Tacent, satis laudant: Ciceronianum illud
effinxerit? Tacendo loqui, non inficiando confiteri uidebantur. &, Testi- "
monij illius dictio: huius caussæ dictionem? Hoc uero, Quæ nunc est ad uxo "
rem tuam: illud, Erat ad portas cum imperio? & innumerabilia huius for-
mæ alia. Quàm multa hoc? Hic ego, quàm multa? Nam nescias, an eius sit "
potestas posthac uel nunquam tibi. Quàm multißima autē illa concisa, quo-
rum præcipuum exemplum: Funus interim procedit, sequimur: & cæte- "
ra. sunt enim tibi nota. Sed hæc colligere nimis longum, neq; id nunc agitur.
Quid autem? an non illud assensionis ac concessionis, AVDIO, Terentianū "
est? quid? Male audire? unde hoc natum? Optimè se ostendunt: nisi inde, Sed "
ut olim te ostendisti. An uero obscurè expreßit ista? Ego Pamphile, hoc tibi "
pro seruitio debeo. &, Ego te postquā emi. Et, Ego Pamphile esse inter nos.
De quo quidem mox inter alia Ciceroniana dicemus. Rursum, Scribitur He-

Qu. Fr. Phil. xii. De Cl. or. Att. vii.

raclio dica: &, Tibi scribam dicam. Vel quod ipsi cupio Glycerio: Quid ego Fundanio non cupio? Vt redeat iam in uiam: Redeamus in uiam. Id est profecto: pro Quintio. Id erat profecto, credamus hoc. Te esse huic rei caput: Caput enim esse arbitrabatur oratori. Applicat primum ad Chrysidis patrem se: Meq; ad eundem quem Romæ audiueram, Molonem applicaui. Equidem istuc Chreme æqui boniq; facio: Tranquilliß. autem est animus meus, qui totum istud æqui boni facit. Amici omnes modo uno ore omnes autores fuere: Ego quidem tibi autor non sum, ut te urbi committas. Sicut & Plaut. Autor tibi sum, ut me amando enices. Hæc pauca, sed ut hoc loco multa, ad incitandam curam tuam commemoraui. Non enim te diligenter quidem cogitare solum uolo, posteriores à prioribus loqui didicisse, quod aliter fieri non posset: sed etiam quæ imitandi illos industria fuerit eorum, qui eloquentia præstitere reliquis, ut non uulgo, sed doctis esse magistris usi uiderentur. Verum quàm cupidus fuerit Terentiani sermonis Cicero, ipse maximè declarat, cum Catonem introducit fatentem se libenter Ciceroniano uerbo uti. Atq; illa superiora, scito, sicut omnes facimus, pro mea opinione, ut quæq; maxime insignia uisa sunt, collegisse. alia fortasse censebunt alij. Neq; tu DANIELE, in huiusmodi re ullius potius studio & industria delecteris, aut labori atq; iudicio fidas, quàm tuo. ita enim cum & ipse quæsiueris, & non aliena opera parata acceperis, magis etiam intelliges bona tua, & lucrum uberius senties. deniq; non tanquam oculis captus alieno lumine dirigeris. Immiscui autem uel hanc ob caussam longiorem his de rebus mentionem, ut cum uideres tantum tributum esse Terentio ab autore & principe eloquentiæ Latinæ, multo etiam uehementius illum amares, & arctius complectereris, quem non soles ferè de manu deponere. Sicut uero Cicero à uetustate, multa studiose quasi implicuit suæ orationi, ita illi quoq; antè fecerant, ut & ipsi à prioribus quæ probassent, ad se transferrent. ut Plautina Terentius hæc, quæ deinceps memorabimus: utinam liceret etiam aliorum exquirere. Credo, inquit ille, te ex animo optare. sed cogitanti mihi interdum, uidetur ista penuria scriptorum ueterum nonnullam commoditatem nobis afferre. Nam studium nostrum astringit & continet, ac diligentiam & aßiduitatem, tum etiam attentionem & curam excitat atq; extundit: quibus, ut opinor, mens acuitur, & ingenia confirmantur. Sed tu quæso illa

Plautina à Terentio usurpata.

Plautina, quæ aiebas, commemora, atq; plurima quidem. Quæ mihi, inquam, in memoria erunt, & eximia uidebuntur. Vt illud, Præ ut futurum est. &, Audaciæ columen. In oculum utrumuis conquiniscito. oculum, an in aurem?

aurem? Male conciliati: Pernicies adoleſcentum: Iuuabo aut re, aut opera, aut conſilio bono: Rem actam agis: Si patriſſat filius: Statur hic ad hunc modum: Quod tua nihil refert, ne cures: Dabo aliam pugnam: Seruiat ſuo ſibi patri: &, Sua ſibi fallacia: Vt ſæpe iam in multis locis, plus inſciens quis fecit, quàm ſciens, boni: Nunc obſecro te Milphio hanc per dexteram: Faciam huius diei, lociq;, meiq; ſemper meminerit: In noxia es: Ventum facite ut gaudeam. Tantum eſt. Satis ne multa? Si uidetur tibi, inquit. ſed nũc hoc mihi da operæ, ut ſingula hæc quaſi marites Terentianis. Quin ipſe facis? inquam. Quia te malo, inquit. Fiat igitur, inquam. Ordiemur autẽ à primis. Vide enim: Præ ut huius rabies quæ dabit: Columen uero familiæ: In aurem utramuis ocioſus ut dormias: Male conciliate: Pernicies communis adoleſcentum: Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero: Ohe, actum aiunt ne agas: Laudo Cteſipho, patriſſas. Quid agitur? ſtatur. Tua quod nihil refert, percontari deſinas. Dabit hic aliam pugnam denuo. Suo ſibi hunc gladio iugulo. Plus hodie boni feci imprudẽs, quàm ſciens ante hunc diem unquam. Quod per hanc ego te dextram oro. Faciam, ut huius loci, dieiq;, meiq;, ſemper memineris. Hic in noxia eſt. &, Virgini uentulum ſic facito. Tãtum eſt. Sed redeo nunc, longo ſanè interuallo, ad ea uerba, quæ ad imitationẽ præcipue nos cœpiſſe obſeruare, & quaſi ſeponere diximus. Nihil eſt enim certe in hoc genere à nobis perfectum, inchoata quidem & tentata multa. Huius igitur notæ erunt: Fiſtulator, brachati, maſtrucati, eſſeda, eſſedarij, adipale, opacare, ordinare, uultuoſus, actuoſus, ſuſpicioſus, laborioſus. imperioſus, qui imperium teneat: ut, Imperioſorum populorum & regum illuſtrium. aſſentatoria. Quotenorum iugerum, ut ducenorũ. Plautus dixit Quotumo die, ut ſeptimo. mœſtitia, ægrimonia, principatus, morigerari, exaggerare, præſidium ſtatuum, expultrix. zonarij, ut tabernarij & tabellarij. menſarius, ſuperbiloquentia, turpificati, confiſio, conflictio. tibicini modi, ut ludus fidicinus. primoribus labris, audientia, ſermocinari, procraſtinare, coæquare, oſtiatim, corollarium. nauicularia, ut argentaria. amandare, periclitari. receptum, ſicut promiſſum. pedetẽtim, conſcelerati, celebrari, obſoleuit, aceruatim, abortio, cancelli, diſceptare, diſcriminare, mitificatio, atratum, illecebra, relaxare, quadrare, enucleate, exulcerare, & cauſa exulcerata, ordinatim, conciliatricula, aggregare, commodare, contemtio, mirabiliter, pacificatoria legatio, mirifice, furenter, largiter. Hæc omnia, & alia quidem multo plura, uel ſunt, uel mihi uidebantur inſignia & eminentia, ſimul ad ſpeciẽ ipſam, ſimul etiam ad uſum, & quaſi fabricam nouorum. Quot enim hinc

procudi similia posse censes? concesso iure scilicet, quo licet, semperq; licebit, ut Horatius ait,

Signatum præsente nota producere nomen.

Nota igitur ipsa inuenta, & constituta, non tanquam nummos adulteratos, mala uerba in oratione Latina spargemus. Quæ quidem à nobis proponitur Ciceronianæ imaginis, effingenda & exprimenda uniuersis, qui huius linguæ famam ambiuerint: ut est copiose disputatum. Neque minus sedulo animaduerti traductiones illius, Græcorum uerborum, & uersiones in Latina: ut quæ exempli caussa paucula referam. καλὸν, honestum. τέλος, finis, & ultimum. ἡδονὴ, uoluptas. ἰσονομία, æquabilitas. ἐπιθυμία, cupiditas. πάθος, perturbatio. στραγγουρία τε παρηκολουθήκει καὶ δυσεντερικὰ πάθη, ὑπερβολὴν οὐκ ἀπο-
Ex epistola Epicuri. λείποντα: Tanti autem morbi aderãt uesicæ & uiscerum, ut nihil ad eorũ magnitudinẽ posit accedere. ὁρμὴ, appetitus et appetitio. θυμοειδὴς, iracũdus. Sophismata, fallaces conclusiunculæ. πρόνοια, prouidentia. ποιότης, qualitas. εἶδος, forma & species. Similiter & ἰδέα. προηγμένα, præposita. ἀποπροηγμένα, reiecta. δόγμα, decretum. ἀπόδειξις, argumenti conclusio. κατάληψις, compræhensio. ἐνάργεια, perspicuitas, & euidentia. ἔννοια, notitia. ἄδηλα, incerta. ἀναλγησία, indolentia. πανήγυρις, mercatus, qui haberetur maximo ludorum apparatu. νόσημα, morbus. ἀῤῥώστημα, ægrotatio. φιλογυνία, mulierositas. θύμωσις, excandescentia. σωφροσύνη, moderatio, temperantia, modestia. χρήσιμος, frugi. εὐλαβεία, innocentia. σχήματα, gestus. ῥυθμὸς, numerus. εἰρωνεία, dissimulatio. σωρίτης, acerualis. περίοδος quidem uariè ab illo, similiter & ἐτυμολογία uertitur. Quid uero illa singularia, an non
De Senect. Oeconom. magnopere adiuuare, diligenter annotata poterunt? Directos in quincuncem ordines, quod apud Xenophontem est. δὶ ἴσου δὲ τὰ πεφυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ
Conuiuio. οἱ στίχοι. Et apud eundem, μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιψεκάζωσι. Minuta & roran
De Diuin. tia pocula. Et, ἢ σίτων ἢ μέθης πλησθὲν σκιρτᾷ: Immoderato tumefacta potu
Πολιτειῶν δ. atque pastu exultare. Et, οὐδὲ ἀνοίας οὐδὲν ἐλλείπειν, οὐδ᾽ ἀναισχυντίας: Cum temeritate atque impudentia. Item hoc totum, ἐγὼ μὲν καὶ αὐτὸς ὦ Πρωταγόρα καὶ Σώκρατες, ἀξιῶ ὑμᾶς συγχωρεῖν καὶ ἀλλήλοις περὶ τῶν λόγων ἀμφισβητεῖν μὲν, ἐρίζειν δὲ μή. Quod Cicero interpretans Protagoram Platonis, ut à Grammaticis ille
Prisc. li. VIII. locus adducitur, sic fecit: Nunc à uobis Protagora & Socrates postulo, concedatis alter alteri, & inter uos de huiuscemodi rebus controuersemini, non concertetis. Iam illæ figuræ eximiæ linguæ Græcæ diligenter obseruatæ, quãtum adiumẽti ad hoc quod agitur allaturæ uidentur? Vt quæ mihi iam in mentem ueniunt. exemplum enim demonstrandũ uidetur. λόγῳ καὶ ἔργῳ, &c.

ἔτις

εἴτις καὶ ἄλλος: Verbo & re, & in Dialogo de Amicitia, opere. & de Fin. 3. Erat enim, si cuiusquam, certe tuum. & Atti. lib. 6. Quod si cuiquam, huic tamen non. ἔσθ᾽ ὅτι, Est ubi id isto modo ualeat. Item, πλεῖον ὅσον, nimiũ quantum. Tuscul. v. Item, ὅπως. de Finib. 5. Sed ne dum huic obsequor, uobis molestus sim. « Sed hæc iam regulam uerborum excedere uidentur. Satis autem, quãuis pauca, indicare poterunt, quales tanquam typi exquirendi præparãdiq; sint signorum Ciceronis, de quibus orationis illius similitudo undiq; exprimatur atque existat. In quo quidem est, ut Comicus ait, omnibus in medio palma posita, qui pulchritudinem & decus concupiuerunt eloquentiæ Latinæ, quam illi imitationis studio atq; industria certatim appetere debebũt. Sequitur illarum particularum respectus, quæ suam quandam formam semper seruãt, neque in aliam se declinari patiuntur, de quorum consentaneo usu reddi insignem maxime orationem Latinam aiebam. In his igitur potiss. ordo & significatio notabatur. Ordo: ut, CVM, TVM, TAM, QVAM, ENIM, AVT. Significatio autem. Ibi ille: Nihil, inquit, ista mihi profuerint. neq; tu tamen aliud acturum te significasti, quàm ut meis commoditatibus inseruires. Nunc tu quasi præstigiator, uibrata & circumacta prius omnino, quàm aspicere potuerim, aufers, & intra cortinam recondis. Quæ, nisi tanquam auarus mercator, ordine collocaris, & explicueris, atque etiam extruxeris & ornaris, me quidem nunquam profecto capient. Sed sic, inquam, tamen satis longi sumus: & istas explicationes & collocationes, in quolibet Grãmatico libello contemplari ociosè, cum uoles, poteris. Ego uero nolo, inquit, amandari hoc studium meum à tua expositione: sed te uel tua, uel aliena commemorantem, audire uolo. Ergo ut uis, hæc exemplis (inquam) locupletemus. CVM igitur, & TVM, particulæ quædam non simpliciter distinctæ, sed etiam quasi coaceruatæ oratione sententiæ sunt. ut: Cum id mihi « placebat, tum uno ore omnes omnia bona dicere. Et antecedit quidem CVM, sequitur autem alterum: In quo etiam si multi mecum cõtendent, tamen cum Ad Crass. lib. epist. v. reliquis omnibus, tum Crassis tuis iudicibus, omnes facile superabo. Similiter & TVM repetitum, ea quæ ponuntur distinguit, & accumulat. Additurq; ad illud quod posterius est, sæpe distinctionis aut exaggerationis particula. Quorum ista exempla esse possunt: Noui animum tuũ mihi amicissim. tum « nulla in cæteros maleuolentia suffusum: contràq; cum magnum & excel- Ep. lib. i. sum, tum etiã apertum & simplicem. Tum enim censet imagines diuinita- De Nat. D. i. te præditas inesse uniuersitati rerum, tum principia mentesq; quæ sunt in « eodem uniuerso Deos esse dicit: tum animantes imagines, quæ uel prodesse «

Epist. lib. VI. nobis ſolent, uel nocere: tum ingentes quaſdam imagines, &c. Quantum ſa
» pientiß. uirorum monumentis atque præceptis, plurimoq; (ut ſcis) doctri-
Att. I. næ ſtudio: tum magno etiam uſu tractandæ reipubl. &c. Deinde uidi no-
» ſtros publicanos facile à Senatu diſiungi, quanquam à me ipſo non diuelle-
» rentur: tum autem beatos homines hos, piſcinarios dico, amicos tuos, non
obſcure nobis inuidere. Quo quidem loco, Tum, repetitum non eſt. Sicu-
» ti & in Bruto: Longius autẽ procedens, & in cæteris eloquentiæ partibus,
» tum maxime in celeritate & continuatione uerborum adhæreſcens. Sed
Att. IIII. redeo ad ſuperiora. Nam & ſimpliciter ita geminatur: Pro quo emori tum
Att. II. pie poſſum, tum libenter. Et cum adiuncto: Et tum Græcos, tum uero La
Cat. IIII. tinos. Similiter & CVM ſequens adiũctum habet: Cum ſit charum, tum
De Fin. III. uero dulce atq; iucundũ. Idq; cum Græcis, tum magis nobis. Cum multis
Tuſc. IIII. in locis noſtrorum hominum ingenia uirtuteſq;, Brute, ſoleo mirari, tum ma
xime his in ſtudijs. Et enumerationis ſeu ordinis eſt, ſicut Deinde: Primũ
Cat. IIII. quod mihi gratias egiſtis ſingularibus uerbis, & mea uirtute perditorum ho
» minum patefactam eſſe cõiurationem decreuiſtis: deinde quod P. Lentulum,
» ut ſe abdicaret prætura, coegiſtis: tum quod eũ, & cæteros de quibus, &c.
TAM, & QVAM, comparatiuæ particulæ, hoc ordine ſemper inueniuntur
collocatæ, ut Tam præcedat, Quàm ſequatur. Cuius exempla fortaſſe memo
rabuntur deinceps. nam frequentatio horũ Ciceroniana prorſus eſt. ENIM
poſtponitur, NAM antecedit. Sed ſunt etiã alia multo plura, & ut opinor
minus animaduerſa uulgo, obſeruanda nobis. de quibus & ipſis, ſi uidetur,
noſtros conatus & adumbrationes, atque etiam (ut Græco uerbo dicam) μι-
κρολογίαν, tibi demonſtrabimus. Ita prorſus facies, inquit: neque quicquã,
quod notandum cenſeas, præteribis. Immo uero, inquã, permulta neceſſa
rio: quæ ſcilicet aut in memoria non ſunt, aut me fugiunt. Nihil eſt enim in
hac parte, ut dixi, à nobis abſolutum atque perfectum. Sed hic illud ualde
Ciceronianum, ETSI, nobis in primis occurrit. quod & ſolum poſitum,
& ſubiunctũ, & inculcatũ, & præpoſitũ inuenies. Neque ſecus eiuſdẽ ſigni
ficationis uoces, QVANQVAM, QVAMVIS, TAMETSI, ETIAMSI.
quorum quidem exempla ſatis ſcio à te non deſiderari. ERGO & præponi
De Nat. D. II. & poſtponi ſolet: Ergo eſt aliquid melius, Nemo ergo non miſer. IGITVR
Tuſc. ferè poſtponitur, ITAQVE præcedit: niſi cum ſimilitudinem denotat.
EQVIDEM, poſtponi quidem & ipſum ſolere nõ ignoro: ſed præpoſitum,
omnino autẽ in ſignificatione primæ perſonæ, ualde Ciceroniſſat. Sicut ETSI
quoque, cum indicatiuo modo magis, quàm ſubiunctiuo. VIDELICET,
SCILICET,

SCILICET, *affirmatiuæ particulæ, cum præcedunt, tum sequuntur.* SIN *aduersatiuum, adiunctum sæpe habet* Autem. Particulæ QVIDEM, *elegantißimus est in explenda cum oratione, tum compositione usus.* AC POTIVS, & VEL POTIVS, *correctiõis sunt formæ, sicut* IMMO, *et* IMMO ETIAM. *Ego omni officio, ac potius pietate. &: Nam & consilium tuum, uel casus potius, diutius in armis ciuilibus commorandi.* [Epi.lib. VI.] Item, VEL MAGIS. de Fin. 3. *Quanto id uel nobis magis est concedendum.* Sed & AVT POTIVS: *Cum Senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes haberet.* [Pro Sest.] Et SIVE POTIVS. Att. lib. 8. *Quid perturbatius hoc ab urbe discessu, siue potius turpiss. fuga?* [Lib. IX.] Item VEL, & SIVE, *sola, ut: Vnũ illud extimescebam, ne quid turpiter facerẽ, uel dicã iam effecissem.* [Qu. Fr. II.] Dixit Põpeius, *siue uoluit.* Et SIVE ADEO: *Ne illud quidem cogitabas, huius improbißimi furti, siue adeò nephariæ prædæ, tam illustrem ac tam nobilem ciuitatem testem futuram.* [Verr. III.] E T *quoq; repetitũ orationẽ distinguit, & quasi extruit, ac attollit. quod ex uno hoc loco, qui est in* Bruto, *facile perspicies. Atqui & ita est, inquit, & uehementer placet.* Nec uero *sine caussa. nam & didicit, & omißis cæteris studijs unum id egit, seseq; cotidianis commentationibus acerrime exercuit.* Itaq; & *lectis utitur uerbis, & frequẽtibus, & splẽdore uocis, dignitate motus fit speciosum & illustre quod dicitur.* Ad hoc in negatione apponitur NEC. *Cui nec satis est, quod est: et idipsum quod habes, ne non diuturnũ sit futurum times. id est, cui & non satis est.* [παραδ. 2.] *Quãtum & ipse sperarit, nec ego dubitarim.* [Bruto.] *In uehementioribus quoque clausulis eleganter ponitur, ut in hoc* Virgiliano:

Et dubitamus adhuc uirtutem extendere factis.

Pro L. M. *Et quisquam dubitabit, quin hinc tantum bellum transmittendum sit?* In aduersationis significatiõe iungitur *sæpe* TAMEN *cum* SED, AT, VERVM. *Sed harum particularum est non tantum in hac usus. nam & amplificationis sunt. ut,*

Nec calamis solum æquiparas, sed uoce magistrum.

Pro Milone *cauebat magis Põpeius, quàm timebat. Non ea solum quæ timenda erãt, sed omnia, ne aliquid uos timeretis.* Tum addi plerũq; ETIAM *solet, uel similis forma. ut ad* Qu. Fr. *Angor meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum.* [Ser. Sulp.] *Neq; id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente & denunciante te.* Neq; *in talibus quasi contentionibus, sed per se quoque positis illis particulis,* ETIAM *annectitur.* Verumetiam, *ut intelligo, cauebat magis Pompeius.* [Pro Mil.] *At etiã restitas fugitiue?* Et *sunt initiales*

les digreßiuæ, quasiq; indices nouæ mentionis:

At Regina graui iam dudum saucia cura.

Orat. Sed in omni re difficile est, formam, quod χαρακτὴρ Græce dicitur, exponere
De Orat.iii. optimi. Sed in ore sunt omnia. Sunt & cuiusdã quasi attentionis, uel com
Ep.lib.iiii. monitionis. Teren. At diligenter, At maturè. At tibi ipsi dicendum erit ali-
Att. viii. quid, quod non sentias. Sed ecce nuncij, scribente me hæc ipsa noctu in Cale-
Rud. no. Plaut. Sed autem, Quid si hanc hinc abstulerit quispiam? Ita & in oc-
cupationibus usurpantur. Sunt & explicationis, itemq; quasi inhibitionis,
Pro Sest. quam aduersationem ferè uocant. Si non omnem, at aliquam partem mœro-
» ris sui deponeret. Si non subtilius disputãdum, at certe iudices dolentius de-
plorandum. Sunt & deprecationum, cohortationũ, repræhensionis, con
In Verr. v. clusionis, interminationis, imprecationum, uoti. At uos cõmunem pop. Ro.
» causam suscipite. At te Dij Deæq; perduint, cũ istoc odio Laches. Sed tu illũ
nunc animum adhibe quæso. Atque in his ferè omnibus significationibus
reperias, & compositum ATQVI. Est etiam SED conclusiua, sic: Sed de
» his hactenus. Sed hæc lõgiora fortasse fuerũt, quàm necesse fuit. Sed hæc aliàs
Lib.epist. vi. pluribus. Additur & ENIM: coniunctimq; pronunciatur AT ENIM,
SED ENIM. Sed nos hoc non agimus ut doceamus, uerum ut quid discen-
dum sit indicemus. Est similiter NAM quoque inuenire, ut SED, uel AT ini
Orat. tiale, quemadmodum diximus: Nam sententiarum ornamenta quæ perma-
» nent, etiam si uerba mutaueris, sunt illa quidem permulta. & Terentius: Nã
quæsiui nunc ego eam. &, Nã qui tibi ista incidit suspicio? PORRO sequi
tur nonnunquam, cum significat præterea. Initiale: Porrò Eunuchum dixti
uelle te. Et cum AVTEM, sicut ENIM cum VERO. Quæ particula non so-
lum in quadam sententiæ disceßione uoces cõiungit, sed etiam affirmatiue po
Att.xvi. nitur: Sæpe præsens & illi ostendisti, & uero etiã mihi. Sed is si quis esset,
De Orat.i. aut si etiam unquã fuisset, aut uero si esse posset, tu esses unus profecto, &c.
Tuscul.ii. Item initialis: Fuisti sæpe, cũ Athenis esses, in scholis philosophorũ. Vero ac
» libenter. Hæc etiam stomachantis uox est: Id ipsum uirgo uero. Et hortãtis:
» Moue uero te ocius mea nutrix. PARTIM seruit diuisionibus sententiæ, ua-
» riè quidem, sed exempla sunt in promptu. aut cum genitiuo, secundum hoc
» Terentianum: Partim sum earũ exactus, partim uix steti. aut absolute, iux-
» ta hoc: Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus. Solũ au-
Tuscul. iiii. tem sic positũ legitur: Nã cum à primo urbis ortu regijs institutis, partim
etiam legibus, &c. TAMEN, asseuerationis: Tu tamen interea calido mihi
Att. sanguine pœnas Persolues. Cum illum plumbeo gladio iugulatũ iri tamẽ
diceret,

diceret. Et interrogandi forma, ironice: Tamen ne lex est? ANTEQVAM, P.D.S.
PRIVSQVAM, POSTQVAM, POSTEAQVAM, & interrupta POST
EA VERO QVAM, Post non fuisti quàm, sunt nota. ETENIM caussalis et “
præcedit & sequitur: Sim etenim impudens, si plus postulem, quàm homini “
à rerum natura tribui potest. Sed præcedentis usus frequentiss. est. DENI-
QVE, omnino, seu postremo significat: Denique nullũ est iam dictum, quod “
non sit dictum prius. Significat & tandem: Sed illam spero, ubi hoc cognoue “
rit, non posse se mecum esse, abituram denique. Significat & demum. Plautus
Capt. Tum denique omnes nostra intelligimus bona. Cicero Titio: Quàm si Ep. lib. V.
eosdem bona, aut deniq; aliqua repub. perdidisses. Attico: Qui enim amisso Lib. IX.
Corfinio denique, certiorem me sui consilij fecit, is queretur Brundusium me “
non uenisse. id est, tandem. pro Cæcina: Tum amittitur hæc ciuitas denique, “
cum is qui profugit, receptus est in exilium, hoc est, in aliam ciuitatem. hoc “
est, tum demum. Quàm benigne denique usi liberalitate Antonij milites, Im- “
peratorem reliquerunt. id est, tandem. &, Ipse deniq; fatetur: hoc est, postre- Phil. XIII.
mo. PRAETEREA, narrationem producit:

Præterea iacet exanimum tibi corpus amici.

Et exceptionem significat: ut, Præterea neminem. Qu. Fr. Testis uehemẽs Lib. III.
fui, præterea quieui. Et amplius: Sibi alia præterea centum confecerit. Ad In Verr. V.
hanc mortem tam repentinam, uocemq; morientis, omnia præterea quæ so- Pro Cluen.
lent esse indicia & uestigia ueneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. hoc est, “
insuper. IAM, perelegans particula. non cum usitato modo præsentiam no-
tat, sed cum aut hanc uehementer duplicatum: aut initiale, quasi attentio-
nem. ut, Primum iam de amore comperit. &, Iam tum erat suspicio. Iam il- Met.
lud Senatusc. quod eo die factum est, ea perscriptione est, &c. Et cum uero,
IAM VERO. De Orat. Iam uero narrationem quod iubent uerisimilẽ esse, “
recte nos admonent. Item de præterito: IAM INDE. &, IAM VSQVE “
AB. Et IAMDIV, ac IAMPRIDEM. Orat. In me quidem iampridẽ effectũ “
est, quod futurũ fuit. Et IAMDVDVM. Varietatẽ significat MODO: Meq; “
inspectante sæpe cũ in senatu modo seuere seducerẽt, modo familiariter atq; “ Lentulo.
hilare amplexarẽtur. Modo ait hoc, modo illud. Quo mõ dixit Virgilius: Diuin. I.

Nunc acris Orontis
Nunc Amyci casum gemit. Et,
Iamq; hos cursu, iam præterit illos.
Et. Nunc hos, nunc illos aditus.

QVOMODO, comparatiuum, pro VT. Tuscul. 3. Prudentiæ uero quid re- “

spondebis dicenti,uirtute se esse contentam, quomodo ad bene uiuendum,sic & ad beatè. TVM, seu TVNC,etiam concessionis particula.Teren.Si quidem Lib.x. me amaret,tum istud prodesset. Attico: Consilium istud tum esset prudens,ut mihi uidetur,si nostras rationes ad Hispaniensem casum accõmodaturi essemus. Et idem respondẽs ad CVM,in quadam uelut exaggeratione: Cuius generis eo plura exempla memoriæ mandaui,quod comperissem illud in dialogo de Amicitia: Cum sæpe multa narraret,tum memini domi in hemicyclo sedentem,ut solebat,cum & ego essem unà,& pauci admodum familiares,in eum sermonem incidere. Hoc igitur cum comperissem suspectum III. mendi nomine esse,pluscula obseruaui huius modi.ut hoc in Verrem: Et cum edictum totum eorum arbitratu,quandiu fuit designatus componeret,qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur: tum uero in magistratu contra Bruto. illud edictum suum,sine ulla religione decernebat. Quo tempore cum multa propter eam curam,quam pro repub.suscepi, grauiter ferrem, tum nihil tuli grauius. Item in dialogo eodem illo: Cumq; plurimas & max. commoditates amicitia contineat,tum illa nimirum præstat omnibus,quod bona spe prælucet in posterum,&c. Epist.lib.10. Cum rebus enim ipsis essent & studijs beneficijsq; in Rep.gratiss.tum erant grauiss.uerbis & sententijs plenæ. pro Deiotaro: Cum in omnibus caussis grauioribus C.Cæsar initio dicẽdi commoueri soleam uehementius,quàm uidetur uel usus,uel ætas mea postulare: tum in hac caussa ita me multa perturbant, &c. QVARE & QVAMOBREM aduerbia,relatiua nota: sed in subiunctionibus elegans horum usus.Tale & QVEMADMODVM. Pro Flac.Nunquã laborant,quẽadmodum probent quod dicunt,sed quemadmodum se explicent dicendo.De Fin.3.Satis autem esse argumẽti uidetur,quamobrem illa quæ natura prima sunt,à se ita natura diligamus. Pro S.Roscio: Quid ergo affers? quare id factum putemus.Teren.Multæ sunt caussæ,quamobrem cupio illam abducere. P.A.C. Tamen admodum mirabar abs te quamobrem diceretur. &: Nihil est,quare exploratũ cuiquam possit esse,&c. QVIPPE, affirmatiua,ut Scilicet.sed in hac ratio & caussa intelligitur. Ironicõs Maro: Quippe uetor fatis. Et, Nos munera tẽplis Quippe tuis ferimus.ut illud: Id populus curat scilicet. Ciceronianum est & hoc:& simpliciter referri ad superiora,caussalibus uocibus additis,ueluti QVI, CVM, SI. De Fin.3. Quippe cum Peripatetici omnia quæ ipsi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendum. Lentulo: Vbi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Rauennæ Crassum ante uidisset. Item pro Milone: Quippe si ille obuiam futurus non erat.

erat. NIMIRVM, tam præponitur, quam sequitur, ita ut ICCIRCO. alterũ dubitationem remouet, rationem reddit alterum. NEDVM, subiunctiuum, Papirio: Me uero nihil istorum nec iuuenem quidem mouit unquam, nedum senem. Tamẽ nec C. Popilius, nec Qu. Metellus clariß. atq; ampliß. uiri uim tribunitiam sustinere potuerunt, nedum his temporibus, his moribus, his magistratibus, sine uestra sapientia ac iudiciorum remedijs salui esse poßimus. Et præpositum: Attic. lib. 10. Tu quoniam quartana cares, & nedum morbum remouisti, sed etiã grauedinem, te uegetum nobis in Græcia siste. PRIMVM, solum positum. Terent. primum iam hoc de amore comperit. pro Fl. Primum patere me esse curiosum. NON ITA multis annis ante. Non ita multo post. aduerbialiter QVINETIAM: Quinetiam misericordia quædã consecuta est. SIMVL ATQVE, & AC, et VT, ETIAM atq; etiam, ITERVM atque iterum, MAGNOPERE, nota. NE QVIDEM, auget: soletq; ferè interponi unum uerbum, aut plura. Quanquam ne id quidem ualde dubium est. Ne si tuto id quidem mihi liceret. Ego autem ne irasci possum quidem ijs, quos ualde amo. Sed & OMNINO ad NE respõdet: Ne forte uidear tibi non modo beatus, sed ne liber omnino fuisse. Item, NE QVIDEM continua: Ne quidem ullum esse malum, nisi quod idem dici turpe posset. Sed ne quidem de utilitate sua cogitarunt. NON MODO, præpositũ: ad quod, sicut NON SOLVM, respondet SED, & VERVM ETIAM. Idem subiunctum: Et nullum meum minimum dictum, non modo factum pro Cæsare intercesßit, &c. VT, subiunctum: Reliquum est, ut quæratur. &, Hoc primum frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum ciuitates liberaret. Putat enim etiam, ut sit bonum aliquod, præter uirtutem. Et, VT NE: Finge aliquid saltem commodè, ut ne planè uidearis id facere, quod apertè facis. Cõparationem significans. Terẽt. Credo ut est dementia. pro S. Roscio: Vt erat furiosus. Tamen nobis alio loco, ut se tota res habeat, quod ad eam ciuitatem attinet, demonstrabitur. Neq; ut unumquemq; uestrum. Item admirationem: Vt ipse se sustentat, ut omnia uerba moderatur, ut timet? Concesßionis: Sed utut est, indulge ualetudini. Quæ nihil minus ut ego absim, confici possunt. HIC, indicationẽ generalem significat. Terẽ. Hic ego illum cõtemsi præ me. Attico: Hic tu in me illud desideras? &: Hic te, inquit, teneo. Hic ego, quantũ humano consilio efficere potui. VEL, in significatione augmenti: Vel hoc quis non credat abs te ortum? Pro Fl. Vel quod est in decreto scriptum. &: Cum uel iniquißimam pacem iustiß. bello anteferrem, uel quas proxime acceperam, quàm prudẽtes, &c. QVIN, increpandi. Trebatio: Quin tu urges

Cluent. Pro S. Ros. Mario. Lentu. Top. Att. II. Mario. Tusc. III. Phil. V. Lentu. Pro Flac. Tusc. V. Pro S. Ros. Verr. III. Pr. D. S. Pro Flac. Tironi. Planco. Lib. VIII. Pro Quint. Lentu. Cæcinnæ. Cælio.

istam occasionem, & facultatem. In contrario auget: Quin ipse hinc euolare cupio. Nam quod significet cur non, aut, quo minus, notißimum. TAMETSI, præpositum: [Seruil.] Sed tametsi omnium caussa, quos commẽdo uelle debeo, [Valer.] tamen cum omnibus non eadem mihi caußa est. Subiunctum: Nec id solum [Papir.] quia mihi Cuspius dicit credo, tametsi id satis esse debebat. Tametsi non facile dijudicatur uerus amor & fictus. AC, initiale: Ac me quidem diu cogitãtem, [Iuuen. I.] ratio ipsa potiß. in hanc sentẽtiam ducit. Item: Ac mihi quidem uidetur hoc nec tacita, nec inops dicendi sapientia perficere potuisse. [De Orat. I.] Ac mihi repetenda est ueteris cuiusdam memoriæ, non sanè satis explicata recordatio. Subiunctum: SIMVL AC, NON SECVS AC, AEQVE AC, IVXTA AC. cui [P.R.] particulæ, in positu & significatione simile reperitur, ATQVE. Iuxta ac si [In Pis.] meus frater esset. Non secus ac de teterr. hostibus. [Phil. II.] Simul ac timere desijßes, [Att. I.] similem te futurum tui. Item hoc modo: Nemo erat qui illum reum ac non mi[In Vati.]lies condemnatum arbitraretur. Itemq; hoc: Honos talis pop. Rom. uolunta[Acad.]te paucis est delatus, ac mihi. SECVNDVM, post: Quibus ille secundum fratrem plurimum tribuebat. Plautus Capt. Nam secundũ patrem tu es pa[Pro Flac.]ter proximus. pro: Qui cum sententiã secundũ Plotium se dicturum osten[Verr. IIII.]deret. Nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. IDEO, EO, ICCIRCO, PROPTEREA: ad quæ respondent QVO, [Pro S. Rosc.] QVOD, QVIA, VT, & negatio NE. Ita fit, ut aßint, propterea quod officium sequuntur: Taceant autem iccirco, quia periculum metuunt. Qui iccir[Contra Rul.]co etiam maioribus nostris præcipuam gratiam debemus, quod eorum labore est factum, ut impune in ocio esse possemus. Quas iccirco non commemoro, ne de miserijs meorum necessariorum conquerens, homines quos no[Pu. Seruil.]lo uidear offendere. Hæc propterea scripsi, ut me non sine causa laborare intelligeres. Teren. Non quo quenquam plus amem, aut diligam, eò feci. QVO, [Pro Cœlio.] solum: Non quo ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. [Tusc. III.] Qui igitur exisse è potestate dicuntur, iccirco dicũtur, quia non sint in potestate mentis. [P.A.C.] Vt iccirco non minus ei credatis, quod homo minus idoneus habetur. Et ordine [Verr. III.] mutato: Quod enim cum tibi quæstoris in locum constitueras, iccirco tibi amicum in perpetuum fore putasti. CAETERVM, ALIOQVI, SIS, OPPIDO, leguntur quidem apud Ciceronem, sed non sunt frequentata ab illo: quare utemur & nos parcius. Nam CAETEROQVI, & ECONTRA, suspecta esse audio doctis. Quorum prius cur reijciam, si (quod paulò ante dictum est) Alioqui admittitur, non uideo. Posterius certe una litera priuatum à librarijs suspicor, cum eßet Etcontra, seu Eccontra. Iam uero latiß. se ape-

rit

rit & patentissimus campus earum dictionum, quæ præpositiones uocãtur. In quibus cur præcipuum esse uelim obseruationis studium, de uario & multiplici usurpatione unius aut alterius, uel etiã tertiæ exempli loco adductæ, facile perspicies. Etiam quartæ ac quintæ uelim, inquit, uel potius omniũ, si tu sis ad commemorandum paratus. Neque ego satis in præsentia sum instructus, inquam: neq; fieri omnino oportere iudico. Hæc igitur uide. De Dauo audiui. Discere id de me. Ecquid nos amas de fidicina istac. Quod is me accusare de te solebat. Pro ex, & ob. Plautus Capt. Emit hosce de præda ambo de quæstoribus. Idem: cum illos emi de præda à quæstoribus. Cicero pro Flacco: Fũdum Cynæum Romæ mercatus est de pupillo Meculonio. Idem Rutilio: Quæ prædia Laberius emerat à Cæsare de bonis Plotianis. Idem Memmio: Vt ei de habitatione accommodes. Hecyra: Etsi tibi caussa est de hac re mater. Cicero: De cæteris rebus habes Dionysium. Andria: Primum iam de amore hoc comperit. Plautus Capt. Quo de genere gnatus est illic Philocrates. In Verr. De Argyrinensi populo fideli & illustri breuiter cognoscite. In eundem: Regna denique iam omnia de uestris cupiditatibus, & iniurijs expostulant. In eund. Cupijsse te cælasse de phaleris. Neque quicquam est proprius factũ, quàm ut illud Vticense exemplũ de Adriano trãsferretur Syracusas. Lentulo: Nos cum maximo consilio, studio, labore, gratia, de caussa Regia niteremur. In Cat. 3. Qui omnia de repub. præclara et egregia sentirent. In eundem: Ego enim de meo sensu iudico. hoc est, secundum meum sensum. In eundem: De te autem Catilina cum quiescũt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant: id est, in caussa tua. De Orat. 2. Cum ad me in Tusculanum, inquit, heri uesperi uenisset Cæsar de Tusculano suo. In Verr. De sella surrexit atque abijt. Acad. initio: Et nisi de uia fessus esset. Quærere incepimus de Carpinatio. id est, quis esset Carpinatius. Idẽ: De te ipso inquam Labiene, quæro. id est, ex te. Nihil de Dione, nihil de socru tua, femina primaria, Seruilia, uetere Dionis hospita audisti? Pro lege Manilia: Reliquũ est, ut de felicitate (quam præstare de se nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus) sicut æquum est homini de potestate Deorum, timide & pauca dicamus. Pro Cæcina: Nec minus uereretur, ne contemneret Ebutium, quàm de eo contemptus esse existimaretur. id est, ab eo, uel propter illum. Cum is patri suspectus esset de nouerca. Pro Cælio: Quæro enim cur Licinium titubantem, hæsitantem, cedentem, fugere conantem, mulieraria manus ista de manibus amiserit. Pro Milo. Deinde postea se gladio percussũm ab uno de illis. id est, illorum. In Catil. 4. Video de istis qui

Att. I.
Lib. epi. XIII.
Att. VII.
Act. V.
Lib. V. epist.
VI.
Pro Rabir.
Verr. IIII.
Offic. III.

se populares haberi uolunt, abesse non neminem. Ad Qu. Fr. 3. Drusus erat
de præuaricatione absolutus. Quinto Fr, 2. Quod sæpe uiatoribus cũ pro-
perant, euenit, ut si serius quàm uoluerint, forte surrexerint properando,
etiam citius quàm si de multa nocte uigilaßsent, perueniant quò uelint. ad
Attic. 7. Et multa de nocte profectum esse ad Cæsarem. Philippic. 2. Non
solum de die, sed etiam in diem uiuere. Terent. Apparare de die conuiuium.
Attico: Obsignata iam epistola, quàm de nocte daturus eram. Teren. De ar-
Lib. VIII. Lib. x. gento somnium. &, Etiam de sorte uenio in dubium. Attico: De sorore lau-
do, deq; puero datur opera. Spero esse meliora. lib. 5. De Quinto Fr. scito eũ
non mediocriter laborare de usura. Metello: Debes existimare, te maximis
Lib. VII. de rebus à fratre esse cælatum. Attico: De Terentia & Tullia tibi assentior.
Lib. XII. Eidem: Quàm si olim de ratione habendá impetrasset. Eidem: Sed & ma-
gna res est, & difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum hærede, etsi
Lib. x. de cupiditate nemini concedam. id est, cupiditate. Eidem: Scripsi equidẽ Bal-
bo, te ad me de beneuolentia scripsisse, & de suspicione egi gratias, de altero
Lib. XIII. ei me purgaui. Att. Ante lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem
Att. lib. VII. oleo & opera exaraui nescio quid, ad te. Item illa: De me erat optime meri
XVI. tus. &, male similiter. Et, aliter de ipsis ac de me ipso consulendum. &, Nec
De Amic. me hercule de me laboro. &, De his communis uita contenta est. id est, his.
neque enim caussa uidetur esse, cur scripturam suspectam reddamus. Item
cum finem notat. Pro Quint. Biduo post, aut ut statim de iure aliquis cucur
rerit non toto triduo. id est, dicto iure. AD, apud. Plautus: Ad iudicem. &, Vt
Capt. in seruitute hic ad suum maneat patrem. Terent. Ea quæ nunc est ad uxorem
tuam. Vatinius Ciceroni: Quare si opus erit, ad Cæsarẽ meam caussam agas.
Verr. IIII. Cicero pro Sest. Erat ad portas cum imperio. Idem: Statim Romæ, & ad ur-
bem, antequam proficisceretur. Idem ad Brut. Non enim propositũ est huic
epistolæ, Messalam ut laudem, præsertim ad Brutum. Pro Cælio: fama ado-
Act. VI. lescentis paulo hæsit ad metas. In Verr. Vt noctu uigilias agerent ad ædes sa
cras. In Pis. Togulæ lictoribus ad portam præsto fuerunt. Appio: Vt circi-
Lib. x. ter Id. Sextil. putem me ad Iconium fore. Eidem: Cum ad urbem eßes. Atti
co: Commodum ad te dederam literas de pluribus rebus, cum ad me bene ma
Lib. VII. ne Dionysius fuit. Eidem: Vt essem ad urbem. Et Liuio: Mors ad omnium
oculos esset. Huiusmodi sunt & illa, in quibus præpositionis casus omis-
sus est: Ad Opis, ad Cõcordiæ, ad Apollinis, ad Castoris. Terent. Ad contume
liam omnia accipiunt. Idem: Cum fingis falsas caussas ad discordiam. Quæ-
παραδ. ro enim à uobis, num ullam cogitationẽ habuisse uideãtur ij, qui hanc remp.

tam

tam præclare fundatam nobis reliquerunt, aut auri aut argẽti ad auariciam, «
aut amœnitatum ad delectationem, aut supellectilis ad delicias, aut epularum «
ad uoluptates. Luceio: Equidem ad uestram laudem non multum uideo in- «
teresse, sed ad properationem meam quiddam interest. In Catil. 3. Mihi ua- «
leat ad gloriam. Latonam ex longo errore & fuga grauidam, & iam ad pa- Verr. iii.
riendum uicinam. Canere ad citharam: id est, adhibita cithara. Cicero pro «
lege Agrar. Erant hostiæ maiores in foro constitutæ, quæ ab his prætoribus «
de tribunali, sicut à nobis Consulibus, de consilij sententia probatis, ad «
præconem & ad tibicinem immolabantur. Terentius: At nihil ad nostram «
hanc. De opt. g. d. Sed nihil ad eum oratorem, quem quærimus. De diuinatio «
ne: Ad nostri augurij rationem dixit Ennius. Nunquam ego dicam C. Fa- De Amic.
bric. M. Curium, Ti. Corrunc. quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad «
istorum normam fuisse sapientes. Item: Si et ea mercatus esses, quæ ego desi Fabio.
derabam, & ad eam summam quam uolueram. Pro: Nullus locus est ad Pro Deiot.
statuam rostris clarior. Erga, & aduersus. pro Archia: Marius, qui du- «
rior ad hæc studia uidebatur. Attico: Dubito, an excusationẽ aliquã ad filium «
parem. Eidem: Hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem. Si- Lib. ix.
gnificat appositum, pro Murena: Sed nunc de studijs ad honorem dispositis, «
non de insita cuiusq; uirtute disputo. pro Archia: Quàm multas nobis ima «
gines, non solum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum fortiss. uirorum «
expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? de Amicitia: Omnes «
ad unum idem sentiunt. Planco: Cui sunt assensi ad unum. &, Cui me in tali «
re libenter ad pedes abiecissem: Attico. Et Qu. Fr. Sanè frequentes fuimus Lib. ii.
omnino ad ducentos. Et, Amant ad quoddam tempus. Cum annos ad quin- De Amic.
quaginta natus esset. In Bruto: Ipsorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta Cluen.
nondum fuit. id est, usq; ad. pro Sex. R. Tecti esse ad alienos possumus. Plau «
tus: Ad cœnam hercle aliò promisi foras. Et mox: Atque ad illum renunciari. «
De Orat. 2. Cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat. Ad arbitrium «
suum, id est pro arbitrio: De Oratore. & Att. Ad id quod quæris, multum Lib. xi.
interest. At, post, seu ultra. Attico lib. 10. Iurabat ad summam, quod nullo ne- «
gotio faceret, amiciss. mihi Cæsarem fore. Eidem lib. 8. Vnum etiã restat ami «
co nostro ad omne dedecus. pro Cluent. Et ad hanc mortem tam repentinam, «
uocemq́; morientis, omnia præterea quæ solent esse indicia & uestigia uene- «
ni, in illius mortuæ corpore fuerũt. Significat adæquationem, pro Quin- «
tio: Decidis statuisq; tu propter neceßitudinẽ, quæ tibi cũ Scapulis est, quid «
ijs ad denarium solueretur. Ad diem, Attico: Dicuntur enim occulte milites Lib. xiiii.
ad

De Amic. ad eam diem comparati. Eidem: Ad Sept. Idus. Cum Senatu dimisso demum reductus ad uesperam est. Nihil ad rem: intelligitur Pertinet. Terentius: Nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet. AB, & ABS, & A, ad uerba paßiua apponitur: Factum à uobis duriter, immisericorditerq;. Ad quã formam adiungi & hæc uidentur recte posse: Peto à te, impetro à te, & similia. Ter. Pater esse disce ab illis. Pro Cluentio: Auditis non ab inimico. Ibidem: Fratris autem liberos prius uita priuauit, quàm illi hanc ab natura propria lucem accipere potuerunt. De Finib. Eßeq; hominis ingenui & liberaliter educati, uelle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam uiris. Item: Disces à principe huius ætatis philosophorum. Pro Murena: Qui omnia à nobis sperent. Ib. Quæ à nobis consequuntur. In Catil. IIII. Habemus enim etiam à Cæsare, sicut ipsius dignitas postulabat, & maiorum eius amplitudo sententiam tanquam obsidem perpetuæ in rempub. uoluntatis. Pro Murena: A me tu id quæris. pro Sylla: Quàm multorum hic uitam est à L. Sylla deprecatus. pro Archia: Ergo ille corporis motu tantum amorem conciliarat à nobis. Qu. Fr. II. Pro Cluentio: Ab secundo hærede nihil legat. Qua quidem nihil utor abs te. Teren. Ociũ à senibus ad potandũ ut habeam. Idem: Quàm ioco rem uoluisti à me tandem, quin perfeceris. Ego impetrare nequeo hoc abs te, &c. pro Flacco: Ab A. Sextilio dicit se dedisse, & suis fratribus. Ibidem: Cum iste se pecuniam, quam huius fide sumpserat, à discipulis suis diceret Fusijs persoluturum. Attico. Homines non modo non recusare, sed etiam hoc dicere, se à me soluere. Lib. VI. Quod enim prætori dare consueßent, quoniam ego non acceperam, se à me quodammodo dare. Plaut. Nam hæc literata est, ab se cantat cuia sit. Idem: Qui amant à lenone. Terent. Postremo à me argentum quanti est sumito. & rursum: Petito has à me decem. pro Quintio: Diui. in Verr. Quod abs te C. Aquili, & à uobis qui adestis in consilio, quæso. Nihil est enim quod minus ferendum sit, quàm rationem ab altero uitæ reposcere, qui non poßit suæ reddere. Capt. Plaut. Viaticum à trapezita ut dem tibi. Lib. VII. Attico: Literas à te mihi reddidit. Lib. IX. Eidem: Sed cum eadem metuam ab hac parte. Terent. Ab hinc triennium. Att. XII. Quod pro Cornificio me ab hinc amplius annis XXV. spopondisse dicit Flauius. VI. Att. Magnum enim bellum impendet à Parthis. Curcu. Eidem: Et saluebis à meo Cicerone. Plaut. Tam à me pudica est, quàm Epist. XIII. si soror mea sit. Cicero: Quæ prædia Laberius emerat à Cæsare. Flac. Ter. Hei metui à Chryside. &, Ego dudum nõnihil Daue ueritus sum abs te. In Ver. IIII. Ab se caueat quemadmodum uelit. Plaut. Hoc mihi abs te caueo cautius. Cice. Quibus ego à tali uiro cõtentus eram. App. Cicero: Quid? ab ingenuis mulieribus

lierib. hæreditas lege non ueniunt? Idem: Spem habere à Trib. pl. si tua In Pis.
cõsilia cum illo cõiunxeris, sed à Senatu quidem desperasse. Martemq; com- Pro Mil.
munem, qui sæpe spoliantem iam & exultantem euertit & perculit ab abie- "
cto. Hæc promiscue ut quicq; in mentẽ uenit recitata, omnia quidẽ ad unum
caput in quadam dissimilitudine posse referri uidentur. Significat hæc præ-
positio & usq; ab. ut, Sed hoc à primo cogitauit. et, Tuas nunc epistolas à pri-
mo lego. id est, usq; ab initio. Idẽ: Nam qui ab adolescentulo quæstũ sibi insti- Att. li. vi. et ix
tuisset, sine impendio. Significat & separationẽ. Cicero: Dissensit M. Lep. Pro Quint. Cat. iii.
à clarissimo & fortissimo uiro Qu. Catulo. Idem: Ne ab hæreditate exclude- Pro Clu.
retur. Et rursum: Cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corpo- "
ris custodia tegere potuisset. pro Font. A quo periculo defendite Iud. ciuẽ for- "
tem atq; innocentem. Et hoc: A repub. detestantur. &, Omne tempus quod In Pis.
mihi ab amicorum negotijs datur. Talia sunt: A Larino, Ab Aeno, Ab Roma, Diu. in Verr.
Ab Epheso, Ab Athenis. et Plautinum: Nam absq; te esset, ego illum haberem Bach.
rectum ad ingenium bonum et Terent. Quàm fortunatus sum cæteris rebus "
absq; una hæc foret. Vbi tamen per se Absq; hoc quasi aduerbialiter ponitur. "
Sed idem alibi: Nam absq; eo esset, recte ego mihi uidissem. De Oratore Cice- phor.
ro dixit, A me: quod aliàs est, pro me. de Finibus A se, pro per se. Satis esse autẽ i.
menti uidetur, quamobrem ea quæ natura prima sunt, à se ita natura diliga- iii.
mus. Notaui enim hunc locum diligentius, propter quorũdam correctionẽ, "
minime, nisi fallor, necessariã. Est & perelegans usus iste: Sumus enim flagi- "
tiose imparati, cum à militib. tum à pecunia. Vir & cõtra audaciã fortiss. et Att. v ii.
ab innocẽtia clementiss. Et: Ita me nudum à propinquis, nulla cognatione mu- Pro S.R. P.R.S
nitũ, &c. Sed ego profecto fui lõgior, quàm hoc tempore esse me oportuit, A.Quint.
etsi ne de his pauculis quidem uocibus omnia quæ deberent, attuli. Volo au-
tem hæc in eam partem omnia accipi, ut exempli loco ad imitandum, si uidea-
tur, exposita tibi esse existimes. Hoc enim tantũ agitur, ut demonstrem, quid
ego cœperim in hoc proposito et studio linguæ Latinæ facere: non ut aliquid
eximium & splendidum nescio quid consecuti ostentemus atq; uenditemus.

Noui, inquit ille, atq; scio: ne tu de hoc tantopere labores. Sed nihil'ne dices
saltem de duabus adhuc præpositionibus, EX & IN: quorum & ipsorũ u-
sum ualde uarium esse, animaduertisse uideor. Ita est ut dicis, inquam. Sed
tu quod animaduertisse te ais, etiam perspicere studeas, & explorare marte
tuo. Volo enim iam uel ui quadam te à collectionibus & cõmentarijs Gram-
maticorum, ad ipsas copias & fontes autorum abstrahere. Immo uero tu
inquit, cupiditati meæ orationem tuam subtrahis. Sed do tibi ueniam. Quare

ad alia licet transeas. Post hanc igitur curam uerborum, ad res ipsas, quas uerbis significare & exprimere uellem, me conuertebam. Volo autem nunc maxime, rerum appellatione sententias ipsas accipi, quæ potiß. in hoc studio propositæ essent considerationi nostræ. Neq; enim certe res tantummodo illæ putandæ, ut quibusdam in quadam doctrina non pereruditis uidetur, quas sanè admirabiles exanguibus quidam & miseris literis prodidere, uel excogitatas à se, uel de aliorum scriptis inuentisq́; exquisitas. Non ego profecto contemno, neq; paruifacio, ullam partem studiorum humanitatis: sed sic tamen statuo, non minus rerũ esse in uno aliquo eleganti dicto ueterũ de moribus & uita, deq; cõmuni intelligentia & sensu atq; ratione generis nostri, quàm in nescio quibus acutis et spinosis disputationibus quorundã, qui sibi solis cognitionẽ et scientiã rerũ uendicãt. Qui si forte omnino hæc pertinere ad res negabunt, & uerborum esse contendent, ab ijs saltem hoc petamus, ut me ferant paulisper, non artificiose, sed tamen latine loquentem: si cogitationem bonam, aptam, grauem, plenam, acutam, qualiscunq; uel tenuißimi sensus, enunciatam eleganti & splendida atq; uberi oratione, pulchram rem, præclaram rem, eximiam rem, appellem atq; nominem. Quod si planè nolent, & in illo perstabunt, relinquamus sanè illis suas res, nos nostras nobiscum quasi diuortio facto auferamus. Itaque in præsentia nobis res sententiæ sint, ut re quidem uera sunt. Sed fortasse, si alio loco de his uerba facerem, non ita simpliciter, ut nunc, & quasi uulgariter loquerer. Cum autem sententias eorum, de quibus uerba facere uol..erimus, oratione eleganti & ornata pronuntiari conueniat, nimirum opus fuerit illas esse eiusmodi, atque ita constitutas ac compositas, ut neq; ieiunam iacentes, neq; luxuriosam illam exultantes reddant: sed cum hac aptæ et deuinctæ progrediantur, siue etiam decurrant. Ne expositio in his dissentientibus & alienis, existat minuta, attenuata, disiecta, uasta, spissa, coacta: ac potius ut custodiatur illa bonæ cogitationis circumscriptio, membris ipsis quasi in corpore quodam circumductionis extremæ apte dispositis, eleganter & iucunde confecta, utq; in oratione ea uis animi, quæ mens atq; consilium uocatur, eluceat ac conspiciatur.

ἑρμηνεία. Hoc totum ueteres Græci pulcherrima uoce ἑρμηνείαν appellauere. Atq; hic est, mi STIBARE, fons Ciceronitatis, ut ita dicam: hoc est, non iam Latine modo, sed prudenter loquendi. unde si qui forte abhorrent, siue qui non ualde hæc magni ducenda arbitrantur, ij se fateantur ab ipsa planè humanitate esse alienos. Nam si hæc ex homine sustuleris, quid obsecro nisi forma quædam oris & corporis humani relinquatur? Vides igitur quid agam, quàm

non studeam

non studeam fatuos aut stultos tanquam ad Ciceronianas epulas inuitare: sed intelligentes, sagaces, prudentes. Qui cum perspexerint nihil neq; melius animo compræhendi, neq; elegantius oratione proferri posse, quàm quæ Cicero diuinitate quadã ingenij sui elaborarit, quæq; in illis scriptis cernantur atque pateant: an uidentur tibi facere posse, ut ab hoc exemplo illius discedant, & se studiosos eloquentiæ tamen perhiberi uelint? Non profecto poterunt: sed in hoc incumbent omnibus uiribus, ut illa quæ dixi scripta imitantes, neque sententias, neque orationem fluctuantem, & quasi ambiguis paßibus errantem, usurpent. sed ut tam animo quàm uoce, sequentia ad antepoſita accommodentur & respondeant. Ne illa temere proiecta, & quasi subsidiaria manu defecta esse uideantur. Ex hoc enim ruina illis accideret, & depræhensa sine firmitate despicerentur. Itaq; annitentur, ut quemadmodum densa acies non solum ad speciem, sed etiam uictoriæ spem in primis laudatur: ita illarum, quas aiebam, subiunctionũ, & tanquam ordinis confirmationum, probationum, explicationum, interpretationum, amplificationum instructio, implicata sibi, pariterq; in copia orationis procedens, maxime sit & conspicua & admirabilis, iucunda, uehemens, efficax, deniq; Ciceroniana. Atq; ita, ut si quid extra hæc temere procurrens, & locum suum non tenens forte se ostendat, tanquam non solum superuacaneum, sed etiam contrarium amoueatur, uel sanè iuguletur. Horum autem ipsorum cum non unum aliquod seorsim exemplum proponi poßit (sunt enim fusa & distributa per omnem & intelligentiam, & orationẽ) notari tamen insignes locos non inutile fuerit, in scriptis Ciceronianis: qui & ipsi sunt innumerabiles, ut Rhetoricorum de Inuentione exordium: quod si uidetur, puer nobis recitet. Ita faciat, inquit ille. demonstratoq; tum loco, puer ita.

Sæpe & multum hoc mecum cogitaui, boni ne an mali plus attulerit hominibus et ciuitatibus copia dicendi, ac summum eloquentæ studium. Nam cum & nostræ reipublicæ detrimenta considero, & maximarum ciuitatum ueteres animo colligo calamitates, non minimam uideo per disertiß. homines inuectam esse partem incommodorum. Cum autem res ab nostra memoria propter uetustatem remotas, ex literarum monumentis repetere instituo, multas urbes constitutas, plurima bella restincta, firmißimas societates, sanctißimas amicitias intelligo, tum animi ratione, tum etiam cilius eloquentia comparatas: ac me quidem diu cogitantem ratio ipsa in hanc potißimam sententiam ducit, ut existimem sapientiam sine eloquentia parum prodesse ciuitatibus, eloquentiam uero sine sapientia nimium obesse ple-

runq́; prodeſſe nunquam. Quare ſi quis omißis rectiß. atque honeſtiß. ſtudijs rationis & officij, conſumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis ſibi, pernicioſus patriæ ciuis alitur. Qui uero ita ſe armat eloquentia, ut non oppugnare commoda patriæ, uerum propugnare poßit: is mihi uir & ſuis & publicis rationibus utiliß. atq; amiciß. ciuis fore uidetur.

Hic ego: Hactenus, inquam. At ille me intuens: Quantum, inquit, momenti in hoc eſt, excitari attentionem indicatione aliqua? Nam mihi nunquam, ſæpe quidem legenti, hic locus tam eximius & ſplendidus atq; admirabilis, ut hodie, uiſus eſt. Sed ſunt alij, inquã, multo meliores. quanquã mihi certe ſinguli ferè meliores alijs uidentur eſſe, ut Præfatio in libros de Oratore, ut alia ferè proœmia inſignia omnia ſunt. Quid aũt eſt in illo modò recitato non elegans, concinnũ, ordinatũ? Quæ rationũ firmitas, quæ orationis atq; ſententiarũ amplitudo? Cum aũt animus incitari, & oratio curſu quaſi quodã ferri cœpit, rectũ tamen illũ teneri, neq; cogitata dictaq́; dilabi, ſed uelut alueo incluſa uel placide defluere, uel etiã turbulente ruere: cõtineri tamen, neq; tanquàm exundantia reſtagnare oportet. Quod quale dicam, licet de Cæliano iſto loco perſpicias: (quem quidẽ tum indicatũ puer recitauit, eum qui patrocinium quoddam uoluptatũ in adoleſcentia complectitur, quem hic etiam aſcripſimus.) Detur aliquid ætati, ſit adoleſcentia liberior, non omnia uoluptatibus denegentur, non ſemper ſuperet uera illa & directa ratio, uincat aliquando cupiditas uoluptasq́; rationem, dummodo illa in hoc genere præſcriptio moderatioq́; teneatur: parcat iuuentus pudicitiæ ſuæ, ne ſpoliet alienam. ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius damnum atq; famam: ne probrum caſtis, labem integris, infamiam bonis inferat. Ne quem interimat, ne interſit inſidijs, ſcelere careat. Poſtremo cum paruerit uoluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes haſce adoleſcentiæ cupiditates, reuocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ, rei forenſis, reipublicæ: ut ea quæ ratione antè non perſpexerat, ſatietate abieciſſe, experiendo contempſiſſe uideatur. Aſcripſimus & alterum quendam, recitatum de Catilinaria prima: O Dij immortales, ubi nam gentium ſumus? Quam Remp. habemus? In qua urbe uiuimus? Hic hic ſunt in noſtro numero P.C. in hoc orbis terræ ſanctißimo grauißimoq́; cõſilio, qui de meo ueſtrumq́; omnium interitu, qui de huius urbis atq; adeò orbis terrarum exitio cogitent. Hoſce ego uideo conſul, & de Repub. ſententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum uoce uulnero. Fuiſti igitur apud Leccam ea nocte Catilina, &c. Poſt hæc uide hunc quoq; inquam mihi

locum de

locum de Epistola ad Dolobellam, quem memoriter tibi recitare possum. Neminem conueni, conuenio autem ipse complurimos. Sunt enim permulti optimi uiri, qui ualetudinis causa in hæc loca ueniant. Præterea ex municipijs frequentes necessarij mei, quin omnes cum te summis laudibus ad cœlũ extulerunt, mihi continuo gratias agant. Vides quàm urgentes cogitationes aptiß. sententijs addensens, quàm præclare extulerit. Per autem sunt elegantes omnes in oratione distinctiones & partitiones, siue aliquid explicatur, seu quid remouetur, siue etiam asseritur, uel totum uel pars aliqua. Vt hoc: Sic enim tibi persuadeas uelim, unum mihi esse solatiũ, quare facilius poßim Treba. pati te esse sine nobis, si tibi id esse emolumento sciam. Sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius, me, qui te non Romam attraham: te qui non huc aduoles. & alibi: Quare siue habes, siue non, scribe tamen aliquid. Att.xii. Item: Quare si plane à nobis deficis, moleste fero: sin Pansæ assentari commodum est, ignosco. Item: Quod si scribere oblitus es, minus multi iam te aduocato Treba. causa cadent: sin nostri oblitus es, dabo operam ut istuc ueniã, antequam plane ex animo tuo effluo: sin æstiuorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britania. Quid illa? quæ uel plura in mentem ueniunt, uel longiorem mentionem postulant, ut circumduci uno ambitu nequeant, sed singilatim sint explicanda, quàm sunt accurate distinguenda, ut ad sua quasi capita quæq; referantur? Quale est, ut mihi uidetur, præcipuum quidem, in Epistola ad Ruffum: Sed sic me & liberalitatis fructu priuas, & diligentiæ, &, quod minime tamen laboro, mediocris etiam prudentiæ. Liberalitatis: quod maius scribæ mei beneficio, quàm meo, legatũ meum, præfectumq; Leptam maxima calamitate leuatos, cum præsertim non deberent esse obligati. Diligentiæ: quod existimas de tãto officio meo, tanto etiam periculo, nec scisse me quicquam, nec cogitasse. scribam quicquid uoluisset, cum id mihi ne recitasset quidem, retulisse. Prudentiæ: cum rem à me non insipienter actam, ne cogitatam quidem putes. Quæ cum res fert, non etiam solemus ad illum modum disiungere, sed statim quæq; suis rationibus accumulare & coaceruatim totum efferri. ut in Oratore: Illud admonemus tamen, ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit: nec subobscœno, ne mimicum: nec petulanti, ne improbum: nec in calamitatem, ne inhumanum: nec in facinus, ne odij locum risus occupet: neq; aut sua persona, aut iudicum, aut tempore alienũ. Curioni: Ego te abfuisse à nobis & doleo, quod carui fructu iucundißimæ consuetudinis tuæ: & lætor, quod absens omnia cum maxima dignitate es cõsecutus. Sed superioris generis etiam hoc præcipuum exemplũ

Pro S. R. animo memoriaq; retinui: His de rebus tantis, tamq; atrocibus, neq; satis me
» commode dicere, neq; satis grauiter conqueri, neq; satis libere uociferari pos-
» se intelligo. Nam cōmoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora sunt
impedimento. Insignis autē locus est pro Cœlio: Sed ego Atracino humanisß.
» atq; opt. adolescenti, meo necessario, ignosco: qui habet excusationem uel pie-
» tatis, uel necesßitatis, uel ætatis. Si noluit accusare, pietati tribuo: si iussus est,
» necesßitati: si sperauit aliquid, pueritiæ. Quia uero in his est orationis mira-
bilis elegantia, & sententiarum illuminatio, ideo exempla in summa uarieta
te à studiosis Latinitatis plurima cōquirenda sunt. Huc pertinet eorum quæ
inferuntur alijs, uel explicandi, uel probandi, uel confirmandi causa, distin-
ctio & partitio. In quo genere sunt maxime Ciceroniana, ALTERVM re-
Ruffo. petitum, ut hoc: Alterum timori, alterū mihi te negare non potuisse arbitror.
Off. I. Et: Quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis. Et: Itaque al-
Luceio. terum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres: alterum magis mi
rum, spe ulla teneri. Item: Sed obsecro te, quid hoc miserius? quàm alterum
Att. VIII. plausus in fœdisß. causa quærere, alterum autem offensiones in optima. alte-
» rum existimari conseruatorem inimicorum, alterum desertorem amicorum.
Distinguuntur & hæc, quæ alijs inferri aiebamus, & alia quæcunq;, distri-
butionum particulis: VEL, SIVE, AVT. nec non similiter illis, de quibus
» diximus, CVM, TVM. Itemq;, ET, NEC, seu NEQVE. ut hoc: Vel ti
Att. VIII. bi paruimus, uel non occurrimus, uel hoc fuit rectius. Item: Vt mihi uel consi-
» lium meum cum illius consilio, uel fortuna coniungenda esse uideatur. Item:
Ruffo. Ad coeundam societatem uel periculi, uel laboris. Teren. Vel me monere hoc,
Crasso. uel percontari puta. Additur & ETIAM: ut, Dignitatis tuæ uel tuendæ,
Att. X. uel etiam augendæ. Nunc siue iracundia, siue dolore, siue metu permotus, gra
uius scripsi. Qui cum te aut uoluntas congregasset, aut fortuna coniunxis-
Pro Quint. set. Item: Sed si forte aliquādo aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis ho-
Pro Flac. stis, aut laudis inuidus extitisset. Terent. Aut consolando, aut consilio, aut re
» iuuero. Vt florentisß. tuis rebus mea perspici posset & memoria nostræ uo-
Crass. luntatis, & amicitiæ fides. Sed huius formæ supra quoque exempla re-
» tulimus. Terent. Principio & habet quod det, & dat nemo largius.
Mario. Quod si Romæ esses, tamen neque nos lepôre tuo, neque te, si quis est in me,
» meo frui liceret. Terent. Quem neque fides, neque iusiurandum, neque
Att. X. illum misericordia repreßit, neque reflexit, neque quod partus instabat
» propè. Tamen non uidit, nec quomodo Lacedæmoniorum, nec quo
» modo suorum ciuium inuidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur.

Cum autem

Cum autem cogitationum quædam quasi accumulatio & densitas, propterea quod attentionem et perspicacitatem animi in primis declarat, unde et πυκνὸν νόον, & πινυτὴν prudentes Græci dixere: illa igitur crebritas atq; aggregatio cum præcipuum ornatum habeat, danda opera sedulo, ut in hac adiunctionum uel explicandi uel amplificandi causa proprietas & conuenientia seruetur. Vt in hoc Ciceroniano factum uidere potes, Quid'nam esse [Initiũ Tusc. iii.] Brute causæ putem, cur cum cõstemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendiq; causa quæsita sit ars, eiusq; utilitas Deorum immortalium inuentioni consecrata, animi autem doctrina nec tam desiderata sit antequam inuenta, nec tam culta posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribusq; etiam suspecta & inuisa? Item in hoc: Nam præter nauigationis longæ & hyemalis, & minimè portuosæ periculum. Vides enim certe, quàm amplè, quamq; conuenienter de periculo illo nauigationis dixerit. Deniq; in omnibus relationib. & appositis, proprietas in primis uerborum ad cogitationis facultatem accommodanda. [Verr. iiii.] Cuius in Sicilia uirtutem hostes, misericordiam uicti, fidem cæteri Siculi perspexerunt. [Pro Cluent.] Summa est enim Iud. hominis in cõmunem municipij rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes homines iustitia & fides. [Pro Marc.] Et ornamẽta dignitatis, & præsidia stabilitatis. [Att. viii.] Quis interpretari potest, impudẽtior'ne, qui in senatu: an improbior, qui in Dolabellam: an impurior, qui patre audiente: an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impiè dixeris. Et hic locus ab ipso adductus de libro quinto librorũ de Repub. Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, Imperatori uictoria: sic huic moderatori reipubl. beata ciuium uita proposita est, ut opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, uirtute honesta sit. [Att. i.] Semper iudicaui in te & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem. Eas litteras ad eum misi, quibus & placarem ut fratrem, & monerem ut minorem, & obiurgarem ut errantem. A quo nil speres boni reipub. quia nõ uult: nil metuas mali, quia non audet. Hoc loco referenda & ea, quarũ tanquam definitio & præscriptio quædã in partitione inest, siue quid nos enumerãdo sumimus, seu concedimus alijs, quibus diligenter cogitata, eleganter uerbis exprom̃utur. Itaq; potiss. in his & nihil uitiosum esse debet: et si quid fortè sit, ut minus plenum, aut non certum atq; indubitatum, id statim se ipsum prodit. Sumuntur enim perperam aut plura quàm retineri, aut infirmiora quàm ut consistere, aut pauciora quàm oportuisse uideantur. Memini cuidam aliquando illud quod est in fine lib. 2. de Oratore ita sumptum: Tum Cæsar, si quod difficilius est, id tibi

reliquit,

reliquit, est nobis inquit causa, cur te audire cupiamus: sin quod facilius, tibi causa non est cur recuses. Hoc igitur recordor cuidam non placuisse, qui putaret infirmius esse, cum & ex contrario sic sumi posset: Si reliquit quod est facilius, non est cur me audire cupiatis: sin quod difficilius, mihi causa est cur recusem. Sed neq; hoc uerum est. nam ad id quod Crassus posuerat, illa sunt accommodata: & nimis minute huiusmodi paßim occurrentia in scriptis ueterum, atq; etiam nostra imitatione quasi concidere non debemus. Huius for- [Ruffo.] mæ & hoc esse exemplum potest ex plurimis et frequentiß. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui: si fides, maiorem tibi habui, quàm penè ipsi mihi. Si prouidendum fuit, ne quid aliter ac tibi & honestum & utile esset, referretur, non habui cui potius id negotiũ quàm scribæ darem. Et alibi: Hoc [Torq.] autem tempore breuior esse debeo. Siue enim tum nihil opus fuit tam multis uerbis, nihilomagis nũc opus est: siue tum opus fuit, illud satis est, præsertim cum accesserit nihil noui. Et Att. 10. Si uera sunt, ignosces: si falsa, me libente [Torq.] eripies mihi hunc errorem. Item: Necesse est enim, aut armis urgeri rempub. sempiternis: aut his positis, recreari aliquando, aut funditus interire. Si arma ualebunt, nec eos à quibus recesseris uereri debemus, nec eos quos adiuuisti. Si armis aut cõditione positis, aut defatigatione abiectis, aut uictoria detractis, ciuitas respirauerit, & dignitate tua frui tibi & fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia, fueritq; is exitus, quem uir prudentiß. M. Antonius iam tum timebat, cum tantũ instare malorũ suspicabatur, misera est illa [Pro Quint.] quidẽ cõsolatio, tali præsertim & ciui & uiro, sed tamen necessaria. Restat, ut aut summa negligentia tibi obstiterit, aut unica liberalitas. Si negligentiã dices, mirabimur: si bonitatẽ, ridebimus. neq; præterea quid poßis dicere inuenio. Perpauca quidẽ sunt hæc, & ut ego quoq; iudico, non magni ponderis. Sed tamen coniecturam de his facere poteris uoluntatis nostræ: & imitans hunc conatum meum, nonnihil uel efficere, uel etiam perficere in hoc studio. Nos quoq; ipsi, ut opinor, aut fuissemus longius in hoc spacio progreßi, aut nunc etiam progrederemur, nisi tot nobis & tam ineuitabilia impedimenta obijcerentur. Verum quid uel te futurum sit, uel ego præstiterim, fortuna uiderit. Sequitur in mea expositione generalis quædam notatio Ciceronianæ locutionis, in quibus uideretur certa etiam cogitationis forma implicita. Etsi enim nullum uerbum potest dici, quod ad sensum aliquem cogitationẽq; non referatur, tamen uolo te intelligere, sermonis quosdam me nunc significare quasi gestus, siue status Ciceronianos, nequaquam uulgaris ac cõmunis cuiusdam, sed melioris notæ, quos profecto ed animi sententiam proprie per

tinere

timere iudicandum. Hæc duobus primum generibus cœpimus complecti: uno
plenitatis, & quasi abundantiæ: & altero contrario, cum se cogitatum, sen-
tentia, res (nihil enim ad præsens interest) uerbis non efferret. Superioris
sunt hæc: Eam, quo tutior esset uita nostra, se fecisse commemorat, ut non mo Pro Mil.
do uirtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonijs deleniret. Alius enim
quispiam dixisset credo: Eam se commemorat uirtute flexisse & deleniuisse.
Att. 10. Velim si qui erunt, ad quos aliquid scribendum à me existimes, ipse "
conficias. Alius forte ita: Si quid ad aliquos scribendum existimabis, ipse con- "
ficias. Nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non "
solum nobis, sed etiam reipub. noceret. Item: Sed hoc primum faciam, ut Im- "
peratores appellem eos, quorum uirtute & consilij felicitate max. periculis Phil. xiiii.
seruitutis atq; interitus liberati sumus. Item: Quid habemus per deos im- xiii.
mortales, quod remittamus? hoc est enim, Quid possumus remittere? Si de- " Pro Quint.
buisset, Sexte, petisses statim: si non statim, paulo quidem post: si non paulo, at "
aliquando. Vides certe, ut exuberet hoc loco oratio. Deinde si uoletis etiā Pro S.R.
tum, cum uerisimile erit aliquē cōmisisse in suspicione latratote. Poterat omit "
ti Tum. Et pro Fl. Is qui ea patefacienda curauit. &: Damnatus est is, qui Ca- "
tilinam signa patriæ inferentem interemit. Poterat abesse, Is. Tantūmodo "
clament, alterum satis erat. Talia sunt: Id quod maxime florere in generis sui Pro Flac.
gloria uiderat. Extatq; id quod mihi ostendis quibusdā literis. Sunt & ta Torq.
lia hæc, insignem quendam in modum facta: cum demonstratiuum pronomen
quasi abundare uidetur. non enim certe abundat, sed aut laudem innuit: Pa-
pir. Cicero ille quem spectabant, cuius ob os, &c. Aut odium: pro Flac. Ca- "
padocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, uerum etiam ultro "
uocabat. Aut notationem: Erunt etiam, & hi quidem eruditi Græcis lite- De Fin. I.
ris, &c. Est autem consolatio peruulgata quidem illa maxime, &c. Quæ Titio.
forma ferè habet correctionem illatam: Non ille quidem mihi ignotus, sed ta- Luceio.
men et gratus & acceptus, &c. Cuius sermo est, ille quidē melle dulcior, sed Orat.
à forensi strepitu remotiss. Ludo autē et ioco uti illis quidem licet, sed sicut "
somno & cæteris quietibus. Eódem & hæc referentur: Si uolo is esse, quem Lentu.
tu me esse uoluisti. Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophrastus, Acad.
neruos uirtuti incideret. Cum præsertim eas ad me is literas miserit, qui- App.
bus, etiamsi tibi, cui sum amiciss. hostis essem, placarer tamen. Si nos ij su- Ruffo.
mus, qui esse debemus, id est studio digni, & literis nostris. Is enim tu uir ".
es, & cum me esse cupio ut quoniam in eadem reipub. tempora incidimus, cō- "
iunctionem amicitiamq; nostram utriq; nostrū laudi sperem fore. Diximus "

ſuprà de formis partitionum, ſiue diſtinctio num, nonnihil. Earum & hæc
pronomina ſunt demonſtrationis, HIC, ILLE, ISTE. Quæ ſic uſurpari
Grammatici tradidere, ut HIC propiora, remotiora ILLE denotaret: &
ISTE ſignificationem quandam haberet uituperationis. Sed eſt hæc nota-
tio reuera generalis. Et harum particularum ſi qua relationis etiam diuerſi
tas eſt, ISTE propius quiddam uidetur indicare. Significationes autem
Off.I. certè ſunt promiſcuæ. Quamobrem magnopere te hortor mi Cicero, ut non
» ſolum orationes meas, ſed hos etiam de Philoſophia libros, qui ſe iam illis ferè
» æquarunt, ſtudioſe legas. Vis enim dicendi maior eſt in illis. Sed hoc quoque
» colendum eſt æquabile & temperatum orationis genus. Et id quidem nemi-
» ni Græcorum uideo adhuc contigiſſe, ut idem utroq; in genere elaboraret,
» ſequereturq; & illud forenſe genus dicendi, & hoc quietum diſputandi.
Cælio. Item: Neque ſolum iſta ueſtra oratoria, ſed hæc etiam leuia noſtratia. Item
» Att. 10. Et tamen, mi Attice, auguria quoq; me incitant quadam ſpe nõ dubia.
» non hæc collegij noſtri ab Attico (ſiue eſt uerius ab Appio) ſed illa Platonis
Pro S.R. de tyrannis. Item: In his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam pro-
» pè cotidiana ſunt. Quæ quidem ad hoc genus plenũ & copioſum referebã,
quia, ut uides, hac orationis forma ſententiæ quaſi grandeſcũt. Iam illa quoq;
plena & grauis eorundem uerborum repetitio eſt, cogitatione quaſi commo
Lentu. rante & inſiſtente. Magna eſt hominum opinio de te, magna commendatio li
» beralitatis, magna memoria conſulatus tui. Hæc profecto uides quãto expreſ
» ſiora, quãtoq; illuſtriora futura ſint, cum aliquantũ ex prouincia atq; ex im
De Orat. II. perio laudis acceſſerit. Non uidit flagrantem bello Italiam, non ardentem
» inuidia ſenatum, non ſceleris nefarij Principes ciuitatis reos, non luctum fi-
» liæ, non exilium generi, non acerbiß. C. Marij fugam, non illam poſt reditum
» eius cædem omniũ crudeliß. non denique in omni genere deformatã eam ciui-
» tatẽ, in qua ipſe florentißima multũ omnibus gloria præſtitiſſet. Alia ro-
Verr. IIII. gando, alia poſcendo, alia ſumendo. Terent. Fac periculũ in literis, fac in pa-
» læſtra. Et: Vbi moleſtum non erit, ubi tu uoles, ubi tempus erit. In quibus ita
locatis, & repetitis, contentio quædam animi, uel etiam cõmotio depræhen-
ditur. Quare placidius cum fit, & quaſi tranquillius, hæc mutantur. Suſti-
Off. III. nes enim non paruam expectationem imitandæ induſtriæ noſtræ, magnam
honorũ, nonnullã fortaſſe nominis. Ad hoc genus pertinẽt repetitæ præpo-
» ſitiones eæ, cum quibus uerba conduplicata eſſent. Accedere ad dignitatem.
Contra Rul. Attendite animos ad ea, quæ conſequuntur. Teren. Non'ne accedam ad illos.
» Idem: Ad id alludere. Addi ad improbitatem. Ad ea quæ dixi affer. Nulla
potest eſſe

potest esse homini ad hominem naturæ adiunctio. Ad Achillis tumulum astitisset. Vt aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriam. Non adesse ad iudicium. Ingressum in bellum. Immitto in meas aures, apud Plautum. Immersit in consuetudinem. In eum inuadunt. Quem in diem incurrat. In illis libellis inscribunt. Qui in nostras fortunas imminent. Exhaurietur ex urbe. Exire ex urbe hostem consul iubet. Ex urbe uel eiecimus, uel emisimus. Ex multis uitijs exarsit. Ex portentis extiterunt. Emersisse è niuibus. Sub imperiũ pop. Ro. ditionéq; subiunxit. Pro suo partu ita propugnant. A qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruisse. Absutura à sensu. Absum à consilio. A nullius tempore aut commodum abstraxerit, &c. Nemo tantum de urbanis præsidijs detraxit. Vt ipse de me detraham. De conuiuio discederet. De sanitate ac mente deturbat. Teren. De digito annulum detraho. Decesserunt de uita. Decessit de prouincia. Sed nimis diu in his immoramur. quare alias, ut uocauimus, abundantes formas attexamus. Tale igitur hoc: Facies ut sciamus. Quamobrem fac animo magno fortiq; sis. & alibi: Sic fac existimes. Terent. Fac animo hæc præsenti dicas. Cura ut ualeas. Terent. Quod si eò meæ fortunæ redeunt Phanium, à te ut distrahar. Pro Fla. Is nunc id agit, ut ad falsum auaritiæ testimonium, uerum etiam maleficij crimen adiungat. Pro S. R. Ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut malum ciuem Roscium fuisse fingeret, &c. Postea uero quam magnam spem habere cœpi, fore ut te breui tempore incolumẽ haberemus, facere non potui, quin tibi & sententiam & uoluntatem declararem meam. Qui cum omnes Cæsarẽ metuebamus, ipse eum diligebat. Pro Qu. Illud etiã restiterat, quod hesterno die fecerũt, ut te in ius adducerẽt. Quod quidẽ cotidie magis ex eorũ sermonibus adducor, ut sperẽ. Item hæc: Caue dubites. De me autẽ sic uelim, iudices. Credas hoc mihi uelim. Crebro enim hoc finale reperitur. Et hoc, in Verr. 3. Accidit cum iste à Cn. Dolobella efflagitasset, ut se ad regẽ Nicomedem, regemq; Sadalam mitteret, &c. Vt illo itinere ueniret Lampsacũ. Terent. Euenit senibus ambobus, iter illi in Lemnũ ut esset, &c. Tum eueniet, duabus animi temerarijs partibus compreßis, ut illa tertia pars rationis & mentis eluceat. Vt nihil inter te atq; inter quadrupedẽ aliquid putes interesse. Item: Tam propè ab domo. Apud socrum tuam propè à meis ædibus. & quod paulo ante audiuimus: Quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie. Huc referamus & illa comparationum quasi incrementa. Nihil minus. Neq; illi quicquam deliberatius fuit, quàm me quacunq; ratione posset non iudicio, neq; disceptatione, sed ui atq; impreßione euertere. Quid aliàs

De Amicitia.
Ligario.
Pl.
Ligario.
Att.
Trebatio.
Diui. 1.
Parad.
In Pis.
Metel.

m 2 malim,

Pro Cl. malim, quàm hodie has fieri nuptias. Item: Nihil uidetur mundius. Nec quic
» quam propius est factum, quàm ut illum persequeretur. Hæc forma cõueniens
est eorum, quæ quasi opponuntur ipsa sibi. ἀντίθετα Græci nominant. Non
Pro S.R. tam perspicue istorum maleficia uideremus, nisi ipsos cæcos redderet cupidi
» tas. Pro Quint. Mauult enim commemorare, se cum posset perdere pepercis-
» se, quàm cum parcere potuerit perdidisse. Eódem pertinent illæ cõparatio-
Att. nis formæ, ubi QVAM & TAM ad sese respondent. Nec tam ut illa adiuuem,
Pro S.R. quàm ut hæc ne uideam cupio discedere. Ne non tam prohibere, quàm admo
Att. 11. nere uideretur. Neq; tam me ἐυελπισία consolatur, ut antea, quàm ἀδιαφορία.
» Et Tusc. 2. In onere nostri milites non plus numerant, quàm humores, &c.
Iam uero quædã planè superuacua putãtur esse. ut, Suo sibi hunc gladio iugu
» lo. &, Non hæc illa sibi tempus spectacula poscunt. Quid tu tibi uis? pro Fl.
» Cur sibi cõfidat? Et alibi. &: Sibi habeant potentiam, sibi honores. &, Deniq;
» si qua sibi alia sumat, non repugno. Quæ oculis intuemur. Terent. Ego me
Pro Flac. non tam astutum, neq; ita perspicacem esse id scio. Interim neq; ita longo in-
» teruallo. Nunc uereor ne non modo non prosint, uerum etiam aliquid ob-
Pro Cluent. sint. Cogitare cum animis uestris. Si cum animis uestris longo interuallo re
Contra Rul. cordari C. Staleni uitam & naturam uolueritis. Plautus: Mecum recordatus.
» Terent. Cum mecum in animo uitam tuam considero. Idem: Itaq; ergo aman
» tur. Nunc iam. Et, Quid tum postea. Tum deinde. Iam tum. Pro S.R. Non no
Sulp. ui, neq; scio. Plaut. Scio dares, noui. Teren. Noram atq; scio. Sed quodammo
» do quasi cõmendatitias sumpsimus. Qu. Fr. 3. Vt iudicia ne fiant. Me quidẽ
Lentu. certe tuarum actionum, sententiarum, uoluntatum, rerum deniq; omnium
De Amic. comitem sociumq; habebis. Factus est consul bis, primum ante tempus, ite-
Cassio. rum sibi suo tempore, reipublicæ penè sero. Quanquã qui cum loquor? cum
» uno fortissimo uiro, id est, cum fortiss. uiro. De Orat. 1. Qui sicut unus pa-
Pro Cluen. terfamilias his de rebus loquor. Att. 9. Tanquam unus manipularis. Sed ea ue
ro sic agit. Tale est et hoc, quo perlibenter ille usus fuit: Vehementer, etiam
atq; etiã. Iam isti atticismi, qui quidem ualde redolerent uetustatem, annota-
bam non negligenter: præsertim cũ hac quoq; in parte correxisse illã hic no-
ster autor uideretur, quæ his fuisset usa immoderatius. Huiusmodi sunt Plau-
» tina plurima, ut ista: Statuam statui, honore honestes, memoriter meminisse,
» memoria memini, laudetur laudibus, facinus facere. Sed quanquã multa ma
» laq; in me dicta dixistis. Priusquam istam pugnam pugnabo. Tale est apud
Metel. Ciceronem, Sectam sequi. Et, Magna uoce iuraui ueriss. pulcherrimũq; iusiu-
randum. Pro Mur. Pugna quæ cum rege commissa est, & summa contentio-
ne pugnata.

ne pugnata. Inde saxis facta lapidatio est. Et Phil. 2. Sed materia facilis, in te & in tuos dicta dicere. Tale est: Atq; utinam, ut illa mihi uidere uideor in foro, etc. Huc pertinere uidetur & hæc forma: Hominē neminē esse primarū artium magis principem. Pro Cœlio: Cum hac adolescētem hominem habuisse aliquid rationis. In quo uero maxima uis bonæ & elegantis orationis, & disertæ atq; eloquentis inesse mihi uidebatur, & quod Ciceronem ita cupide fecisse intelligerem, ut cum copiosus esse uellet, superfluitatis crimen à quibusdam sustinere cogeretur: putabam mihi in primis in hoc studio spectandū atque notandum. Id tale est, ut ueteres, non enim Cicero hoc primus fecit, sed ante hunc Græcorū quoq; antiquiss. & in primis Homerus: ut illi igitur, cum non essent cōtenti uno uerbo, quo aliquid significarent cogitationum suarum, siue non satis explicatas illas, siue hoc etiam melius quærendum aliud arbitrarentur, idem iterum alijsq; uerbis non dubitarint enuntiare. Cuiusmodi possem Homerica maxime permulta commemorare, sed nobis Latinis exemplis uti placet. Talia igitur sunt: Certamen atq; discrimen. Et, Primum igitur scribam quod intelligo, et perspicio. Et, Quid autem sperem aut cōfidam. Quod in hoc uno denique falsæ infamiæ finis aliquis atq; exitus reperiatur. Qui locus orbis terrarum uacuus extraordinarijs fascibus atque imperio Clodiano fuisset? Homines audaces ab eius templi aditu, atq; ascensu repulisti. Off. 1. Veri inquisitio atq; inuestigatio. Deinde cōtra uim nefariā huius gladiatoris, tot senatus consultis munita atq; septa est. Adhibete animos & mentes uestras. Stimulari atq; excitari. Tamen hæc alijs nefarijs cumulant atq; adaugent. Tusc. 4. Quod sit ex usu, iam præsens esse atq; adesse.

Pro D.S. — De Orat. II. — " — " — Ligario. — " — " — Pro D.S. — " — De A.R. — Pro Plan. — Pro S.R.

Neque uero ad rem quicquam facit illa de manubijs Gelliana disputatio. Quanquam enim manubiæ & prædæ eiusmodi uerba sunt, ut unum alterum non interpretetur, tamen in superioribus potuisti planè perspicere talis interpretationis studium. Neque etiam tamen illud esse inter illa discrimen puto, quod ipse tradit: ac potius id, quod est inter Græca σκῦλα & λείας. Sed hoc exquirere, præsentis instituti non est. Hanc certe interpretationem in Homero animaduersam mirifice expreßit Maro, in toto suo opere frequentatam. Nos autem, ut solemnus pauca exempli loco proponamus.

Quem si fata uirum seruant, si uescitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelibus occubat umbris.
Mollitq; animos, & temperat iras.
Perq; domos Ditis uacuas & inania regna.

Sed commemoremus etiam alia quædam, inducta à nobis in hoc caput

» copiosæ & plenæ orationis. In Verr. 3. Proinde quasi non & quæstor sine
» prætore posset rationem referre. Satis enim fuerat, Quasi. Terent. Proin-
» de expiscare, quasi non nosses: Proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab
Pro Clu. omnibus eum fuisse desertum. Et: Perinde quasi quid à nobis dictũ aut actum
» sit, id nisi literis mandauerimus, hominum memoria non compræhendatur.
» Q. Frat. 3. Vt iudicia ne fiant. id est, Ne. Ecce tibi eiusmodi sortitio. In Cat. 2.
» Tongillum mihi eduxit. Terent. Phœdria tibi adest. Idem: Qui mihi ubi ad
Pro Quint. uxores uentum est, tum fiunt senes. Eccum hic tibi. Item hæc: Quod socium
» tibi cum uelles adiungere, nihil erat. Significat enim, non debuisti adiungere
Pro Fon. illum socium tibi. Vtrum uidetis nihil posse accidere, ut tales uiri desideran-
Torq. di sint? Si quid acciderit, ut mutandum consilium sit. Non est pro malis tem
Ora. porum quod moleste feras. Non est cur eorum qui se studio eloquentiæ dedi-
» derunt, spes infringatur, aut languescat industria. Quid est quamobrẽ quis-
quam nostrum censorias suscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas
putet esse oportere. Quæ etiã pleniora fiunt hoc modo: Continuó ne causa
Pro Clu. fuisset, cur à prætore postulares, ut bona poßideres. Et docui quod primum
Pro Quint. sum pollicitus C. Aquili, causam omnino cur postularet nõ fuisse. Quid ergo
Pro Clu. est causæ, quod nũc nostra defensio audiatur tanto silentio? Hanc ad formam
» & talia pertinent. Simul & illud quis est qui dubitet? hoc est, quis dubitet?
» Diui. 2. Quid est quod me adiuuat aruspices? Itẽq; hæc: Quid est quod planũ
» fieri testib. poßit, si hoc non sit. Ter. Quid est, si hæc non cõtumelia est? Atq;
» hæc etiam Diui. 1. Non est igitur ut mirandũ sit, ea præsentiri à diuinantibus,
» quæ nusquam sint. Terent. Nunc est profecto interfici, cum perpeti me pos-
Capt. sim. Plaut. Nũc illud est, cum me fuisse, quàm esse multo mauelim. Est & in
App. his quasi affluentia quædã. Neq; ut ego arbitror, errarent ne aduersarij qui-
» dem eius. Ter. Neq; tu haud dicas tibi nõ prædictũ, caue. Quẽadmodũ & in
De N. ii. hoc, atq; similibus: Quod nescio, an ne in uno quidem uersu poßit tantum ua-
lere fortuna. Sed de hac forma paulo post dicemus copiosius. Ad hoc genus
apponebam repetita cum relationibus ea uerba, quæ in illis ipsis intelligeren
De Inuent. 2. tur. ut: Num quæ res ex ijs rebus quæ sunt positæ in partibus honestatis cõ-
» sequantur. Tusc. 5. Quintus hic dies Brute finem faciet Tusculanarum di-
» sputationũ, quo die est à nobis ea, &c. In Verr. 4. An huiusmodi iudicium
det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus euerti necesse sit? Prædia in
Rutilio. æstimationem accepit, quæ prædia Laberius emerat à Cæsare. De hoc igitur
D. A. R. loco sacro potiß. uidentur aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis
» omnibus hoc præcipuè ius habet, &c. Ita ludos eos, quorum religio tanta
est, ut ex-

est, ut ex ultimis terris accersita in hac urbe consederit, qui ludi ne uno quidem uerbo appellantur Latino. Terent. Habet bonorum exemplum, quo exemplo, &c. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe l.teq; dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur. (Pro L. M.) Item geminatæ aut multiplicatæ Negationes, in contrario ferè sensu. Non possum non. &, Nec non. Tusc. 4. Nec uero illud non eruditorum tempus argumentum est. Cum esset non nemo in Senatu. (Pro L. M.) Itē abundantes præpositiones. A Roma: & Att. 11. Illum ab Alexandria discessisse nemo nuntiat. &, Tres sunt uiæ ad Mutinam. (Phil. xii.) Aduolabat ad urbem à Brundusio. (VI.) Reliqua est etiam quædā in hoc genere obseruatio, fortasse exquisitior & subtilior, sed huiusmodi in hac ruditate operis istius, nisi fallor, alia quoq; alijs uidebuntur. De quo mihi nimium laborandum esse non existimo, præsertim cum hæc expositionis opera tibi detur, huius rationis atq; liberalium studiorum cupidissimo: cui nihil neq; minutum nimis, neq; ineptum, dicam etiam putidum uideri possit. Sed illa obseruatio est locutionum, quarum unum uerbum significationem & sensum exprimeret. Quæ in illas planè figuras iam communes linguæ Latinæ incidit, ut paucis nobis indicanda tantummodo esse uideatur. Est igitur tale: Tenere memoria, pro meminisse: Cernere animo, pro intelligere: Opem ferre, pro opitulari: morem gerere, & morigerari. Atq; huiusmodi plurima suppeditant & efficiuntur de his maxime uerbis: Facio, Habeo, Fero, Do. ut Facere auctionem, auctionari: sponsionem, spondere: iudicium, iudicare: missum, mittere: Decretum, decernere: planum, explanare: uerba, loqui: impetum, irruere: finem, desinere: coniecturam, conijcere: reliquum, relinquere: reum, accusare: insidias, insidiari: initium, incipere: largitionem, largiri: conuitium, conuitiari: impensam, impendere: sacrificium & sacra, sacrificare: fugam, fugare: cōcionem, concionari: lucrum, lucrari: prædas, prædari: deiectionem, deijcere: significationes, significare. Dare se fugæ, & in fugam, fugere: Negotium, & mandata, mandare: consiliū, cōsulere: Viam & locū, concedere: Veniam, ignoscere: beneficium, benefacere. Habere fidem, credere: In animo, cogitare: orationem, orare: quæstionem, quærere: honorem, & in honore, honorare: Cogitationem, cogitare: concionem, concionari: charos, amare: solicitum, solicitare. Ferre suffragium, suffragari: opem, opitulari: Auxilium, auxiliari: Mea fert opinio, ego opinor: Præ se ferre, ostendere, declarare. Huiusmodi sunt & hæc, agere uigilias: & esse in spe, sperare. Att. 11. Nec in ulla sum spe. Sperari: Dum in spe pax fuit. (VIII.) In ore esse, celebrari: Cordi esse, placere. Dionysius nobis cordi est. (V.) In honore, honorari: In animo, cogitare: In laude,

in uitio,

in uitio, laudari, repræhendi. Talia sunt Terentiana hæc: Nunquam uidi ini-
quius certationem comparatam. id est, iniquiorem. & Diuiduum face: id est,
De Procon. diuide. &, Fac periculum: id est, experire. &, Qui de socijs cum hosti-
» bus faciat pactiones: id est, paciscatur. &: Quasq; gentes nullæ nobis antea li
» teræ, nulla uox, nulla fama notas fecerat. id est, ostenderat. Et Off. 1. Mor-
» temq; oppetat potius. id est, moriatur. Talia & hæc: Dare laudi, uertere ui-
Off. iii. tio, esse uoluptati. Item hæc: Vt efficiens esset uoluptatis. Est enim opinio, de
Phil. v. creturum aliquem M. Antonio illam ulteriorem Galliam. id est, opinor.

Satis est à nobis ad exemplum quidem & indicationem conatus nostri
dictum, de primo genere plenæ & copiosæ, quasiq; exuberantis oratio-
nis. Sequitur alterum, tenuis & repressæ, & uelut deficientis. Sit igitur
in hoc genere prima illa dissolutio, cum coniunctiones, omissæ sunt. Cædem
Pro Flac. à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatem à templis, delubris, urbe, Ita-
Tironi. lia depellebam, &c. Certißimis autoribus, legatis, nuntijs, literis. Vidi, co-
App. Bal. Sal. gnoui, interfui. Sed tibi morem geßi, literas ad eum scripsi. Sed nihil opus
est plura congerere, cum res notata sit. Alia igitur promiscue quidem, quæ
» in hoc genus retulerimus, exequamur. Tam amicus sum Reipub. quàm qui
» maxime. deest enim, Est. Amabat ut cum maxime, tũ Pamphilus. Qu. Fr. 2.
Treba. Domus celebratur, ita ut cum maxime. Ego de te ad Cæsarẽ quàm diligẽter
» scripserim, tute scis quàm sæpe ego. Terent. In illum nihil potest: nam exupe-
Lentu. rat eius stultitia hæc omnia. Cicero: Nos in senatu, quemadmodum spero, di-
» gnitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia & iniquitate, retine
» bimus. deest, Fieri. Et rursum: Poterat utrunq; præclare, si esset fides & gra
» uitas in hominibus consularibus. Att. 12. Si Silius is fuerit, quem tu putas. de-
Peto. est, Futurum. Quod balneum calfacias oportebit, cætera more nostro. deest,
Vt, & Fient. Diuin. 2. Monitum ab eo Crassum, caueret, ne iret. Ad urbem co
» gito. Quid multa. Terent. Noui ego uestra hæc. In Verr. 3. Si nihil aliud,
» saltem ut eum cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen ob-
» soletius uestitum uideret. Pro ut Thermitani hominis facultates ferebant.
iiii. Pro eo ut. Sicca aliter, sed tibi assentior. Att. 12. Pyliæ & Atticæ salutem.
» Hæc ad te mea manu. Quod mihi Bruti literas, gratum. Vos scilicet plu-
» ra, qui in urbe estis. Et innumerabilia huiusmodi in epistolis reperies Cice-
ronis. nam illis maxime hæc forma idonea est. Atq; eo die cogitabam in Ana
» gnino. Nos hic φιλοσοφούμεθα, quid enim aliud? &, τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος ma
Att. xii. gnifice explicamus, προσφωνοῦμενq; Ciceroni. Qua de re enim potius pater fi
Att. xv. lio? Non autẽ iam illas grandiores reticentias, quæ in arte notantur, dico.

ut: Audirem

ut: Audirem fortasse, quanquam. sed hoc malo dicere, Audirẽ. &c, Dij illi mortuo. Qui unquam Buthrotum uenit. Itemq; orationes quasi deficientes in perturbatione animi. Ego'ne illam? quæ me? quæ illum? &c. Te, ne cum socij tui fugerent, ac se occultarent, ut hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius maleficio fieri uideretur, potiß. tibi partes istas depoposcisse, ut in iudicio uersarere, & sederes cum accusatore? Hæc enim rhetoribus relinquenda sunt. Sed illò pertinent & hæc: Quid indignius quàm uiuere eum, qui imposuerit diadema? Et: Optimũ uero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de Repub. sustulisti. Deesse sæpe eas uoces etiam notaui, quæ quia præponi alijs solent, præpositiones proprio nomine uocantur. Vt in hoc: Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectari poßit. Et Att. 8. Vt etiam Italia, si ille cedat, putes cedendum. Et Phil. 2. Victor Thessalia Brundusium cum legionibus reuertisti. Terent. Præterea autem, te aiunt proficisci Cyprum. Qualia sunt & hæc: Quæso quid nobis futurum est? Et, Ea re non uenit in mentem. Teren. Quia enim incertum est etiam, quid se faciat. id est, de se. Desunt & ij sæpe casus, qui sunt præpositionum proprij, ut Ad Castoris, ad Concordiæ. Qu. Fr. 3. Ad Telluris quidem etiam tuam statuam locaui. Rapinas scribis ad Opis fieri. Romæ & max. Appia ad Martis. Rursum sic absunt: Erit causa, qua consilium maiorum, &c. iure ac merito laudare possimus. id est, ob quam. Item in Verrem: Siciliæ quidem cum essem, sic à Centuripinis, sic à cæteris audiebam. id est, in Sicilia. Off. 3. Ithacæ uiuere, ociose. Tusc. 5. Quorum uirtus fuerat domi militiæq; cognita. Hic rursus multas studiosè formas sermonis collegi, in quibus semel diceretur, quod iterum intelligeretur, quasq; isti cõpræhensiones uocant. Valde enim apposito harum usu Latino quodam & Ciceroniano colore tingi oratio uidebatur, quod de exemplis licet animaduertas Neq; uero illum similiter, atq; ipse eram, commotum esse uidi. erectus enim maximi ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de nostro querebatur. Ex quib. unus aliquis capiendus, si plures non queas. &: Atq; utinam ut culpam, sic etiam suspicionem uitare potuisses. &: Sed cum mihi pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint. Requisiui equidem proprias ad me unum à te literas, sed neq; uehementer & amanter. Sed ead timuisse, quæ cæteros. Vt L. Luculli summi uiri uirtutẽ quis? at quàm multi uillarum magnificentiã imitati sunt. Quibus de rebus ad me scripsisti, quoniam ipse uenio, coràm uidebimus. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas: tibi uelim ne quid eripuerit, præter unum me. Aut per te cõfici aliquid, aut nullo modo poterit.

Phil. xii.
Pro S.R.
Phil. ii.
Luceio.
Att. vi. xii.
Att. xiiii.
Qu. F. iii.
Pro D.S.
Vi.
συλλήψεις.
Phil. i.
Part.
Phil. ii.
Cornif.
Pro Planc.
Off. i.
Att. xii.
Qu. F. i.

(D.Pr.C.) Quasq; gentes nullæ nobis antea literæ, nulla uox, nulla fama notas fecerat, has noster Imperator, nosterq; exercitus, & populi R. arma peragrarunt. Quo loco notandum, congruitatem esse constructionis, ut cōmune uerbum ad proximè antepositū respondeat: ut in exemplis superioribus est cernere. & in hoc: (Pro Fl.) Vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atq; in omnes terras distributæ putātur. Sed redeo ad eas formas, quasi diminuti sermonis, in quibus eæ quæ propriè nominātur præpositiones deessent. (In Pis.) Vt: Thessalonicenses cum oppido desperassent, munire arcē coegerūt. Item: (Phil. VII.) Hac grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore po. Ro. potes in perpetuum metu & periculo remp. liberare. Et pro L. M. Quam ille non consilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere poßit. (Tus. IIII.) Omnes perturbationes iudicio censent fieri & opinione. (Off. I.) Item: Coactus quis metu, aut deceptus dolo. (Att. XI.) Eius me literis uenisse. Item: (Ser. Sulp.) Hominē enim summa probitate, humanitate, obseruātiaq; cognoscis. id est, cum probitate, siue præditum probitate. Terent. At ita, ut fuit usquam fide quisquā optima. Vt in hoc: Verum & illud cōsiderati hominis esse putauit, &c. deest Officium. Vt in hoc: (Pro Cæc.) Non est mentiri meum. Sed forma hæc non magis obscura esse iam potest. Alia obseruabatur talis: Satis est, quod instat de Milone, id quod iudices nullos habemus. deest Ob. Et hoc: (Pro A.C.) Nihil est, præsertim in re aperta ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. Quid enim laboro, nisi ut ueritas in omni sermone explicetur? Annotauimus & hanc figuram inter deficiētes, quamuis sententia exundare uideretur. (Trebat.) Moriar ni, quæ tua gloria est, puto te malle à Cæsare consuli, quàm inaurari. intelligitur enim, pro ea gloria, quæ tua est. (Pro Cœl.) Genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atq; uerborum, quæ uestra prudentia est, perspexistis. Nec non clausulas orationis pleraseq; ipsas deficientes. Vt: De his literis hactenus, De his satis. Tuscul. 3. Ego cum genui, moriturum sciui, & cætera. Iam hæc planè deficiunt: Non tam perspicue istorū maleficia uideremus. intelligitur enim, quàm uidemus. (Pro S.R.) Ad quētum Epicurei primas deferebant. deest, partes. (D.N.I.) Phil. 8. Primas omnium ciuium P. Nasicæ, qui Tiberium Grachum interfecit, dare solebat. Tale & hoc: (P.R.) Quid? ut agerentur gratiæ, &c. Et Terent. Quid si ego illam nolo uendere? deest enim & in illo, dicam: & in hoc. fiet, aut simile aliquid. Ita dicūt obire, pro obire mortem. Virilem, pro parte uirili. Defunctum, pro uita functum. Ex quo genere est, dextra & læua, cum manus intelligitur. Itemq; hæc: Herus me relictis rebus iußit Pamphilum obseruare. deest, omnibus. Et rursum: Mihi nunc relictis omnibus quærendus est, deest, rebus. Eódem etiam

solebam

solebã annotare quædã, præ se quandã negligentiã ferentia: in quibus imitandis uel maxima diligentia opus esset. Huiusmodi multa à nonnullis ut uitiosa, ab alijs ut uitiosorum similia carpuntur. A quorum opinione ita longe absumus, ut hæc ipsa in primis, si arte tractentur, studij huius opus lætum ac nitidum, tanquam omnibus coloribus collustratam picturam, redditura esse uideantur. Tale est: Ab hac indole iam illa matura. Vxor generi, nouerca filij, Orat. filiæ pellex. Nec uero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio iuuenilis redũdantia, multa habet attenuata, quædam etiam paulo hilariora. At pro Habito, pro Cornelio, compluresq; aliæ (nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidem otio scripsit, quàm multa sunt nostra) eaq; hanc ipsam habent, quã probo uarietatem. Primum enim uides quasi exclusum esse membrum illud, cui subiecta ratio responderet. ut integrũ tale fuerit: Nec uero hic unus ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus: sed uarietatem semper amauimus. Ipsa enim illa pro R. &c. Verum ab eo loco: At pro Habito, &c. omnia pendent, uerbis & sententia ac cogitatione sunt stabilienda. Considera & hoc: Histriones eos uidimus, quibus nihil posset in suo genere esse præstantius, qui non solum in dißimillimis personis satisfaciebant, cum tamen in suis uersarentur: sed & comœdum in tragœdijs, & tragœdum in comœdijs admodũ placere uidimus. Ego non elaborem? Vt enim hæc clausula, Ego non elaborem? intellectu quàm uerbis magis est hoc loco cõcinna & apta? Sed huiusmodi iste autor noster refertus est. Huc pertinent & illa, in quibus quod quasi ostenditur, non præstari uidetur. ut in epistola ad Plancum: Att. xvi. Tamen hoc pro coniunctione & beneuolentia uestra mihi sumpsi, ut id à te peterẽ. Nam nulla petitio exponitur, cum illud ita sonet, quasi petiturum se esse profiteatur, cumq; alibi petitionum formas diligenter explere Cicero soleat. Sic & Sulpitio scribit: Gratiß. igitur mihi feceris, si huic commendationi meæ tantum tribueris, &c. Nulla enim facta est manifestè quidem commendatio. Eódem apponebam & repetitiones eorundem uerborum, quasi inopia laborantis cogitationis,, & deficientis orationis. In quo tantum abest ut nostra miremur, ut usq; eò difficiles ac Ora. morosi simus, ut nobis nõ satisfaciat ipse Demosthenes. Sic NAM, ENIM EST, SVNT, crebrò repetita inuenias. Sed iam satis iocati sumus. Treba. Ego de te ad Cæsarem quàm diligenter scripserim, tute scis: quàm sæpe, ego. Sed me Hercule iam intermiseram, ne uiderer liberaliß. hominis meiq; amantiß. uoluntati erga me diffidere. Sed tamen his literis, quas, &c. Talia & hæc putanda: Quod tu mihi literas mittere intermisisses, Et: Quanti uenire soleant,

[Verr. vi.] quanti hæc ipsa, si palàm libereq́; uenirent, uenire possent. &c. [Curio.] Vidisse mihi multũ uideris. [Clunio.] Itaq; nisi magnam spem haberem, C. Cæsari nos causam municipij comprobaturos, non erat causa, &c. [Att. xv.] Te nolui impeditum impedire. [Bruto.] Cum multa propter eam curã, quam pro Repub. suscepi, grauiter ferrem, tum nihil tuli grauius. Terentius: Ecquid de illo, quod dudũ tecũ egi, egisti Syre? Idẽ: Vin me istuc tibi, etsi incredibile est credere, credo. Ad hoc siue genus, seu caput, aggregabam & illam antiquitati elegantem uisam, & multum frequentatam allusionem uerborum: id est, usum simili sono exeuntium uerborũ, qui est apud Plautũ immodicus, repetitis ijsdem etiam uerbis, diuerso tamen ferè intellectu uel inclinatione. [Mil.] Qui illã hic uidit osculantem id uisum ne uisum siet. Nam ipsa mihi opportunitas non potuit opportunius aduenire, quàm hæc cauata est mihi opportunè epistola. [Pseud.] Is est amicus, qui in re dubia, re iuuat, ubi re opus est. [Epid.] [Mil.] Salua impertit salute facta infecta ut sint. In quibus non modo non affectasse illos uarietatem, sed etiam uitasse, quæ nimis exquiri postea cœpit, potes animaduertere. Huiusmodi sunt multa Terentiana. Quod in opere faciundo operæ cõsumis tuæ, si sumas in illis exercẽdis. Vnũ cognoris, omnes noris. Quẽ diceret, nisi haberet cui malediceret. Quod ab ipso allatum est, sibi esse id relatum putet. Spe incerta certum mihi laborem sustuli. Si id est peccatum, peccatum imprudentia est. Quorum æmulari exoptat negligentiam potius, quàm istorum obscuram diligentiam. Sed sunt hæc innumerabilia, quæ quidem huic parti obseruationis subijciebamus, quia ijs credo, qui dißimilitudinẽ & illam uulgarẽ copiam uerborum appetunt, eadem hac ratione inculcari uideantur. Indicatum etiam genus hoc superius paulo est, ubi de ea quam Pontanus alliterationem nominaret, diximus. Nunc aliquot Ciceroniana exempla commemoremus. [Treba.] Id feci, quid profecerim. [Diuin. ii.] Quanquam tu quidem non hostiarum casum confirmas sortium similitudine, sed infirmas sortes collatione hostiarum. Qui paulo antè interitum uisus est in somnis, amicæ esse amictus amiculo. [Pro Clu.] Eum certe potius, qui sibi alia ratione diffideret, quàm eum qui omni ratione confideret. Cogitare tantum sibi à Po. Ro. esse permissum, quantũ commissum & creditum. Si præsidium non præponitur huic urbi ista colonia, sed opponitur. [Qu. F. i. ii.] Quod est ex hominum omni genere humanißimũ. Quàm fuisset tum congreßio, tum uero digreßio nostra. [Pro A. C.] Tu uero ut me & appelles, & interpelles, & obloquare, et colloquare uelim. Idq; me non ad meam defenßonẽ attulisse, sed illorum defensioni retulisse. Cum autem post hæc ad cõpositionem uerborum respicerem, non illam dico numerorum et artis rhetoricæ,

sed

sed proprietatis hanc & naturæ linguæ Latinæ: In hac igitur non ferè quicquam notando obseruandoq; ordine & continuatione illorum proficere me sensi. Nam studebam etiam hæc primũ generatim compræhendere, quæ uerba quibus anteponi, & quæ incipere, quæ concludere sensus animi nostri in oratione deberent. Hanc cogitationem excitauerat Grammaticorum doctrina, apud quos legissem nescio quid de tali certitudine ordinis uerborum. Ita enim ferre quorundam naturam, ut præponi oporteat: uelut quæ Præpositiones dicuntur. Solere & aduerbia pleraq; præponi uerbis: Interrogationibus Prisc. xvi. & infinitis nominibus subijci responsiones & relata. Nec non adiectiuis, ea quibus adiecta essent. Præterea animaduertebã in nostræ gentis uernaculo sermone, necessariò quendam ordinem teneri. Quis enim, quod dicam, aliter quàm ita positis uerbis eloqui ausit? Singulis quinis annis incidit bissextilis. Quanquam barbarum sit, si ita faciam hoc: Ternas cotidie ego in Cicerone legendo horas consumo. Quapropter (non enim satis certa illa, quam dixi, doctrina uidebatur) notabam in nominibus huiusmodi quædam. Adiectiua post ea poni, quæ naturas rerum uocabula signarent, tum maxime, cum non generatim, sed amplitudinis, extenuationis, laudis, uituperationis, explicationis, interpretationis, illuminationis nomine apponerentur. Vt: Verumetiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo. Item: Qui res ma- Orat. gnas & magnopere expetendas cõcupiuerunt. Et: Pontifex Max. & ad consulatum adipiscendum. Sed generatim posita, & se quasi complectentia, anteponi. ut, Transuerso foro, bonarum artium, optimarum disciplinarum, rectis studijs, æternam gloriam, Cononis præstantissimi Imperatoris filius, Pythagoræus ille Lysis. Similiter cum ipsum quod adijceretur, cõmune esset duorũ plurimum'ue. ut: De omni deniq; aut officio, aut negotio. Itaq; sic censebam loquendũ, ut dicerem: Multi oratores magni & clari fuere. Sed uerbo mutato ita: Multi floruere oratores magni atq; clari. Item, In præstantibus rebus. sic: In rebus præstantibus, laude ac bonitate. Tum uero uerbis, quæ ita proprie nominantur, putabam præcipua cola sæpe, ambitus & circunductiones semper finiendas. Hæc cum uel ita uel ad similem modũ certum aliquem & cõstantem habere se sperarem, tum animaduertendo comperi sic esse multiplicia, uaria, inobseruata, ut uel nihil certitudinis inesset omnino: uel si quid esset, nobis quidem certe esset incompræhensibile. Veruntamen ista in spe non nauatam quidem operam, sed neq; lusam prorsus sentiebam. Nam in tali uestigatione scriptis his, regulæ ac normæ dicendi, incubueram (ut ita loquar) pertinacius. Est igitur hæc res tota in lectionis & scriptio-

nis diligentia atq; aßiduitate poſita. Vt enim fieri aliter nequit, quin is, qui in imbre aut ſole multum ambulat, madeſcat ac coloretur: Ita frequentatio noſtra librorum illorum, neceſſario conciliat familiaritatem illius dictionis noſtræ dictioni. Tum ergo deinde conuerti me ad eam coniunctionem uerborum inſpiciendam, qua uel nomina ipſa ſecum, uel cum uerbis, uel cum alijs partibus orationis proprie & Latine componerentur, ut animus quadam ueritate ſententiarum Latinitatis, de quibus diximus, hoc eſt pulcherrima re præditus cogitandi Ciceronianè (non enim fugienda magis inuidia nominis) ita conſtrueret in eloquendo uerba atq; collocaret, itaq; orationem effingeret, ut omnia inter ſe eſſent conſentanea, ne quid diſcreparet diſſentiretue. neu aliam gentem ac nationem, dicam etiam aliud tempus, aliam domum, aliam familiam, redoleret atq; reſipiſceret. Has figuras ſermonis uocamus. quæ ſunt conquiſitæ à multis laborioſè et præclarè. Sed ab illorum opera & ſtudio non tantum afferebatur adiumenti cupiditati noſtræ, quantum requirerem. Neq; tu mi DANIELE unquam confidas, te de quamuis locupletibus ullorum commentarijs hoc poſſe, de quo diſputamus, conſequi, ut bene utaris Latina lingua: id eſt, Ciceronianam ſimilitudinem ut appetijſſe uidearis. Neque hoc eò dico, quo illa non & legi & magnifieri uelim: ſed ne quid ab his neſcio quid præclari expectetur, quaſi ab illis ipſis aliqua facultas Latinitatis ſperanda, ac non potius tanquam talibus ueſtigijs ad caput eloquentiæ, id eſt ſcripta ueterum perueniendum ſit. Nam qui his freti, omnia quæ ad illam deſiderentur mox præſto futura eſſe exiſtimant, mirifice decipiuntur. Deq; tali ſecuritate oratio ferè exiſtit, quæ doctis nō minus inepta uideatur, quàm ſenis Phormionis de re militari habitam Hānibali uiſam accepimus. Vt enim hic non putabat ſibi audiendum, diſſerentem de officio Imperatoris, eum qui nunquā ſtipendiū meruiſſet, neq; hoſtem aſpexiſſet: ita nō diu multūq; ipſos in ſcriptis ac libris Ciceronianis cum maxima attentione atq; uigilantia uerſatos, exercitatos, periclitatos, ſperare ſe de aliorū quaſi narrationibus conſtituere poſſe formā laudabilis orationis, eruditi moleſte ferunt. Ad hoc igitur nūc deuenimus, in quo ego omnia eſſe iudico: quod arti & rationi nulli paret, ſed eſt infinitum ac immenſum, poſitum in exercitatione, uſu, labore, ſtudio, diligentia uniuerſum. Quæ ſunt eiuſmodi, ut nihil tam difficile neq; remotum eſſe poßit, quod illis adhibitis non obtineatur, atque appræhendatur. ut

De Orat. ii.

uerißime Cicero ſcripſerit, una uirtute diligentia omnes uirtutes contineri. Quid tamen & hac in parte molitus ſim, accipe: ego, qui ab hoc, quod prædico, longißime abſum, quo ſcilicet multum ualere in præcipiendo autoritatem meam

tem meam æquum fuerit. Mitte, inquit ille, ista: & quæ aiebas te molitum, mihi expedi. Cum igitur, ut aiebam, compositionem uerborum atq; ordinem certum, inquam, aliquem & imperturbatum obseruandi laborem frustra susceptum esse appareret, omne studium conuerti ad notandas figuras, id est, naturam & uim sermonis Latini. quæ, ut uerba, cum esset etiam ab alijs maxime ueteribus Poëtis, acquirenda, præparare ad hanc quoq; regulam & amußim Ciceronianam quandam studebam. Seponebã autem mihi in primis ea, quorum uarietas nonnulla à me esset animaduersa. Sed de his paulo post. Nunc quod ad ordinem attinet, totum exequamur. Nam quamuis ille in uiam & rationem nullam introduceretur, tamen quædam, quæ eximiam inuersionem & mutationem notabilem simplicitatis haberent, uel saltem haberе mihi uiderentur, in uno iam quodam genere inuersionis annotabam, ipsumq; ad superiora duo, plenum inquam illud, et hoc quasi deficiens, tertium faciebam ueluti caput obseruatiunculæ meæ. Quò etiam ea referebam, in quibus non ordo iam, sed tota quasi natura esset, nostra quidem opinione, diuersa, uel genere uel numeris uel quomodocunq; commutatis. Vt (nam tibi exemplis lubet cognoscere) Mecum, Tecum, Quicum, Quibuscum, Certas in partes, Qua de re, Quo de agitur, Quo ego in numero essem, Quos propter omnia amisimus. Terent. Qua me propter exanimatum citius eduxi foras. Quos contra, Hac super re, Quantis in miserijs, Quamobrẽ, Multis cum argumentis, Quam ob causam, Qua ex opinione hominũ, Hunc post Rhodius Hieronymus. Deuinctũ cõsuetudine cum teneret, Capuã cum uenissem. Quæ ille amentiß. fuerit, nisi acceperit. Facis amice tu quidẽ, mihiq; gratiß. Quis autem est tanta quidẽ de re, quin uarie secũ ipse disputet? Melius si quid acciderit, mirabimur. Quo eruperit uides. Inimicus non esse qui potest? Spes ut nulla sit. Mihi si quid deberetur, peterẽ. Oriens incendiũ qui restinguerent, summos uiros misimus. Nihil potuit mihi quidẽ, ut uisum est, dulcius. Te ut nobis, parenti, cõiugi, tuisq; omnibus, quibus es, fuistiq; semper chariß. saluũ conserues. &: Voluntatem declararem meam. Monumentis commendari tuis. Terent. Et animum amicæ se erga ut sit suæ. Et, Hilarem in modum. Ex hoc tanto numero deductus est nemo. Vsq; eo quid arguas non habes. Neq; ullum prætermittemus tui iuuandi & leuandi locum. Huiusmodi apud Comicos paßim occurrũt, quæ uides nõ esse poëtica licentia detorta, sed Latini sermonis propria. His adiungebam continuarum uocum dissectiones, & si qua interposita et quasi inculcata contextui simplici uerborũ reperissem. Quod intellexi multipliciter fieri solere, atque iccirco diligentius annotare cœpi.

Dom. Luceio.

Talia sunt.

Pro Quint. Talia sunt: Antè fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam & ne-
Phil. XIIII. cessariam deuenire. Antè uero quàm ea res, quam auidiß. ciuitas expectat, al-
lata sit. Per mihi gratū est. Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo. Per
Att. X. enim magni æstimo. Ad item uicinum alterū consulem. Nihil tamen tanti, ut
I.S. à te abessem fuit. Postea uero quàm magnā spem habere cœpi. Talia sunt:
P.R. Res uero publica. Próuecoß. Senatus extare consulta. Et: Dicere enim bene
In Bruto. nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Itē: Viditq; rerum agendarum or-
De Fin. III. dinem, & , ut ita dicam, concordiam. Et: Quodammodo sunt non dißimiles
IIII. Pro Quint. Aristoni. Clamabat quodāmodo. Iam tu potes discedere liberatus molestia
Treba. propè dicam, non minore quàm Quintius. Quod mihi interdū, pace tua di
Verr. IIII. xerim, leuis in urbis urbanitatisq; desiderio, &c. uidebare. Hi, ut dico, ho-
App. minē admonent. Verū ut institui dicere, &c. Id mihi, ne mentiar, gratum
Ligario est. Dico mehercle ut sentio. Terent. Est hercle inepta, ne dicam dolo, atque
Att. II. absurda. Sed mihi opus erat, ut apertè nunc tibi fabuler, &c. Quod inter
Tusc. II. nos liceat dicere. Sed prudentes, ut est captus hominum, satis hostem aspi-
cere non possunt. Terent. Hic Geta præterea, ut captus est seruulorum non
Pro A.C. malus. Ex hoc, ut ita dicam, campo æquitatis. Est omnino patria charitas
Planco. meo quidem iudicio, maxima. Terent. Et errat longe, mea quidem senten-
" tia. De quo cætera, nisi plane uis eripuerit, recte sunt. Tū illud, nescio quid,
Pro Arch. præclarum ac singulare solere existere. Quæ si manebunt quærenda erit ex-
Att. XII. cusatio ad Brutum, &, ut nunc est, mansuræ uidentur. Certe transeunt, uel
VIII. Luceio. quomodo nūc est, transierūt. Ergo & domestica feremus, ut censes. Item: Te
" enim spes aliqua cōsolatur, ut scribis. Item: Itaq;, ut mones, quantū potero me
Pro Flac. ab omnib. molestijs & angorib. abducā. O pastores, nescio quos cupidos li-
" terarū, & ille nescio quis. Teren. Dixere tū causam nescio quā. Sed ut sibi ui
" detur, ita doctus, ut etiā magistrū aliorū se esse dicat. Si licuit, sicut id certe
" licuit. Namq; ut opinor, Asia uestra cōstat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia.
" Neq; ut opinor, sine tuo magno malo. Vt nescio quid à te impetratū esse ui-
Pro R.S. deatur. Qui in sua re fuisset egentiß. erat, ut fit, insolens in aliena. Terent.
" Forte, ita ut fit, filiū perduxere. Dubitate etiā nūc iudices, si potestis, à quo
" sit Sex. Rosc. occisus. Quàm sis audax, ut alia obliuiscar, hinc omnes intelli
" gere potuerunt. Qui omnes, quod ad me attinet, uellē uiuerent. Sed in ani-
" mo est, quemadmodū antè dixi, leuiter transire. Alter, si Dis immortalibus
" placet, etiam testimonium in Sex. Rosc. dicturus est. Terent. Ille nobis, si Dis
" placet, psaltriam parauit. Itaq; illud alterū quod dixi, literarū genus, quoti
" die mihi fiet, ut spero, procliuius. Quæ malum, est ista tanta audacia. Plus

nescio quo

nescio quo pacto, uidetur habere grauitatis. Cũ in hortos D. Bruti auguris “
cõmẽtandi causa, ut assolet, uenissemus. Sed ut mihi uideris, nõ recte iudicas “
de Catone. Qualis, ut arbitror, nemo unquã erit: &, ut cõfirmare possum, “
nemo certe fuit. Nisi enim, quod ille minime putabat, immortalitaẽt optare “
uellet. Quamobrem cum illo quidem, ut suprà dixi, actum optime est. “
Quin, hæc ut omittam, quàm graues, quàm difficiles plærisq; uidentur cala- “
mitatum societates. Ab amicitia Qu. Pompeij meo nomine se remouerat, ut “
scitis, Scipio. Sed plæriq; peruersè, ne dicã impudenter, amicũ habere talem “
nolunt. Quanta illi, Di immortales, fuit grauitas? In qua nisi, ut dicitur, a- “
pertum pectus uideas. Agamus igitur pingui Minerua, ut aiunt. Cœlio: “
Velles enim, ais, tantum modo ut haberem negotij, quod esset ad laureolam sa “
tis. Eidem: Quod si, ut spero, cœpero. &: Falsum est, mihi crede, si quid audi- “
isti. Lætus sum laudari me, inquit Hector opinor apud Næuiũ, abs te pater “
laudato uiro. Non sunt illi eiulatus & gemitus Philoctetæ tam miseri, quan De A.R.
quam sunt acerbi, quàm illa exultatio. Erit credo periculũ, ne improbũ ne- Qu.Frat.1.
gociatorẽ, &c. Vides uarietatẽ summã interpositionũ, molliendi, cauendi, dubitandi, excipiendi, notandi, repetendi, eleuandi, fatendi, affirmandi, neglectionis, cõcessionis, irrisionis, indignationis, correctionis, explicationis, deniq; omniũ penitus sensuum animi. Quanquã autem in his quædam sit uerborum sententiæq; uelut exuberantia, tamen ad hoc genus transpositionũ, propter inculcationem, qua ordo turbari uideretur, referre maluimus. Sequitur ut de ijs quoq; pauca dicamus, quorum est tota forma simplicis elocutionis mutata in quodam communi usu, ipsáq; adeò proprietate linguæ Latinæ. Volo enim te intelligere, intra hos quasi cancellos includi totam hanc disputationem nostram, neq; ad alia maiora progredi audere. Quos'nam, inquit ille, aut quæ maiora? Quia de his, inquam, etiam magistri artium dicendi multa docent atq; præcipiunt. Sed eorum præceptorum magnus est splendor & copia. Nos uero, ut uides, materiam tantummodo cædimus, quæ postea illo artificio ad perfectionem eloquentiæ absoluatur. Nam ad hanc etiam magnitudinem & granditatem artis deducere imitationis nostræ narrationem, uelleq; ostendere quid in hac secuti simus, atq; conati, primum nimis longum esset: si quid maxime haberemus, quod in medium proferre possemus, dignum studio nostro & tuis auribus. Nos uero magna laboramus ab his bonis inopia. Et sic tamen se res habet. cum uia & ratio huius artis nota sit & usitata, nihil est quod ullius facti aut periculi noui mentio requiratur, cum quid faciendum, & in quo periclitandum sit, appareat. Hoc tamen no-

bis ſentiendum atq; tenendum, ab his principijs obſeruationis & notationis Latinè, id eſt Ciceronianè cogitandi atq; loquendi, cuſtodiendam in arte quoq; dicendi, exempli et imitationis conſequentiam, ut ſumma cum imis, & ultima cum primis congruant atq; conueniant. In quo omnia faciliora uidentur eſſe, quòd huius ipſius autoris ſtilus artem, de qua nunc loquimur, quæ dicendi, ſeu Græcè Rhetorũ uocatur, non modo leuiter attigit, ſed totam expoſuit atq; explicauit: ut non ad aliorum tradita de illius ſcriptis exempla nobis applicanda, ſed de eius ſenſu & uoluntate aſſumenda ſint. Quapropter intra hos terminos conſiſtemus, ut de communi & uulgari uſu ac more ſermonis Latini, ut hactenus fecimus, tecũ, qui nos tam libenter audis, etiam hæc non aliqua arte, ſed conſuetudine ſenſus communis expreſſa, diſſeramus.

Facis humanè, inquit ille: qui mihi, quod te libenter audiam, propè gratias agas, cum ingentes tibi à me debeantur, quod nihil omnium quæ uelim, abnuere ſoleat ſtudium tuum. In alijs quidem rebus, inquam, hoc mihi nomine deberi nullas certum eſt, cum ſine ſcelere aliter facere nequeam. Sed in hac re eſt, quod agas, Tua enim cauſa ineptum eſſe me uides. Verum rem inſtitutam exequamur. Mutationes igitur animaduerti atq; notaui in ſcriptis Ciceronis uarias, communis & quaſi determinatæ præceptis formæ loquendi, de quibus ſuprà paulo nonnihil tractatum eſt. Præterea autem & has numerorum, cum illi ambo commiſcerentur. Vt in hoc: Equidem etiam ex his fru-
Diuin.II. ctum capio laboris mei, qui iam ætate prouecti in noſtris libris acquieſcunt,
„ quorum ſtudio legendi, meum ſcribendi ſtudiũ uehementius in dies incitatur.
„ Et illud de epiſtola M.Curij: Tironemq; meũ ſaluta noſtris uerbis. Et, προθε-
„ Att.VIII. σπίζω noſter Attice. Plaut. Minime iſtuc faciet noſter Demones. Et Terent. O
Pro Fla. noſter Demea. Et mutati modi uerborum. Vt in iſto: Memineritis, quarũ re-
„ rum inuidia, lege hac recenti ac noua, certus eſt inquiſitioni comitum nume-
„ rus conſtitutus. pro, certus ſit inquiſitioni, &c. ut in ſubiunctione. Cuiuſmodi cum paßim apud Ciceronem occurrant, & alicubi ſuſpecta ſcriptura eſſe ſoleat, non temere committemus, ut emendare atque corrigere uelimus, cum permulta apud Terentium atq; Plautum talia reperiantur. Menæchmis: Ni ſi ſcio qua gratia litigium tibi eſt cum uxore. Noſce ſaltem hunc quis eſt.
Pſeud. Cum libella nuſquam eſt, niſi quid leno hic ſubuenit tibi. Teren. Non dici po-
„ teſt, quàm cupida eram huc redeundi. Niſi finem maledictis facit. Age ſcis
Bach. quid loquar. id eſt, quid ſim dicturus. Rurſum Plaut. Nunc priuſquam ma-
„ lum iſtoc addis, certum eſt iam dicam patri. Terent. Audiſtin' homo ille mo-
„ do quam uillam demonſtrauit Carini. id eſt, demonſtrauerit. Vt nihil credas

intelligere.

intelligere, niſi idem dictum eſt centies. Mutantur & modi ſic, ut contrà
pro indicantibus poni ſubiuncta uideantur. Qui ab iſto ius ad utilitatem Verr. III.
ſuam nundinarentur. Plaut. Quia uera obeſſent illi, cui operam dabam. id eſt Capt.
obfutura erant. Modo enim, quæ uellemus de Lepido, modo contrà nuntia- Planc.
bantur. &: Nihil prætermiſi in te ornando, quod poſitū eſſet aut in præmio "
uirtutis, aut in honore uerborum. Item: Qui & te noſſem, & tuarum litera- "
rum ad me promiſſa meminiſſem. Rurſum et Cicero, et priores ferè, ad hanc "
cōiunctionem SI, maxime futura indicatiui appoſuere, pro ſubiunctiuis uer-
bis. Plaut. Si hinc redibo. Memento ſi quid ſæuiūt ſenes, ſuppetias mihi cum Capt. Epid.
ſorore ferre. & ſexcenta alia. Cicero: Vnum uero ſi addis ad præclariß. res Planc.
conſulatus. &: Hæc ſi & ages & ſenties, tum eris non modo conſul, &c. "
Præclare nobiſcum actum iri, ſi pop. Rom. iſtius unius ſupplicio contentus e- Verr. III.
rit. Mutatur perſona, cum generaliter aliquid ſecunda in perſona eloqui-
mur. Terent. Quid cum illis agas, qui neq; ius, neque bonum atque æquum "
ſciunt? id eſt, agat aliquis. Ego autem ſi dignitas eſt bene de rep. ſentire, & Planc.
bonis uiris probare quod ſentias, obtineo dignitatem meam. Sin autem in eo "
dignitas eſt, quod ſentias, aut re efficere ſi poßis, &c. Cum hoc homine, aut "
ſtipite æthiope, ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe. Teren. Abs qui- "
uis homine beneficium, cum opus eſt, accipere gaudeas. Iam cum prono- "
mina inuenta ſint, ut nominum, maxime propriorum poſita loco, ſua ſignifi
catione illorum, orationem & perſpicuam & elegantem magis redderent,
mutatur tamen hoc nonnunquam, fitq; oratio quaſi ſplendidior hoc pacto. ut
cum ſimpliciter potuiſſet Cicero ſic ſcribere, Vt intelligāt omnia mea patere
tibi: ipſe maluit ita, Omnia Ciceronis patêre Trebatio. Habet hic proprio- "
rum nominum uſus & elationis, aut abiectionis ſignificationem. ut: Et con-
ſuli, & Antonio. Item: Appius Lentulo, Lentulus Appio proceßit obuiam, Ci "
cero Appio noluit. Sed hæc ſunt ῥητορικώτερα. Sunt & iſtæ mutationes mi-
hi uiſæ animaduertendæ: Quæſo quid hominis es? Id ætatis. Id tempo- "
ris. Quid rei. Sed quid mulieris uxorem habes? Niſi aliquid monſtri a- Att. XII.
lunt. Hoc literularum exaraui. Non debet præſtare, quod fornix uitij fe- Top.
cerit. Nihil habuiſſe cogniti, nihil comperti. Si quid animi ac uirtutis. Pro Clu.
Et in narrationibus infinita poſita pro finitis. Ipſa accumbere mecum, mihi "
ſeſe dare, ſermonem quærere. Cicero hic iudices ridere, ſtomachari, atq; a- "
cerbe ferre patronus, cauſam ſibi eripi. Rurſumq; hæc: Dubius animi: Pen "
deo animi. Vt Terentianum hoc, Iſtius obſaturabere. Itemq; illa rurſus: Ve- "
nit ipſe in ædem Caſtoris, cōſiderat templū, uidet undiq; tectū, pulcherrime Verr. III.

» laqueatũ, præterea cætera noua atq; integra. Versat se, quærit quid agat, di-
» cit ei quidam ex illis canibus, &c. Præsentiæ enim forma est de facto. Et:
Att.xiiii. Spinther hodie apud me, cras mane uadit. De futuro. Teren. Itẽ hinc alia quæ
porto Cyprũ. Et: Porto hoc iurgiũ ad uxorẽ. Iam modi mutati annotabã-
Cornif. tur, et hac uulgari ratione. Hoc igitur mi Cornifici facies, etc. id est, fac. In Ita
Tironi. liã euntib. omnib. ad me literas dabis. id est, dato. Cũ recte nauigari poterit,
Off.ii. tum nauiges. id est, nauigato. Hoc uero, Ne quis sit admiratus: & Teren-
» tianum, Vbiuis facilius passus sim, quàm in hac re me deludier: & modi &
temporis habet mutationem, pro admiretur, patiar: Græco planè more lo-
quendi. Quale quidem & illud est, quod arripit exagitandum Cicero de ro-
» gatione in se lata à Clodio: Velitis iubeatis, ut M. Tullio aqua & igni interdi
ctum sit. Peruerse enim rogatum fuisse ait, ut interdictum sit, cui non sit in-
terdictum. esset quidem igitur rectum, Vt interdicatur. Sed similiter cer-
te cum Græci, tum Latini figurarunt orationem. Teren. Factum uolo. &: V-
» tinam quidem, quod cum salute eius fiat, ita se defatigarit. &: Iam, ubi ubi e-
» rit, inuentũ tibi curabo, & mecũ adductũ tuũ Pamphilũ. Plau. Facite illic ho-
Menæch. mo iam in medicinas ablatus sublimis siet. Sed hæc repræhendenda nobis
sunt, priusquã longius extra propositũ euagentur. Quare redeo ad meũ stu-
diũ, quo obseruarẽ significationẽ nominalem in uerbis, ut illud: Scire tuum.
Tusc. 5. Loquor de docto homine & erudito, cui uiuere & cogitare. Itẽ tem
Octauio. pus mutatũ ita: Vtinam te potius Antoni non expulissemus, quàm hunc reci-
Capt. peremus. Plau. Vtinã te Dij prius perderent, quàm peristi è patria tua. In
quo & modus mutatus, ut secundum Ciceronianum illud ita fieret: Vtinam te
Dij prius perdidissent, quàm perires è patria. Sunt & tales mutationes,
quorum exempla mox subijcemus, ualde mihi uisæ obseruandæ, quibus non
solum uerborũ inclinatione, sed toto orationis habitu aliud fieret, & quidem
D.Bru. ad copiosam & disertam elocutionem. Quare uelim equidem, id quod spe-
» ro, ut planè abiectus & fractus sit Antonius. id est, Antonium esse abiectum.
De Diu. ii. Ita relinquitur, ut ea fortuita diuinari poßint, &c. Magis est, ut ipse moleste
» ferat, errasse se. id est, magis ipsi moleste ferendum. &: Primum illud exce-
» ptum sit, ne uitia sint imitanda. Quæ uult quidem uideri se esse prudentiam.
Att.xii. Sequitur, ut etiam mihi quodam opus sit. Si ita constituisses, ut abesse per-
Marc. petuo malles. De tuis uelim ut eo sis animo, quo debes esse. His placuit, ut
Planc. Ser.Sulp. tu in Cumanum uenires. Putat enim etiam, ut sit bonum aliquod præter uir
Tuscul. v. Pro L.M. tutem. Et amplius quoq; ita: Reliquum est, ut de Qu. Catuli autoritate &
sententia dicendum esse uidcatur. Est & hoc mutatum: Quo fratrem
cotidie

cotidie expectamus. pro Vbi. Et: Quod eos usq; iſtinc exauditos putem. Att. I.
Neq; mutationem illam uerborũ negligebam, qua uel fines illorum, uel ſi-
gnificatio alia fieri uideretur: ut Reuertiſſem, pro reuerſus eſſem: arbitrare-
tur, pro crederetur: puniuntur, pro puniunt. In te conuerſa atq; interpreta D. A. R.
ta. Conceptum ac meditatum. Hebetabat: id eſt, hebes erat. & Suppedita-
re, & præcipitare, paßiuè. Neq; hanc uſitatam, generis: Nihil puero illo Qu. Fra. III.
ſuauius, nihil noſtri amantius. Caue putes probitate, conſtantia, cura, quic- Bruto.
quam illi eſſe ſimile. Tum deinde huiuſmodi: Terent. Fac me ut ſciam. Cicc.
Hæc me, ut confidam, faciunt. Item: Quæ mihi ſunt incluſa medullis. id eſt, Qu. Fra. II.
medullis meis. Rurſumq; illam in uerbis, Puditũ eſt, placitum eſt, deſitum Att. XV. "
eſt, tacitum eſt. Item hanc: Id quod ei fuerat concupitum. ut hoc: Nec cerni
tur ulli. Addebam & huiuſmodi: Aliquot enim in cauſis eum uideram fru- Pro Cœl.
ſtra litigantem. Videmus progredientem apud Homerũ Aiacem. Vt hoc:
Nec plura querentem Paſſa Venus. Si dici poßit ex hoſtibus equus eſſe ca De Inuent. I.
ptus. Et: Philotimus nullus uenit, pro, Non uenit. Sed iam ad illam tandem Att. XI.
uarietatem ueniamus, de qua ſuprà nos dicturos eſſe polliciti ſumus. Huius
exempla igitur ſunto. Obiectus eſt pater. Obiectum eſt de pudicitia. Conſu Pro Cœl.
les ſemper, ut referrent, efflagitati ſunt. Nunquam meam ſalutem non ab his A. Q. P. R. S. I. S.
conſulibus, qui uendiderant, flagitauiſtis. Si autem caderet in ſapientem æ- Tuſ. III.
gritudo. Etenim ſi ſapiens in ægritudinem cadere poſſet. Quorum patres In Verr. VII.
tantum labore ſuo frumenti exarabant, ut pop. Rom. totiq; Italiæ ſuppedi- "
tare poſſent. Sed ſi omißis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamur, e- Cat. I.
get ille, &c. Sed quoniam ingeniũ ſuppeditat. Manebat inſaturabile ab- Att. IX. Pro S.
domen, copiæ deficiebant. Ita eum non modo ingenium illud, &c. ſed eti- In Cat. III.
am, &c. impudentia qua ſuperabat omnes, improbitaſq; defecit. Non ani- Pro Flac.
mus eis, ſed uires deficiunt. Conſilio & ratione deficitur. Cum è pruina Pro Clu.
Apennini, atq; niuibus illis emerſiſſet. Iam iſta ſerpens, quæ tum hic delite- Pro S. D. A. R.
ſcit, tum ſe emergit, & fertur illuc. Terent. Dehinc facile ex illis ſeſe emer-
ſurum malis. Hominem emerſum ſubito ex diuturnis tenebris luſtrorum ac Pro S.
ſtuprorũ. In cauſa populari moderate agente. Cauſas egi multas. Vt præ Pro Ligar.
clare cum his agamus, quos pacatos eſſe patiamur. Terent. Age prolixè Mi- Pro S. Verr. III.
tio. Hoc toto Syllano tempore ex accuſatione circũſcripta: id eſt, exempto. "
Circumſcribi & definiri. pro Seſtio: Prætorem eum circumſcripſiſſet. id eſt "
continuiſſet. Et Circumſcripti, ac decepti. Vt cum eo dedicationem cõmu- Pro Mil.
nicares. Habitus autem ſtatim cum M. Bebrio familiariß. ſuo communicauit. Pro S. "
Velle te mecum, ſi propius acceßiſſem, de officio utriuſque noſtrum commu- Seru. Sul. pi.

Verr. VII. nicare. Num tibi illius uictoriæ gloriã cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio com
Pro S. municandam putas? Subeunda pro patria pericula. Neq; tantum pericu-
Verr. II. lum mihi adire uisus sum. Terent. Periculum capitis adire. Qui eadem pe-
P.L.M. ricula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur. Cum mihi Tyndaritani il-
Verr. VII. lius uenit in mentem. Fonteio non in Gallia uenisse in mentẽ, ut portorium
P.S.R. uini institueret. Hoc mihi nunc primum in mentem uenit dicere. Sed ex-
ponam iam aliquot formas tantum. Pœnas sufferre, sustinere, suscipere. Pone
re insidias, ponere in insidijs. Matrimonium tenere, rem, prouinciam, cur-
» sum, rationem, locum, & similia. Neq; me res ulla alia Romæ tenet. Tenui
me egregie. Desiderium tenet. &: Teneri studio. Captus oculis, ut amo-
re. Sed Virgilio, oculis capti talpæ. Ingrauescit studium, fit maius: Ingraue-
scit intestinum malum, fit difficilius. Moderor te, & tibi. Comitor te, & ti
bi. Fugio hinc, te, à te. Defendo meos, & iniuriam. Melior est causa, sum
in causa meliore. Desiderare sententias, patriã expetere. Partes meæ non
» desiderabuntur, subtrahentur. Trebatio: Quæ ego paulisper à te desideraui.
» Nec ego hoc ab omnibus ijs desidero, qui sententiam loco consulari dicunt.
Orat. Multa & in se & in alijs desiderans. Prouinciam conficere, exercitum,
Philip. I. cursum, bellum. Luere sanguinem, libidinem, pœnam. Probabit fidem, &
Verr. III. autoritatem, & religionem suam. id est, credetur fidei illius. Probarent a-
» ctum: id est, approbarent. Cui si primum sic respondeam, me communis uti-
D.P.C. litatis habere rationem, non doloris mei, possim'ne probare? id est, defende-
re. Prætermitto, & prætermitto dicere. Destitui, id est relinqui & dese-
ri. Destitui in conuiuio, constitui. Capere fructum, pecunias, consilium, uo-
luptatem, spem, consulatum, incommodũ. Diripitur urbs, portus: diripiuntur
res. Obire diem, mortem, locum, tempus. Præditus spe, audacia, scelere, po-
testate, fide, crudelitate. Despero pacem, & de pace. Hortor pacem, & ad
pacem. Vltima tempora: id est, prima. Vltimũ bonorũ, finis seu extremum.

Vltimæ terræ, remotissimæ. Omnino confido te uidere, atq; perspi-
cere de his exemplis, rationem huius obseruationis: quæ etiam multo plura
intelligo esse, quàm in sola notatione adduci debuisse uideantur. Pergamus
igitur ad unum etiam reliquum conatum nostrum. His enĩm tribus generi-
bus cõpræhendere ad imitationem quidem studebam, notationem quandam
Latinæ & Ciceronianæ locutionis. neq; nihil me profecisse existimo, perfice-
re etiam aliquid non potui. Post hæc autẽ quasi seorsim & peculiares quas-
dam tabulas instituebam, eminentium figurarum in Ciceronis scriptis: qua-
rum non solum ad imitandum, sed usurpandum etiam atq; excerpendum co-

pia compa-

pia comparabatur. Non quod ad hæc ita me alligarem, ut ubiq; & perpetuo inculcanda, neq; aliter faciendũ esse censerem, cum Ciceronem quoq; scirem ipsum in his ipsis uarietatem quæsiuisse: sed quemadmodũ ille iudicasset quibusdam eximijs pulchritudinis notis insignem reddendam admirabili quadam proprietate orationem suam, ita nos ut consectantes hæc eminentia & elucentia, similitudinẽ illius facile repræsentaremus. Quod quidem mi STIBARE est & ipsum eiusmodi, ut late pateat: & sicut superiora omnia, sic ista quoq; in laude non tam de libellis & indicibus, quàm de animo atque studio promenda sunt. Nos autem ut antè fecimus, paucula quædam huius formæ ad exemplum proponemus. Quæ quidem siue quis lineamenta, siue gesticulationem irridens appellet, nihil moror: neq; iam, ut uides, ullius uerbi inuidiam uito. Neq; uero obseruatio ista hunc modo ornatum applicat orationi nostræ, ut Ciceroniana uenustate colorata esse uideatur: sed dum huic opera datur, dumq́; hæc ut diximus enitentia & eximia quæruntur, interea fit ut acquiratur uel totũ hoc, quod uolumus, uel præcipua pars illius. Quo minus ferendum puto, si in hoc studio conatus ullorum retardentur, aut huic labori quasi nota quædam illiberalitatis inuratur obtrectatione. His enim, ut uoco, eximijs & elucentibus animus intentus, omnia diligentius intuetur, expendit, perscrutatur. Vnde non parum boni atq; commodi præter colorationem atq; insignia ista contingere, deq; illo labore omne id quod in hoc genere concupiuimus obtineri atq; confici necesse est. Sed nos potius, quod diximus
facturos esse, exempla proponamus. Talia igitur sunt: Quid quæris? Dum Celio.
illum rideo, penè sum factus ille. EGO initiale: Ego te Publi Sexti, & pri- P.Sext.
mis temporibus illis, &c. Ego respondebo tibi ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς. E- "
go enim quamdiu senatus autoritatis, &c. Atq; illud etiam exagitatũ à non- "
nullis, post breuem syllabam finale VIDEATVR. Item hæc: Restat ut di- Sulp. Culleolo.
scedendum uideatur. Quod superest, quanquam mihi non est dubium, &c. Curioni.

Reliquum est, ut officijs certemus inter nos. Quare quod reliquum est, à
te peto. Sequitur ut hæc officiorum genera persequar. Quod si tu quoque App.
eandem de mea uoluntate erga te spem habes. Vt quo ad eius fieri poßit, Crasso.
præsentiæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Tam diu autem uelle debe- Off.1.
bis, quoad te quantum proficias non pœnitebit. Tanquam ex aliqua specu- Sulp.
la prospexi tempestatem futurã. Velut hesterno die, cum mihi stanti tacens D.A.R.
minaretur. Ex his duabus diuersis sicuti familijs. Sicut & uiuus multis i- De Inu.
pse rebus ostendit. Quasi alumnum disciplinæ meæ. Etsi ea perturbatio P.A.C.
est omnium rerum, ut suæ quenq; fortunæ maximè pœniteat. Sed iubeamus Dolab.

aliquot

aliquot huius epistolæ uersus recitare puerum. Fiat, inquit. Recita.
» *Etsi ea perturbatio est omniũ rerũ, ut suæ quenq; fortunæ maximè pœni-*
» *teat, nemoq́; sit, quin ubiuis, quàm ibi, ubi est, esse malit: tamen mihi dubium*
» *non est, quin hoc tempore bono uiro* Romæ *esse miserr. sit.* Nam *etsi quo-*
» *cunq; in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas, ex interitu*
» *rerum & publicarũ & suarum: tamen oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæ-*
» *teri audiunt, intueri coguntur. nec auertere à miserijs cogitationem sinunt.*
» *Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore,*
» *quo maximè te confici audio, quod* Romæ *non sis, animum tuum libera. Etsi*
» *enim cum magna molestia tuos tuaq́; desideres, tamen illa quidem quæ requi*
» *ris, suum statum tenent.*

Satis est, inquam. Et uides´ne, quam libenter hac orationis figura usus Ci
Sulp. *cero fuerit? Sed alia quoq; indicemus.* His *uero temporibus habemus aliud*
P.Sext. *nihil, in quo acquiescamus.* Omnino *res tota in mensem* Ianuarium *reiecta*
Sulp. *erat.* Tantum *dicam, quod te spero approbaturũ.* Nihil *dico de sortitione*
! Metel. *uestra, tantum te suspicari uolo, &c.* Nihil *dico amplius, tantum dico, &c.*
n Bruto. Pro Mar. Vnum *hoc dico.* Non *dicam.* Hoc *scito.* Et, *Scito.* Et *hæc:* In *lucem. id*
Pro S.R. Pomp. *est, in forum.* Religione, *id est deorum cultu.* Rationibus *physicis, id est*
Parad. D.N.D. *naturalibus.* Bonorum, *id est lautorum & locupletum.* Qui *urbem reli-*
Att. VIII. IX. *quit, id est patriam.* Tum *reliqua uidebimus: id est quo, & qua, & quando.*
'Luceio. Quod *si à te non impetro: hoc est, si qua te res impedierit.* Tẽpori *cedere,*
▮ Marc. *id est necessitati parere, semper sapientis est habitum.* Itemq́; *hæc:* Præcla-
re agi. Optime, *bene, præclare cadere.* Aliter *cadere.* Incredibile *quan-*
tum. &, Incredibile *quàm.* Mirabiliter, Maiorem *in modum,* Mirificum.
Sempiternum, *finale.* Satisfacere. Nimium *quantum.* Vehementer *eti-*
Brutus. *am atq; etiam. &:* Dolore *quantum animo max. capere possum.* Præser-
Diuin. I. *tim cum sint, qui omnino nullam diuinationem probent.* Quid *multa?*
Pro L.M. Quanquã *mihi frequens uester conspectus multo iucundiss.* Moriar. Ne
» *uiuam.* Quasi *uero.* Ecce *tibi.* A *maioribus tradita.* Patrum *nostrorum*
» *memoria.* Post *hominum memoriam.* Post *homines natos.* Quis *hoc non*
» *perspicit, præclare nobiscum actum iri, si pop. Ro. istius unius supplicio con-*
tentus erit. Huc & *ea addebam, quibus Ciceronem libenter atq; mul-*
tum solitum animaduerterem orationem & sententias quasi dilatare, excer-
pta de illo genere plenitatis & copiæ, ut alia de alijs, in quæ caderent. Cuius-
Sulp. *modi sunt repetitæ negationes:* Non *potest mihi non summè esse iucundum.*
Phil. II. Et *hoc:* Quin *mihi etiam, quo autore te in ijs rebus arbitrabantur, & gra-*
tias boni

tias boni uiri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Item: Atque utinam “
ut culpam, sic etiam suspicionẽ uitare potuisses. Item: Non modo regno, quod “
pertuleramus, sed etiam regni timore sublato. Non solum suscepit propter Phil.
salutem meam, uerum etiam appetiuit. Non solum hæc opera nostra laborat D.A.R.
temporis penuria, & ocij, quod non solum ad poëmata, sed omnem liberalem “
eruditionem, & opt. artium studia necessariò requiritur: sed etiam angori- “
bus ipsis alacritas omnis animi obtunditur. Non enim id uirtutis non est, Offic. I.
sed potius immanitatis. Tantum abest, ut ego ex eo, quo astricti sumus, la- Att. VI.
xari aliquid uelim. Sed tamen tantum abest, ut scribi contra nos nolimus, ut Tusc. II.
etiam id maxime optemus. Quotus enim quisque Philosophorum inueni- “
tur. Huiusmodi sunt & mutationes istæ: Sed quam tempestatem nos uobi- Pro Planc.
scum non tulissemus, metuit ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. id “
est, se non posse. Itẽ illa figura sermonis, qua de copiosius nos dicturos esse
sumus polliciti: Haud scio an. In quarum priore propè semper, posterio
re multũ fecisse illum intelligebam, ut negationem in significatione illius aut
non poneret, aut geminaret. Quemadmodum & Terentius: Metuo ut subsi- “
stat hospes. Metuit enim adolescens discessionem hospitis, fugati maledictis
paternis. Vt in nostra lingua planè hoc loquimur. Contrà cum illa non
intelligi uideretur, tum poni. ut apud Teren. quoq;: Ego dudum nonnihil ue- “
ritus sum Daue abs te, ne faceres idem, quod uulgus seruorũ solet. Timuisse
enim se significat senex à seruuli fraudibus. Cicer. Neq; enim sum ueritus, ne “
sustinere tua in me uel innumerabilia beneficia non possem. dicit enim cer Curioni.
te, arbitrari se sustinere posse. Sed credere omnia, uide ne non sit necesse. De Diu. II.
An hoc timebam, si mecum ageretur more institutoq; maiorũ, ut possem præ- Pro D.S.
sens sustinere? Repellit metus suspicionem, neq; uult uideri timuisse. Vt ne “
moueatur, interdum extimescam. confitetur, ut uides, timorem suum. Si- Brut.
mile & hoc: Erit credo periculum, ne improbum negociatorem paulo cupi- “
diorem publicanum comprimere non posis. Terent. Etiam haud scio, an'ne Qu. Fr. I.
uxorem ducat, ac Syro nil gratiæ. Cicero Off. lib. 3. Quod cum omnibus est fà “
ciendum, qui uitam honestam ingredi cogitant, tum haud scio an nemini po- “
tius quàm tibi. Idem contigit enim tibi, quod haud scio an nemini. Ita dixit Dolab.
alibi: Est'ne hoc illud dicto atq; facto Fimbriæ non simillimum? Terent. Atq; Pro S.R.
haud scio, an quæ dixit sint uera omnia. Ne exædificatum quidem hunc “
mundum diuino consilio existimo, atq; haud scio an sit. Horum tamen usus “
est liberior. Nos uero quod uoluimus, ut opinor, explanauimus. Cum di-
xerimus autem, non agi hoc à nobis, ut artem aliquam benedicendi (quæ est

eorum propria, qui Rhetores nominantur) hoc tempore uellemus tradere: non quo in illa ab hac ratione licere, aut omnino posse discedi arbitraremur: sed quia minora nos adhuc fabricaremur, præparantes illorum elaborationi hanc quasi materiã bonæ & elegãtis orationis: ob eam igitur causam in præcepta ista artis immittere disputatiunculam nostram noluimus. Accedemus tamen ad aspectum & congressum eorum paulo propius. Itaq; huius nostræ rationis quasi fines cum illius finibus coniungemus, qui scientia doctorũ hominum dirigantur. Nam in hoc nostro puerili studio Imitationis, iam etiam nunc notabitur in scriptis Ciceronis ea quæ dicitur œconomia: hoc est ordo, & cogitationum apta distinctio atq; collocatio, elocutione disposita & constructa, ut non solum delineata ad similitudinem Ciceronis oratio, sed penitus sensu illius, quasiq; animo inspirata esse uideatur. Est autem mirifica uis huius obseruationis, neq; potest nisi ab acerrimis, & prudentia summa præditis ingenijs perspici. Sed ut in picturis multa ostendimus pueris, quorum explicationem illa ætas non intelligit: ita & in literarum studijs multæ incidunt præcipuarum rerum indicationes, quæ incipientes discere, adhuc planè compræhendere nequeant. Hic ille: Nimium tu puerile hoc studium facere uideris, inquit. quod doctißimos uiros ita extulisse scimus, ut cœlũ tangere uideretur: & tu etiam incipiens, immensum quantum exaggerabas.

Recte, inquam. Nam cum incœpissem splendidè, et uerba facerem de tota re atq; integra, tua cupiditas me ad expositionem conatus mei, ut scis, adduxit: in qua, pro ædificio uides initia tantum, & fundamenta apparere. Cum quibus tamen si reliquæ substructiones conuenerint atq; consenserint, ædificium illud præclarum et speciosum exiturum esse, spem poßis habere non malam. Sed peragamus incœptum. In illa igitur re, cuius de mentione huc digreßi sumus, hoc agebam, ut eximia mihi deligerem exempla, quæ cum proœmijs ferè librorum Ciceronis omnibus, tum de multis epistolis ad Quin. Fra. præsertim, & ad Brutum atq; Atticum mirifica suppeditarentur. Quæ ego assumens, ad aliquam rem aut ueram aut fictam, quæq; tum offerretur, aut præsumeretur animo meo, accommodare & repræsentare descriptione nostra studebã. In quo genere non te fugit, quàm multæ ubicunq; fuerim chartæ quasi diuolitarint, & iacuerint in omnibus conclauibus, atque libris meis. Et nisi me cum puderet ineptiarũ, tum esse longiorem oportere non putarem, nihil esset facilius mihi, quàm uel de memoria nostra huiusmodi quasi simulacra non pauca tibi proferre. Etsi habes iam à nobis nõnihil, & habiturus es quicquid uolueris. Ita´ne tu potens, & opulentus? inquit. His quidem nu-

gacißimis,

gacißimis, inquam, & leuiß. copijs chartarum et malarum scriptionum. Sed perficiamus tandem, quod cœpimus. nam ego in his, tanquam salebroso itinere, cum summa molestia tamdiu detineor. Addetur etiam igitur obseruatio illa circumductionum, quæ περίοδοι sunt, [περίοδοι.] ut assuefiant iam à principio discipuli nostri, sententias animi sui non solum compræhensas & conclusas, sed etiam distinctas atq; disertas accurata orationis definitione efferre. In quo quantæ commoditates, & qui splendor insit, si uerbis persequi uellem, quamuis copiosus esse possem. Sed sit nobis hoc satis, uitari hoc pacto uanitatem, & multiuagos cogitationum errores: tum inæqualitatem & lubricitatem illam, atq; inconstantiam orationis. quo quidem malo declinato, quantum boni necessariò consequamur, certe intelligis. Sed illæ distinctiones sunt partium minorum atq; maiorum, quæ dicuntur à Græcis Commata & Cola. [Commata. Cola.] In quibus admirabilis est elegantia, summus splendor, uis immensa in Ciceronis scriptis: præsertim grauioribus rebus, & quasi altiore cogitatione. Nam in admodum leuibus & minutis, sæpe non modo illæ sunt tanquam remißiores, sed etiam planè negligi, quasiq; dißipari solent. Quid ego tibi autem nunc exempla aggeram, quæ non possunt non esse omnibus in pagellis scriptorum illius obuiam? Sed hæc à studiosis debebunt diligenter & inspici, & imitatione sua uersari atq; tractari. Quod cum fiet ea cura, aßiduitate, industria, qua par est: innumerabiles fructus, quæ tum non quærentur, simul etiam parient, inq; primis similitudinem compositionis uerborum, maxime in clausulis sententiarum, hoc est circumductionum terminis, quæ sine etiam attentione & ueluti lege numerosè sonoreq; sua sponte cadere consuescant. Verum omnia hæc unam habent spem successus, positam in multo & frequente usu scriptionis. aliter enim nunquam ullam præcipuam facultatem huius, qua de loquimur, rei adipiscemur. In quo nos facere hoc solebamus (de nobis enim tantum dicere propositum est, ut nosti.) ut de Græcis, & ipso in primis Platone, plurimos locos, & eos quidē maximè insignes, similitudinib. atq; translatis, studeremus Ciceronis uerbis figurisq; effingere atq; cōponere. Sed idē etiam experti sæpe sumus in sentētijs inuentisq; aliorū, tam Græcorū quàm Latinorum, ijs quæ pulchra elegantiaq; uiderentur, ut illa tanquam de aliena externaq; lingua in hanc Ciceronianam traducere conaremur. Quo in studio nostro non tibi quidem spectandū, quantum nos profecerimus: sed uidendum, utrum hoc ipso secundum talem rationem incitato, & nitente hoc quod uolumus obtineri atq; percipi posse omnino fuerit sperandum. Quod mihi sanè uidetur, uidebiturq; tantisper, dum potior meliorq; hanc alia ratio uicerit

atq; expugnarit. Habes rationes relatas studij mei, illas quidem confusas atq; dubias huius exilis & nihili: sed quicquid hoc sit, id tu quod uoluisti habes. Cuius non est mirum, si te pigeat: cum me pudeat autorem. In his tamen exponendis fuissem longior, atq; istam exiguitatem quasi corollis quibusdam uerborum redimire studuissem, nisi non solum uirium mearū, sed etiam temporis respectum habere me putassem oportere. Est autem illud scitum, ut his uerbis Cicero ait: causam cōferre in tempus, cum afferre plura si cupias, non queas. Hoc tamen speculæ me consolatur, quod cum me non pœniteat, quantulumcunq; id sit, quod hanc rationem sequenti mihi peperit diligentia mea, cum tot mihi aduersa obijcerētur, tot struerentur impedimenta, cum ego tantum largirer inertiæ atque desidiæ, cum me alijs quibusuis potius dederem quàm huic studio: si quis alius acriore ingenio, prosperiore fortuna, animo firmiore, ardentiore etiā studio in hæc incubuerit, multo scilicet maiores atq; pleniores fructus laboris atq; industriæ suæ percepturus ille esse uideatur.

Hæc, inquit ille, qualia sint, iterum atq; iterum uidebimus: detur modò sæpius talibus de rebus colloqui. Nunc uero defensionem illorum perage.

Hic igitur occurrunt, inquam, nobis Ideæ istæ PICI, & commendatio uirium nostrarum. Veritatem enim esse orationis uolunt, non umbram. Quod quæso faciendum'ne nobis, ut responsione nostra uelimus confutare? cum hoc ipsum agendum, in hoc elaborandum enitendumq; profiteamur, ut quàm manifestiss. appareat uita & ueritas in oratione nostra. Sed illi non nisi studio hoc Imitationis inspirari posse asserimus. Quid autem potest proprium esse nostrum (ut de hoc, quo de agitur, solum loquar) quid obsecro proprium esse potest in hoc nostrum, nisi cura, labor, studium, sedulitas, industria? Ea'ne ego autem abesse, aut infringi uelim? Sed PICVS, nescio quid illud in nobis uult instrui, & adiuuari imitatione multorum. Hoc quidem explicatius paulo ab eo positum esse optarim. Vel sit sic sanè: nihil enim refert. Vnius enim certæ ac definitæ rei, exemplum similiter conueniens, quod spectetur, esse oportet. Si igitur huiusmodi erunt isti, quos ait, multi: nimirum iam pro uno habebuntur coniuncti cōcretiq; hoc similitudinis genere. sin diuersi, omniq; erunt ratione differentes: quid fiet, aut quid omnino poterit fieri, in studio et affectatione similitudinis, hoc est in imitando? Quemadmodum enim dimidium numeri impar cum sit, à dimidio altero discrepat infinita dissensione: ita dissimilia et diuersa inter se, in hac ratione commisceri prorsus nō queunt.

Non satis, inquit ille, intelligo quod nunc dicis. Nihil, inquam, dico sapienter. Nam tibi'ne uidetur accidere posse, ut Duo, Tria fiant? Minime, inquit.

inquit. Neq; quinq;,ut opinor,ſex:inquã. Prorſus,inquit. Nimirũ paritate repellitur,inquã, imparitas. Neq; enim contraria duo & tria ſunt ipſo nomine, ſed natura paritatis & imparitatis ſuæ. Ita,inquit, eſt ut narras. Eodem inquam modo, & illa diuerſa & diſsimilia, id eſt diſsidentia & aliena, (ſic enim nunc intelligi oportet,) quamuis non ſint contraria, tamen à ſimilitudine & conuenientia abducant neceſſe eſt. Sed deliges, inquiunt, ex omnibus optima quæq;. Nemo eſt enim, qui præſtiterit uniuerſa. & illa deinde optima conſtrues, atq; concinnabis. Ad quod´nam igitur exemplum? exemplo enim opus eſt. Tuo, inquiunt, animo conſtitutum pulcherrimum & præclariſsimum. Planè,ut opinor,hoc dicunt: Nullos imitandos,ſed carpenda aliorũ ſcripta, & rationem rectitudinis petendam omnem à nobis ipſis.quo efficiatur,ut non ſecuti alios, ſed præire illis uoluiſſe uideamur: ita noſtram gloriam ueram integramq́;, ac propriam laudem futuram. Dicitur quidem hoc magnificè. ſed cum illa perfectio uetuſtatis ita à nobis ſuperiore oratione aſſerta ſit, atq; firmata,ut conuelli facile non poſſe confidam: qui hos audire uoluerit,cum in experiundo ſpes ſua ualde fruſtrabitur: eoq́; ſaltem uſq;, quò deteriora ſupponere conatus, quoq́; longius libidine ab antiquitatis grauitate ac ſeueritate abductus fuerit. Vtq́; lucem in tenebris micantem, facile ortus ſol obſcurat: Ita ſplendor, quoddamq́; quaſi iubar uetuſtatis, has ſcintillas atque faculas exortu ſuo ſtatim retundet. Nam quod PICVS, qui Platonicus dici aueret, Ideas ſuas complectitur ac oſculatur, tanquam filiolas (ut dicitur) illarumq́; oſtentatione exultat, leue & nugatorium hoc quidem loco iudicandum. Qui etſi non indiligenter, neq; ſomniculoſe in ſcriptorum Ciceronis lectione uerſatus uidetur: incogitantius tamen, ſicuti Ciceronianam clauſulam, ſæpiuſcule inculcat ESSE VIDERETVR, quæ certe eſt aliena. Sed de Ideis moleſtus eſt, BEMBVM´que, qui de exemplis illas in animo ſe ſuo ſentire dicat, penè deridet. Et diuinitus illapſas, non excitatas cura: infuſas, non hauſtas opera diligẽtiæ: temere inſitas, non diſpoſitas ſtudio affirmat. Omnino eſſe uerum non fateri, quod grauiſs. autor Plato tantopere aſſeuerauerit, difficile. Sed nunquam ille talem diſputationem, inanium fructus uſuſq́; imaginũ eſſe profecto uoluit. Quæ autem in terris rebusq́; humanis res inſunt, eas ſenſibus certe comprahendi neceſſe eſt. de quibus cognitis, tum deinde ratio & mens ſplendidiora melioráque conſtituere, & quaſi ſequeſtrare iudicio ſapientum hominum conſueuit.

Quæ enim forma eſſe lectuli poſsit in animo meo, ſi nũquã lectulũ ipſe oculis aſpexerim? quo exemplo quod Platonicũ eſſet, uti libuit. De omnibus aũt

alijs dici idem poteſt:inq; primis ijs, quæ in animũ ipſum quaſi condenda & reponenda ſunt. qualia artes, literas, diſciplinas eſſe ſcimus. Quis fuit igitur his, obſecro, commentis locus? cum ſit conficta ſcilicet ſpecies illa rebus, uel operibus ipſis, ut cautius loquar, præſtantior. Non eſt paruitatis meæ, diſſerere de hac (ut ipſi uolunt) diuinitate formarum. Sint, nec ne, non laboro: ubi ſubſiſtant, quo modo participentur cum animis noſtris. Fateor obſcuriora eſſe mihi, quàm ut intuentis non incurrat acies. Dimittamus igitur has cũ honore. Hoc quidem affirmare auſim, ſapientiß. uirũ Platonem, inuentum iſtud Idearum ad decus ac laudem max. habiturum momentũ introducere ac proponere uoluiſſe hominum ſtudijs: quæ tendere ad perfectionem, non ubiuis quaſi in itinere acquieſcere, ſed progredi ſemper ulterius uellet. & fines etiam illum rerum protuliſſe, longius quàm natura pateretur: ut cum mente ad extrema ferremur, ubicunq; quidem conſtitiſſemus, non contemnendos tamen profectus hac feciſſe cõtentione noſtra uideremur. Quid igitur quæſo eſt, hoc quidem loco, à ſeſe & ex animi ſui idea laudabilius proferri omnia, quàm ad externum exemplum effingi? Vel quid refert potius, utrum aliquis Ciceronis ſcriptorum ſua ſcripta ſimillima: an illius exempli æterni, et quod ſemper atq; immortale ſit, eſſe uelit? ſiquidem quale illud eſſet, intellecturus, niſi de huiuſcemodi opere, fuerit nunquam. Poteram & hoc dicere, ſi nihil reperiatur omnium ſcriptorum, quæ poſt renatum ſiue magis occidens eloquentiæ Latinæ ſtudium edita ſint, quod alienũ ab hac cura, lectione magnopere dignum eſſe uideatur: neminem arbitrari me dubitaturum, quin horum ratione comdemnata, illam noſtram tenendam ſeruandamq́; ſibi ſtudioſi Latinitatis putare debeant. Sed agam lenius, & (ut dicitur) molli brachio: neq; in re non admodum obſcura, aſſeueratione utar. Sint ſanè multa multorum ſcripta bella, iucũdæq́; & amœnæ cõpoſitionis, & quaſi uernantia ſuauitate florida: fructum tamen & utilitatem illis, atq; diuturnam ac ſolidam tanquam in frugibus bonitatẽ deeſſe cõſtat. Sed ut imperiti ac rudes artium, in Muſica ſonis abhorrentibus à numerorum lege & cõcinnitate, tamen applaudunt: reſpuentes etiam eos modos, qui non niſi attentionẽ & intelligentiam delectare ſoleant. ita indoctis, & leui ſententia præditis, perquàm placent quaſi tumultuoſa & ſtrepentia ſcripta: qui exquiſita, & ſtudio artis ſingulari perfecta nulla neq; cognoſcere, neq; probare poßint. Sed eſt alia illa res profecto, aliudq́; poteſt Idea hæc: quod ſcilicet & Cicero in Oratore docuit, ubi eſt de hac ipſa diſertiß. locutus. Quid enim (urgebo enim hoc) quid inueniet aliquis in uſu Latinitatis ipſe ex ſeſe, non iam dicam noſtrum, qui in

Barbaria nati & educti sumus, sed ipsius incolarum Italiæ, ad quos fortasse propter illius cœli soliq; naturam propius pertinet hæc felicitas. Sic enim iudico, præcipuam esse sermonis elegantis & diserti atque ornati fœlicitatem. Sed quid etiam illi inuenient huius ex sese? Post istam amissionem eruditionis & doctrinæ, & propemodum oppressionem eloquentis huius Ideæ, tot incursionibus, uastationibus, addam etiam (id quod res est) illo inquilinatu Barbarorum? Nihil est profecto in hac parte proprium ipsorum, sed similiter ut nobis aliena & externa sunt omnia. Quæ non magis scirentur extare, nisi de aliquo exemplo subiecto sensibus & exposito oculis cognita essent: quàm nos quondam nouimus, illas admirabiles & inusitatas hominũ bestiarumq; formas ac naturas, de quibus partim narrationibus nauigatorum, partim aspectu præsentium cotidie certiores simus. Quapropter hoc ipso quod dicitur, ex se omnia promenda cuiq; potius, quàm aliũde petenda esse: in hac disputatione nihil aliud iubetur, quàm quod Græcis prouerbio fertur, Firme tenere quod non acceperis. Quid enim promam de animo uacuo? Vel qua copia ille, nisi antiquitatis, instructus completusq; esse poterit? Explanandum igitur illis esse uides, hoc quod afferunt de propria inuentione laudabilis & speciosæ orationis. Nisi fortasse hoc sentiunt, nisi adhibito studio, præsentiq; ingenio, & secunda natura, tanquam uento, hanc totam rationem Imitandi iacere atque desidere. In quo sanè assentior non tam illis, quàm nostræ opinioni, confirmatæ quidem de scriptis BEMBI, minime tritam uulgo uiam, inertibus atq; socordibus ingrediendam non esse. Etsi non modo ille prauo, sed tenui quoq; præditos ingenio repellit. In quo nos, ut potes meminisse, fuimus moderatiores, misericordia fortasse nostri. Est illa quidem res magni laboris, sed in hoc proposito confirmandus animus est contra omnem difficultatem: & cura adhibenda, quam Poëta uerissimè atq; elegantissimè uictoriam amare dixit. Sed redeo ad Imitationem multorum. multis enim hæc placuit: qua quidem ipsa tota Imitandi ratio euerti uidetur. In similitudine enim sperata, non potest ad dissimilitudinem aliquam cõcedi quasi de recta semita deflexio. Quale enim hoc fuerit, si quis Durerianis suas tabulas similes esse uoluerit, & istas nescio quorum (non enim propter obscuritatem nominibus uti possum) chartas circumforaneas respexerit? Caueríne autem posse sperandum, cum in unum ueluti alueum undiq; multi quasi amnes lectionis, diuersas loco & natura aquas inuehentes, confluant, ut ne harum colluuie turbidum flumen reddatur? In diuersis autem cogitationibus atq; actionibus, animum operasq; confundi ac perturbari necesse est. Itaq; ille non solum eloquentiæ, sed

etiam

etiam ſapientiæ autor Plato, in bene conſtituta Repub. non permittit ciuibus ſingulis, multorum opificiorum factiones. Non enim aliunde, quàm à cõſtantia, & propoſiti uno tenore, & directione ad ſingula animi, præclara opera effectionum ſperanda ſunt. Sed eligere optima iubent. Hoc quidem iam imitari non fuerit: ſed ſumere, excerpere, transferre. Quod quis fieri uetat? Imò licebit, ut arbitror, & à cõtemptiſsimis quoq; , & à Barbaris ipſis, ſi quid rectum bonumq́; ſit, accipere. quorum qui ſimilis eſſe uelit, & non deſipiat, nemo profecto reperiri poſsit. Non ſtudium lectionis aliorum, non diligentia cu raq́; ueſtigandarum rerum, deniq; nulla occaſio animi inſtruendi excluditur. Faciant, moliantur, exquirant omnia: modo ad illud exemplum conſtruant, & exædificent. cui ſi quid forte ita repugnet, itaq; ſit pinguè, ut confluere miſceriq; cum illa puritate recuſet: id ſcilicet abijciatur & reſpuatur, aſſumantur autem apta & congruentia. Quod certe acris iam & exercitati animi opus fuerit. Illud certe ſumere, & quaſi mutuari ab alijs, quo utare, quodq́; in rem conuertas tuam, ad Imitationis rationem proprie non pertinet: nec nomine illius, ſuo quidem loco poſito, ſignificari uidetur. Nam quæ monſtroſitas hæc fuerit, Maronem (uerbi gratia) Homeri primum utrunq; opus, deinde Tragœdias & Comœdias, mox etiam hiſtorias, poſtremo nullius non generis ſcripta imitatum, ſuum illud diuinum opus confeciſſe? P. Alcyonij uidimus Dialogos, mea ſententia perquàm Ciceronianos: quam appellationem laudatiſsimæ, ut ſcis, orationi tribuimus. Hunc audiui aliquando, repertam particulam eius libri Ciceronis, qui de Philoſophia eſſet ſcriptus, compilaſſe, & quaſi retextam implicuiſſe ſuis diſputationibus. Quod ſi eſt uerum, non enim ſanè credo, hoc´ne igitur illum nomine Ciceronem dicemus imitatum? Studium quidem hoc ſumendi & decerpendi aliena, ut eſt non modo non culpandum, ſed neceſſarium: ita debet tamen quisq; moderari & tegere, ut impudentiæ crimen deuitet. Furti quidem ſi nequeat, ſaltē manifeſti depræhenſionem effugiat. In hoc non eſt alia grauitas, quàm concinnationis. Cuius debet eſſe ſubtilitas, & quaſi occultatio. At Imitatio exultat, & profert ſe, atq; oſtentat: cerni, ſentiri, cõſpici, illuſtris eſſe uult. Quid enim hoc fuerit, ſimilitudinem diſsimulare? Pateat, ſi fieri poſsit, omnibus: ſin minus, doctis & eruditis, intelligatur, perſpiciatur. Nam tecta, obſcura, ignorata, iam ſimilitudo ne dici quidem aut eſſe ullo modo poſsit. Quod ſi hoc eſt imitari (ut callide, quemadmodum mihi quidem uidetur, aliqui ponunt) ſumere & excipere diuerſorum autorũ uerba, ſententias, figuras, hiſtorias, & concinnare cum ſuis ſcriptis, uel in illa potius intexere, aut eiſdem agglutinare: fatendum ſcilicet, hanc totam

P. Alcyonius.

hanc totam rationem ac disputationem de Imitatione nostram ruere & euerti. Sed est profecto aliud. Neq; idem intelligitur, cum sic dicitur:

Receßim cedam ad parietem, imitabor nepam Casina.
Et cum ita: Eum hic locum sumpsit sibi,
Verbum de uerbo expressum extulit.

Non igitur, ut diximus, imitatus Maro Homerũ est tum, cum transtulit illius locos in suum poëma: non magis quàm Hesiodum, Theocritum, Moschum, Parthenium, Euphorionem, quorum multa scimus esse interpretatũ, & ipsum in Bucolicis Ecloges uerbo significatur. non magis etiam, quàm Tragicos, aut etiam historicos Græcos, Latinosq; alios scriptores, à quibus demonstratur abstulisse plurima. Quid est manifestius, quàm de Homero multos uersus, sæpe historiam transtulisse Virgilium?

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Dicam enim unũ notißimũ. Legationem autem Vlyßis ad Venulũ, traductam cui non apparet? ut Penthesileam ad Camillam, & Diomedem ac Vlyssem ad Nisum & Euryalum: & ad huius matrem, Andromachen. atq; hæc à Grammaticis innumerabilia indicantur. Neq; ego hunc tamen hoc facto imitatum Homerum dixerim. neq; enim etiam illum, unde accepit sententiam expressam libro Secundo:

Demisere neci, nunc cassum lumine lugent.

Fertur enim Græcus uersus talis:

Ζωὸν ἀτιμήσαντες ἀποφθίμενον ποθέουσι.

Neq; Euripidem, qui fecisset sic:

Τὸ δεύτερον δὲ ποὺς ἐπαλλαχθεὶς ποδί. ἡρακλείδαις.
Ἀνὴρ δὲ τ' ἀνδρὶ στὰς ἐκαρτέρει μάχῃ. Maro autem ita:

Hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Neq; etiam Apollonium, eum qui Argonautica scripsit. de quo animaduertere licet, non pauca Virgilium accepisse. Vt hoc sic Maro:

Qualem primo qui surgere mense,
Aut uidet, aut uidisse putat per nubila lunam.

Apollonius in Quarto libro ita:

Ὡσίς τε νέῳ ἐνὶ ἤματι μήνην.
Ἢ ἴδεν, ἢ ἐδόκησεν ἐπαχλύουσαν ἰδέσθ.

Item alibi Maro:

Qualis ubi hybernam Lyciam, Xanthiq; fluenta,
Deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo,

Inſtauratq; choros.

Apollonius autem libro primo:

Οἷος δ' ἐκ νηοῖο θυώδεος εἶσιν Ἀπόλλων,
Δῆλον ἀν' ἠγάθεον, ἠὲ Κλάρον, ἢ ὅγε Πυθὼ,
Ἢ Λυκίην εὐρεῖαν ἐπὶ Ξάνθοιο ῥοῇσι.

Addamus & quod apud Maronem eſt, lib. 8.

Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine lunæ,
Omnia peruolitat latè loca, iamq; ſub auras
Erigitur, ſummiq; ferit laquearia tecti.

Apollonius libro tertio:

Ἠελίου ὥς τίς τε δόμοις ἐνιπάλλεται αἴγλη
Ὕδατος ἐξανιοῦσα, τὸ δὴ νέον ἠὲ λέβητι
Ἠὲ που ἐν γαυλῷ κέχυται, ἡ δ' ἔνθα καὶ ἔνθα
Ὠκείῃ στροφάλιγγι τινάσσεται ἀΐσσουσα.

Quid uero, quæſo te, imitationis apparet in hoc Pindarico? ut iam Græca attexamus?

Πυθίων.3. Ἓν παρ' ἐσλὸν πήματα σὺν δύο
Δαίονται βροτοῖς ἀθάνατοι.

Notum enim eſt Homericum:

Ἰλιάδ. ω. Δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδει
Δώρων, οἷα δίδωσι κακῶν, ἕτερος δὲ ἑάων.

Quid in hoc Sophocleo:

Οὐκ ἔστ' ἐς ἀνήρ
Ἄβυλος οὐδ' ἄνολβος, ὅστις ἐς κακὸν
Antigone. Πεσὼν ἀνεῖται. Cum eſſet apud Homerum:
Ἰλιάδ. ν. Ἀλλ' ἀκεώμεθα θᾶσσον ἀκεσταί τοι φρένες ἐσθλῶν.

Sed hoc eſt infinitũ, nobisq; rem notatã eſſe ſatis ſit. Atq; hæc ipſa aptiſs. uerbo Græco appellantur ἀπικλοχαί, quaſi excerpta dicas. neq; ullus intellectus in illo eſt Imitationis: tantũq; abeſt ut hæc ſimiliter aliquis, atq; is unde carpit facere ſtudeat, ut quisq; etiã quàm longiſs. poſſit, ab illis abducere & effingendo & collocando ſoleat. Quin immo inueniuntur multa à diuerſis non ſolũ ſententijs, ſed uerbis quoq; penè iiſdem, pari ui et ſenſu animi expreſſa, quos ſua inter ſe ne legiſſe quidẽ ſcripta ueriſimile eſt. Quare nullũ poteſt in hac uſurpatione earundẽ inuentionũ, quæ in diuerſis depræhendatur, conſtitui ſtudiũ imitationis. Sed redeo ad Maronem. libenter enim maximi Poëtæ exemplo utor. Non igitur ille in his ſumtionibus imitatus eſſe Homerum

dicendus

dicendus est: uerum potius Heroicum primum carminis usurpando genus, deinde maiestatem illius: tum compositionis uirtutes admirabiles exprimendo. cumq; illa exempla laudis in uita duplicis fortitudinis & prudentiæ & ipse proposuit scripto suo, cum celebrauit res Romanas, & Italiam descriptionibus illustrauit, ut ille Græcas & Græciam. deniq; in extruendo, ornando, disponendo illud exemplum secutus est. quæ conspicere et ostendere, non tam in procliui est, quàm docere, quæ loca unde sumpserit. Atq; hæc sunt efficientia in multiplici & inexplicabili uarietate similitudinis, quibus illæ sumtiones, uel honesta furta, uel mutuata quædam, mirificum afferunt decorẽ, cum sunt aut ab eo quem imitandum delegimus accepta, aut ab illius rationibus & inuentis non abhorrentia. Quod quidem cauere, est præcipuæ attentionis & prudentiæ difficile opus, ne discrepantia natura sua, aliquo modo industriæ complanare & adæquare conemur. In hoc & uetustißimos, & recentiores quoq; legendos & Fabius censuit. quod neminem esse crederet, cuius scriptorum lectio nullam penitus utilitatem allatura ijs esset, qui iudicium illi adhibuissent. aut si quis sit talis, eum inter primos statim uersus depræhensum iri. Etsi non uidetur sane caussa esse, cur imitator noster sese nimia lectione obruere uelit: neq; operæprecium, omnium scripta illum cognoscere. Vt enim nihil hoc noceret, tempus tamen quod præclare interea consumi potuisset, frustra teri, non ut opinor leue damnum habendum est. Sed illi confusores sumtionum cum Imitatione, non'ne tibi nescire uidentur, huius rei, qua de agimus, uocabuli ac nominis uim atq; significationem? Vsq; adeò enim non hoc est Imitari, aliena modo usurpare, quemadmodum paulo antè diximus: ut & nostra ad alterius maximè similitudinem componere, & nos quoq; ipsos in tractatione aliquarum rerum sequi imitariq; soleamus. Ad hunc modum Cicero miratur, non animaduertisse ueteres artem numerorũ, seq; illa ipsos in parte imitatos non fuisse. Quid est hoc igitur, non sumsisse à se sua? An potius, non secutos fuisse, neq; ad illam exprimendam similitudinem sui studium industriamq; contulisse, & discessisse à sese? Quid autem intelligitur excerptionis in hoc? Carachi signa rigidiora esse, quàm ut imitentur ueritatem. Aut in hoc? Cum eos imitari cœpit, quos ipse peruerterat.

Homerũ quatenus imitatus Maro.

Orat.

In Bruto.

cc

Liceat in etymologia quoque nobis huius uerbi exquirenda, ludere, atque etiam sanè falli. Cui enim hoc non licuit? Est igitur, ut opinor, Imitari deductum non sanè à Græco uerbo μιμοῦμαι, cuius μι longam syllabam accepimus: nec inueniri potest, quæ initialis literæ accessionis conuenientia sit. sed est perantiquum, & Latinæ linguæ proprium, factumq; ab IS: quod ueteres

Imitari quid.

declinarunt, ut accusatiuum proferrent IM. & notat eius quod propositum sit expreßionem, quasiq; propagationem similitudine quadam atq; effictione. Vnde & Imago, ut plumbago, quæ eius secundum quod est facta similitudinem repræsentet. Sed in his sanè iocati putemur. Illa uero certe uides incommoditate expositionis inuoluta, esse per se euidentia & plana. Quemadmodum & cum Zeusidis tabula accidit. quod & ipsum, si placet, dissoluamus. Placet, inquit ille, ac perplacet. uidetur enim ualde huic opinioni aduersari. Quo tandem nomine? inquam. Quia, inquit ille, hoc in primis exemplo comprobari creditur, quod dici solet, in simplici atq; uno genere perfectionem naturam non constituisse. Est hoc quidem molestum, inquam. Sed remotum tamen confido. Nam si meministi ea quæ dicta sunt, intelligis profecto, non cogere me in angustias aliquas cognitionẽ & studium, atq; uim mentis, & industriæ laborem. Sed rationem & uiam in unoquoque proposito uolo esse certam atq; directam, ad exemplum scilicet in unoquoq; genere: idq;, si haberi poßit, optimum atq; perfectiß. ne opera nostra sine duce uagabunda, à ueritate aberret: sed illa quasi commonitione et indicatione, in rectitudine cursus contineatur. Ac ut nos quoq; quiddam, quo multo grauius lædi uideamur, afferamus in medium: dubium ne iam cuiquam esse poterit, quin nobis operum nostrorũ pulchritudo & uenustas quasi particulatim undiq; colligenda sit? cum Homerus, tantus poëta, qui uellet ad eximiam formam & speciem imperatoriam Agamemnonem effingere, de quibusdam illum diuinis particulis compositum produxerit. Sic enim fecit:

ΑΒ'. Luminibus summum referens, & fronte Tonantem.
Pectora Neptuno similis, ualida ilia Marti.

Sed quid hoc obsecro ad Imitationem? Aut qualis illa futura erat diuinarum etiam partium compositio? nisi ad humanum quendam modum coagmentarentur, aptæ inter se atq; consentientes. Quod si negligeretur, iam de hac uarietate pro clariß. uiro, fœdiß. monstrum exiturum sit. Cogita enim hoc mihi. Si illa uulpecula Aesopica, quæ fertur inuentũ caput, effictum ad eximium modum formæ humanæ, ualde esse admirata: hæc igitur si quid animantis homo esset, ignoraret, & in Praxitelis officina reperiret forte elaboratiß. corporis humani membra, diuersi sexus, ætatis, constitutionis habitum, caput, truncum, pedes, manus, deq; his hominem componere uellet, quid factura esse uideatur? An non manifestum est, si ad exemplum formæ humanæ nullum respiciat, quin neq; electione neq; coniunctione ea membrorum utatur, quæ in corpore humano laudari solet? Placebit enim forte caput puerile, propter

leuitatem

leuitatem & nitorem. placebunt autem humeri uiriles, propter dignitatem. rursum ob rotunditatem, muliebre femur. atq; ita alia diuersorum & corporum, & sexuum, & ætatum. Hæc igitur nisi ad notum consideratumq́; exemplum illa uulpecula nunquam neq; ordine disponet, neq; recte construet atq; concinnabit. Iam hoc etiam istud exemplū Zeusidis ideo alienum uideri facit, quia longe alia est ratio pictoriæ rerum earum, totiusq́; naturæ, quam sibi pictores sumpsere exprimendam: atq; eius, de qua nunc loquimur, similitudinis. Non enim certe pictor lectulum stantem, iacentem, supinum, sic imitatur, ut et ipse faciat. hoc enim fabricæ est, non picturæ. sed de opere ipso, in tabulam suam imaginem & figuram lectuli inscribere tentat. Nos igitur in uno genere artificij consistamus, neq; omnes quæstus occupemus: sitq́; fabri laudati bonum lectuli opus, aliorum fabrorum studio & imitationi propositum, itidemq́; tabella picta pictoribus, & quicquid est aliorum omnium. Sequi aliquem pictorem magister iussit, superiorum quidem neminem, sed naturam: nimirum hoc suasit, ut artificium illud suum augere & percolere quàm plurimis exemplis uellet. Nisi & uiuas ingredientesq́; animantes facere illum posse credidit, quales Dedaleæ statuæ fuisse perhibentur. Quid fiet igitur? inquis. si tantum hoc agendum sit, in ijs artibus & rebus, quarum absoluta exempla extant nulla. Hoc nimirum, ut hoc tandem studio & sedulitate comparaturi illa simus, cum deesse operibus nostris aliquid sentientes, circūspiciemus omnia, ut deficientia explere possimus. Atq; hunc ad modum, non quidem illas tot uirgines in una imagine imitatus Zeusis fuit: sed de animali exemplo, ut Cicero ait, sumpsit ueritatem, & mutum perfecit simulacrum, quod quicunq; postea laudabiliter imitarentur. Interea habuisse ipsum perfectionis exemplum quoddam in animo suo, si perfecisset pingendi artificium, putandum. Nunc habuit qualecunq; quidem, ad quod respiceret, cuiq́; omnem uim artis intenderet. Vnde ergo petitum? Vnde, nisi à ratione & collectione iudicij sui, cum quidem nullius priorū illa in arte perfectum opus extare sciret. Et tamen cui dubium esse potest, quin illorū aliquem præ reliquis sit secutus, quem uidelicet maxime probasset. Sed quisquis fuit, cum certe superauit: quia ipse, suorum quidem temporum, præstantissimus pictor fuit.

Idem & Cicero fecit. qui ipse Crassum se imitatum fatetur, cum quid in Latinis potius imitaretur, non haberet. Sed ut pictorum nemo quæreret aliud exemplum artis, si haberet perfectum: ita quid præterea quærant Latinæ linguæ studiosi, cum Ciceronem habeamus? Atq; hoc loco error remouendus, & discernenda Imitatio perfecti omni bonitate & præstantia exempli,

ab Imitatione mediocrium. Nam & imitata eſt Minerua, ut fabulæ ferunt, cum tibiam inuenit, neſcio quid huic ſimile. Et Mercurius ſimiliter ſecutus, aliquod exemplum fuit, cum de teſtudine lyram excudit. Ne quis roget, cum omnium operum exempla eſſe uelimus, quibus uſi fuerint primi rerum inuentores. Ad primas autem inuentiones, neq; illas ſolas, ſed donec ruditas adhuc manet, perpolitione & elaboratione opus eſt. Nam qui menſam primus fecit aliquam, ille certe alicubi menſæ ſpeciem & formam, quam ſequeretur, animaduertit, eamq; imitando opus abſoluit. Atq; hic neceſſario uicit elaboratione ſua exemplum, quod imitaretur. In imitatione autem perfecti operis, nihil aliud quæritur quàm ſimilitudo, nullum eſt niſi aſſequendi ſtudium, nullus labor niſi expreſſionis, nulla niſi repræſentationis cura. Sed nos fruſtra etiam hanc Imitationem multorum oppugnamus. Cur, inquit ille, fruſtra? nam labefactatam uehementer à te eſſe iudico. Quia, inquam, potentiſſimi numinis ope repellitur atque deijcitur, quod dijs etiam ipſis moderari putatur. Quod'nam hoc eſt? inquit: obſecro. Neceſſitas, inquam: qua iam iſta lis deciditur. Nobis enim hoc tempore omnino liberum non eſt, quid facere uelimus: ſed ſiquidem Latinitatis famam affectamus, è ſcriptis hæc eſt petenda ueterum. Cum autem linguæ illius uariatus uſus, & aliquem unum uerum eſſe neceſſe ſit: ſi de hoc cõſtet, quis magis ad uariationes oculos declinarit? Legam'ne ego Apuleiana, aut ſi qua ſunt horum ſimilia, aliter atq; aliena? Legam'ne eos, qui loqui Latine ſe deſijſſe confitentur? Notum eſt enim hoc Senecæ: Olim cum Latinè loqueremur. & alibi idem, Miram eſſe proprietatem & conſuetudinem ſermonis antiqui dicit. Idem de alijs uniuerſis dixero, qui quidem communi lingua non ſimiliter uſi ſunt. Cum enim ad Latinitatem peruenire nobis propoſitum fuerit, per auia hæc errabimus, ac non potius rectam uiam incedemus? Quare non uideo quid ſentiant, qui cum Latinitatis ſtudium cõmendent, Imitatione illa interdicere ſtudioſis non dubitent, eorum ſcriptorum, quæ ſola etiam aſſumere in exemplum liceat. Prædicent, ut lubet, alias in alijs ueterũ eminentes uirtutes, et meliora quàm Ciceroniana ſint: quid hoc prodeſt? Vt enim uerum eſſe nego, ita concedam tamen illis, eorundem ab ijs exempla ſumere. Sed quomodo ſument, quorum nihil extet ullius operis integrum? Vt etiam ſi illa ſequenda potius conueniſſet, neceſſitate tamen ad hæc adigerentur. faciendũq; illis eſſet, ut poſſent: quando ut uellent, non liceret. Nam de poſterioribus iam paulo antè diximus, uel potius incœpimus dicere. Nam quid mihi hominum ſcriptorum'ue demonſtratur, de horum numero, qui aut ipſi diſerti fuerint, aut quibus Latinitas

aucta ſit,

aucta ſit, uel non ſaltem afflicta? Hæc enim urbem ipſam Romam, uel potius in hac tribunalia & domos eloquentum egreſſa, omnes terras ac maria peragrauit. Sed ita ſtatim debilitata eſt, ut non ſolum peregrinata longe tota Barbaria, ſed in ipſa mox Italia, adq; portas urbis deficeret, & amitteret quaſi uitam puritatis ſuæ, nomenq́; etiam perderet tam paruo interuallo, ut planè loqui apud externos oblitam eſſe mirũ uideri non poßit. Garrire tamen non magis iam Latinitas, ſed neſcio quid ab illa degenerans & deformatum, luculentè cœpit. Hinc illi plæriq; Afri, quadam ingenij & naturæ promptitudine, & doctrina nonnulli Græcorum adiuti, bibliothecas compleuere ſcriptis ſuis. tum Galli, haud ſcio an non ſaniores & ipſi prodiere: donec & Dalmatia, & Pannonia, et Inſulæ Oceano in magno, & Sueui ac Sarmatæ, ipſiq́; Gethæ pro diſertis ſeſe uenditare auderent. Nunc igitur omniũ Latinitatis ſtudioſo ſcripta legenda, & particulatim (ut iſti uolunt) imitanda: etiam´ne ea, quibus Latinitatem non infuſcatam & corruptã, ſed denigratam & oppreſſam eſſe conſtat? Verum de his diſſerendi campus ſeſe latior aperit, quàm qui nobis hoc tempore & loco ingrediendus eſſe uideatur. Quare orationis curſum reprimamus, neq; ſinamus euagari longius. Fiat ſanè, inquit ille. Sed cum imitatio ſit ſtudium quoddam ſimilitudinis, hoc exagitari à quibuſdam comperio illiberalitatis, (ſeruos enim uocant Imitatores,) à quibuſdam deformitatis nomine, cum illos ſimios appellent, quam beſtiam fœdißimam eſſe nouimus uel de Enniano elogio:

Imitationis ſtudium an illiberale, aut deforme.

Simia quàm ſimilis turpißima beſtia nobis.

Hic igitur & ipſe locus aperiendus tibi eſt. niſi tu aliter cenſes. Quid refert? inquam. nam ſi mihi meo agere arbitratu liceret, nunquam in has quaſi ſalebras deſcenderem. Sed quia tu hoc potuiſti extorquere, ui petitionis tuæ, quid dubitas de eo, quod reliquum eſt? Facilius quidem, ut arbitror, & expeditius. Perage igitur fabulam, inquit: & hunc etiam actum explica. De illiberalitate, inquam, non habeo quid dicam. Contorſerunt enim quidam huc Horatianam ſententiam, inconuenientißimè. Nos enim, ut ſcis, artem uirtutemq́; conſtituimus hanc rationem. hoc igitur accuſationis conuicium nobis quieſcentibus quoq;, nequaquam adhæreſcet in ſtudiũ iſtud. Si tamen omnino ſeruilitatem quandam in hoc eſſe uoluerint, cõcedamus ſanè: dum hoc teneatur, uel glorioſam illam eſſe, qua dominis honeſta & laudabilia omnia imperantibus obnoxij ſimus. Seruire´ne autem pudeat me uirtuti ac decori? nec optarim potius, quaſi Herculano ritu in hoc ſeruitio defatigari, quàm iacere in ocioſa & inerti libertate? Verum hoc nihil ad nos, ut dixi. Altera infamatio eſt Politiani:

eſt Politiani: cuius tamen iracundæ Epiſtolæ reſpondit grauiter Corteſius, facileq́; repreßit tanquam exurgentes iam inſidias. Quid enim aliud egit, uel agere uoluit Politianus, quàm ut ignominiam callidè imponeret huic ſtudio, inſectando amatores Ciceronianæ orationis? Hoc illum non fugit, atq; ſententiam ipſe ſuam ita eſt contra huius inſultus tutatus, ut pœnitere Politianũ incœpti potuerit. Quod autem iſtis admodum placet, oportere eſſe ſui quenq; ſimilem potius, quàm aliorum, etiam nunc fateor me minime intelligere, quidnam, aut quale ſit. Si enim uel hac in parte, uel alia quacũq; uirtutis, poſſemus ipſi à nobis & ſolis uiribus noſtris freti efficere aliquid magnum & ſingulare, abſq; magiſtris, præceptis, exemplis: concedi fortaſſe poterat, quod illi aſſumunt. Nunc cum id fieri certe nequeat, non´ne qui magiſtros, præcepta, exempla relinquit, idem Imitationẽ confirmat? Tam autem inſanus quiſquam ſit, qui in hoc deſudandum in ſcriptis Ciceronianis putet, ut illorum deprauatione ridiculi exiſtant? Quod ſi quibus hoc accidit, uidelicet eorum repræhendenda ſtoliditas, non pulcherr. hæc res uituperanda fuerit. Nam ſimiliter totius linguæ Latinæ ſtudium repudiare liceat, propterea quod quidam monſtra quædam locutionum pepererunt, ut Pij ſodalitium quondam accepimus. Si quis igitur à Ciceronis lectione inepte dixit aut ſcripſit, nõ culpa hæc propoſiti eius, ſed aut imbecillis aut uitioſæ naturæ exiſtimanda. Cum cõtrà, qui illi ſtudio operam præcipuam dederint, non expertes ingenij, & adiuti à natura, labore & diligentia ſua aliqui iam hoc conſecuti, conſecuturiq́; omnes poſtea ſint, ut ipſorum dictione aut ſcriptione, nihil elegantius neq; admirabilius reperiri poßit, nihil pulchrius, nihil minus ineptum, aut ſimiarum geſtibus conferendum. Quanquã ne id quidem incogitantiß. dictum eſt: præſtare Ciceronis ſimium eſſe, quàm aliorum filium. Cum enim nobis perſuaſum hoc ſit, & certum, eloquentiæ primas tenuiſſe Ciceronem, ut inter reliquas animantes homo excellit: quis non ducat optatius, huius quoquo modo ſimilem, quàm quiduis ſe ab illo abhorrens atq; alienum haberi? Quin etiam non eſt, meo quidem animo, paruifaciendum, uel accedere uoluntate ad illam excellentiam & magnitudinem Ciceroniani nominis, ſi minus Imitatione aſſequi forte liceat. quidquid autem obtinuerimus, id profecto pulcherrimum & glorioſißimum ducemus. Sed hoc tum recte dici uideatur, cum ſimilitudinis humanæ ſignificationem ſimiæ nomine proponimus. cum reuera hominis illa beſtia dißimillima ſit: atque haud ſcio an uerum non ſit, quod inquiunt, accedit ad hominem ſimia propius, quàm taurus, aut leo, honeſtißimæ beſtiæ. Nihilo enim credo plus mentis habet, uoce utitur minus. Quod ſi ideo prope

accedit ad

accedit ad hominem, quia comit, in speculo se contemplatur, pedibus insistit posterioribus. cur non etiam taurus & leo, quia edunt, bibunt, uim propulsant, ille amat, hic agnoscit supplices, & gratitudinem colit? Sed hæc non eò pertinere existimandū, quasi nobis deprauata & aliena à ueritate placeant: aut quasi in hoc studio nihil, nisi tales gesticulationes compræhendi uelimus. In simia, cum ab homine in deridiculum omnia modum detorta sint, fit, cum quæ homines facere uidit, ipsa quoq; aggreditur, ut exeant cuncta præpostere & absurde. Docuere enim medici, quibus dissecandorum corporum cura fuit, quasi lusu quodam naturæ uniuersa, quæq; foris quæqúe intus sint huius animalis membra, ab humanis diuersa esse atque distorta. Vnde & uetus fertur Heracleti dictum, formosiss. simiam in comparatione diuersi generis plurimum habere deformitatis. Quenquā autem talem Imitationis modum introducere, aut artem deformitatis ac uiciorum tradere putandum? Studiosi, non destituti ingenio, non fugitantes laboris, deniq; intelligentes, cogitantes, prudentes, his instituuntur de Imitatione præceptis: qui certe non deprauate, neq; deformiter exprimentea, quæ bona & laudabilia in altero adamauerint: sed similiter, id est, pariter cum laude & bonitate. Non quidem eadem, ut & postea dicam: nam sic nihil haberent suum. Quod illi dicunt, qui uestigijs aliorum insistere tædiosum & miserum esse perhibent. Quis autem hoc omnino uiator sibi faciendum putat, ut cum uestigia in semita hominis iumenti´ue animaduertit, quod peruenisse eò quò ipse tendit, sciat, singillatim insistere & calcare illa uelit? Immò uero sequi, non deuiare, non digredi uult. Nam ut ad studia accommodemus istud exemplum, non erat hoc Ciceronis scripta exprimere, aut referre suis aliquem: sed quasi describere libros eius. ut hac uestigiorū ingreßione non imitator designari uideatur, sed librarius. Ac quoniam de Imitatione nos disserere uoluisti, conemur totam rem, quod initio faciendum non putabamus, ponere sub aspectum explicatione nostra. Ita enim hac pars perspici certius poterit. Imitatio igitur est operis alicuius, siue naturæ ipsius, seu de natura arte expreßi ingeniosa quædam repræsentatio. Huius est tanta uis, ut expreßione & similitudine sua magis interdum delectet animos, magisq; similitudine sua deleniat, quàm uarietate ipsa natura. itaq; omniū iudicio plurimi fieri solet huius artificij grauitas, et quasi calliditas. Quin etiam quarundam rerum ipsarum magna est offensio, quarum imagines demulcent sensus mirabili quadam uoluptatis ueluti titillatione. Sic cadauer, aut crudelitatem aliquam sceleris pictam in tabula sæpe studiosi contemplantur, quæ uera conspicati omnes consternatis animis refu-

Imitatio quid.

gerent. Et audientes illas Imitationes clamoris furentū ira, & adulationū humiles uoces, ridemus, hilaritateq; quadā perfundimur, cum nihil utroq; reuera ingratius ſit intelligentib. Habet igitur ipſa per ſe hæc ars præcipuā atq; propriam quoq; commendationem, non earum ſolummodo rerum circa quas uerſatur: (neq; enim neceſſe eſt, laudata, honeſta, pulchra, deniq; bona & recta eſſe, quæ imitatione exprimantur.) ſed ſi expreſſa ſcite & cum dexteritate quadam fuerint, non iam quidem ipſa natura rerum, ſed artis effectio comprobatur. Quis, cum audit apta pronunciatione elatam hanc ſententiam: » Deniq; imperaui egomet mihi, omnia aſſentari. & hanc: Quin rapias, mutiles, lanies, ut quenq; nacta ſis: non afficitur uoluptate, cum utraque re nihil poßit eſſe magis contrarium? Auaros, libidinoſos, truces omnes abominamur: ſed cōuenientes illis ſententias, quaſi picturas quaſdam, libenter admittimus. Ex quo intelligendum, cum Imitationi propoſitum ſit referre alicuius rei ſimilitudinem, & exemplum exprimere: cum hoc ſit conſecuta, ueniſſe ad finem profeßionis ſuæ, et perfectionis laudem meritam eſſe. De hoc autem ipſo conſequens eſt in alicuius ſcriptis imitandis, alicuius nonnunquam uitij expreßionem, & quaſi uerruculæ aut tuberculi effictionē laudi dari ſolere. Non quod per ſe quicquam illorum placere poßit, ſed quia ſtudij & induſtriæ uelut fauore ſuſtententur. Neq; hoc eò dico, quaſi in iſtud potiß. huic rationi, quam nos introducimus, Imitationis operam dari uelim, quo uitioſa ſint ſcripta noſtra: ſed cum nemo unquam uitare hoc potuerit, quin deciperetur atq; erraret, aliquid gratiæ neſcio quo pacto huic ipſi facto ſimilitudinis dulcedo uidetur conferre. Ita fit, ut in his etiam ars noſtra prauitatis non ſit. nam propoſitus illi finis eſt gnauitatis & dexteritatis cuiuſdam, in alienis operibus repræſentandis: quod propoſitum ſiue laudetur, ſiue non, tractationi tamen artis ſua gloria relinquatur neceſſe eſt. Diximus autem antè quoq;, talem ſectam nos nequaquam inſtituere, qua turpitudo inualeſceret atq; deformitas. ab his enim tum abeſſe quidem oportet, cum illis nominibus, uirtutis inquam & induſtriæ & ſtudij & gnauitatis commendetur. Nam non ita deliramus, ut doctrinam & præcepta uelimus tradere uitiorum & prauitatis. Eorum enim hæc ratio noſtra adiutrix eſt, quæ quocunque tandem rectitudinis, hoc eſt uirtutis nomine celebrantur, ut uirtuti, non uitijs comitem illam additam à natura putandum ſit: Vt quoniam proprio uelut Marte, & noſtropte ingenio ad quandam ipſius abſolutionem & perfectam laudem peruenire non poſſemus, huius adiumentis & adminiculis enitentes eò quidem progrederemur, quò ſua quenq; induſtria & ſtudium operæ ac laboris eueheret. In hoc

igitur eſt

Igitur eſt ille finis, quē omnes ſibi in aliquo propoſito ſuo præfigere, & quem appetere ſolent. ad quem quo quiſq; propius acceſſerit, eo plus laudis ac gloriæ comparaſſe ſibi uideatur. Quæ cum ſint pulcherr. uitæ ornamenta, & dulciſsima præmia uirtutis, ſi qui adipiſci uolent, Imitationi ſibi operam dandam ſciant: ſine qua neq; in hoc genere, neque ulla re ac propoſito, præſtantiam aliquam conſequentur. Atque in hac magna cenſuit cautione opus eſſe, ſummus philoſophus PLATO: ne cum animum cogitationesq́; exemplo intenderimus, ſi illud prauum ſit, quo maiorem ſucceſſum Imitatio habuerit, eò plus corruptionis in ſententias & mores peruadat. Et hoc totū etiam ſtudium eleuat, quatenus quidem naturæ ipſius opera & quaſi uiua quædā exempla intuetur et ſpectat ad imitandum. Negat Homerum egregium ducem fuiſſe, quod eſſet præcipuum, quaſdam tamen bellicas uirtutes uerſibus egregiè expoſuiſſe. Sed quanto hoc nomine laudabilior Achilles, inquit, quàm Homerus? Omnino tantus uir ſæpe ludit, & quaſi delicias facit, ingenio & facundia ſua. Et hoc profecto in loco, niſi admodum fallor, præſtigiolis quibuſdam utitur. Nam quis inficias iuerit, præclariorem uictoriam Achillis fuiſſe, cum ille Hectorem, qui Iouis filius haberi uellet, interemit, omni orationis celebritate? Quis etiam hoc neſcit, præſtare ad uſum lectulum fabricæ, picturæ lectulo? Sed in ſuo genere nunquid poſsit afferri, cur Imitatio culpanda, uel cur potius non plurimi facienda eſſe uideatur? Reſpectum quidem ipſum ad eximia et excellentia omnia, non modo adiuuare hanc, ſed etiam complere oportet. Neq; enim cum ille pictor aliorum tabulas imitatur, non etiam ad animantum uiuas, aliarumq́; rerum naturales formas reſpicere ſolet: quamuis quicquid fecerit, multo deterius illis ſit futurum, ſed in ſuo genere certe optimū. Et in lectuli opere, imitans alterius opus faber, referat licet ad quandam perfectiorem & uiuam ſpeciem conceptam animo ſuo, omnem diligentiam laboris ſui. Similiter & in oratione cum conſtitutum exemplum fuerit, quod imitemur, omnia licet animo atq; oculis perſequamur, quibus noſtrum opus, primum illius quod referre uolumus ſimillimum, deinde omni ratione pulcherr. atq; ſpecioſiſs. efficiatur. Ac eſt uiua quidem illa forma exempli remota ab oculis corporis noſtri, et ſolo animo appræhendi poteſt. Vnde & Stoicis hoc totū inuentū formarū, propemodū animi commentū uiſum. ipſi ἐννοήματα uocarunt. Sed harū nulla profecto aut eſſet, ut nos parū ſcilicet acuti ſuſpicamur: aut certe non intelligeretur, niſi uel edoctis animis noſtris, uel excitatis ad reminiſcendum, quadam expreſsione & ſimilitudine illius ueræ & uiuæ formæ. Vt igitur hanc rem, & obiectores Platonicæ ſententiæ,

quaſi reos quoſdam imprudentiæ tandem peragamus. Primum quæro, ſit'ne laus tribuenda ſtudio & diligentiæ, cum in cogitando accuratè, tum diſertè eloquendo? Quod ubi poſitum fuerit, non amplius iam poterit dubitari, quin ratione & uia ad perfectionem aliquam ſit contendendum, laudis & famæ auidis. Nam & hic finis illis, quæ diximus, ſtudio & diligentiæ propoſitus: & ipſa temerè uagari, aut errare neutiquã conſueuere, ſed ratione & uia certa ſemper procedunt. hæc autem nulla eſt alia, niſi Imitationis: cum, ut dictũ eſt, nulla ars ſine hac poſsit conſiſtere. Ipſe quidem Plato Imitationem à uero abducentem, & peccati, flagitij, ſceleris magiſtram repellit atq; exterminat: uidelicet propoſitum in aliquibus illiuſmodi inſectans, ut Poëtarum eſſe uult. De quo quidem ſapientioribus iudicium relinquamus. Nos quidem minime lædit. Vt enim, ſicut ipſi placet, Poëtarum actio nocens ſit, in rebus nimirum quæ repræſentantur uitio uerſante: unde tamen hoc aberit, illius expreſsio non poterit eſſe detrimentoſa. Ita Plato Imitationem quodammodo tollens, eandem ſtabilit atq; fundat. Perinde ac Comici patres, à meretricio amore ad cõiugia filios ſuos attrahere conantur. non enim omni illos conſuetudine mulierum, ſed improbarum hac turpi & pernicioſa abſtinere cupiunt. Neq; enim naturæ rerum peruerſa uſurpatio, niſi à ſtolidis et imperitis ignominiam affert atque imponit. A uero autem abducere quomodo poteſt dici illa, quæ ſuo nomine ueritatis expreſsionem profitetur? Sed ſimilitudines dicunt omnes, tanquam imagines, longiſs. à ueritate & rebus ijs, quarum ſint, abeſſe. Quod ipſum quid ad nos? Non enim Imitationem introducimus, geſticulatricem aliquam uel defectricem à genere ſuo ad aliud: ſed eam, quæ exempli ueritatem ſimilitudine exprimat & effingat. Id enim ut & ipſe efficiat, conari Imitator noſter debet, quod uideat ab altero iam effectum eſſe, ut laudabile opus ſimilitudine pulchritudinis fabricari poſsit. Et quoniam ſunt hoc loco iſta Platonica neſcio quo pacto uerſutiora, referamus illa ad hoc, de quo agitur, quo res fiat explicatior. Sitq; aliqua forma ſempiterna, nequaquã mortalis, neque caduca, ipſius Eloquentiæ. Hæc ubi ſit, nihil enim refert, quid eſt quod laboremus? Vis certe mentis atque animi hanc etiam uirtutem, ut alias, cõplectitur. Sed opus huius, eſt oratio, ſiue ore emiſſa, ſeu ſcriptis cõmiſſa. ad id enim quod agimus, in hoc diſcriminis nihil eſt. Iſtud igitur ipſum eximiũ aliquid quærimus, de quo ueritatem cognoſcere uel agnoſcere, intelligere uel recordari poſsimus. Cui reperto quàm uehementer adhæreſcendũ, quàm nuſquam aliò dimittendi oculi, manus, ipſa cogitatio atq; mens, quis non uidet? Tale enim uolumus & noſtra diligentia ac cura excudi, quod cum huic ſimile fuerit

le fuerit

ſimile fuerit operi, pulchritudine, illius æternæ rei atque immortalis formæ aberraſſe uideatur. Ne huius conſequentia & tenore non cuſtodito, monſtra planè & diſsidentia ab omni forma ueritatis producantur: ſed ut aſsiduitate ſtudij, & conſtantia, & inuariabili quodam ordine, illa diuina ſpecies in operibus etiam noſtris conſpiciatur atq; elluceſcat. Sentio quidem me in re tenui uti omnino uerbis pluribus quàm opus fuerit. error tamen fuit remouendus. Nunc uenio ad Fabij autoritatem, quam et ipſam à plurimis opponi ſententiæ noſtræ ſcimus. Neque ego profectò poſſum contemnere. Eſt enim ſcriptoris perquàm diligentis, & à plurimarum rerum cognitione, dicam etiam uſu paratiſsimi. Sed omnib. ſemper licuit, licebitq; poſt hac, quod ſentiãt, ratione tueri: & quæ ab alijs è contrariò afferantur, ſi poſsint, refutare. Ille igitur optimus ſcriptor, & eximia præditus doctrina, cum hoc ſtudium Imitationis multis in locis ornet teſtimonijs ſuis, ubi de ipſo ex profeſſo diſputat, primum illud quod admodum fatetur prodeſſe, cautè putat eſſe & cum iudicio appræhendendum. Quis autem hoc ita faciendum negare uelit, uel potius auſit? Eſt enim omnibus in rebus ijs, quarum ratio & uia traditur, in primis opus attentione, cura, prudentia. Non igitur hactenus quidem nos ab eo diſſentimus. Quod autem ſubijcit, Imitationem ſolam per ſe non ſufficere, quomodo probare ingrediatur uideamus. Nihil fuiſſet enim, inquit, uel inuentũ, « uel auctum. Sed nulla ars ſtetit intra initium. Neq; tamen eſt peruentum ad finem eloquentiæ. Quare ueterum laboribus contenti eſſe non debemus. «

Fabii de Imitatione ſententia.

Vbi mirum mihi uidetur, ſi quod agendũ ſuſceperis, id ſolum ſufficere poſſe non rere, idq; præcipi, in quo elaborandum duxeris, ſi adeptus ſis, aliud eſſe quærendum. Quid igitur finiri, perfici, abſolui poterit? Res igitur aliter ſe habet. Nam quod ad ipſum laborem ſtudiumq; attinet, finem eſſe horum conſecutionem eius, quod quiſpiam appetijt, idq; eſſe per ſe ſatis, neceſſe eſt. Et Fabius de Imitatione certe præcipit illo in loco. Quid eſt ergo hanc per ſe ſolam non ſufficere? Quid inquam eſt aliud dicere, quàm ſi quem Grammaticum Rhetorem'ue fieri uelim, Grammaticæ Rhetoricæq; ſcientiam ad illam profeſsionem per ſe ſolam ſufficere negem. Dicemus'ne igitur, requiri quicquam etiam tum, cum hoc comparauerimus, quod deſtinatum fuerat cupiditate noſtra? Sed hæc ad Eloquentiam non ſufficit. Eſto. Quomodo hoc demonſtrat? Alieniſs. profectò rationibus, atq; repugnantibus. Quibus tamen fortaſſe locus relinqueretur, ſi ea foret eloquentia ueterum, ut aut deeſſe in uniuerſa aliquid, aut non tanta perfectio ineſſe, quanta maxima in humanum opus cadat, uideretur. Quod enim in nemine ait non uel deſiderari, uel re-

prehendi quippiam: quid quidem quisq; in hoc nostro autore reprehendat, desideret'ue, ipse uiderit. dum constet, à diuersis idẽ culpari ac defendi. In summa certe nulla reprehensio est, nihil potest desiderari. Aut prodibit, qui negare ausit eloquentiss. fuisse in Græcia Demosthenem, in Latio Ciceronem. Sed contra illum etiam nominare alios habemus, qui unà cum ipso ueritatem concupiuerint, secutiq; sint. Vtinam quidem non liceret nominare tantum. Ciceronem fortasse non solum teneremus, in cuius scriptis hæc perfectio, hocq; studium ueritatis emineret. Quanquam in copia hic etiam infinita retineret profecto principatum, & inter primos toto uertice (ut ait Poëta) suprà esset. Nam de spe ista perfecti oratoris quid dicam? Apparet enim esse uaniss. si re ipsa speretur aliquando talis exoriturus, qualem cogitatione animi fingere concipereq; solemus: cum præfinita certaq; ac propria omnium rerũ perfectio sit in terris, quæ ad illam penitus formam respondeat nunquam. Facile autem intelligi potest, terminos istos & præscriptionem præteriri non posse: ad quos cum accesserimus, standum sit, aut flectendus cursus retro. Ipse etiam Fabius multum Senecam ab antiquis ait descendisse, longeq; ab hoc defluxisse posteriores, idq; manifeste in uitio ponit. Quare rectius faceret, si cohortaretur ad amissa quasi castra recuperanda, & repetendum locum: quàm quod committit, ut hanc inanitatem gloriosæ orationis, ignauia ueluti perfugiũ habere uideatur. Hoc egregium, quod ait, nullam artem intra initia stetisse: Sed cum pertractata aliqua, & quasi expleta fuit, tum aut stetit, aut progreßione corrupta fuit, cum quid accederet, non inueniretur. Veterum autem eloquentia eò certe deducta est, ut undiq; absoluta, nihil quod præterea assumi deberet, reliquerit. Vnde consequens est, perfectam illam, plenam, cõsummatam, integram putandam esse. Quod quidem de illa dico uniuersa. nam si quibus particulatim tanquam extrema manus imposita fortasse non uideatur, ferendum in hac conditionis humanæ fragilitate, quæ etiam in summa præstantia claudicare comperitur. Sed de his supra nonnihil disseruimus. pergamus igitur ad Fabiana alia. Nihil habebimus igitur, nisi beneficij alieni, inquit. Imò uero & conferemus à nobis alijs: tantum boni ex hoc studio suppetet, tamq; erit copiosa merces huius laboris. Nam quod etiam tum crescere eloquentiam poße putauit, optimum est, sanè decreuisse non it inficias. Sed sola Imitatione nihil crescit. Quomodo nõ crescit in studio indies meliora faciendi, dum præstantiam illam, quam imiteris, similitudine tua referas atq; exprimas. Creuisset enim tum quoq; hæc siue ars, siue uis dicendi, si ab antiquitate metuissent digredi studiosi illius: nisiq; uagari temere potius, quàm certum ducem

itineris habere maluissent. Nunc quò delati fuerint erroribus, & perpetua ab illis discessione sua, palam est. Cætera Fabiana mihi quidem refellenda esse non uidentur. aut enim non lædunt causam nostram, aut per se imbecilla concidunt. Hoc ueteratorium uideri posit, non solere eum æquari, cuius uestigijs insistendum aliquis sibi putarit: & posteriorem semper esse, qui sequatur. An hoc est igitur imitari, alienis uestigijs insistere? Non est profecto. cum enim Imitatio alterius similitudinem complectatur, eadem quidem ingredi tanquam semita, qua uestigia illa impressa cernamus, & ipsa obseruantes, similiter ut ab illo, quem sequi placuit, factum animaduertimus, pergere uolemus: ita posteriores non semper esse oportebit, sed quædam designantia rectitudinem itineris uestigia prospicere, quædam relinquere à tergo, donec emenso toto spacio, quos sequebamur iam assecuti, id est similes effecti fuerimus, quos imitandos nobis esse decreuissemus. Sed de uestigijs supra quoq; mentionē habuimus. Hoc sæpe miror, quid Fabio in mentem uenerit, ut scriberet: Neminem alteri esse oratorem similem, quamuis plurimi ad corū se, quos probassent similitudinem contulissent. Ita enim certe loquimur, ut & in formis & ingenijs & figuris similitudinem esse affirmemus. Neq; fieri ullo modo potest, quin si quis omni ratione et mente in hanc curam incubuerit, & (quod aiunt) omnes intenderit neruos suos, nō obtineat aliquid saltem, si non omnia. Nihil est enim tam durum, tamq; inexpugnabile, quod laboris improbitate non peruincatur. Hoc fortasse dicere uoluit, semper discrimen aliquod inter duos plures´ue remanere. quod uere dici arbitror. Similitudine enim cum alijs comparamur, non reddimur ijdem: neque Imitatio eadem, sed eodem modo agit diuersa, id est cuiusque sua: neque adeò similitudo, nisi in quadam (ut ita dicam) discrepantia esse posset. Itaque cum natura in copia & multitudine rerum creandarum, occupata sit, nihil inueniri potest ita alterius simile, ut dignosci nequeat, cuius quidem notam in diuersitate & dissimilitudine quoque aliqua esse oportet. Absque enim hoc foret eadem. erant futura aliqua non similia. Eadem autem esse, quæ alia atque alia sint, nequeunt. neque enim idem, nisi de uno: similia autem de diuersis perhibentur. Vestigijs igitur, ut illò redeam (nam à multis inculcantur ista uestigia) insistere alicuius, idem erat facere non simile. Vt si quis suo calamo aliena scripta exarare, ut diximus, aut persequi uoce, & recitare, memoriter´ue pronunciare uelit. Tale est autem hoc, de quo loquor, similitudinis discrimen, ut non modo in diuersorum, sed unius diuersis operibus facile appareat. Quædā autem diuersitatis sunt uoluntariæ et quæsitæ, quædā fortuitæ.

Imitari.

Vestigijs alicuius insistere, quid.

Vt in diuersis

Vt in diuerſis tabularum Apellis argumentis, tanta tamen ſimilitudo ſit, ne eiuſdem artificis manus lateat, aut non ſtatim potius agnoſcatur. Sed & ſi Lyſippus eiuſdem modi Alexandrum facere inſtituiſſet, atq; iam finxerat, adiutus ab omnibus quæ non defuiſſent priori operi: nunquam tamen præſtaret, ne quid inter duas illas ſtatuas ſimillimas intereſſet. Dicam etiam, quod mirabile auditu eſt: Vnum & idem diſsimilitudinem non effugere, ut ætatũ diſtinctiones eodem in homine. Socratis quidem orationes ſeniles ac iuueniles hoc modo quàm manifeſte differunt, quàm multũ cernitur in illis detriuiſſe tempus, & maturitas ipſarum quaſi exultationis & ambitionis? Hunc Cicero maximi fecit, & lectitauit ſtudioſiſsimè. In quo & idem iſtud depræhendas, quod diſtinctũ & diſcrepans uoco in maxima & conſtantiſs. ſimilitudine. Hac autem planè intricatione inuoluit rem Fabius, quod eadem eſſe fecit, quæ ſimilitudine coniungerentur: & ipſe in hac confuſione argutatur. Adde, inquit, quod plærunque facilius eſt plus facere, quàm idem. Quaſi hoc ſibi conandum quiſquam ullo tempore putarit, ut Imitatione idem faceret. Arripuit hoc etiam PICVS, & aliquantulum iactitauit. Quod, ut oſtendimus, contra hanc cauſam propriè non dicitur. Neq; etiam ipſa rerum natura patitur eadem eſſe, quæ ſint diuerſa. diuerſa autem ſunt, quæcunq; ab unitate receſſere. Similitudinem, æqualitatem, aliqua ut paria ſint, non in eo ponere poſſumus, quod idem eſt, niſi quatenus hac uoce in ſimilitudinis ſignificatione abutimur. Ouorum inter ſe eſſe ſimilitudo maxima, & fratrum geminorum fertur. Nunquam tamen eadem oua ulla, ſed ſimilia: neque cum gemini fratres nominibus (ut uerbi gratia, Pub. ac Quin.) diſcreti ſint, idem Publius & Quintus, ſed ſimiles erunt. Audiui ego Albertum noſtrum, picturæ illum principem, ſæpe de hac uarietate rerum diſſerentem: & audiui magna cum uoluptate. Erat enim ingenio acri, & intelligente res difficiles atque ſubtiles. ſermone autem utebatur diſerto, & perquàm ſuaui. Is igitur affirmabat fieri nõ poſſe, ut cum de typo ſemel æreo imago eſſet expreſſa, eiuſdem iterum modi alia inde exiret. Quid igitur obſtat? Idem æs, charta, atramentum, prælum, impreſſor, addo etiam cælum ac ſolum, & tamen non eadem iterum imago excuditur. Quid cauſæ eſt? Nimirum quod duo quæ ſint, id eſt diuerſa, idem, hoc eſt unũ eſſe nequeant. Amoliti ergo ſumus, ut opinor, hanc obiectionem inſuperabilis cuiuſdam difficultatis, & defatigationis ſuperuacaneæ, in conatu faciendi eadem. Nos enim ſimilitudinem appetendam proponimus, & libenter ab eo deſiſtimus, unde naturæ quaſi edicto remouemur. Similia uolumus, non eadem. Atq; in his etiam conceſsis ſtudio & dili-

dio & diligentiæ nostræ, magnum & præclarum aliquótenus processisse censemus, si non contigerit peruenire ad summum. Neque enim tam sumus morosi, ut negatis maximis, mediocria etiam abijcienda esse censeamus. Sed profecto Fabius magis prauitate quorundam, ut ERASMVS quoque, ad quandam uelut iniquitatem deductus, quàm uoluisse huic eximiæ rei ac rationi nocere, credendus. Quod ut fieri certe non decuit, utq; hac in parte dissentire ab utroque nobis necesse est: ita & ueneramur ambos, & uerecunde defugimus tantorum uirorum autoritatem, quos profecto ingenio & doctrina facile præstitisse reliquis cõstat. Neq; existimari uelim, nos aliquo studio contra hos dicendi impulsos, in hanc disputationem descendisse: sed ut obsequentes STIBARE uoluntati tuæ, errorem nonnullorum, qui horum patrocinio freti essent, niteremur compescere. Ita enim de Imitatione locuti sumus, itaq; loquimur, ut studiosos Latinitatis cohortemur ad eam rationẽ, qua sola laudem huius adipisci possint: nempe similitudinis appetendæ, uetustatis. In qua perfectio illa singularis & absoluta inesset, cuius exemplum ad imitandum nullũ extaret, præterquàm scripta Ciceroniana. Quibus cum dedidisset sese totum aliquis, non uacaret magis illi ad alia, cum ab his ipsis, tum inter se dissidentia, oculos deflectere. Sed intentus præclarissimis, ordineq; ac modo pulcherrimo compositis, planeq; diuinis scriptis Ciceronis, anniteretur omnibus uiribus suis, ut quàmmaxime imitari illa, & exprimere ac referre posset.

Nulla autem ratione fieri queat, ut Plato quoq; ait, ut non etiam imitemur, repræsentemusq; illud, quod usurpando multum à nobis, frequenterq; tractetur. Vt igitur in uitæ morumq; doctrina iuuenes ad senum imitationem deducere solemus, non quidem libidinosos illos, neq; stolidos, sed graues & sapientes: quos si plures demonstrare sciamus, non dubitemus facere, sed uno etiam reperto contenti sumus. ita cum studiosos linguæ Latinæ dare operam iubemus, ut sua scripta similia eorũ esse uelint, quibus nulla laus illius desit, cum ad quos nunc sanè mittere alios possimus, inueniamus nullos, non ne recte præcipimus, ad Ciceronem ut contendere deueniréq; studeant? Iam hoc quoq; nomine aliqui hoc studium eleuarunt, quod delectationem nullam in similitudine esse dicerent. omnibus enim in rebus hanc matrem, ut Cicero ipse De Inuent. ait, satietatis esse. Ideoq; & uarietatem hac etiam in parte adhibendam, ne unus quasi color ubiq; cernatur in scriptis nostris, unius cuiuspiam similitudinis. Tum ille: Quid tibi uero, inquit, an hoc leue esse uidetur? Perinde, inquam, ut alia plæraq;, STIBARE. Errore enim remoto, quo non solum indocti, sed etiam sapientes nonnunquam implicantur, dilabuntur hæc sua

ſponte. Quid enim ais STIBARE, ſimiliter aliquid fieri ingratũ? Ergo tu probas diſsimilitudinem etiam in uita? ſi in oratione pulchr ãducis. Minime uero ego, inquit, hanc probo: neq; in orationẽ introduci uelim, ſi turpis ſit: neq; te facere, ut me ſæpe interroges, ſed te ipſum dicere. Geratur mos tibi, inquam. Inconſtantia igitur & leuitas atq; uanitas, ſi uitioſa ſunt, diſsimilitudo quæ eſt illorum & honeſtatis maxima, cum uirtus & rectum exquiritur, locum habere non poteſt. Ea enim eſt natura uirtutis, ut nulla diuturnitate ſui tædio afficiat cultores ſuos. Eadem fuit ratio honeſti atq; ueri ante multa ſæcula, quæ hoc tempore prædicatur. neq; quiſquam bonus aliam laudem præclariorem ducit, quàm ſi illis ueteribus, ac priſcis claris uiris, ſimillimus eſſe perhibeatur. Iam ſi laudabilia exprimi referriq;, pulchrum ac glorioſum putatur: certe abhorrentia ab his, & diſsimilia, turpitudinis infamiam non effugerint. Quid igitur illud eſt? Similitudinem ſatietatem gignere. In rebus nihili & futilibus, aut ueris quoq; & magnis uulgi iudicio, illud accidere ſentiendum. Eſt enim uel rerum, uel hominum horum tanta inanitas, ut non ſolum facile impellantur: ſed hæc quoq; leuitas, ut quaſi plumæ, etiam uenti cum ſilent, tamen uolitent. Itaq; in ambobus curioſitas regnat, quæ eſt nouitatis appetitio. Non enim habent res expertes bonitatis, ac carentes uirtutis pondere, ſtabilitatem. Vulgus autem falli, decipi, fucum ſibi fieri uult: præſtigijs applaudit, ueritatem uocat contumelioſe ſapientiam, ſupraq; ſuum captum eſſe irridens memorat atq; confitetur. Videre nonnihil dicere, inquit ille. Sed pratum iſtud uarium floribus & coloratum uerno tempore, declinari à te uidetur. huic enim ſimilem orationem eſſe uolunt. Nunc quidem, inquam, uideantur aliquid ſanè dicere. Neque tamen ea eſt diſsimilitudo, ſed ſimilitudo maxima pratorum inter ſe. ut ſi quod forte illo tempore, ut multa apud uos ſitibundos montanos, areat pratum, cum alia floreant, ipſum aliorum diſsimillimũ merito habeatur. Quis autem non uidet, quanta ſit copia bonarũ rerum? non forte maior, quàm malorum: ſed profecto quaſi exercitus inſtructior & firmior. Ergo his refertam eſſe uitam & orationem conuenit diuerſis, uidelicet de ſubiecta quaſi materia in qua exerceantur, forma bonitatis iiſdem. Sapientia, iuſticia, fortitudo, moderatio (capita enim, ut uides, pono) actiones hominum ad illum ſpecioſum & ſpectabilem honeſtatis modum diſtinguunt. In oratione item ſententiæ, uerba, figuræ, compoſitio, uarietatem illam in maxima & conſtantiſs. ſimilitudine pulchritudinis præſtant: quæ merito tanti fit, ut diuina quædam excellentia exiſtimetur. Quod ſi quis (ut ibi Cicero) ſic contrà nos hoc loco repræhendit, uocatq; ſimilitudinem, ea-

Similitudo ſatietatis mater, quid.

rundem

rundem rerum inscitam & temerariam inculcationem, nihil esse ordine quodam & dispositione præ reliquis conspicuum, nihil distinctum, eadem quasi chorda digitis, ita lingua uerbis oberrare: ab eo nō equidem dissensero, quin quod res est libenter fatebor. Sic enim nunc dißimilitudinis usurpatur uerbū, ut uarietas significetur: & similitudo, unus sit quasi color, & facies una scriptorum. Quæ quidem ipsa etiam Imitationis nostræ ratio excludit, copia illa admirabili pulcherrimarū rerū, qua animaduertūtur distincta opera ueterū quamq; illa constantia in referendo uoluntatis complectitur atque acquirit. Reliqua est etiam una obiectio illorum, qui ridiculum omnino studium uerborum atq; sermonis existimant esse: neque laborandum censent, utrum elegante hoc & splendido, an rustico & obscuro utamur. Vitam enim & mores probatos, animumq; instructum optimarum rerum cognitione, laudem & gloriam mereri, non linguam & orationem. Ex horum numero Galenus Medicus, uir doctus & ingeniosus, sed nescio quo pacto ad obtrectandū & iurgandum procliuior, scribit se etiam librum composuisse aduersus eos, qui orationis absurditatem, id est quos Græci solæcismos uocant, culparent. Quem scilicet præclarū fuisse librum oportet, cum in numerum referendum, & qua si in tabulis operum suorū præscribendum putarit, ut nobis amißio illius admodum deploranda esse uideatur. Ego uero in superiori, de hoc etiam ipso multa sparsim commemoraui. neq; faciendum mihi puto, ut uel illa repetere, uel alia quærere uelim, quibus optimi & electi cura studioq; sermonis causa defendatur. Si enim neglecta certa determinataq; usu ueterum ratione uerborum, tum spreta apta & consentiente structura, & constante atq; graui comprehensione illorum, ut bene cogitata eleganter enunciari poßint, sperat aliquis in reliquis tamen partibus humanitatis siue artium seu uirtutis cultu laudem se atque famam inuenturum esse: tam falli mihi quidem ille, uel potius desipere uidetur, quàm si quis cum fruges maturescunt, in segete spicas reuellat, aut poma de arboribus, & stipulis atq; stirpibus glorietur. Quæ enim esset, si iam separari possent, sapientiæ commoditas atque utilitas absq; eloquentia? durabilis quidem illa, & posteritati etiam profutura. Quæ autem eloquentia fuerit in uarietate perpetua, & dißimilitudine atque innouatione propositi, uoluntatis, linguæ? Cumq; nihil de quo præcipi solet, mutabilibus præceptis contineri poßit: hæc scilicet tanta res exposita erit cuiusuis libidini, ut nihil referre studiorum debeat, à quo quicq; & quemadmodum dictum sit, modo constet ab aliquibus receptum. Quasi uero quicquam tam uitiosum proferri poßit, quod non assensum aliquorū sibi acquirat. Imò quo deteriora

Galenus.

ferè ſunt, quæ nouitate commendantur: eo plures habent approbatores. Cur igitur ille Aſiaticus Podalirius, amatores Atticorum uerborum contemnat, ipſe quidem uiderit. Nos ne à Medico quidem alienam eſſe eam curam oportere iudicamus, ut in ſuæ artis diſputationibus ſermone utatur neq; omnino uulgari, neq; uariabili ac incerto: ſed & erudito, & conſtante, atq; definito, qualis niſi ueterum uſu commendatus & traditus eſſe nullus queat. Hunc tamen ille haud ſcio an nemini perſuaſerit, uitandum eſſe: quin illum ipſum nequaquam ſpreuiſſe manifeſtum eſt. Quapropter non eſt cur longiorem defenſionem quæramus, niſi tibi aliud uidetur. Mihi quidem, inquit ille, aliud minime. Neq; ferè quicquam in mente eſt, quod de tota hac re amplius requirendum eſſe uideatur. Niſi quod nuper cum incidiſſem in BVDAEI Cōmentarios Græcæ linguæ, animaduerti ſanè multum uerborū de hac etiam illum ratione facere: ſed probantem, an cōfutantem, non habeo certò dicere. Sunt à me quoq; illa lecta, uel potius percurſa, inquam. Atq; uidetur Budæus imitationem Ciceronis haud impugnare, ſed quodam potius modo propugnare. Ab hoc, quibus noſtra adiuuari arbitramur, ea cupide libenterq; accipiamus: cætera relinquamus in medio. Si qua enim non planè nobiſcum faciunt, non certe etiam uehementer aduerſantur. Nam quod cenſet in hoc apparere, atq; eſſe haud minimam uim Ciceronianæ imitationis, ſi & ipſi more huius augere Latinitatem, & quaſi pomœrium illius proferre ſtuduerimus: non diſſentit à noſtro iudicio. Sed quod in hoc propè concedere uidetur, ab autore & quaſi conditore Latinæ urbis diſcedentibus, in ruinis excitandis ad alios, uel ſeipſos reſpicere, iſtud abhorret à noſtra diligentia & religione. Quod uero uult à Græcarum literarum cognitione paratos tranſire ad hanc curam, itaq; demum ſtudium iſtud capeſſere, optimum atq; pulcherrimum affertur. Nos quidem etiam ſimiliter, ut ſuperius noſtra hoc diſputatione nonnihil adducendo correximus, ſic amplificando auximus, requirentes omnium artium ac diſciplinarum ad eloquentiæ perfectionem adiumenta et opem. Quarum, niſi de Græcis literis, quæ cognitio ſperari poſsit? Illud quidem quod affert de aliorum etiam diſputationibus, ex ipſius quoq; Ciceronis ſententia, unicuiq; ſuum maxime ingeniū notum eſſe oportere, neque inuita (ut dicitur) quicquam Minerua conandum eſſe: nequaquam nos, ſi illa, quæ diſſeruimus conſtant atq; ualent, poteſt lædere. Docti enim & eruditi, præſtanteſq; ingenio omnes, quorum induſtria in ſtudijs humanitatis elaborandum ſibi ſtatuerit, uno in genere & ſimiles dicendi ſunt, qui & uelint eloquentia excellere, & illius præcipua opera efficere poſsint, ut iam ad hanc rationem concurrere,

Budæi ſententia.

& in hoc

& in hoc propoſito congregari neceſſe ſit. Vt enim omnes Epici ſcriptores Græci Homerum, Latini Maronem, quos ſequantur, propoſitos habent: neq; in his ulla poteſt eſſe ingeniorũ tanta diſsimilitudo, quin hac in uoluntate congruant atq; conſentiant: ita Latinæ eloquentiæ ſtudioſi non poſſunt non conuenire in hoc iudicio, & in hac cogitatione atque mente, imitandæ ueritatis, qua de tamdiu loquimur. Aut ſi quis ſuum ab hac animum atq; conſilium deflexerit & ſegregarit, ille ut ſuo ſe facto ipſe indicat, aliena & non uolente Minerua eſſe: ita nequaquam noſtra quidem oratione & cohortatione ad ea ſequenda, quæ aſſequi neq; uelit, neq; fortaſſe poſsit, incitari impelliq; credendus eſt. Nihil, inquit ille, præterea deſidero. Placet´ne igitur, inquam, nos tandem totum hunc locum concludere, qui ſub manibus, ut uides, ſupra inſtitutionem ſuam excreuit immenſum ad modum? Ita facies, inquit, ut ad reliquam lectionem deinceps tranſeamus. Cum igitur Imitationis, inquã, ſtudio neglecto, bonæ quicquam ſanæq; orationis exiſtere, et quæ imitari debeamus, atq; adeò poſsimus, alia quàm Ciceronis ſcripta demonſtrari nequeant, dubium´ne adhuc remanebit, quid fieri cõueniat, uel omnino neceſſe ſit? Cum autem nulla magis hæreat in animo tuo perſuaſio contra rationem Imitationis, age ſi iam parum demereatur ſtudium tuum diuina bonitate ſua Ciceronis oratio, quid omnino in hoc curſu facere aliud poſsis, quàm illã ſequi? nihil habiturus aliorum ueterum, quò dirigaris. quod dico cum dolore, eoq; maximo. Niſi quis Cæſarianum ſe, aut Saluſtianum fieri poſſe confidat, de illorum ſcriptorum fragmentis? Quod ut conſequatur, non poterit tamen in uniuerſum uſum aſſumi, propter ſingularem rerum illarum tractationem, & genus orationis peculiare. Idem de Liuio dixero. Nam de poſterioribus dixi iam ſemel atq; iterum, eos hinc planè reijciendos, uel ipſos ſeſe potius amouere, confeſsione ſua deſertionis linguæ Latinæ. Cui uero ignotæ ſunt frequentiſs. querimoniæ M. Fabij de corruptione eloquentiæ? Non´ne etiam planis uerbis ſcribit, penè uniuerſum ſermonem priorum eſſe mutatum? Quis nunc erit igitur reſpectus, uolentibus lingua Latina uti, conſuetudinis? quam alicuius certe temporis conſtituendam eſſe opinor. Facilis autem cauſa uidetur, contra poſteriorum defenſores pro ueteribus dicere. Confuſores quidem utriuſque quaſi naturæ quis ferat? Non eſt ea enim conſenſio inter hæc, eaq; affinitas, ut quaſi confluxu, tanquam Corinthium quondam æs, uenuſtentur: ſed aut ut repugnantes liquores coaleſcent nunquam, aut turpiter quaſi diſpares panni conſuentur. Cæſarianum autem, uel Saluſtianum, adde & Liuianũ exemplum, ſi iam ut à Cicerone diſsidens commemoratur, quo pacto poteſt conſtitui? ſi obtinuimus Ciceronianũ perfectum quoddam eloquentiæ opus eſſe,

& abſolutum atque conſumatum omni bonitate & præſtantia illius. Ergone in hiſtoria etiam ſcribenda ad Ciceronem potius oculos & obſeruationem noſtram flectemus, quàm iſtos? Ego quidem certe exiſtimo, conceſſa præſertim à nobis illa ſumendi & decerpendi induſtria. Ac fuit me adoleſcente inter doctos ſæpe diſputatum, utrum Cicero ſi hiſtoriam ſcripſiſſet, quod ſibi in animo fuiſſe facere oſtendit, maiorem hoc in genere laudem aſſequi potuiſſet, quàm Liuium eſſe aſſecutum cerneremus. Dicebantur multa cum aliàs, & ab alijs: tum quodam tempore Pet. Moſellanum Treuirum, quem Lipſiæ ſtudioſè fuiſſem ſectari audireq; ſolitus, Erphordiæ cum hoſpitibus quibuſdã diſſerentem memini aſſerere luculenta oratione hanc etiam laudem Ciceronis, cum quidem multa memoriter & promtè commemoraret de ſcriptis illius, in quibus nulla uirtus hiſtoriæ deſideraretur. Caput autem recordor, longo ſane tẽporis interuallo, fuiſſe totius ferè orationis illius, quod diceret, Vt pictorem & fictorem non putaret appellandum eum, qui pauculas quaſdam ſolummodo figuras rerum exprimere ſciret: ita ne eloquentem quidem, qui in uno tantum uelut præſcripto expoſitionis uerſaretur ſermone ſuo. Sed aliquis pictorum atq; fictorũ, qui certum genus plurimum tractauit, in eo præſtare reliquis & maxime excellere conſueuit. neq; ego Ciceronem, inquit, negligenter aut deſidioſe ſuſcepturum illud opus fuiſſe exiſtimo. Et tamen hoc tale eſt, ut non ſicut figuræ rerum totis generibus, ſed partibus modo, atq; ijs ita diſtinctum eſſe uideatur, ut quemadmodũ Praxiteles cum totam Venerem ad illam admirabilem perfectionis uenuſtatem exculperet, oculorum quoq; artifex egregius neceſſarius fuit: ita etiam in eloquentia exercitato, nullam partem illius neque membrum ignotum eſſe pòßit. Sed hæc admiſceri fortaſſe aliena uideantur. Quare concluſionem perficiamus. Si igitur quæ diſſeruimus & de natura, & de modo uirtutis in Latinitate, ea conſtant & permanent, ſi qui ad hanc per omnes difficultates ſudoribus ſuis contendere enitiq; ſtudeant, utrum retardandos interpellatione noſtra potius, quàm incitandos acclamatione putabimus? Multo etiam fuerit melius atque rectius, defendere hanc rationem, complectentem maximum ſtudium, induſtriam præcipuam, curam ſingularem: quàm impugnare, quaſi ſocordiæ & deſidiæ quibuſdam copijs. Nam ſuaſponte omnes ad dulcedinem uitæ feruntur: neq; quiſquam eſt, qui moleſtias ſuſcipere, ſeq; affligere fruſtra uelit. paucißimi etiam, gloriæ diuinum bonum, ut Plato ait, tanti faciunt, ut per has uelut ſalebras ad illam aſſectandum ſibi iter exiſtiment. Quotus autem quiſque eſt, qui non malit hoc compendium ſequi literaturæ, & intelligentiæ propriæ, & in perſuaſione eruditionis ſuæ quaſi ſaginari: quàm immenſum illud pelagus ſtudiorum ingredi, &

Petrus Moſellanus.

gredi, &

gredi, & aliena conciliando, aduersitates, tædia, pericula etiam (ut istis, & uere quidem, uidetur) subire? Quod si quis est miseriarum impatiens, fugiens laborum, tenero corpore ac animo, facessat hinc, & locum det fortibus ac indefessis. Nam & huius rei mercatus is est, qui aliorum bonorum: quæ iuxta Epicharmi sententiam, emenda multorum quæ iniucunda & cōtraria uoluptatibus sunt, precio. Quod si contingere alio pacto et quasi redimi posset, non laboris, neq; assiduitatis mercede: ego quidem omnium diuitias impendendas esse arbitrarer. Nunc est labore atq; studio tantum, illud quicquid est tam eximiæ mercis, parabile: sine quibus artis uiam frustra insistemus. neq; hæc alia quàm Imitationis ratione constitui potest. Neq; metuendum, ne uulgo huc curratur: ne'ue ita multi huic cupiditati indulgeant, ut in aliarum rerum executoribus penuria laboretur. Vtinã quidem fieret. quales enim hinc ad omnes actiones & munera uitæ uenturi essent? qua sapientiæ magnitudine? quo orationis cultu? cum nunc omnia publice priuatimq; istis semidoctis & dimidiata doctrina renidentibus plena sint. Qui si boni uiri sunt, conscientia infirmitatis suæ latebras quærunt: utq; non multum damni dare, sic ne magni quidem præclariq; facinoris autores esse consueuere. Mali autem animosiores inscitia fiunt, & audacia ferè nocent plurimũ: sui amantes, rapaces, hostes ueræ & perfectæ doctrinæ, inuidi, temerarij, contumaces. Et quidem scio parum aptos uideri doctos, ullarum rerum administrationibus capessendis: neq; credi, in luce & turba hominũ ex illa caligine & silentio studiorum progressis, quicquam communis uitæ munerum esse committendum. Quod equidem negare non possum, ita esse plærunq;, ut dicitur. Verum in causa sunt non illi docti: sed hominum temporũq; malitia ac peruersitas. Ferre enim neq; illi, neq; hoc ferè potest mentes ingenuas & os liberum, candorem irrident, odere simplicitatem, totius honestatis inimici sunt, quæ certe à doctrina separari non uult. Cum igitur interdum accusari doctos, et inutilem illorũ operam uituperari audimus: tale est, ac si fidicinem surdus contemnat, quia ipse exaudire carmina modosq; nequeat. Sed quid tu, inquit STIBARVS, in hoc'ne studio consenescendũ, et temperando stilo omnem ætatem uacare oportere credis? Insanirem, inquam, si ita censerem. Nam sunt hæc, ut supra quoq; dixi, puerilia, uel etiam iuuenilia studia, à quibus præparati ad maiora transire debemus. Nos tamen, quibus pueris non contigit hæc acquirendi felicitas, grandioribus passibus incedientes, noctibus amissos dies compensemus: nec quamuis seriuscule nos discere pudeat. quod se facere inter senescendum quoq; Solonem gloriatum accepimus. Si tamen est, inquit, digna res tantis conatibus. Si mihi (inquam) credere, & recordari uis dicta superius.

cta superius, est dignißima. Sed malim tibi omnibusq; alijs persuaderi, ut ipsi usu potius cognosceretis, quàm haberetis fidem narrantibus quasi alterius orbis felicitatem & copiam. Ego quidem, inquit, etsi (ut antè quoq; dixi) admodum mihi probas sententiam hac de re tuam: si tamen hanc partem minus explicatam arbitrer, ut illis peregrinatoribus credere malo, incredibilia quædam referentib. potius quàm illa in loca proficisci, ubi ijs de rebus certior fiam: ita ab his experiundis, ut uerum fatear, abhorret animus meus. tibiq; ne magis urgeas, magnopere assentiar. Sentio inquã, quid tibi obstet: dignitas, honores, pudor etiã quidẽ redeundi quasi in ludũ. Quid aũt ego, qui tanto hæc opere cõmendata alijs uolo, hortorq; omnes ad speciosiß. facinus aggrediendũ, quid ipse? non'ne innumerabilibus impedimentis excludor, quo minus idem institutum persequar? Quibus uero? inquit. Quibus'nam quæris? inquam. cum tibi fortuna mea notißima sit. Qua tamen ipsa nunquam efficietur, ut ab hoc pulcherrimo & honestißimo proposito discedam. Quodq; potero, hortabor alios, monebo, instigabo, ut hoc studium amplectantur: quarumq; rerum comparatio denegatur tenuitati meæ, earum uel præconium me facere posse gaudebo: & uolentes uti consilio operaq; nostra qualicunq;, libenter & cupide adiuuabimus. Nota est mihi, inquit, uoluntas tua. Sed de catalogo Erasmico nihil'ne dicendum putas? cum soleant esse per quàm iucundæ audientib. iudicationes de scriptis aliorum, siue quem cum suo illas animo congruere: seu esse in ijs, quod peruersum uideatur, delectet. nam facere hoc utrunq; consueuit. Nihil ille ad nos, inquam, neq; ad hanc disputationem pertinet. Quare cum de Imitatione, te uolente & cogente, si bene atq; pro rei dignitate, ut uoluimus: sin deterius, ut quiuimus: sententiã nostram exposuerimus, cumq; diem hunc consumserimus sermonibus nostris, nunc quidem finem faciamus dicendi, crastino autem die, uel cum tibi commodum fuerit, ad Tusculanam lectionem reuertamur. Ita censeo, inquit ille.

Atq; his dictis consurreximus. Et cum curando corpori nonnihil temporis impendissemus, ad somnum capiendum uterque discesimus, ille in suum, ego in mihi aßignatum cubiculum: cum sanè noctis plus esset, quàm existimaremus.

COMMENTARIORVM IOACHIMI CAMERARII, in Tusculanam primam, Libri primi Finis.

COMMENTARIORVM IOACHIMI CAMERARII IN TVSCVlanam Primam, ad Iulium Pflugum, Liber Secundus.

VM cœpissem hæc, quæ partim sunt à me exposita, partim restant exponenda describere, non putabam fore ut tantum operæ sumendum nobis, tantumq́; impendendum laboris esset, atq; re ipsa comperi. Nam etsi statueram inserere significationem quandam iudicij nostri, quod haberemus de Imitatione scriptorum ueterum: tamen neq; ea, ut uerè dicam, audacia, neq; ita uerbosè facere initio cogitaueramus. Postea cum, ut fit, inter scribendum alia ex alijs inciderent, & negocium fieret amplius, neque possem animum meum cohercere, quin persequeretur cogitationes incœptas, factũ sanè lõgius est, neq; tam cito quàm speraueram hic libellus absolui potuit, neq; nos abijcere imperfectum sustinuimus. Accessere ad hæc ualetudinis incommoda, & difficultatis rei priuatæ nonnihil, quædamq́; alienæ molestæq́; occupationes: quibus cum sæpe institutum opus excuteretur manibus nostris, tum singularis laboris erat intermissa, uel potius interrupta repetere atque contexere. Interea audiui aliquid à nescio quibus, maxime ijs quidẽ (ut ferebatur) Gallicæ nationis eruditiß. hominibus, in hoc argumento esse elaboratum: quorũ quidem mihi uidere nihil contigit, præter unius Doleti furiosum scriptum. quod magis auderem contemnere, si pellegissem. Cum autem inspicienti, commotum illum incitatumq́; appareret incredibili odio, & omnes penè syllabæ suffusæ felle essent, minus legi cupide, & sæpe de manibus deposui. ita ab amico ablatus liber fuit: quem nunquam postea, in nulla scilicet spe bona lectionis reliquæ, recuperare studui. Paucis uel diebus uel mensibus pòst, nũciata mors fuit maximi uiri ERASMI ROTERODAMI, in quẽ ad insanũ modũ Doletus inuectus esset. Qua re cognita, mirifice sumus perturbati. Valde enim optabamus, doctiß. uirum potuisse ea cognoscere (si ea fuisset tamen fœlicitas nostra, ut uellet) quæ nobis de hac quæstione Imitationis uisa probataq́; essent. Qui certe pro humanitate sua haud iniquo fuisset laturus animo, si uideretur ab iudicio suo nonnihil discrepare nostrum: neq;

nos contra eius uoluntatem pertinaces, multo minus docti ab illo opinionem hanc mutare ueriturі fuissemus. Eum enim illum ego uirum fuisse iudico, qui cum excelleret omni sapientia atq; doctrina, non modo ferri in aliqua singulari persuasione à nobis, sed etiam assensione demereri deberet. Nam quid huic laudis aut famæ bonarum artium & optimarum disciplinarum defuit? Aut quis alium solet autorem nominare ad ingrediendam hanc uiam studiorum, de ijs quidem quos hæc ætas tulit, extra illum? Nisi forte hoc non faciunt aliqui, aut inuidia aut superbia excæcati: ne quid uel illi quem non amant, uel alieno tribuăt: uel ne quid omnino ab alio didicisse uideătur. De ERASMO autem testimonium nostrũ hoc uideri grauius & sanctius decet, quo minus existimari hoc potest aliquo beneficio peculiari, aut merito erga nos illius datum esse. Neq; enim ulla unquam re nos adiuuit, neq; honorifica mentione (ut multos) ornauit: neq; omnino usus aliquis amicitiæ cum eo mihi intercessit. Etsi est me quodam tempore ualde adolescentem suauiss. cum ipsius uidendi causa Basileă uenissem, complexus. Quin etiam comperi, me ab ipso in quibusdam epistolis nominatum eo in loco, ubi ab ipso repræhenderemur. quod tantum abest ut me nimium offenderit, ut etiam apud me illi gratiam, tanquam mercedem, uel monitionis si uere repræhendisset, uel studij si etiam falsò, non dubitarim persoluere. Sed in hunc si mortuum inimici impetum fecerint, & cruentare tela sua uoluerint in exanimo quasi Hectoris corpore: non quidem ipsum hos ualde læsuros, sed sibi inhumanitatis probrum conciliaturos esse intelligo. neq; huius tantum, sed etiam ignauæ cuiusdam & formidulosæ exultationis: cum iam scilicet non apparente hoste feroces esse uideantur,

Θαρσῦνοι οὐ γὰρ τοῦ κόριθος λεύσσουσι πρόσωπον.

Ac ille quidem mihi post satis longam & honorată uitam suo tempore, & (ut aiunt) placida morte, feliciter migrasse ex hac uita uidetur, in qua non arbitror quicquam illi magnopere iucundum deinceps esse potuisse: multa etiam haud scio an maximos illi dolores allatura, & obiectura summam tristitiam ac mœrorem fuissent. Quare diuino ille dono mortem adeptus, excessit terris: neq; quicquam boni amisit, sed malorum effugit plurimum: reliquitq; nominis sui posteritati memoriam sempiternam, quam nemo gratus non facturus uidetur esse, ut non tueri atq; colere uelit. Itaq; & nos omni illam ratione ne ingrati habeamur, celebrabimus, atq; ueneratione maxima prosequemur, siue cogitantes nobiscum, siue cum alijs oratione communicantes cogitationes nostras. Quod uero ad nos, & hoc propositum institutumq; scriptionis attinet,

his attinet, cum illum, ut dixi, hanc partẽ qua tractatur Imitationis quæſtio, optem cognoſcere & iudicare potuiſſe, atq; id cũ fieri nequeat magna moleſtia affici ſoleam: ſentio tamen me mirũ in modũ recreari conſolatione tuæ IVLI & ſapientiæ & eruditionis, atq; inſuper ſtudij eximij, quod in hãc rationem ponere conſueuiſti, quod certe in illo non fuiſſe conſtat. Itaq; cupidiſſime has Commentationes noſtras ad te miſimus, cognoſcendas & põderandas, utrum ea ſint bonitate ac grauitate, ut ferri probariq; inter uera ac recta poßint. hoc enim aut tuo iudicio atq; ſententia decidetur, aut noſtrorum hominum qui hodie uiuunt nullius. Mihi autem, ut diligentius in hoc argumento elaborare uellem, non ſolum opt. ſtudij dignitas perſuaſit: ſed mouit profecto miſeria & ſtulticia ſæculi noſtri, ut anniterer ſi forte errorem quorundam minuere, aut etiam opprimere poſſem, qui ſe nulli diſciplinæ ſubijcere, nullos magiſtros ferre, nullam ſequi doctrinæ rationẽ ſuſtinent. Ex quo non ſolum euenit, ut omnia ſint plena audacibus & callidis hominibus, cum magna clade rerum omnium bonarum: ſed ipſa etiam ſtudia atq; literæ noſtræ in dies ſingulos, uel horas potius, magis atq; magis debilitantur et depereunt, ut his (niſi Diuina ope conſeruentur) exitum atq; interitum non multis annis impendere metuendum ſit. Quas non quidem propter neſcio quem nitorem & gratiam, ut quidam ſuſpicantur, tanti profecto facimus: quod tamen ipſum tale eſt, ut per ſe pulcherrimum atq; amabilißimum cum ſit, merito plurimi pendi debeat: Sed nos alia profecto ſpectamus. Sermo eſt enim animi interpres. Itaq; ſiue cogitata & inuenta huius friuola & incerta ſunt, ſiue his præclaris ille accedit ruſticus & barbarus, omnis fructus perit humanæ præſtantis & diuinæ naturæ, quæ eſt cogitationis & eloquentiæ. Neque enim certe ſtulte cogitatorum ſapiens eſſe pronunciatio, neque orationis uitijs non corrumpi intelligentiæ interprætatio poteſt. Etſi fieri omnino nequit, ut ſapiẽtes & ingenioſi ac docti infantes ſint et indiſerti. Quacũq; enim lingua & quibuſcunque uerbis utantur, bene, ſplendide, prudenter, cogitata atq; inuenta ſemper efferent atq; pronunciabunt. Alius quidem alio melius: oportet enim eminere ut alijs in rebus, ita in eloquentia quoq;, perfectionis præſtantiam in defectibus: bene tamen & laudabiliter uniuerſi. Quia autem non fuit alia gens aut natio, cuius ſermo ita aptus, itaq; idoneus eſſet ad interprætationem & expoſitionem ſapientiæ & uirtutis, ut Græcorum Latinorumq;: merito & ſcripta horum ſi qui cupiunt, cum opt. ſententijs rationibusq; mentem animumq; imbuere, tum decus atq; laudem ſequendam ducunt, tum etiam præſtare dicendo & actionũ honeſtatem illa pulchritudine quaſi

exaggerare ſtudent: hi igitur Græcorum Latinorumq́; ſcripta maximo ſibi opere & diligentia aßiduitateq́; ſumma legenda cenſent, poſſuntq́; ea tantum, ut ſine ipſorum cognitione neq; docti neq; diſerti & putentur ulli & re uera ſint. Non enim dicam iam de artibus atque diſciplinis ſcientiarum, quæ ne per nebulam quidem alijs gentibus tanquam quidem propriæ ac ſuæ notæ conſpectæq́; fuere. Sed Græcis nos Latina anteferimus, ſiue ſunt in his meliora omnia, Ciceroq́; uere hanc laudem, nõ aſſentatoriè illis tribuit: ſiue nos paulo ea tenemus magis atque firmius his quidem temporibus, quàm Græca. Quorũ utrum uerius ſit, non eſt nunc exquirendi locus: ſed utrũcunq; ſit, id eſt certe, quamobrem hanc curam & iſtud eximium ſtudium, ſingularemq́; elaborationem Latinæ linguæ addictam deuotamq́; eſſe oportere perhibeamus. Neq; eſt credendum profecto, mihi quidem certe nõ fit uerißimile, prudentiß. illos uiros, quibus hæc ratio tantopere probatur, magis delectatos atque uelut captos eſſe elegantia & formoſitate orationis, qua quidem re nihil eſſe in homine ſpecioſius poteſt. Quid enim eſſet aliud homo, quàm beſtia, non ea quidem deformis, neq; inelegans, ſed beſtia tamen, abſq; uſu ac facultate ſermonis? Quid enim intelligeret, ſaperet, cogitaret, planè ignoraretur. Quod igitur in ſuo quicq; genere habet excellentiſſimum, eo ſi alijs præſtare uideatur, neceſſe eſt hac ſibi maxime re ſummam dignitatem & admirationem comparet & acquirat. Sed illos quos dixi, ut tantum huic imitandi ſtudio tribuerent, alia quoq; (ni fallor) mouerunt. Viderunt enim profecto, uel in remißione, uel diſſolutione cogitationum animi noſtri, cum illæ uagæ diſcurrentes errarent, nullum ad uirtutem & decus ſtabile ac perdurans & efficax conſilium iniri poſſe: ſed aut uana concipi, atq; inania & futilia, à mediocribus & ſimplicioribus: aut inſidioſa, turbulenta, nefaria, à magnis et uerſutioribus. inter quæ quidem neceſſe eſſet, uitijs & prauitate compleri uitam, ut in rectitudine aliqua mores contineri non poſſent. Hanc autem uel incuriam neglectionemq́;, uel licentiam atq; elationem, exiſtimarunt coherceri ſolere ſtudio iſto & attentione Imitationis, in perpetua conſideratione eius, quod eſſet optimum atq; rectiß. & in elaboratione ſimilitudinis eorum operum, in quibus integritas hæc, de qua loquor, ſenſuum & uoluntatũ oratione conſentanea eſſet explicata. Neq; dubitarunt, quin ab hoc exercitio confirmati atq; inſtructi, eam daturi eſſent laudi honeſtatiq́; operam, ut dicendo agendoq́; uiri boni, graues, moderati, prudentes haberentur. Quo magis iudico, à nobis probari defendiq́; ſententiã illorũ oportere, cum non modo ſummam commoditatem, ſed ipſam planè uirtutem, uel (ut apertius dicam) non

gloriam,

gloriam, sed salutem introducere uideatur. Quantæ enim iuuentutis sint hoc tempore ad uit[illegible] prolapsiones, uidemus. quàm stolida arrogantia, quæ temeritas, quæ falsissimæ persuasiones doctrinæ, quàm subitæ factiones istarum nescio quarum maximarum artium, (ita enim putantur) in quas illi irruunt imparatiss. ab omni literarum & humanitatis instrumento, inq; illis uersantur, uel potius statim fabricantur opus aliquod, sine ulla disciplinæ sanctitate & doctrinæ religione, liberi solutiq; omni cura eruditionis. Itaque iam apud illos, qui se studijs doctrinæ dedidere, ut creditur, quid refertur ad ueritatem atque uirtutem? uel quid non seruit magis errori, ac potius furori sæculi nostri? aut, quid est nunc etiam, ut totidem uerbis Ciceronis dicam, pudori, probitati, uirtuti, rectis studijs, bonis artibus loci? Quapropter omni ratione, uel iam ui quoq; refrenanda iuuentus est. aut, si effici nõ posse uidetur, sicuti certe non poterit, ut uniuersis consulatur ad spem & fœlicitatem posteritatis: in hoc tamen omnes qui poterunt & debebunt, annitentur, saltem ut pauci de tanto numero improborum & amentium eripiantur, & ad salutaria studia hæc conuertantur. quorum tamen ipsorum industria, bonitate, fide, laborantibus rebuspub. nonnullam opem allatum iri sperandum sit. Vnde enim deterremus & abstrahimus hac disputatione nostra adolescentiam, nisi à leuitate, inertia, somnolentia, stultitia, socordia? Quò autem uocamus, nisi ad constantiam, studium, uigilantiam, sobrietatem, industriam? Ad quæ tu IVLI non solum exemplo inuitare, & cohortatione mouere, sed quodã etiam iure autoritatis cogere ciues tuos uidere posse, ut te quoque facere scimus. Vtinam alijs in locis & partibus Germaniæ tui quàm plurimi similes, & pariter animati reperirentur. uel si hoc est uotum in hac miseria communi & quasi fatali, improbius, saltem ubique gentium decem tales uiri inuenirentur, quot ille Rex Græcorum consiliarios sibi optare non dubitauit: profecto celeriter non Troiana mœnia diuina munita manu, sed barbaries atque immanitas nostrorum hominum expugnaretur atque corrueret. De hoc autem futurum scilicet est, quod Deus uoluerit. Quod cum nobis exploratum esse nequeat, At nos (complectar enim me quoque, & quasi de uno gregario milite inter Duces loquar) Nos igitur,

Ἄγε δὴ στέωμεν, καὶ ἀλεξώμεσθα μένοντες.

Inq; conatu pulcherrimo perferamus & molestiam laboris, & maleuolentiam uituperatorum, consolantes nos propositi nostri rectitudine atq; bonitate. Ac ut ad rem redeam, unde nunc quasi discedere oratione nostra ad alia uoluimus: erunt fortasse nonnulli, qui multo plura potuisse notari ad

eum modum, quem nobis proposuerimus, dicant: quiq; hanc exilitatem nostræ scriptionis repræhendant. Nonnulli etiam, ut opinor, optabunt fuisse in hoc studio nos longiores. Quibus hoc responsum uolo, utrisque quidem: Mihi hæc quamuis exigua, non paruo constitisse labore, quem etsi minime magnifaciendum putare, gratum tamen sibi esse pati debeant. Illis autem hoc separatim: Non esse me eum, qui omniũ iudicio satisfacere me posse crediderim: neque, cum sciam neminem ferè nisi sua non culpare, repræhensionem ab hoc meo scripto deprecari. De re autem ipsa, scilicet cuiuis est eritq; concessum atque liberum facere, edere, proferre meliora, utiliora, pleniora. Hos autem arbitrari uelim, me cohibuisse etiam plura congerendi et colligendi studium, cum non uellem hoc qualecunque scriptum meum, pro doctrinæ aut præceptionum libello accipi, in quo se aliquis nescio quid præclarum et eximium reperturũ esse confideret. Non enim certe dubium est, huiusmodi multa alia, uel hæc etiam ipsa quæ attulimus omnia, de alijs quoque scriptoribus excerpi potuisse: nec me latet, Ciceronem de Græcorũ scriptis plurima transtulisse, in quibus nonnulla cum diligentia & nos sumus uersati. Illum igitur scimus non modo uerbis, sed etiam sententijs optimis, & speciosiß. de Græcis assumtis, Latinum sermonem auxisse atque locupletasse. Itaque, ut opinor, accumulandis exemplis & ipse non admodum laboriose fecissem grandiorem libellum nostrum, si placeret. Ego autem in ea sum opinione, hæc conquirere atque inter se conferre priuati esse studij, & secretioris cuiusdam exercitij oportere: & Ciceroniana ideo tantum exempla proposui, quia quicquid apud alios inuenitur, de Ciceroniano usu probari deniq; uolo, non per se: ut ad illam regulam omnia adæquentur, & opus aliquod consentiens & directum, ut iam suprà sæpe multumq; dixi, perficiatur. Nam mihi cum cogitationum ratio atque prudentia, tum elocutionis certitudo ac constantia, tum uero omnia ad decus & laudem congrua & apta proponuntur, elaborãda ad illud exemplum maximæ & diuinæ perfectionis in omni præstantia atque bonitate. De quibus hæc nostra cupio non tam pro doctrina haberi, quàm indicatione sententiæ nostræ, & secundum hanc monitione ac consilio. Quod si illa est uera, aut saltem non remotißima à ueritate, id quod hi qui forte copiosorem esse uellent expositionem nostram, requirũt, quodq; optant nos fecisse, ipsi scilicet supplebunt, multoq; melius ac rectius facturi sunt. Sin fallimur, nimium est iam in his paucis operæ positum, et consumtũ temporis. Sed hoc magis consuetudine dixi, quàm quod ne ita sit metuã. Sicut enim nemo est, qui sensibus integris utatur omnium mortalium, cui

non

non, ut cecinisse Empedoclem accepimus,

Candidus & calidus semper uideatur Apollo,
Et nimbi densam caliginem habere, geluq́;:

Ita omnibus profecto sanis, saltem honesta et speciosa uidetur eorum oratio, qui se ad hanc Imitationis rationem contulerunt. Quod cum ita sit, studium iam ipsum improbari non poterit. In eo uero, qua se quisque dexteritate gesserit, discrimen euentus subire cogentur uniuersi: in quo & nostrũ scriptum uersaturum esse uideo. Quod tamen fretus æquitate eorum, qui instructi opt. disciplinis atque artibus hæc forte legerint, non nimium, uel potius nihil omnino pertimescendum mihi puto. alios enim in doctrina atque eruditione animi nulla, uel hac dimidiata & semidiserta, neque curandos neque metuendos mihi puto: præsertim si tibi, IVLI, probato iudicio nostro, siq; apud te iudice eximio caussa defensa, tua etiam nos æquitas atque benignitas iuuerit ac protexerit. De quo certe est præclara spes nostra, in qua iucundißime nunc acquiescimus. Nunc igitur ad reliquam explanationem Tusculanæ nostræ pergamus, & alterum etiam diem, secutosq; sermones nostros explicemus narratione nostra. Cum enim illuxisset, & nos de somno excitati surrexissemus, nihil anteuerti studio conueniendi nos suo STIBARVS passus, propemodum accurrens eum in locum, ubi pridie eius diei fueramus, & ego quasi in meo conclaui manere solebam, me salutato: Ecquid, inquit, placet reliqua nunc persequi. nihil enim deest occasionis. Nam & ocium mihi suppeditat hoc tempore, & puer adest cum libro, ut uides (fuerat enim hic eum secutus) modo tibi libeat quasi philosophicæ declamatiunculæ operam dare. Mihi quidem libet, inquam, conari facere quod tu imperes, atque obsequi uoluntati tuæ. Quid igitur restat? inquit. Vbi substitit lectio tua puer? Age prosequere. Ibi puer deinde sic cœpit:

At. Malum mihi uidetur esse Mors. M. Iis'ne qui mortui sunt, an ijs quib. moriendum est? A. Vtrisq;. M. Est igitur miserum, quoniã malum. A. Certe. M. Ergo & hi, quibus euenit iam ut morerentur: et hi, quibus euenturum est, miseri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem si tibi constare uis, omnes quicunque nati sunt, erunt'ue, non solum miseri, sed etiam semper miseri. Nam si solum eos diceres miseros, quibus morien-

dum

dum esset, neminem tu quidem eorum, qui uiueret exciperes. Moriendum est enim omnibus, esset tamē miseriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. Necesse est enim miseros esse eos, qui cētum milibus annorum antè occiderunt: uel potius omnes, quicunque nati sunt. A. Ita prorsus existimo. M. Dic quęso, num te illa terrent? triceps apud inferos Cerberus? Cocyti fremitus? traiectio Acherontis? Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? Num illud?

Quod Sisyphus uersat
Saxum, sudans nitendo, neque proficit hilum?

Fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos & Rhadamanthus, apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec (quoniam apud Gręcos iudices res agetur) poteris adhibere Demosthenem: tibi ipsi pro te erit, maxima corona, caussa dicenda. Hæc fortasse metuis, & iccirco mortem censes esse sempiternum malum.

His lectis: Requiro, *inquit, animo meo* STIBARVS, *ex superioribus Scholæ interpretationem.* Græca, *inquam, uox est, & ocium significat: ut cum illi dicunt,* σχολὴν ἄγειν *uacare: &* σχολαῖον *ociosum, idest cui festinatio abesset. Sed & literarum studiorum uacationes ac ocia hoc nomine significarunt: loca quoque, in quibus illæ disputationes literariæ tractarentur, idest ludos. Ita enim & Cicero uidetur esse hac uoce usus, 2. de Or.* » *Et tanquam* » *in schola propè ad Græcorum consuetudinem disputaße. Græcorum aliqui hoc negant: sed & Cicero de disputationibus ipsis posuit in Oratione in Pisonem:* » *Vertes te ad alteram scholam, & de triumpho disputabis.* Nos igitur, *inquit, si inciderit, eodem modo uti non uereamur. Sed nunc illa percurrito, quæ modo lecta sunt.* In his, *inquam, potuisti animaduertere, excerptas ex Poëtis & uoces & locos. Vt illud, Triceps Cerberus: & uersus,*

Quod Sisyphus uersat
Saxum, sudans nitendo, neque proficit hilum.

Hilum autem ueteres minimum quid intelligi uoluere. unde & Nihilum factum, quod sit ne hilum quidem. eaq; sæpe uox in Lucretianis occurrit. Quomodo uero, inquit STIBARVS, uersus illius extremum cadit, Sisyphus uersat? Tempore enim uno plus est, quàm esse debeat. Vetus, inquam, est, liquescere S. itemq; V, pro consonante. Quorum utrumuis accipias hoc loco licet. De S autem Cicero quoque docuit in Oratore, his uerbis: Quin etiam quod iam subrusticum uidetur, olim autem politius, eorum uerborum, quorum eædem erant postremæ duæ literæ, quæ sunt in optumus, postremã literam detrahebant, nisi uocalis insequebatur. Ita nõ erat ea offensio in uersibus, quam nunc fugiunt poëtæ noui. Ita enim loquebamur: Qui est omnibu princeps, non Omnibus princeps. Vita illa dignu, locoq;: non dignus. Hæc Cicero: à quo citatum posteriori loco exemplum, clausula est Enniani uersus, quem sic integrum inuenio:

Samnis spurcus homo, uita illa dignu, locoq;.

Tale est: Versibu, quos olim Fauni, uatesq; canebant.

&: Da Venu consilium. De litera uero V. sunt exempla:

Sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares.

Item: Commorit, Decrerat, Sirit.

De Crasso & Antonio, remitto te ad Bruti Catalogum. Sed de iudicibus infernalibus est apud Platonem in Gorgia, Minoem & Rhadamantum Asiaticos iudices, et Aeacum Europeum datum inferis, ut Rhadamanti iurisdictio esset Asianarum umbrarum, Europensium Aeaci. Minois enim fuisse à Ioue exceptam autoritatem, decidendi eas caussas, de quibus inter duos esset controuersia. Sisyphum fabulæ tradunt hac apud inferos pœna affici, ut saxum uoluat ingens, sursum in altiss. montis cacumẽ. quò cum peruentum sit, subito reuoluatur illud ad radices montis. Ita sempiternum hunc illi laborem sustinendum. Hunc Homerus κέρδιστον dixit, qua uoce callidissimum significari uolunt. Nam & hoc traditum accepimus, uersutia eum sua in uitam ab Orco redijsse. quod et in Theognidis sententijs legitur, ut nos quidem nuper conuertimus. & quia, quod ille suo tempore factum queritur, nunc quoque fieri cernerem, mandaui memoriæ:

Nunc decus & uirtus est sola pecunia uulgo,
Nec quicquam hanc præter ducitur esse bonum.
Non si quis te forte prior Rhadamante pudore,
Sisyphe doctrina teq; sit Aeolide,
Qui in uitam ex Acheronte dolo redijsse, bonisq;
Persuasa uerbis dicere Persephona.

De Tantali siti & miseria, nota est fabula. quam pœnam sufferre accepimus, quod linguæ moderari non scisset, ut Euripides dicit:

ἀκόλαστον ἔχει γλῶσσαν, αἰσχίστην νόσον.

Hunc Plato recto conuenienteq; nomine τάνταλον, quasi ταλάντατον, id est infelicißimum nominatum putat. Euripides etiam aliter quàm Homerus, suspẽsum in aëre, metu imminentis rupis excruciari ait: in Oreste. Cocytus autem quid, nisi luctum & eiulatum: & Acheron, cœnum & lutũ, in quibus mersi intelliguntur mortui, significat? Est enim & ἀχερωΐς, ut quibusdam placet, alnus uel populus apud Homerum, quod in paulstribus locis eæ arbores nasci soleant. Plautus dixit in feminino genere, mutata crassa in mediam literam, eaq; geminata Aggerinis, in Captiuis. Grammatici ἔτυμον exponũt huius uocis ἀχέρων, quasi ἄχεσι ῥέων. Sed nunc ad argumentationem Ciceronis. Remouet, ut uides, pœnas & supplicia post mortem. Nam illis relictis, infirma essent quæ sequuntur. In quo tamen uidendum, an ipse sibi constet. Platonica enim sunt & hæc dogmata. ficta quidem inquis, & ἀλληγορηθέντα. Ita quidem uidentur: cum tamen arripiat illam partem beatitudinis animorum, hanc miseriæ prætermittere non debuit. Iam illud inuoluit, ut postea mox clarius cernemus, esse miseriam in morte, re ipsa naturaq; extincta: cum illud ipsum uerbum, quod esse dicitur, interierit. Quo ipso concesso, quid quæso consolationis existere potest. Nam & illi, qui quamuis longo tempore ante nos uita functi sua fuerint, miseri certe hoc ipso metu extinctionis fuisse: & eos esse, qui quoque tempore uiuunt, putandum. Desiere illi esse miseri, postquam esse omnino aliquid desiere. Quid hoc iuuat? aut quo minus dolendum mihi? Imò certe multo acrior est hic dolor, quasi in exemplis futuri exitij contemplationis. Sed nos hac sententia immortalitatis animorũ, et quibus persuasio de Deo ex sacrarum scripturarum doctrina inest talis, ut non modo autorem illum rerum uniuersarum, sed gubernatorem quoque eße credamus, facturumq; , ut bonos ac pios & se fretos misericordia sua per filium suũ CHRISTVM complectatur, conciliatos sibi fide in illũ sua: contumaces autem, & impios, infesta manu premat: quid nos inquam hæc adiuuare possunt, etiamsi firma ualidaq; humanæ intelligentiæ uideantur? Non iam laboro, quid inferi, ubi, cuiusmodi sint. Tale numẽ Dei, quale religione nostra concipimus, infensum habere, omnia mala, miserias, pœnas, supplicia continet. In hoc max. terrores, & infelicis conscientiæ cruenti stimuli insunt. Si igitur hæreat hæc opinio in animis nostris, irati & infensi numinis: quid potest fingi cruciabilium cruciatuum omnium, quod non subire perpetiq; aliquis

malit, quàm morte ipſa quaſi in manus Dei deferri? Sentiunt omnes boni maxima certaminum diſcrimina, in talibus cogitationibus. In quibus uero deſperatio diuinæ miſericordiæ uincit, illi in horribiles inſanias delabi ſæpenumero comperiuntur. Quid igitur iuuarint hæc illos, nugas eſſe & aniles fabulas totam infernalem hiſtoriam? Interire autem animam cum corpore quis perſuaſerit, in tam graui perturbatione, contra tot ualidiß. argumenta, explorata etiam & nota exempla? Quare nihil prorſus poſſunt auxilij afferre hæc, aut ſimilia ſapientum ſcripta, laborantibus tali ſolicitudine & anxietate. Quærenda igitur ſunt alia, & ea quidem tradita monſtrataq; diuinitus, gratiæ ac benignitatis diuinæ: qua conſtituta, ſecura placidaq; mẽte omnia aduerſa ac triſtia, etiam ipſa mors ſubibitur. Sentiemus enim, nos Deo curæ eſſe, & reſpici, ac protegi à tanto numine, quod ſua manu fecerit contineatq; omnia. Hæc eſt ſumma, & hic fons quietis ac pacis in hac uita, & initium beatitudinis ſempiternæ. Mori´ne mihi ſit triſte; tranſituro in uitã, in lucem, libertatem, ex ipſa planè morte, tenebris, carcere? ſi hoc certum fixumq; maneat animo meo, bene uelle mihi conditorem, conſeruatorem´que uniuerſi huius. Sed hanc perſuaſionem nihil aliud poteſt efficere, neq; excitare, quàm fides in IESVM CHRISTVM: qua ſola appræhenditur illa diuina beneuolentia. Per hunc enim, & cũ hoc, uel potius in hoc, aut ſi quod aliud eſt uerbum ſignificantius unitatis, aditus ad illam immenſam infinitamq; potentiam ac maieſtatem aperitur nobis: propter quem reconciliati ipſi, iam non qui dudum eramus homines alieni à cognitione, amore, cultu illius, ſed filij ſumus eiuſdem, cuius & unigenitus IESVS CHRISTVS. quos ineffabili proſequens dilectione, tuetur in uita ac morte, in uno corpore, cuius CHRISTVS caput ſit, compræhenſos. Hanc igitur fidem diſcamus, huic ſtudeamus: hunc CHRISTVM interpretem, & pacificatorem, & ſaluatorem noſtrum ſpectemus: neq; quicquam deſiderabimus aut præceptorum, aut cõſolationis, aut queſtionum de uita, morte, inferis, cœlo: quorũ idem, qui eſt noſter clementiß. pater, potentiß. dominus ſit. Huic in hoc ſenſu charitatis & beneuolentia erga nos illius, non ſolum tuto commißum iri uxores, liberos, rem, famam, putabimus: ſed caput quoq;, ac uitã libenter cupideq; quaſi tranſcribere uolemus. Sed hæc fortaſſe alterius loci ſint, quanquam nullo cum tempore aut loco non congruunt, & ego meas cogitationes dixeram me prolaturum: de quibus & in ſequentibus fortaſſe alia quædam in medium afferentur. Nunc uero proſequatur lectionem puer.

At. Adeo'ne me delirare censes, ut ista esse credam? M. An tu hæc esse non credis? A. Minime uero. M. Male hercle narras. A. Cur quęso? M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in eiusmodi caussa? aut quid negotij est, hæc poëtarum & pictorum portenta conuincere? M. At qui pleni libri sunt contra ista ipsa disserentium Philosophorum. A. Inepte sane. Quis est enim tam excors, quem ista moueāt? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Vbi sunt ergo hi, quos miseros dicis? aut quem locum incolunt? Si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego uero nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus isto modo: & tamẽ miseros ob id ipsum quidem, quia nulli sunt. M. Iam mallem Cerberum metueres, quàm ista tam inconsiderate diceres. A. Quid tandem? M. Quẽ esse negas, eundem esse dicis. Vbi est acumẽ tuum? cùm enim miserũ dicis, tùm eum qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, ut ista dicam. M. Quid dicis igitur? A. Miserum esse, uerbi caussa, M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit, miserũ Cn. Pompeiũ, qui tanta gloria, dignitate tãta sit orbatus, omnes denique miseros, qui hac luce careant.

M. Reuolueris eodem. Sint enim oportet, si miseri sunt. Tu autem modo negabas eos esse, qui mortui essent. Si igitur non sunt, nihil possunt esse, ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam quod sentio. nam istud ipsum, nõ esse, cum fueris, miserrimum puto. M. Quid miserius, quàm omnino nunquam fuisse? Ita qui nondum nati sunt, miseri iam sunt, quia non sunt. Et nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus,

mus,

mus, miſeri fuimus antequam nati. Ego autem non commemini, antequam ſum natus, me miſerum. Tu ſi meliore memoria es, uelim ſcire ecquid de te recordere? A. Ita iocaris, quaſi ego dicam eos miſeros, qui nati non ſunt: & non eos miſeros, qui mortui ſunt. M. Ergo eſſe dicis eos. A. Imò quia non ſunt cum fuerint, eos miſeros eſſe. M. Pugnantia te loqui non uides? Quid enim tam pugnat, quàm non modo miſerum, ſed omnino quicquam eſſe, qui non ſit? An tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorũ ſepulchra uides, miſeros putas illos? A. Quoniam me uerbo premis, poſthac nõ ita dicam miſeros eſſe: ſed tantũ miſeros ob idipſum, quia non ſunt. A. Non dicis igitur, Miſer eſt M. Craſſus: ſed tantum, Miſer M. Craſſus? M. Quaſi non neceſſe ſit, quicquid iſto modo pronũcies, id aut eſſe, aut non eſſe. An tu Dialecticis ne imbutus quidem es? Inprimis enim hoc traditur: Omne pronunciatum eſt, (ſic enim mihi in præſentia occurrit, ut appellem ἀξίωμα: utar pòſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatũ, quod eſt uerum aut falſum. Cum igitur dicis, Miſer M. Craſſus: aut hoc dicis, Miſer eſt M. Craſſus, ut poſſit iudicari uerum id falſum'ne ſit: aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo, nõ eſſe miſeros, qui mortui ſunt: quoniam extorſiſti, ut faterer, qui omnino non eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe poſſe. Quid? qui uiuimus, cum moriendum ſit, non'ne miſeri ſumus? Quæ enim poteſt in uita eſſe iucunditas, cum dies & noctes cogitandũ ſit, iam iamq́ eſſe moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali de humana conditione deieceris? A. Quo'nam modo? M. Quia ſi mori etiam mortuis miſerum eſ-

set, infinitum quoddam & sempiternum malum haberemus in uita. Nunc uideo calcẽ, ad quem cum sit decursum, nihil præterea extimescẽdum. Sed tu mihi uideris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiã sequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, si potero, Latinè. scis enim, me Gręcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Gręco Latinè.

M. Emori uolo, sed me esse mortuum nihili æstimo. A. Iam agnosco Græcum. & quoniam coegisti ut concederem, qui mortui essent, eos miseros non esse: perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse miserum putem. M. Iam istud quidem nihil negotij est. Sed etiam maiora molior. A. Quomodo hoc nihil negotij est? aut quæ sunt tandẽ ista maiora? M. Quoniam si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximũ tempus est post mortẽ, in quo nihil mali esse concedis. Ita ne moriendum quidem esse, malum est. Id est enim, perueniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Vberius ista quęso. Hæc enim spinosiora, prius ut confitear me cogunt, quàm ut assentiar. Sed quæ sunt ea quæ dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, si possim, non modo malum nõ esse mortem, sed bonum etiam esse. A. Non postulo id quidem. aueo tamen audire. Vt enim non efficias quod uis, tamen mors ut malum non sit efficies. Sed nihil te interpellabo: cõtinentem orationem audire malo. M. Quid si te rogauero aliquid, non'ne respondebis? A. Superbum id quidem est. Sed nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem: & ea quæ uis, ut potero explicabo. nec tamẽ quasi Pythius Apollo, certa ut sint & fixa quæ dixero, sed ut homunculus unus è multis probabilia coniectura sequens.

ra ſequens. Vltra enim quò progrediar, quàm ut ueriſimilia uideam, non habeo. Certa dicentĳ, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur. A. Tu, ut uidetur: nos ad audiendum parati ſumus.

Hoc loco STIBARVS: *Et te nos, inquit, aliquando audiamus, ſi placet. Primum igitur, inquam, explicabo aliquot uoces, quas diſcat anagnoſta noſter. Excors ſignificat ſtolidum. nam & cordatus, intelligentem. Væcordem quidem accipimus, non ſolum fatuum, ſed etiam ignauum. Paulo pòſt ab acie & obtuſitate, uenuſtæ ſunt translationes: Vbi eſt acumen tuū. et, Non ſum tam hebes. ſignificatur enim uis & infirmitas intelligentiæ. Vt autem in corpore uidendi ſenſus inter reliquos principem locum tenet, quemadmodum ipſa in hac uniuerſitate rerum lux: ita eſt intra nos præſtantiſſ. Mens, quaſi lumen quoddam animæ, ſplendore peculiari refulgens, & caliginem retundens, quam offundere ignoratio ſolet. Cum uero nihil ſit luce penetrabilius, neq; efficacius, ideo aciem oculorum, & obtuſos eoſdem dicere conſueuere: quæ & ipſa poſtea ad mentem & intelligentiam animi transferuntur. Portam Capenam ἀπὸ τ͂ καπῶν, ἤγουν καπετ͂, id eſt ſepulchris dictam eſſe, uerum non arbitror. fortaſſe uerius uideatur, Capenam eſſe quaſi Campenam. eandem & Fontinalem fuiſſe perhibetur. fuit autem initium hæc porta uiæ Appiæ. Dialecticis ne imbutus quidem es: id eſt, ne elementa quidem Dialectices tenes. nam Grammatica, Dialectica, Rhetorica, in neutro genere cum dicuntur, præcepta ſignificantur artium illarum. ἀξίωμα nunc Cicero pronunciatum transfert, in Academicis effatum. Eſt autem perfecta ſententia certæ rei, quæ affirmetur aut negetur. id eſt, πρᾶγμα αὐτοτελὲς ἀπόφαντον, ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτῷ, ἢ καταφαντόν. αὐτοτελὲς ſignificat, quod nihil amplius requirat, neque aliunde pendeat. Nam & ea quæ Græcis ἐρωτήματα, id eſt cum reſpondere poſſumus, ita uel non: & quæ πύσματα, id eſt quæſtiones dicuntur, perfecte enunciamus, ſed ſpectat reſponſionem abſolutio. ut, Cœpit Carthaginē Scipio? &, Quid eſt mens? Ipſum autem ἀξίωμα, per ſe aliquid aſſerit aut negat, quamuis reuera aſſeri aliquid negarí ue non debeat. ut Homo eſt incorporeum, Nihil uiuit abſque corpore. Apparet factam hāc uocē, ἀπὸ τοῦ ἀξιοῦν, quod cenſere & uelle ſonat. quia aliquis quod uerum falſum ue eſſe uelit, eloquatur. Hoc autem ipſum, abſque uerbi intellectu fieri nequit. Nunc uideo calcem, finem dicit & extremum: ut uerticē, pro ſummo poſuere. Epicharmi ſententia expreſſa uerſu Trochaico καταληκτικῷ, qui & quadrati &*

ſeptenariĳ

ſeptenarij dicuntur. Quem quidem quæramus Græcum, ſicubi forte reperi-re poßimus. Epicharmum uero Siculum poëtam Comicum fuiſſe cõſtat, per-quàm doctum hominem, à quo etiam multa philoſophi ſumpſerint. Quidam non ciuem Siciliæ, ſed colonũ faciunt. Sed illud, Vt Siculi, bifariam uideo ac-cipi poſſe, ut uel augmentum uel diminutionem laudis habeat. Nam & Cice ro, Siculis ſales ac facetias tribuit in Verrinis: & de Oratore libro. 2. Et idẽ quædam fatetur nõ perbelle ab ijs dicta: & Atticos non his, ſed cæteris omni bus Græcis antecellere in hoc genere ridiculorum & ſalſorũ dicit. Nota eſt etiam dos paraſitica Atticorũ logorũ, excluſis Siculis tanquam improbis.

Hæc enim ſpinoſiora. Spinoſas uocat has artificioſas & compoſitas cõclu-ſiones earum rerum, quæ neceſſario uidentur conſequi ad conceſſa. & alibi dumeta ac ſpineta Stoica. Pythius Apollo. Pythij Apollinis appellatio facta eſt à loco, qui & Delphi. Quod nomen uel à ſerpente interfecto, qui ibi com putruerit, ut Poëtis placet: uel à percontando ducitur. Celeberr. fuit oracu-lum omnium, itaq; & Barbaris nationibus uiſum. Vnde quæ certiß. & ue-rißima intelligi uellent, prouerbiali figura ab Apolline reſponſa eſſe dice-bant. Plaut. Pſeud. Quod ſciero, Delphis reſponſum eſſe dicito. Cicero etiã Bruto ita: Hæc ex oraculo Apollinis Pythij edita tibi puta, nihil poteſt eſſe certius. Hæc igitur, inquit STIBARVS, puero. quanquam mihi quoq; quædam. Accede uero & ad rerum tractationem. Fiat, inquam: & ego eò ibam. In principio ergo huius loci, iocus eſt Ciceronis, Male Hercle narras: ex eorum genere, qui παρὰ προσδοκίαν dicuntur. Nam cum hæc ita ſonẽt, qua-ſi arguatur Attici impietas, ſignificat Cicero dolere ſibi ereptam illius con-feßione contradicendi facultatem abundantem & copioſam, quippe cum in hoc multi oſtenderint eloquentiam ſuam. De axiomate autem quæ dicun-tur, eò pertinent, ut intelligatur, Nihil in ullam partem cuiquam rei poſſe at-tribui oratione noſtra, non illa prius re conſtituta. Nunc Rem nomino, quæ Græcis eſt οὐσία. Quicquid enim de quacunque re uel affirmatur, uel nega-tur, niſi poſita ipſa re, cui perſpicuũ eſſe poßit quid dicatur? Oportet enim negationes & affirmationes certas eſſe ad intelligendũ. Hæc dicuntur igitur Græce ἀξιώματα. ſed & προτάσεις, & λήμματα, & ἀρχαί. Ait paulo poſt Atti-cus, concedere ſe, qui mortui ſint, eos miſeros non eſſe. Qui ſi ſentit omnia in morte extingui, recte hoc concedit. Sed Ciceroniana ſunt hoc loco callidiu-ſcula. Non enim cum homines uulgo ſic loquũtur, miſerum aliquem eſſe, qui in flore ætatis, in ampliß. fortunæ quaſi primordijs uiuere deſierit: illos po-tius euerſos & extinctos, quàm ſe quiſq; ſpectat: & quod accidere ſibi ſuiſq;

poſſe

posse sentit, eo percellitur, cum euenisse alteri cognouit, repræsentata uidelicet communis conditionis miseria. Verißima est enim caussa mortis moriendum, & amittenda uitæ esse comoda. Quam cum Cicero confutare nequeat, uides primum rem eleuare, ne saltem magnitudine illius prematur. postea affert & confutationem sanè imbecillam, ut dicemus. Quod autem se negat in Latino Græcè loqui solere, memini à quibusdam ineruditis contra studium linguæ illius autoritatem hanc quoq; Ciceronis prætendi. Sed intelligendum, uitari ab illo inculcationem importunam alienæ linguæ, maxime tali in scripto, quod ab omnibus cognosci uellet, etiam ijs qui Græcè nescirent. Neque enim idem ueritus est, multos uersus Græcos epistolis inserere suis, quarum ad Atticum nulla est non Græcissans. Iudicio igitur etiam hac in parte eruditionis, ut alijs omnibus, opus est, ne quid putidè aut ineptè à nobis fiat. Sequitur illa confutatio metus mortis. breuiter enim concludit, Mortem non esse malum, quia post illam mali nihil sit: propterea quod sit prox. tempus morti illud, quod est post ipsam. Quæ quàm sunt infirma? nũ ideo ne est nihil mali in morbo, si in conualescentia etiam bonum sit, quæ proxima est morbo? Quæ etiam ipse uidens, hæc imbecilla magnifica disputatione de animorum immortalitate quasi obducit. Vtinam autem uerum sit, quod Atticus affirmat, si hanc non effecerit oratione sua, effecturum tamen ut mors malum non sit. Non enim ex eo genere hæc sunt, in quibus si summa non obtineantur, mediocria tamen omnino quædam restare soleant. ut cum dicitur, Qui diligentẽ & sedulam operã literis dederint, eos si nõ excellentes, tamẽ nõ postremos futuros inter doctos. Hoc igitur amisso, Animos uiuere post mortem, necessario subit, formidabilem esse illam, qua pereant animi: id est, nos ipsi, quanti & quicquid simus, extinguamur. Sed quod ait, se probabilia sequi uelle, Academicæ philosophandi rationis est proprium, quæ inprimis Ciceroni placuit. Hæc est disputationum in utranque partem de re proposita, qua maxime quid uerisimile esset, planum futurum illi esse crediderè. à quibus & κατάληψις exclusa est, constituta à Stoicis, & ita dicta à compræhensione eorum, quæ manibus teneri possent. Sed nunc rursum Ciceronem audiamus. Ego enim quid amplius dicã, habeo nihil. Nutu igitur STIBARI monitus puer, lectionem est ad hunc modum prosecutus.

Mors igitur ipsa, quæ uidetur notisſ. res esse, quid sit primum est uidendum. Sunt enim, qui discessum animæ à corpore putent esse mortem. Sunt qui nullum

cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà animum & corpus occidere, animumq́ cum corpore extingui. Qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alij ſemper. Quid ſit porrò ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. Alijs cor ipſum animus uidetur, ex quo excordes, uecordes, concordesq́ dicuntur: et Naſica ille prudens, bis Coſ. Corculum appellatus. &,

Egregie cordatus homo catus Aelius Sextus.

Empedocles autem animum eſſe cenſet, cordi ſuffuſum ſanguinem. Alijs pars quædam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere. Alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem & locum. Animum autem, animam etiam ferè noſtri declarant nominari. nam & Agere animam, & Efflare dicimus. & Animoſos, & bene animatos, & ex animi ſententia. Ipſe autem animus, ab anima dictus eſt. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignẽ, uulgò: reliqua ferè ſinguli, ut multi ante ueteres. Proxime aũt Ariſtoxenus Muſicus, idemq́ philoſophus, ipſius corporis intentionẽ quandam, uelut in cantu et fidibus, quæ harmonia dicitur: ſic ex corporis totius natura & figura uarios modos cieri, tanquam in cantu ſonos. Hic ab artificio ſuo non receſſit: & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat multo antè & dictum & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus, negauit eſſe. uerum numerum dixit eſſe, cuius uis, ut iam antè Pythagorę uiſum erat, natura maxima eſſet. Eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id eſt rationem,

nem in capite, ſicut in arce poſuit, & duas partes ſeparare uoluit, iram & cupiditatem, quas locis ſuis diſcluſit: iram in pectore, cupiditatem ſubter præcordia locauit. Dicæarchus autem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum diſputantium, primo Libro multos loquentes facit: duobus Pherecratem quendam Phthiotam ſenē, quem ait à Deucalione ortum, diſſerentem inducit; Nihil eſſe omnino animum: & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraq́ & animalia & animantes appellari, neque in homine ineſſe animum uel animam, nec in beſtia: uimq́ omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem à corpore eſſe: quippe quę nulla ſit, nec ſit quicq́ niſi corpus unum & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ uigeat & ſentiat. Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia, cum quatuor nota illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orirentur: quintam quandam naturā cenſet eſſe, è qua ſit mens. Cogitare enim, & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tā multa alia meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere, angi, lætari: hæc & ſimilia eorum, in horum quatuor generum nullo ineſſe putat. Quintum genus adhibet uacans nomine, & ſic ipſum animum Entelechiam appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatā motionem & perennem. Niſi quæ me forte fugiunt, hæ ſunt ferè omnium de animo ſententiæ. Democritū enim illum, magnum quidem uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum, concurſu quodam fortuito, omittamus. Nihil eſt enim apud il-

lum, quod non atomorum turba conficiat. Harum ſententiarum quæ uera ſit, Deus aliquis uiderit: quæ ueriſimillima, magna quæſtio eſt. Vtrum igitur inter has ſententias dijudicare malumus, an ad propoſitum redire? A. Cuperem quidem utrunque, ſi poſſet: ſed eſt difficile confundere. Quare ſi, ut iſta non diſſerātur, liberari mortis metu poſſumus, id agamus. Sin id non poteſt, niſi hac quæſtione animorum explicata, nunc ſi uidetur hoc, illud aliàs. M. Quod malle te intelligo, id puto eſſe cōmodius. Efficit enim ratio, ut quæcunque uera ſit earum ſententiarum quas expoſui, Mors aut malum non ſit, aut ſit bonum potius. Nam ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus, certe quoniam eſt corpus, interibit cum reliquo corpore. Si anima eſt, fortaſſe diſſipabitur: ſi ignis, extinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. Quid de Dicæarcho dicam? qui nihil omnino animū dicat eſſe. His ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquam poteſt. pariter enim cum uita ſenſus amittitur. Non ſentientis autem, nihil eſt ullam in partem quod interſit. Reliquorum ſententiæ ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quaſi in domiciliū ſuum peruenire. A. Me uero delectat, idq; primum ita eſſe uelim, deinde etiam ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim. M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? Num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? Euolue diligenter eius eum librum, qui eſt de Animo: amplius quod deſideres nihil erit. A. Feci hercle, & quidem ſępius. Sed neſcio quomodo, dum lego, aſſentior: cum poſui librum, & mecum ipſe de animorum immortalitate cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur.

tur.

tur. M. Quid hoc? Das'ne, aut manere animos post mortem, aut morte ipsa interire? A. Do uero. M. Quid si maneant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. nam istud coacti à te paulo ante concessimus. M. Quomodo igitur, aut cur mortẽ malum tibi uideri dicis? quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus: aut non miseros, sensu carentes. A. Expone igitur, nisi molestum est, primum si potes, animos remanere post mortẽ: tum si minus id obtinebis (est enim arduum) docebis, carere omni malo mortem. Ego enim istuc ipsum uereor ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse.

Hactenus legendo progressus puer, abnutante STIBARO *tacuit. Ibi ego: Dicamus de his, inquam, promiscue ut quicque incidet. Ac primũ quàm diligentur constituat, qua de re sit quæstio, nempe de morte. De qua quamuis uariæ opiniones recitentur, tamen duæ contrariæ tantum uidentur esse: interitus, & uitæ animorum. Quarum ipse utranque assumit, quod (ut dicit) utrauis retenta, mors non malum: hac uero posteriore, etiam bonum sit. Ita à definiẽdo proficiscitur ad reliquam disputationem: ut omnium oratio debet, quæ de ijs rebus habetur, quarum rerum uia est & ratio. Sed nunc placita Philosophorum de morte uideamus. Sed qui posuere animos discessione sua à corpore extingui, horum Democritici & Epicurei dissipari & refundi in ignis aerisq; uniuersitatem dixere: Stoici permanere diutissime, Platonici esse sempiternos. Memineris autem, Ciceronem nunc quidem de animo loqui: hoc est mente, & ratione, seu consilio ac intelligentia, quæ pars Græcis principalis dicitur. id est enim νοῦς, & ἡγεμονικόν: & hominis est propria. Cordis autem hanc uim esse, planè Homericum. Et ex tali opinione ac sensu, latinis factæ sunt à corde multæ uoces, quibus intelligentia & uoluntas animi significaretur. Eódem pertinet, quod Plautus ait:*

Recordatus multum, & diu cogitaui,
Argumentaq; in pectus multa institui
Ego, atq; in meo corde, si est quod mihi cor,
Eam rem uolutaui.

Et alibi.

Cuiq; ſapiat pectus: nam cor non poteſt quod nulla habet.

Cordis ueram ſapientiam eſſe uult, cum callida & aſtuta conſilia in pectore relinquat. ut & Terentius: Pectore conſiſtere conſilij nihil quit. Partem autem cerebri intelligendum, quod cerebellũ, id eſt ἐπικρανίδα et ἐγκεφαλίδα uocarunt: uel ut alij maluerunt, βρέγμα. Ita enim Plautus:

Non ſanum eſſe tibi adoleſcens ſinciput intelligo.

Et apud Horatiũ, Cerebroſus. Empedocleum placitũ eſt, animã, id eſt uitã, uim quandã eſſe omniũ rerũ, qua quicq; ſimile intelligatur. Ita illi eſt ignis, aër, tellus, aqua, beneuolentia, odiũ. hæc enim illius ſunt res principales, ſiue clemẽta. Verũ animũ ſanguini tribuit cordis. In corde Stoici poſuere ſedẽ animi: in cerebro Pythagoras, & eum ſecutus Plato. Ignis autem Stoicorum animalis eſt, quod illi πνεῦμα θερμὸν nominarunt. Animum Latini fecere ab anima. unde & Animoſi, id eſt θυμικοὶ: & Agere animam. cum enim excedit illa uis intelligentiæ, quæ proprie appellatur animi uoce, uita ipſa extinguitur. Vbi autem eſt animus, id eſt νοῦς, ibi ſunt aliæ omnes animæ ſiue partes ſeu uires, Animatus cum aduerbio, eo eſſe animo ſignificat, qui notatur aduerbij indicatione. ut, Si aliter ſient animati: & hoc loco, Bene animatos. Vulgares quidem eſſe ait has ſententias de animo, corporeum illum eſſe, ſed incorporeum feciſſe nobiliſſimos philoſophos. Harmoniæ autem animalis explicatio Platonica ita obſcura eſt, ut prouerbio locum dederit, quo aliquid dicitur Numeris Platonicis eſſe obſcurius. Iam animam Latinis ſpiritum & flatum ſonare, uel Virgiliano uerſu ſatis declaratur:

Quantum ignes animæq; ualent.

Itaque à uento, qui Græcis ἄνεμος eſt, Animum ductum uolunt. Cicero autem planè Latinum nomen facit, & ab anima dictum. Plato triplicem animam finxit. quomodo tres partes diſcretas, ideſt οὐσίας: uel uires, id eſt δυνάμεις. Prius quidem Platonicum uidetur eſſe, cui eſt mens immortalis: reliquæ duæ, corruptioni obnoxiæ. Subter præcordia locata eſt cupiditas, id eſt ἐπιθυμία, ſiue τὸ ἐπιθυμητικόν. Præcordia ſunt φρένες, id eſt διάφραγμα, ſeu ſeptum tranſuerſum. Infrà igitur ſunt lũbi, ilia, aluus. unde & Elũbes dicuntur molles. et, Rumpantur ut ilia Codro: de inuidia. Et uentrem negat Vlyſſes admittere obliuionem ſui. Horatio etiam eſt Vlceroſum iecur, ſaucium amore. & Eidem, difficili bile tumet iecur. Phthiotã ſenem, ex patria Phthia, quæ fuit in Hellade, ciuem Achillis. Illa autem in parte Græciæ regnaſſe Deucalionem tradidere. Venio nunc ad Ariſtotelem, quem poſt Platonem maximi

ximi fecit Cicero. De cuius sententia quæ hoc loco retulit, non sunt accepta ut uidetur ex ijs libris, qui tres hodie extāt de Anima. & scripsit idem alios de elementis, & quæstionum de anima, & Dialogum Eudemum, siue de anima: in quibus fortasse hæc fuerint. Nam à mentis disputatione resilire eum, ubique in illis tribus cernere est. Neque est ἐντελέχεια nomen quintæ illius ætheriæ naturæ, quam fingit Aristoteles esse eorum, quæ interire & corrumpi non poßint, sed ἀΐδια sint, cum in his tribus libris animæ naturam ἐντελέχειαν esse doceat: quod ipsum nouum nomen usurpauit illa de re. Sed hæc exquirere nos non oportet, hoc quidem tempore: & ne poßumus quidem fortasse. Hanc tueamur, quam cum alij antea, tum nuper doctißimus uir & de literis bonis optimè meritus BVDAEVS repræhendit, conuersionem Græcæ uocis. non enim sensisse Aristotelem motionē, sed perfectionem. Ac de Aristotelis sententia disserere alijs concedamus, qui & melius sciunt, & conuenientiore in argumento faciant. De qua quidem expecto iamdudum aliquid, propemodum mihi promissum. A quo? inquit ille. nisi graue est indicare. Ab eo inquam, cui tu symbolum donasti sententiæ illius, qua latebræ in uita comprobantur. Agnosco, inquit ille, ac intelligo quem dicas. atque utinam quidem ille maturet. Sed te instare oportebat. Non ausim inquam, ita ut scis occupato. facturum tamen confido, ut propediem habeamus. Quid autem illos mouerit, ut Ciceronis reijcerēt hāc interpretationem perennis & continuatæ motionis, non uideo. Certe enim ἐνδελεχὴς, unde appellatio illa cadit, perennitatem & continuationem significat: eam'que uegetam & uigentem, quibus motus abesse nequit. propterea & Aristoteles Physicis corporibus attribuit ἐντελέχειαν, & opposuit τῇ δυνάμει, ut illius uita & uigor intelligeretur, quorum utrunque in motu est. ἐνδελεχῶς dixit Plato cum alibi, tum in Timæo. Et celebratur uersus prouerbialis,

πέτρην κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείῃ.

Quam sententiā Ouidius alicubi, & ante illum Lucretius dixit his uersibus:

Nam leuiter quamuis crebro quod tunditur ictu,
Vincitur in longo spacio tamen, atque labascit.
Non'ne uides etiam guttas in saxa cadentes,
Humoris longo spacio pertundere saxum?

Sed discrimen aliqui scriptionis opponunt. nam in hac significatione δ, non τ, secundam syllabam incipere. quod est inane. Nihil enim significationis di-

uersa

uersæ mutata litera affert. Sed ut Τ in aliarum multarum locum, ita literæ Δ quoque, hoc in uerbo successit. Quod ipsum & Lucianus in iocosa sua accusatione fecit Σ contra Τ dicere. ἐντελέχειαν, inquit, abstulit literæ Δ, & sic efferre postulat contra fas & ius omne. Hoc ipsum explanatio Aristotelicæ sententiæ, si à nobis afferri posset, nisiq; aliunde mallemus expectare, admodum confirmatura esset, sic se habere ut dixi. Interea tamen, hoc ut spero consequemur, ut quasi ampliato reo, non damnetur hic locus erroris: saltemq; aliquis dicat, non liquere sibi, si accedere nobis nolit. Democriti rotunda & leuia corpora ἀτόμους uocat, id est corpora indiuidua: quæ & Epicurei dogmatis sunt, sed hamata et declinantia. Sed nunc transeamus ad reliqua. Ita igitur puer lectionem continuauit.

Autoribus quidem ad istam sententiam, quam uis obtinere, uti opt. possumus, quod in omnibus caussis & debet et solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, eo melius ea fortasse quæ erant uera cernebat. Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum: neque excessu uitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idq; cum multis aliis rebus, tum in Pontificio iure et ceremoniis sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi, nec tanta cura coluissent, nec uiolatas tam inexpiabili religione sanxissent, nisi hesisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem atq; delentem, sed quandam quasi migrationem commutationemq; uitæ, quę in claris uiris & feminis dux in cœlum soleret esse: in cæteris humi retineret, & permaneret tamen. Ex hac & nostrorum opinione,

Romulus in cœlo cum Dis agit æuum:

ut famæ assentiens dixit Ennius, & apud Græcos, indeq; prolapsus ad nos, & usque ad Oceanum, Hercules tantus & tam præsens habetur deus. Hinc Liber

de Semela

de Semela natus: eademq́ famæ celebritate Tindaridæ fratres, qui non modo adiutores in prælijs uictoriæ po. Ro. ſed etiam nūcij fuiſſe perhibentur. Quid Ino Cadmi filia? non'ne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? Quid totū propè cœlum, ne plures perſequar, non'ne humano genere completum eſt? Si uero ſcrutari uetera, & ex ijs ea quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt eruere coner, ipſi illi maiorū gentium Dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. Quære quorum demonſtrantur ſepulcra in Græcia: reminiſcere, quoniam es initiatus, quæ traduntur myſterijs: tum denique quam hoc latè pateat intelliges. Sed qui nondum ea quæ multis pòſt annis tractari cœpiſſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantum natura admonente cognouerant, rationes & cauſſas rerum non tenebant. Viſis quibuſdam ſępe mouebantur, hisq́ maximè nocturnis, ut uiderentur ij qui uita exceſſerant uiuere. Vt porrò hoc firmiſſimum afferri uidetur, cur Deos eſſe credamus: quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit Deorū opinio. Multi de Dijs praua ſentiunt, id enim uitioſo more effici ſolet: omnes tamen, eſſe uim & naturam diuinā arbitrantur. Nec uero id collocutio hominū aut conſenſus efficit, non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus. Omni autem in re conſenſio omniū gentium lex naturę putanda eſt. Quis eſt igitur, qui ſuorum mortem primum non eo lugeat, quod eos orbatos uitæ comodis arbitretur? Tolle hanc opinionem, luctum ſuſtuleris. Nemo enim mœret ſuo incommodo. Dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris lamentatio, fletusq́ mœrens ex eo eſt, quod eum quem

diliximus, uitæ cōmodis priuatum arbitramur, idq; ſentire. Atque hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq; doctrina. Maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curæ ſunt, & maxime quidem quæ poſt mortem futura ſunt. Serit arbores, quæ alteri ſæculo proſint, ut ait Statius in Synephebis: quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſæcula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquam. Vir magnus leges, inſtituta, rempub. conſerit. Quid procreatio liberorum? quid propagatio nominis? quid adoptiones filiorum? quid teſtamentorum diligentia? quid ipſa ſepulchrorum monumenta? quid elogia ſignificant? niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud, num dubitas quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaq; natura? Quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum qui ſe natos ad homines iuuãdos, tutandos, conſeruandos arbitrantur? Abijt ad Deos Hercules: nunquam abijſſet, niſi, cum inter homines eſſet, eam ſibi uiam muniuiſſet. Vetera iam iſta, & religione omnium conſecrata. Quid in hac rep. tot tantosq; uiros ob remp. interfectos, cogitaſſe arbitramur? ijſdem'ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita terminaretur? Nemo unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. Licuit eſſe ocioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ: licuit, ne uetera & externa quærã, mihi. Sed neſcio quomodo inhæret in mentibus quaſi ſæculorum quoddam auguriũ futurorum: id'que in maximis ingenijs, altiſſimis'que animis & exiſtit maxime, & apparet facillime. Quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper in

laboribus

ſaboribus & periculis uiueret? Loquor de Principibus. Quid poëtæ? non'ne post mortem nobilitari uolunt? Vnde ergo illud?

Aſpicite ô ciues ſenis Ennij imaginis formam,
Hic ueſtrûm pinxit maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. Idemq́;

Nemo me lachrymis decoret, neq; funera fletu
Faxit, qui uolito docta per ora uirûm.

Sed quid poetas? opifices post mortem nobilitari uolunt. Quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ, cum inſcribere non liceret? Quid ueſtri Philoſophi, non'ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de cõtemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? Quod ſi omnium conſenſus naturæ uox eſt, omnesq; qui ubique ſunt conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos pertineat qui è uita ceſſerint, nobis quoq; idem exiſtimandum eſt. Et ſi quorum aut ingenio aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optimi ſunt, cernere naturæ uim: maxime uerisſimile eſt, cum optimus quiſque maximè poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus.

His recitatis: Per, inquit STIBARVS, *longa lectio fuit. Tibiq́; uideo non promiſcue, ſed ordine, & quidem ab initio reſumtum hunc locum enarrandum eſſe. Ita fiat, inquam. ſic enim certius ego exequi omnia, tu ſingulorum melius meminiſſe poteris. Quis autem neſcit, quantum in teſtimonijs autoritati dicentium tribui ſoleat? probat igitur immortalitatem animorum, primum autoritate antiquitatis. Secundo, naturali quodam iudicio ac ſententia. Tertio, ratiocinatione: quod uerum putandum id ſit, quod optimo cuique uerum eſſe uideatur. Quod autem dixit, Quæ quo propius aberat: nihil eſt aliud, quàm quo minus longe. Eſt autem planè admirabilis quædam quaſi lux ueritatis in ſimplicitate ſcriptorum ueterum, & recentiora quæq; tanquam leuiora & uaniora eſſe comperimus. Itaque quoties Herodoti hiſtoriam lego, lego autem ſtudioſiſsime, diligẽter ſoleo notare ſententias illius,*

de Deo, religione, fato, prouidentia numinis: quæ grauißimæ sunt etiam in fabellis huius autoris. cuius ego quidem, ut aliqui uolunt, fabulas pluris pendo, quàm multorum serias asseuerationes. Cascos, antiquos Ennius dixit: & prouerbium Latinum, Cascus cascam. Vocem autem à Sabinis ad Oscos defluxisse, Varro tradit. Sanxissent religione: Intelligendum, uiolati sepulcri expiari religionem non posse, legibus fuisse constitutum. Vt pœna intelligatur uiolationis, inexpiabilis religio. Ita & capite sanxisse perpaucas res XII tabulas: & Honoris cupiditas ignominia sanciatur, alibi ait. &, Vitam claros in cœlum ducere, retinere alios humi, non tamen interire, à Cicerone dici intelligere te arbitror. Intelligo, inquit. Nunc igitur humanorū Deorum historiam explica. Romulus igitur, & Hercules, cū Libero & Tindaridis, notos tibi esse scio, ut uulgata omnium scriptis nomina. Nuncium autem diuinum uictoriæ perhibetur illius fuisse, qua superatus & captus fuit à Paulo Aemylio Persa rex Macedoniæ. Quod ipsum uerisimile fit, à Græcis (ut alia plæraque) translatum esse. Nam & cuiusdam Locrensium uictoriæ ad Sagram nuncium, per Tyndaridas acceleratum tradidere. unde & prouerbium natū, ἀληθέστερα τῶμ ἐπὶ σάγρα. primum enim nō creditum fuerat. Tale uidetur & illa mutatio tercentorum Lacedæmoniorum ac Argiuorum, in Trigeminos Horatios & Curiatios. et in hortos papaueris Thrasybuli deductus Tarquinius: & uerbera Zopyri, ad Sextum Tarquinium detorta. Ino autem Homerica est Odysseæ ε.

Hunc niueis Cadmi conspexit filia talis,
Ino Leucothea. hæc mortalis corpore quondam
Humano fuerat, sed aquæ tum diua marinæ.

Leucotheam quidem Matutam à candore dixerunt Latini: de qua uoce et matutinum tempus, cum aurora proferre se incipit, nominatur.
Et Ouidius: Leucothee Graijs, Matuta uocabere nostris.

Maiorum gentium Deos, primores illos ætate & cultu dixit: quorum respectu posterius Deorum numero ascripti, quasi minorum gentiū Dij haberi poßint. Græci autem, & illos secuti Latini, duodecim primores Deos hos numerarunt, quos Ennius duobus uersibus inclusit.

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Herodotus Aegyptios octo priores, posteriores duodecim deos fecisse scribit libro secundo. Quod sequitur: Quære quorum demonst. etiam inue-
" nio ita scriptum, Quæ quorum demonst. non sanè, ut mihi quidem uidetur,
" inconuenienter.

inconuenienter. Vt autem de alijs taceamus: Iouis certe ſepulchrum Cretenſes oſtendere ſolitos, & ob hanc etiam cauſſam mendacio infames fuiſſe accepimus. Etſi aliqui fuiſſe inſcriptionẽ hanc tradidere, ΜΊΝΩΟΣ ΤΟΥ͂ ΔΙῸΣ ΤΆΦΟΣ: & uetuſtate obliterato primo nomine, remanſiſſe ΤΟΥ͂ ΔΙῸΣ ΤΆΦΟΣ. Aliqui Picum fuiſſe quendam, potentem, & dominum totius Occidentis, qui Iuppiter cognominaretur. hunc, cum uixiſſet annis CXX. tradito regno filio ſuo Mercurio, mãdaſſe corpus ſuum humari in inſula Creta. Quod & factum, & ita inſcriptum eſſe in monumento, ἘΝΘΆΔΕ ΚΕΙ͂ΤΑΙ ΘΑΝῺΝ ΠΙ͂ΚΟΣ Ὁ ΖΕΎΣ. Myſteria autem, in Græcia arcana quædam ſacra erant, quibus initiati certiora de diuinis rebus tenere putabãtur, quàm uulgo ſciri utile eſſet. itaque myſteria enunciare capite ſancitum fuit. Præcipua, Eleuſinia Cereris, & in Samothracia, ſed & alia alibi fuere. Confirmatam dicit deinceps hanc opinionem, remanentis uitæ apud imperitos, non ratione, ſed uiſis quibuſdam, quæ φαντάσματα dicuntur. Sequitur teſtimonium conſenſus omnium, de immortalitate animorum. quod recitat primum comparatione firmatum. Maximum enim argumentum dicit eſſe, quod Dij ſint, quia nemo non eſſe ſentiat. ſimiliter & maximè probari immortalitatem animorum, conſenſione de hac omnium. Deinde naturali cura, & reſpectu poſteritatis. Eſt autem, ut dicit, hoc certe luctuoſum, quod homines uerẽtur male eſſe ſuis poſt mortem. Ita enim ſentiunt. Et quanquam auget dolorem amiſſa aliqua alterius morte cõmoditas uitæ: tamen in plæriſq; hæc tantum non poſſet, quin ſi perſpectum haberent, ad meliora conceßiſſe eos quos in uita dilexißent, lætarentur, non mœrerent. Quis autem neſcit antiquiß. hãc eſſe opinionem miſeriæ mortis? Nam & hæc innumerabiles ſententias contra interitum ſapientiß. uiris Poëtis expreßit: & horum paterat que princeps Homerus, Achillem fortiß. heroa introducit cum illa humili, ut uidetur, oratione. dicit enim, ſe malle alicui in terris egenti domino & inopi ſeruire, quam Imperatorem eſſe omnium apud Orcum mortuorum. Hoc quidem loco memoria dignum eſt, quod dicitur: Omni in re conſenſionem omnium gentium legem naturæ putandam. Lex enim naturæ quædam, ſeu præſcriptio earum eſt rerum, quas res faciendas fugiendasq; omnes peræque exiſtimant. Itaque cultus uirtutis, & fuga uitiorum, & illarum præmia, huius penè naturæ ſunt, non opinionis. Talia dicit Cicero eſſe & numinis & animorum naturalia iudicia. Quomodo igitur, inquit STIBARVS, hoc dicitur? An eſt idem naturæ ius & gentium? quod ſanè diuerſum eſſe perhibetur à Iuriſconſultis. Scio, inquam, STIBARE: & ſæpe opto, fuiſſe illos inter

initia maxime, attentione maiore. Nam omnino negari non potest, naturæ esse ius hoc ipsum quod gentium dicunt: sed intelligendum tamen, naturæ humanæ. Intelligitur enim quiddam certum & fixum, non rogatione, neq; suffragijs comprobatũ, atq; in æs incisum: sed promulgatione diuinitus, et perlatum omniũ assensu naturali. ut hoc ius cœpisse nobis fatendum sit, unà cũ humano genere. Nihil enim est aliud, quàm dictatum rationis & mentis, quæ peculiaris est hominũ natura. Non igitur uisum mihi hoc luculẽte in uestris libris STIBARE dici, Gentes humanas hoc sibi ius constituisse: cũ sit natũ. non excogitatum: seseq; ultro protulerit, non repertum prudentia nostra: sed ipsum fons & origo ueritatis, prudentiæ, iusticiæ, denique omnium uirtutum. Neque est omnino aliud, quàm administratio quædã, seu πολίτευμα naturæ, officia dicere solemus. Cuiuscunque enim rei, cur facta aut præterita sit, ratio reddi potest, recte & iure factam pronunciandum. Vides iudicare eam naturam, quæ dicitur λόγος: & est in hominibus φύσει, non acquiritur aliquo studio ac labore. Repræhendis igitur illam constitutionem huius iuris, inquit, quæ est à nostris tradita? Si simpliciter ita accipiatur, repræhendo, inquam. Sed cõmode interpretari etiam soleo, de excultione iuris sapientum hominum, præceptis morum ac uitæ. Quo quidem pacto adimitur hæc pars uobis, & redit quasi postliminio ad suos, ciuitatemq; recipit philosophicam. Etiam tu, inquit, iuris uerba usurpas. Sed si uidetur, hoc agamus. nescio enim qui fiat, ut hæc illis meis planè proprijs studijs magnopere anteponam. Agamus, inquam. Atque hanc ratiocinationem uide: Quæ natura quaruncunque rerum optima, ex ea de ueritate in eo genere sententiarum atque actionum iudicandum. Hoc'ne ita esse positum pateris?

Non enim uideo, inquit, quo refellam. Nam nisi faceres, inquam, Platonicis inductionibus uti poteram. Optimo agricolæ de cultu soli, optimo gubernatori in re nautica, optimo architecto de ædificijs maxime fidem haberi. item ex generosiss. equis, & sagiciss. canib. de utriusque animantis natura existimandum. Sed nunc ut uideo nihil est necesse. Sequitur hoc ergo sumptum propositio: Optimam esse naturam hominum eorum, quibus suum genus maximæ sit curæ. Ergo horum est præcipua ueritas et rectitudo, cum dictorum, tum factorum. Tum STIBARVS: Non igitur, inquit, omnium est eadem atque una natura, qui hoc nomine uocantur, & homines dicuntur. Aut alia est bonorum, alia deteriorum putanda? Vbi illa ergo generis & nominis coniunctio, & unitas? Rem quæris, inquam, STIBARE dignam cu

ratua, & nequaquam uulgarem. Primum autem scire debes, naturæ uocabulum non idem significare in utroq; hoc loco. priore enim generalem, & in qua confusæ intelligantur omnes proprietates, rem significat, atq; (si ita loqui licet) essentiam. posteriore uero, distinctam sub illa proprietatibus suis substantiam. Sed has etiam ipsas non magis inter se, quàm sui similes esse censes oportere. Quod est uerum. quatenus enim illa generali natura omnes subiectæ & distinctæ quibusdam proprietatibus atque notis comprehenduntur, usq; eo nihil discriminis interuenit, ut unius descriptione intelligantur uniuersæ. Qui enim hominem dixit animalẽ & ratione præditum, non magis Socratem quàm Phalarin, Germanũ quàm Aethiopẽ, Achillem quàm Helenam dixit. Sed cum ad singulares illas proprietates & notas descenditur, magna iam lateq; patens differentia sese aperit. Quid enim Socrate mitius, crudelius Phalaride? quid Germano candidius, nigrius Aethiope? quid fortius Achille, Helena mollius? Atque differentiæ per omnes diffunduntur non horum modo, sed & aliorum discriminum. Similiter & boni alij, alij mali. Mentis enim culturam multi negligunt, & cupiditatibus indulgent. Etsi autem in animo uirtutum omnium semina diuinitus insunt, tamen nisi rigata cultáque ab illo animali, quod ex corpore & animo ratione prædito compositum est, fructum afferunt nunquam. Hæc autem & ipsa profecto cultura atque cura non tam est uoluntatis & propositi uniuscuiusque, quàm diuini beneficij: ut planè, nisi cui in hoc labore fortunam aspirauerit Deus, aut molestiæ fuga, aut defatigatione, aut quasi calamitate alia oppressus, frugem uirtutis gustare non poßit. Vnde & Plato negat esse quenquam sua sponte improbum: & admirabiles uiros, Diuinos ac Dijs similes Homerus frequentiß. cognominat. Sed hanc nobis disputationem uitandã censeo. abducit enim in mæandros quosdam insuperabiles. Vnum quidem hominem ita alterius esse dißimilem constat, ut nulla nisi generis congruentia retineatur. Ergo ut maior est unus altero, ut tenerior, ita & melior. optimi autem iudicandi, qui ueram rectam'que rationem, mentem, intelligentiam ea bonitate perfecerint, cuius conditio generis capax esse uideatur. Hoc nisi sequentes ipsam generis naturam, nemo consequi poßit: sed hanc ducem nactos nihil prohibet, si proposito Deus faueat, maxima uirtute & præstantia suam singularem naturam absoluere atque concludere. Opinor te intelligere quid dicam: etsi de industria fui breuior, tanquam in aliena disputatione. Sanè intelligo, nisi fallor. Per-

ge

ge igitur: inquit. Reliqua huius loci percurram, inquam. nihil est enim quod nos moretur, nisi expositiones historiarum inculcare uelim, quæ tibi sunt notißimæ. In uersu autem Enniano placuit mihi, Formam scribere: & Vrnã, ab imperito aliquo antiquitatis suppositã suspicor. et Paulo post, Qui uolito: alibi scio inueniri ita, Cur?uolito. Cui scripturæ uix ausim, si quis urgeat, refragari. Quare concludamus iam & nos cum Cicerone hunc locum. Vides enim qua arte, quàm breuiter repetat præcipua argumenta superiora, consensus uniuersorum atque iudicij optimorũ. Video, inquit STIBARVS. & simul innuit puero, ut pergeret legendo. Tum ille hæc subiunxit.

Sed ut Deos esse natura opinamur, qualesq́ sint ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur, consensu nationum omnium. qua in sede maneant, quales sint, ratione discendum est. Cuius ignoratio finxit inferos, easq́ formidines, quas tu contemnere non sine caussa uidebare. In terram enim cadentibus corporibus, hisq́ humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam uitam agi mortuorum. quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt, quos auxerunt poetæ. Frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, mouetur, audiens tam grande carmen:

Assum, atq; aduenio Acherunte, uix uia alta atq; ardua,
Per speluncas saxis structas, asperis, pendẽtibus
Maximis, ubi rigida constat crassa caligo inferûm.

Tantumq́ ualuit error, qui mihi quidem iam sublatus uidetur, ut corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. Animos enim per se ipsos uiuentis non poterant mente complecti, formam aliquam figuramq́ quęrebant. Inde Homeri tota νεκύα. Inde ea, quam meus amicus Appius νεκρομαντεία faciebat.

bat. Inde in uicinia noſtra Auerni lacus, unde animæ excitantur, obſcura umbra aperto oſtio alti Acherontis, falſo ſanguine imagines mortuorum. Has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium laterum'ue & pulmonũ ui et figura poteſt. Nihil enim animo uidere poterant, ad oculos omnia referebant. Magni autẽ eſt ingenij, reuocare mentem à ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducere. Itaque credo equidem etiam alios tot ſæculis diſputaſſe de animis: ſed quod literis extet, probo. Pherecydes Syrius primum dixit animos hominum eſſe ſempiternos: antiquus ſanè. fuit enim meo regnante gentili. Hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit. qui cum regnante Tarquinio Superbo in Italiam ueniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore & diſciplina, tum etiam autorita:temultaq; ſæcula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomẽ, ut nulli alij docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos. Rationẽ illi ſententiæ ſuæ nõ ferè reddebant, niſi quod erat numeris aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferũt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, & in ea cum alios multos, tum Archytam Timæum'que cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia: primum'que de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe, quam, niſi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris? Errare mehercle malo cum Platone, quem tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror: quàm cum iſtis uera ſentire.

Placet, inquit STIBARVS, his lectis, aliquid nos docere: nam multa requi ro. Superstitiosam fortasse artem aliquam, STIBARE, inquam. Apa ge uero, inquit. Iam nihil præstigias moror. Sed tuam artem cognoscere cu pio. Sequitur igitur, inquam, disputatio de natura animi, qua constituta immortalitas ipsius intelligatur. Qua de re ut in caussa dubia ac difficili, quamuis plurima undique conquirat, quibus illa probetur, tamen Platonica potiss. tractauit atque assumsit. De humatione audiamus leges Ciceronis, ubi sic dicitur: Et quod nunc in omnibus sepultis penitus humati dicantur, il lud erat proprium tum in ijs quos humus iniecta contegeret, eumq́; morem ius Pontificale confirmat. Nam priusquam in eos coniecta gleba est, locus il le ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: iniecta gleba tumulis, & humatus est, & gleba uocatur, ac tum demum multa religiosa iura comple ctitur. Tragicũ autem illud carmẽ cuiuscunque tandem Poëtæ, uersuum est Trochaicorum καταληκτικῶν. translatumq́; uidetur de hoc Euripidis,

Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
Λιπὼν, ἵν᾽ ἅδης χωρὶς ᾤκισται θεῶν.

νεκυία Homerica, id est illa mortuorum fabula, est in Odyßeæ λ´. Postea inuenio ita alicubi scriptum: Ea quæ meus amicus Ap. νεκρομάντεια faciebat. Atque ita sanè fuerit paulo aptius. & similiter ψυχομάντεια pluraliter dixit, in fine primi libri de Diuinatione. nisi quis malit, Faciebat νεκρομαντεία. Hæc uox significat uaticinationem, ut ita dicam, mortualem, euocatis umbris defunctorum hominum uita. Quæ apud Auernum geri solita, etiam Maro docet, cuius Aeneas illa uia ad inferos descendit. Auernum dixere Latini, secuti Græcos, quibus esset ἄορνος, quod halitu euaporato superuolantes aues neca rentur. Pherecydes Syrius, ex insula Syro, una de numero Cycladũ, quem autorem uolunt esse scriptorum oratione soluta. hunc ea ætate uixisse Cice ro, qua Seruium Tullium, tradit. Græci perhibent, natũ Olympiade XLV. ita incidet in ætatem septem Sapientum Græciæ. Refellitur autem his uulga torum Chronicorum fides, quibus ille floruisse annotatur regnante in Persis Artaxerxe, Xerxis F. Numeros ac descriptiones, Arithmeticas & Geome tricas demonstrationes dicit. His dictis, puer reliqua executurus sua lectio ne, hæc addidit:

M. Macte uirtute. ego enim ipse cum eodem ipso non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus? an si cut pleraque, sic & hoc? quanquam hoc quidem mini me.

me. Persuadent enim Mathematici, terram in medio mundo sitam, ad uniuersi cœli complexum quasi puncti instar obtinere, quod κέντρον illi uocant. Eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se & diuisa momēta, ut terrena & humida suopte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & in mare ferantur. Reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi grauitate ferãtur, & pondere: sic hæ sursum rectis lineis in cœlestem locum subuolent, siue ipsa natura superiora appetente, siue quod à grauioribus leuiora pellantur. Quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos cum è corpore excesserint, siue illi sint animales, id est spirabiles, siue ignei, in sublime ferri. Si uero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis quàm dilucide dicitur, aut quinta illa non nominata magis quàm non intellecta natura, multo etiã integriora ac puriora sunt, ut à terra longissime se efferant. Horum igitur aliquid animus est. Nec tam uegeta mens aut in corde cerebro'ue, aut in Empedocleo sanguine demersa iacet. Dicæarchum uero cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo, doctos sanè homines, omittamus: quorũ alter ne condoluisse quidem unquam uidetur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis sonorum nosse possumus, quorum uaria compositio harmonias etiam efficit plures. Membrorum uero situs, & figura corporis uacans animo, quam possit harmoniam efficere non uideo. Sed hic quidem quamuis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli, canere ipse do-

ceat. Bene enim illo Græcorum prouerbio præcipitur, QVAM QVISQVE NORIT ARTEM, IN HAC SE EXCERCEAT. Illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum leuium & rotundorum concursionem fortuitam, quam tamen Democritus concalfactam & spirabilem, id est animalem esse uoluit. Is autem animus, qui si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potiss. uidetur Panętio, superiora capessat necesse est. Nihil enim habent hæc duo genera proni, & supera semper petunt. Ita id euenit, siue dissipantur procul à terris, siue permanent & conseruant habitum suum, per hæc etiam magis necesse est ferantur ad cœlum, & ab his perrumpatur & diuidatur crassus hic & concretus aër, qui est terræ proximus. Calidior est enim, uel potius ardentior animus, quàm est hic aër, quẽ modo dixi crassum atq; cõcretũ. quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalescunt. Accedit, ut eo facilius animus euadat ex hoc aëre, quem sæpe iam appello crassum: eumq; prorumpat. quod nihil est animo uelocius, nulla est celeritas quæ possit cum animi celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus, suiq; similis, necesse est ita feratur, ut penetret & diuidat omne cœlũ hoc, in quo nubes, imbres, uentiq; coguntur, quod & humidum & caliginosum est propter exhalationes terræ. Quam regionem cum superauit animus, naturam'que sui similem contigit, & agnouit, uinctus ex anima tenui, & ex ardore solis temperato ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit. Cum enim sui similem et leuitatem & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus

bus

bus nullam in partem mouetur. Eaq; ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimilem penetrauit: in quo nulla re egens aletur & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur & aluntur. Cumq; corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes ferè cupiditates, eoq; magis incendi, quod his æmulemur qui ea habent quæ nos habere cupimus, profecto tunc erimus beati, cum corporibus relictis & cupiditatum & æmulationum erimus expertes. Quodq; nunc facimus, cũ laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus & uiſere: id multo tum faciemus liberius, totosq; nos in contemplandis rebus perſpiciendisq; ponemus, propterea quod & natura ineſt mentibus noſtris, inſatiabilis quædam cupiditas ueri uiſendi: & oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam illam, & auitam (ut ait Theophraſtus) philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit. præcipue uero fruentur ea, qui tum etiam cum has terras incolentes circunfuſi erant caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant. Etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui oſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias per quas penetrauit, ea quæ eſt nominata Argo,

Quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti petebant pellem inauratam arietis.

Aut hi, qui Oceani freta illa uiderunt,

Europam Libyamq; rapax ubi diuidit unda:

Quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusq; cum ſitum, formã, circumſcriptionem, tum & habitabiles regiònes, &

rurſum omni cultu propter uim frigoris aut caloris uacantes? Nos enim ne nũc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus: neque eſt ullus ſenſus in corpore. Sed ut non ſolum Phyſici docent, uerumetiam Medici, qui iſta aperta & patefacta uiderunt, uiæ quaſi quędam ſunt ad oculos, ad naris, ad aures, à ſede animi perforatę. Itaque ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec uidemus nec audimus: ut facile intelligi poſſit, animum & uidere & audire: non eas partes, quæ quaſi feneſtræ ſunt animi, quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat, & aſſit. Quid? quod eadem mente res diſſimillimas compræhendimus: ut colorẽ, ſaporem, calorem, odorẽ, ſonũ. quæ nunquã quinq; nuncijs animus cognoſceret, niſi ad eum omnia referrentur, & is omnium iudex ſolus eſſet. Atque ea profecto tum multo puriora & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Nam nunc quidem, quanquam foramina illa quæ patent ad animum à corpore callidiſſ. artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis concretisq; corporibus ſunt interſepta quodammodo. Cum autẽ nihil erit pręter animum, nulla res obiecta impediet, quominus percipiat quale quicque ſit. Quamuis copioſe hęc diceremus, ſi res poſtularet, quàm multa, quàm uaria, quanta ſpectacula animus in locis cœleſtibus eſſet habiturus.

Hoc loco fine facto lectionis, tum ego ſuſcipiens: Primum hanc uocem ex earum numero, quæ Interiectiones dicuntur, intelligendum ſignificationem habere applauſus, quaſi bene geſta re: ut,

Macte noua uirtute puer.

Aut admirationis atq; incitationis: ut apud Liuium, Macte uirtute hac pietate in patrem patriamq; T. Manli eſto. Dicitur & Macte animo, & apud eundem

dem Liuium, lib. secundo: Iuberem macte uirtute esse, si pro mea patria hæc uirtus staret. Sequuntur rationes immortalitatis animorum, quæ tamen ipsæ (quamuis hoc dictu sit durum, ac propter autoris excellentiam incredibile) non esse firmæ possunt. Cum enim abducat animum ad immortalitatẽ suam à corporibus, & planè corpus esse neget, cum omnia corpora sensibus subiecta & interitui obnoxia sint, incidit temere Cicero noster in Stoicã hoc loco sententiam, quàm mox refellit, nunc planè tuetur. Atque hoc pacto longam quidem, & fortasse plurimorum sæculorum uitam animi demonstrari possit, sempiternos esse non possit. Nam & mundum ipsum, similibus ducti argumentis, Stoici interiturum aliquando, deficientem & quasi effœtum senecta, collegerunt. Hoc enim Stoicum certe est, Animum esse igneum aërem. quod quidem nõ solum corporeum hunc, sed planè compositum efficit. Compositorum autem dissolutionem aliquando futuram, unum est ex euidentissimis, nisi Platonica uincula aliquis impedire patiatur iudicium suũ. Elementa certe prima esse corpora, uel naturas quasdam, quibus hic uniuersus mundus perfectus sit, nemo ignorat Aristotelica doctrina traditum esse. Non autem terræ tantum atque aquæ & nebulosi aëris, quæ tangi manibus soleant, putandum corpus: sed etiam sublimia & pura ac sincera illa atque cœlestia corpora, fatendum nihilominus corpora esse. Verum de his quid differat, inspiciamus. Cum præsertim hinc, ut de certis ac demonstratis, non dubijs, neque ambiguis, de quibus'ue Academico quodam more in utranq; partem disputari possit, caussam immortalis animæ probaturum se profiteatur. Græca quidem uox τοῦ κέντρου, significat planè quod σημεῖον, Latini illam reddidere puncti nomine. Mathematicis corpus est minimum, & diuisionis sectionisq́; expers. hoc animo & ratione constitui necesse est, ut alia quoq; mathematica corpora. Complexũ autem cœli dixit, ambitũ orbis, quæ est περιφέρεια Græcis: linea circuli, unde rectæ lineæ in centrum ductæ omnes inter se æquales sunt. Facile igitur est cuiuis etiam ἀγεωμετρήτῳ cognitu, quod hoc loco dicitur. Si in centrum enim, hoc est medium punctum circuli, undecunq; superne decidat pondus, natura sua perpendiculariter deferri necesse est, ita ut si per centrum linea transuersa ducatur, dispescens circulum, & respondens ad perpendiculum ponderis decidentis, excipere illud nisi ad æquales angulos non possit. Similiter quicquid sua leuitate summa petit, de centro in respondentem illi orbis seu τῆς περιφερείας pũctum se efferens, lineam describat rectam necesse est. cum quod curuet aut distorqueat existere quicquam nequeat, si hoc euolare præfinito quasi itinere debeat. Siue quòd, ut dicit Cicero, hæc

ro, hæc

ro, hæc leuitatis natura sit: siue quod ponderum quasi ictibus cedens illa, cũ ima loca quæ horum sint propria tenere prohibeatur, superiora quæ à ponderibus relicta sint capessere & inuadere soleat. Si sit numerus animus, magis etiam efferet se, quàm igneus aut animalis: magisq́; , si sit illa natura perennis motionis. De hac quidem dubium non est, propter puritatẽ, & quasi ætheriam diuinitatem suam. Sed numeri quæ tanta uis fuerit? De sententia omnino hoc Pythagoreorum dictum existimo, qui numeros per omnia ire ac penetrare dixere, de quorum potestate ac efficientia admirabili subtilitate disseruere. Dicæarchus autem Siculus, fuit Mamertinus, auditor similiter Aristotelis, ut Aristoxenus. Cohercet huius audaciam Cicero, ingerentis se in tractationem rerum alienarum, uersu prouerbiali Aristophanico, σφηξί.

Ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.

Quod utinam nunc quoque fieret: esset minor confusio in terris. Vinctum autem animum ex anima, uel (ut alibi inuenio scriptum) aëre tenui & ardore solis temperato cum dicit: uult esse ignitum aërem, de sententia Stoicorũ, quos hoc loco interpretari uidetur. Sed de alimonia siderum cum magna quæstio sit, plærique tamen ueterum credidere, humore maris & fluminum illa nutriri. Idem scripsit Cicero ex Cleanthis sententia, in secundo libro de Natura Deorum. cum sol igneus sit, Oceaniq́; alatur humoribus, quia nullus ignis sine pastu aliquo poßit permanere. Et hac opinione ducti ueteres, subiecere uiæ solis, quæ adusta zona esset, Oceanum, dirimentem habitabiles ad Aquilonẽ & Austrum. Nunc deinceps excurrit in iucundam quasi contemplationem animi ipsius, uitæ, quam degat in summa felicitate liberatus terreni corporis quasi custodia. perinde atque iam obtinuerit & uiuere post mortem, & uigere, sentire, esse in cœlo. Atque tum cognitionem plurimum uoluptatis habituram, argumentatur de his angustis terrenis peregrinationum historijs. Angustiæ autem Ponti, fauces Bospori & Propõtidos accipiẽdæ, et fretum illud dirimens Libyam & Europam, Gaditanum siue Herculanum. Negat esse sensum in corpore, id est corporis. Animus est enim qui sentit. Vnde & αἰσθήσεις uolunt dictas, quasi εἰσθήσεις, quia illis sensus quasi uasis incidentia ad animum deportentur noscitanda. Vias autem dicit, qui sunt græci πόροι, oculorum ὀπτικὸς, narium ἠθμος, auriũ σκολιὸς πόρος τῆς ἀκοῆς.

His sanè multis ad hunc modum breuiter percursis, tum reliquorum ita secuta est lectio.

Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam Philosophorum, qui naturę cognitionem

tionem admirantur, eiusq́ inuentori & principi gratias exultantes agunt, eumq́ uenerantur ut Deum. liberatos enim se per eum dicunt grauiss. dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu. Quo terrore? quo metu? quę est anus tam delira, quę timeat ista, quæ uos, uidelicet si physica non didicissetis, timeretis? Acherontia templa alta, Orci pallida, leti obnubila tenebris loca. Non pudet Philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognouerit. Ex quo intelligi potest, quàm acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. præclari autẽ nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se cũ tempus mortis uenisset, totos esse perituros. quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? Nec tamen mihi sanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis uera sententia. Vt enim rationẽ nullam Plato afferret, uide quid homini tribuam: ipsa autoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle cæteris, sibi certe persuasisse uideatur. Sed plurimi contrà nituntur, animosq́ quasi capite damnatos morte multant. neque aliud est quicquam, cur incredibilis his animorum uideatur æternitas, nisi quod nequeunt qualis animus sit uacans corpore intelligere, & cogitatione comprahendere. Quasi uero intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut si iam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurus'ne in conspectum uideatur animus: an tanta sit eius tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum sine corpore se intelligere posse. uidebunt, quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio,

gitatio, multoq́ obſcurior, qualis animus in corpore ſit tanquam alienæ domi, quàm qualis cum exierit, & in liberum cœlum quaſi in domum ſuam uenerit. Si enim quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus, certe & Deum ipſum, & diuinum animum, corpore liberum, cogitatione complecti nõ poſſumus. Dicæarchus quidem & Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi quid aut qualis eſſet intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. Eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: & nimirũ hanc habet uim præceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quisque noſcat. Non enim credo id præcipit, ut mẽbra noſtra, aut ſtaturam, figuram'ue noſcamus. Neq; nos corpora ſumus: neque ego tibi hæc dicens, corpori tuo dico, ſed animo. Cum igitur NOSCE TE dicit, hoc dicit, noſce animum tuum. Nam corpus quidem quaſi uas eſt animi, aut aliquod receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur, hoc agitur à te. Hunc igitur noſſe, niſi diuinum eſſet, non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi pręceptum, ſic ut tributum Deo ſit, hoc eſt ſeipſum poſſe cognoſcere. Sed ſi qualis ſit animus ipſe animus neſciat, dic quęſo, ne eſſe quidem ſe ſciet? ne moueri quidem ſe? Ex quo ratio nata eſt Platonis, quæ à Socrate eſt in Phędro explicata, à me autem poſita eſt in ſexto libro de Republica. Quod ſemper mouetur, id æternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodq́ ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi quoque finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſeipſum mouet, quia nunquam deſeritur à ſe, nũquam ne moueri quidem deſinit. Quin etiam cæteris quæ mouentur, hic fons, hoc principiũ eſt mouendi. Principij autem nulla eſt origo. nam ex

principio

principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium extinctũ, nec ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori. Vel concidat omne cœlum, omnisq; natura consistat necesse est, nec uim ullam nanciscatur, qua primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod seipsum moueat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo: quod autem est inanimatum, id motu cietur interiore, & suo. nã hęc est natura animi, atq; uis. Quæ si est una ex omnibus, quæ se ipsam semper moueat, neq; nata certe est, & æterna est. Licet concurrãt plebei omnes Philosophi. sic enim ij, qui à Platone et Socrate & ab ea familia dissident, appellandi uidentur: non modo nihil unquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc quidem ipsum, q; subtiliter conclusum sit intelligent. Sentit igitur animus se moueri: q; cum sentit, illud unà sentit, se ui sua, nõ aliena moueri: nec accidere posse, ut ipse unquam à se deseratur. Ex quo efficitur æternitas. nisi quid habes ad hæc. A. Ego uero facile sum passus, ne in mentem quidem aliquid contrà uenire: ita isti faueo sententiæ.

Posthæc, cum puero silentium nutu imperasset: Idem possim, STIBARVS inquit, quod tum Atticus, uere dicere, me admodum isti fauere sententiæ. Neque tamen ausim dicere, satisfactum esse mihi, siue non satis firma illa quæ audiuimus, siue parum à me intellecta sunt. Sed quid tu tandem? Egóne? inquam. idem scilicet, quod dudũ: perquàm omnia, quæ de immortalitate

animorum concluduntur, si ad iudicium illorum ipsorum reuocentur, infirma uideri atque incerta. Ac nunc quidem merito deridet Epicureos, qui morte animorum ut ipsi crederent perspecta, securitatem reperisse se putarent. Vt enim certe hoc maxime illos non curasse credamus, quid post mortem accideret: hoc´ne etiam arbitrabimur potuisse contemnere, nihil omnino post mortem accidere ulli posse? Non hoc doctrinæ & sapientiæ, sed stuporis cuiusdam ac stulticiæ fuerit. Et tamen ipse Cicero eódem deuoluitur, cum quietem esse illam uult sempiternam, qua post mala uitæ fruamur, ac nihil omnino ad nos pertinere: quemadmodum, ut idem suprà dixit Attico, ne illud quidem tempus quod fuerit antequam nasceremur. At antequam quis nasceretur, ne esse quidem se sciuit, nec sensit. Nunc qui cœperimus esse, extinctionem & redactionem ad nihilum perhorrescimus. Dolet, carendum uita & luce: omni ratione præstare solem tueri, quàm illis tenebris obrui atque inuolui, statuimus. Sed dimißis Epicureis, ad argumenta immortalitatis animorum accedit, quæ sunt præcipue Platonica. De Epicureis autem sciendum, nō in hac tantum parte, sed in uniuersum gloriatos de perspectione & cognitione naturæ: qua fieret, ne quis ulla re quæ accidere homini posset, tanquā autore Deo futura terreretur: ut ait Lucretius,

Quem nec fama deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compreßit cœlum: & quæ sequuntur.

Quod sequitur, incredibilem uideri æternitatem animorum, quia nequeamus intelligere qualis animus sit, uacans corpore: id profecto est uerum. Et omnes de animo cogitationes, quibus tamen quiduis informari uidetur posse, non peruenient unquam illò, ut complectantur animum solum & separatum à corpore, sic quidem ut natura aliqua illius, & (quod uerbum in scholis nunc est tritum) essentia constituatur. fingere quidem licet aliquid, et quasi ludere bellulis sententijs: rem dico ipsam non posse constitui, ne cogitatione quidem, ubi sit, quid sit, quid agat corporis expers animus. Hac ipse parte quasi in se recurrēs, inuoluitur atq; implicatur. Quod si cogitationes hac in re, quarum maxima est libertas, impediuntur: quo magis sermones, quibus sæpißime quod optime cogitatum est eloqui non possumus, deficere in demonstrationibus eius quod cogitatione nondum sit compræhensum, necesse est? Nam quod dicit, diuersum sibi uideri naturā animi intuenti, seruit caussæ suæ Cicero noster. Quam enim naturam habet animus, nisi effectionis uitæ sensuum, rationisq; uirium? Hæc autem quomodo exercebit in se ipse absque corpore? aut quomodo corpus aliena est domus animi, qui annexā agglutinatamq;

glutinatamq; habet illam habitationem multo inseparabiliorem, quàm sit non dico à conchylio testa, sed succus illius imbibitus à lana? Propterea, quod iam sæpe dico, discedamus mi STIBARE, non solum à nobis, sed etiam à ueterum tanta & tam admirabili sapientia, cum huiusmodi res, remotæ à captu ingenij humani, in quæstionem uenerint. Iubes igitur, inquit ille, nos stultescere: quàm facilis tua disciplina est? Quàm facilis sit nescio, inquã, hoc stultescere & abijcere in maximis rebus omnem spem humanæ sapientiæ. Neq; hoc nunc agimus: sed ubi figam pedem in ueterum harum rerum inuentis, nihil cerno firmum atq; stabile. Itaq; & illud Socraticum parum simplex, sed callidum est, quod ait non esse Atticum corpus: sed neq; animus est. Nam homo certe neq; inanimale, neq; corporis est expers: sequitur ergo, ut compositum quiddam ex utroq; esse fateamur. Hanc autem sententiam γνῶθι σαυτόν, cum alibi commentando enarrauit Cicero, tum in quadam ad Q. Fratrem epistola luculenta breuitate, & in primo libro de Legibus perquàm copiose: quem locum, cum uoles, licet assumas. Dictum illud tanti fecere ueteres, ut ad Apollinem autorem retulerint. Plato scribit hoc, & alterum μηδὲν ἄγαν, eos qui una ætate uixerint Sapientes septem, communiter inuenta, quasi primitias quasdam sapientiæ suæ consecrasse Deo, & curasse in Delphico templo perscribi. Sequitur Platonica argumentatio, conclusa acutißime, quam Cicero transtulit suo more de Græco sententia expressa, non annumeratis uerbis. Perscribam autem tibi in hac charta, si uidetur, Græca uerba, quæ propter mirificam quandam elegantiam, & conclusionis illius (ut ita dicam) calliditatem, iam pridem memoriæ mandaui. Erit mihi gratum, inquit: & asseruabitur inter alias tuas hæc à nobis charta. Tum igitur perscripta hæc illi recitaui.

In Protagora.

πᾶσα ψυχὴ ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον, ἀθάνατον. τὸ δὲ ἄλλο κινοῦν, καὶ ὑπ᾽ ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς. μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν, ἅτε οὐκ ἀπολεῖπον ἑαυτό, οὔποτε λήγει κινούμενον. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται, τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι. αὐτὴν δὲ μηδ᾽ ἐξ ἑνός. εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγέννητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολλομένης, οὔτε αὐτή ποτε ἔκ του, οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γί-

γίγνεσθαι. οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι, οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανόν, πᾶσάν τε γῆν συμπεσοῦσαν στῆναι, καὶ μήποτε αὖθις ἔχειν στῆναι, ὅθεν κινηθέντα γενήσεται. ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτον αὐτό τις λέγων, οὐκ αἰσχυνεῖται. πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι ἄψυχον, ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ ἔμψυχον, ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς. εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, ἢ ψυχήν, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη.

Quantum, inquit, intelligere possum, maxima cura & singulari diligentia hæc perfecta sunt. Vt enim artificiose picta tabella imperitos quoq; mouet, ita mihi non admodum græcæ linguæ gnaro, hæc tamen mirum in modũ bella uidentur esse. Sed illud quale? inquam, quod Cicero ait: Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Plato uero, εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. Te, inquit, dicere par fuerit. me enim colorũ amœnitas, & formæ quædam uenustas delectat: de consensione partium inter se, & concinnitate, non laboro. Videamus igitur, num reddita sit sententia Platonica à Cicerone. uerba enim esse, nihil refert. Negat Plato ullam rem aliunde oriri posse, quàm ex principio. Sed idem profecto ex se oriri nequit. Ergo si principium nascatur, aliũde quàm ex principio nascatur, quod ipsum est, oportet. Quod si aliunde sit natum, principium iam non erit: quippe ex quo oriantur omnia, & quod ipsum aliunde nasci nõ poßit. Perquã, inquit ille, acute hæc conclusa: attentionem quidem horum lectio singularem postulat. Vidit & hoc ipse Cicero, inquam, qui negat subtilitatem huius conclusionis à uulgo Philosophorum intelligi. Cui sanè & nos libenter assentiamur, neq; in hæc Platonica inquiramus seuerius. Sed nunc si placet pergamus. Tum igitur lectionem ita puer contexuit.

Quid ista tandem? num leuiora censes, quæ declarant inesse animis hominum, diuina quædam? quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam quem admodum interirent uiderem. Nam sanguinem, bilem, pituitam, ossa, neruos, uenas, omnem deniq; membrorum & totius corporis figuram uideor posse dicere, unde concreta & quo modo facta sint per animum ipsum,

ipſum, ſi nihil eſſet in eo niſi id ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quàm uitis, quàm arboris. hæc enim etiam dicimus uiuere. Item ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret aut refugeret, id quoq; eſſet ei commune cum beſtijs. Habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium. quam quidem Plato recordationē eſſe uult uitæ ſuperioris. Nam in illo libro qui inſcribitur Menon, puſionem quendam Socrates interrogat quædam Geometrica, de dimenſione quadrati. ad ea ſic ille reſpondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondēs eò perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. Ex quo effici uult Socrates, ut diſcere nihil aliud ſit quàm recordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo exceſſit è uita. Docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis eſſe uideatur, bene interroganti reſpondentem, declarare ſe non tum illa diſcere, ſed reminiſcendo recognoſcere. nec uero fieri ullo modo poſſe, ut à pueris tot rerum atque tantarum inſitas & quaſi conſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocat, haberemus, niſi animus, antequam corpus intraſſet, in rerum cognitione uiguiſſet. Cumq; nihil eſſet, ut omnibus locis à Platone diſſeritur (nihil enim ille putat eſſe, quod oriatur & intereat: idq; ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit, qualem ideam appellat ille, ſpeciem nos) non potuit animus hoc in corpore incluſus agnoſcere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neque ea planè uidet animus, cum repente in tam inſolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit: ſed cum ſe collegit atque recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo.

niſcendo, ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. Ego autem maiore ui etiam quodammodo memoriam admiror. quid eſt enim illud quo meminimus? aut quam habet uim, aut unde naturam? Non quęro, quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, quanta Theodectes, quanta is qui à Pyrrho legatus ad Senatum eſt miſſus Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta qui modò fuit Scepſius Metrodorus, quanta noſter Hortenſius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio & arte uerſantur, quorum quãta mens ſit, difficile eſt exiſtimare, ita multa meminerunt. Quorſum igitur hæc ſpectat oratio? Quæ ſit illa uis, & unde ſit, intelligendum puto. Non eſt certe nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, ignis'ue, neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire quod neſciam. Illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima ſiue ignis ſit animus, eum iurarem eſſe diuinum. Quid enim obſecro te, terra'ne tibi aut hoc nebuloſo & caliginoſo cœlo, aut ſata aut cõcreta uidetur tanta uis memoriæ? Si quid ſit hoc, non uides: at quale ſit uides. Si ne id quidem, at quantum ſit profecto uides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quo tanquam in aliquo uaſe ea quæ meminimus, infundantur? Abſurdum id quidem. Qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt? aut quæ tanta omnino capacitas? An imprimi quaſi cerã animum putamus, & memoriam eſſe ſignatarum rerum in mente ueſtigia? Quæ poſſunt uerborum, quę rerum ipſarum eſſe ueſtigia? Quę porrò tam immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poſſit effingere? quid illa uis, quæ tandem eſt? quæ inueſtigat occulta, quæ

Inuentio atque excogitatio dicitur. Ex hac ne tibi terrena mortaliſq; natura & caduca concreta ea uidetur? Aut qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina: aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatem uitæ conuocauit: aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit: aut qui errantium ſtellarum motus, curſus, progreſſiones, inſtitionesq; notauit: omnes magni etiam ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultũ uitæ, qui pręſidia contra feras inuenerunt, à quibus manſuefacti et exculti à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus. Nam & auribus oblectatio magna ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea quæ ſunt infixa certis locis, tum illa nõ re ſed uocabulo errantia, quorum conuerſiones omniſq; motus qui animus uidit, is docuit ſimilem animum ſuum eſſe eius qui ea fabricatus in cœlo eſſet. Nam cum Archimedes lunæ, ſolis, quinq; errantium motus in ſphæram illigauit, effecit idem quod ille qui in Timæo Platonis mundum ædificauit Deus, ut tarditate & celeritate diſſimillimos motus una regeret conuerſio. Quod ſi in hoc mundo fieri ſine Deo nõ poteſt, ne in ſphæra quidem Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. Mihi uero ne hæc quidem notiora & iam illuſtriora carere ui diuina uidentur, ut ego aut Poëtam graue plenumq; carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem fundere, aut eloquentiam ſine maiore quadam ui fluere, abundantem ſonantibus uerbis, uberibuſq; ſententijs. Philoſophia uero omnium mater artium, quid eſt aliud niſi, ut Plato ait, donum: ut ego, inuentum Deorum?

rum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemq; animi erudiuit, eadem'que ab animo tanquam ab oculis caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media uideremus. Prorsus hæc mihi diuina uidetur esse uis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid enim memoria rerum & uerborum? quid porro inuentio? profecto id, quo nec in Deo quicquam maius intelligi potest. Non enim ambrosia Deos aut nectare, aut Iuuentute pocula ministrante lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à Dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula administraret. Non iusta caussa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad Deos transferebat, diuina mallem ad nos. Quæ autem diuina? Vigere, sapere, inuenire, meminisse.

Ad hunc locum cum esset peruentum, lectionem ego interpellans (animaduerteram enim STIBARO *longiorem iusto uideri) De his igitur, inquam, disputemus, sicut antè fecimus. Tempori quidem, inquit. Nam ego de his etiam male timeo memoriæ meæ, & in hac facta de illa mentione tam honorifica infelicitatem meam doleo. Neceßitate mi* STIBARE, *ait ille apud Plautum: Quod domi est, id sat est habendũ. Quare hoc agamus. Neq; ego tamen nunc de natura harum rerum, quibus corporis formam constitui Cicero dicit, uerba faciam: nec explicationes illarum afferam de scriptis ueterũ. possumus enim contenti esse nunc quidem, communi & uulgari notione animorum nostrorum, qua definimus sanguinem, pituitam, bilem, tam hanc uiridis felis quàm illam nigræ, humores esse in corpore, & quasdam elementorum naturas an qualitates? molem autem huius exaggerari uenis, neruis, ossibus, carnibus, in quibus densius et compactius quiddam intelligitur. Hæc dixere ueteres sapientes Græci* ὁμοιομερῆ. *partes enim similes sunt in unoquoq; horum totius. Sequitur igitur, Per animum ipsum: ubi non incõmode legi posse uideo, Præterea animum ipsum. ut mihi in mentem ueniat, scripturam de*

hac

hac dictione in illam deprauatam esse. Putat aut Cicero noster de anima uitali, quæ etiam stirpibus tribuitur: deq; sensuum, quæ brutis quoq; inest, habiturum se quod dicat, Nempe naturæ rationem & originem illius. Sed in hac peculiari natura hominis, de qua nunc deinceps quasi declamitat, hærere se & cogi fatetur, ut tanquam in tragœdijs accersat deum, à quo hanc fabricatam sentiat fuisse. Sequitur locus Platonicus de reminiscentia, notus, & à Peripateticis repræhensus, ut pleraq; illius alia. de quo non quidem nobis quicquam laborandum, qui ita sumus erga nos benigni, ut cuiusdam sæpe inexquisitæ cognitionis uoluptati indulgere patiamur animum nostrũ.

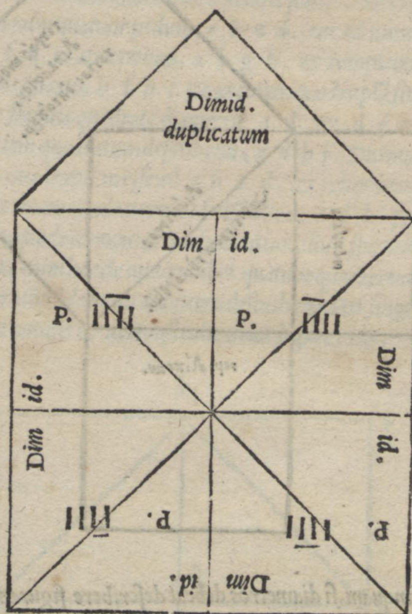
Bellum autem profecto hoc uidetur, Scientiam & rectitudinem consilij in memoria & recordatione constitui, cum & ignorationes & errores in obliuione perpetua uersentur. Ex quo genere hæc sunt: In mentem mihi fuit. &, Sæpe ac multũ recordatus. &, Cum iubemus meminisse. & hoc Homericũ, ἢ λάθετ' ἢ οὐκ ἐνόησε. Pindarus autem utrunq; egregie designauit in septimo hymno Olympico, cum dicit studium prouidentiæ uirtutem & læticiam cõciliare hominibus: sed ineuitabiles etiam ingruere nubes obliuionis, qua mẽtes sæpe extra uiam rectam deturbentur. Verum hæc relinquamus. Menonius autem iste pusio in Platonis libro, qui à Cicerone nominatus, & cuius altera est inscriptio de Virtute, respondẽs ad interrogata Socratis, ea dicit quæ ignorabat: hoc est, quæ nondum didicerat recordando & reminiscendo & agitando memoria, iacente adhuc illa ui mentis, ut Plato efficere uult. Est autem problema illud geometricum duplex. Primum, Quadratum quatuor pedum describere. quod ita se habet: Omne quadratum diuiditur linea per medium ducta, in duas partes æquales. Hæc linea & recta & transuersa duci potest. Cum autem dispescat quadratum in partes æquales duas, necesse est si ipsa sit pedalis, quadratum totum quatuor pedum existere, quia dimidiatum fit duum, & bis duo quatuor. etsi hoc magis demonstrat propositum quadratum quantum sit, ut apud Platonem interrogans Socrates efficit illam demonstrationem quantitatis descripti spacij quadrati. Secundum est intricatius, tale: Quadratum propositum duplicare. Quod non fit duplicata illa pedali: nam sic fieret dimidiatum quadratum pedum octo, atq; consequenter totum sedecim. itaque alia ratio est quærenda, quam docet illo in libro Plato, duci de quadrati obliqua, ex angulo uno in alterũ ducta linea, diametri nomen nouitium illius quasi fastidiens. Nam si quis similiter ut de quatuor pedum quadrato faciat, exibit spacium nõ octo, sed sedecim pedum, ita: Ponatur linea diuidens quadratum medium pedum duum: ea enim est du-

plicata de priore. hæc igitur faciat duo latera bis duum pedum necesse est, ut illa prior bis unius, id est duum. postea quadretur spacium, tum reddent quater quatuor sedecim, ut suprà bis duo quatuor. ita area nõ duplicata, sed quadruplicata fuerit, & compræhendet intra se quaternas illas pedum singulas quatuor, hoc modo.

Quatuor quadrata, hoc est, quater quatuor, XVI reddunt.

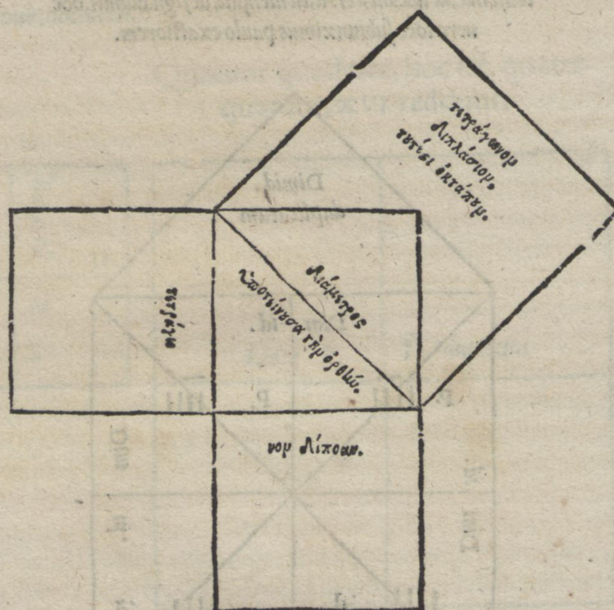
Sed duplicatum quadratum ita docet inuenire: Duplicata pedali linea exit quadratum. Hoc est, quadrata quatuor componuntur sub quatuor lineis. horum unius cuiuslibet inueniendum duplicatum. ducantur igitur per illa lineæ obliquæ de angulis in angulos, ita dimidiatis singulis quadratis, quaternæ intus partes illæ dimidiæ conspicientur: hoc est, triangula in toto quatuor descripta, continuatis quorumq; duorum quadratorum diametris. Vniuscuiusq; enim diametros linea triangula bina describit. bis autem quatuor octo, & dimidiata octo quatuor sunt. Diximus enim, diametro dimidiari quadratum. Sed si de una qualibet diametro quadratum de nouo exprimatur, duo tantum triangula illa dimidiationis reperientur, quæ quatuor erant in toto quadrato, illa quatuor alia includente. Nam necessario illius totius

tius latus unum, diametros fit in duplicato quadrato, de uno quaternorum in illo inclusorum. Ita exposuit hanc rem pusio Menonius, Socrate non quidem docente, sed interrogante: quod ipsum Aristotelicis docere uisum. quæ de descriptione facile intellectum iri arbitror, quam tum fortuito cretensi hac, ut uocant, terra, in mensula designauimus. hoc uero loco subiunximus paulo exactiorem.

Hoc idem de hypothesibus mathematicis cito expeditur, hoc modo: Omne quadratum diametro in duo triangula secatur. Et in omni triangulo subtendens rectum, æquiualet reliquis duobus lateribus. Ergo cum rectum trianguli utriusq; diametros quadrati subtendat, consequens est ut sit inde descriptum quadratum duplex ad illud, cuius diametros fuerat, quandoquidem ad duas partes quadrati æquiualet. Quam & ipsam descriptionem licet aspicias. quid enim prohibet inquam, in harum rerum quasi ludo quodam pauli-

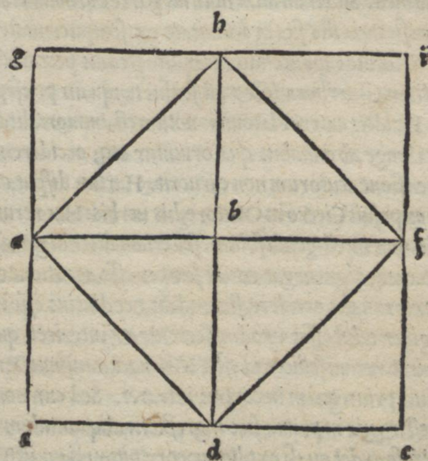
ſper acquieſcere? Nihil uero quicquam, inquit ille: præſertim cum de illorum ludorum genere hic eſſe uideatur, qui uel maxime ſeria ducant. Aſpice igitur, inquam: atq; ita ſubiectam figuram depinximus.

Videri, inquam, ſi diametros debeat deſcribere figuram æquiualentem figuris duabus, de duobus tranguli lateribus, quorum rectum angulum ſubtendit, neceſſario æquiualere duobus quadratis, qualium diametros illa fuit. Cum ad quadrati cuiuslibet latus neceſſe ſit, deſcribi æquale illi quadrato aliud. Sum quidem ego, inquit, ualde ἀγεωμέτρητος. ſed hæc tamen ita à te et expoſita oratione, & figuris deſignata, intelligere ſanè mihi uideor. Non igitur requiris aliam demonſtrationem? inquam. Non, inquit: niſi quia, mihi hæc enim nequaquam iniucũda ſunt, ſi tibi uideatur plura de ipſis afferre in medium, per ſum cupide & libenter auditurus. Exponitur ergo, inquam, etiam res ad hunc modum paulo artificioſus. Annexa inter ſe ad

normam

normam quadrata quatuor, necesse est includi in spacio ad unumquodq; ipsorum quadruplo. Horum autem ipsorum quatuor quadratorum interius, exclusis dimidiatis, diametri rursum describunt quadratum. In quo inueniũtur iam diametri duo, qui in quadruplo numerabantur quatuor. Ita fit, ut hoc de nouo inscriptum quadratum duplum sit ad unũquodq; priorum quatuor: & illud ista quatuor quadrata includens duplum, ad istud de nouo inscriptum. hoc etiam ad Euclideum quendam modum literis designemus, si placet. Maxime, inquit. ita enim omnia clariora futura sunt. Sit ergo, inquam, quadratum hoc unum quatuor pedum, a b c d. cui ad normam applicetur alterum, b f d e. & tertium, a b g h. & compleatur totius spacij uacuus angulus quarto, b f h i. ita ut totum quadruplũ sit, c e g i. Tum diuidantur singula quadrata diametris a d, & d f. & a h, & h f. De quibus iam quadratum describetur, a d h f. Dicimus igitur spacium, c e g i, quadruplum esse ad a b c d. & reliquum quodlibet inscriptorum ad normam quadratorum: sed spacium a d h f, duplum ad quodlibet illorum quadratorum: & rursum ad hoc, illud spacium, c e g i, duplum. Sicut enim hoc de unaqualibet quatuor quadratorum diametro, ita illud de huius diametro describitur. His singilatim notatis & demonstratis, talis figura exijt.

Sed de his

Sed de his satis, uel potius nimium. nam permultum restat inquam, nobis quasi itineris conficiendi, dum perueniamus ad finem institutæ operæ. Dimensionem quadrati haud scio an Cicero dixerit, interpretans Græcam uocem Διαμέτρου. Sermo autem Socratis, habitus eo ipso die quo excessit è uita, expositus est à Platone in libro eo qui Phædon, uel de Anima inscribitur. Quem Panætius dicitur reiecisse, tanquam parum Platonicum, & nothum. de quo Epigramma inter græca extat, quod eodem ait ausu animam mortalem, & illum librum non Platonis esse, Panætium perhibuisse. Capita autem disputationis huius eleganter recitauit Cicero. Quas quidem notiones interpretatus est de Græco, προλήψεις etiam dixere, in Academicis notitias uertit. Sunt autem iudicia quædam, & quasi pronunciata mentis, quæ nō discendo comparantur, sed à natura insunt. ut similitudinum & comparationum, de quibus solent omnes homines statuere de uno quoq;. Hanc uim nō acquiri studio nostro, sed innatam esse Plato docet, & in Menone, & Phædone. Vt exempli gratia: lignorum inter se æqualitatem, constitui iudicio meo de æqualitatis ipsius προλήψει, siue ἐννοίᾳ. Epicurus acquiri de usu sensuum uoluit docere. Vt si de procul aliquid in flumine cernam innatare, & quærā an nauicula sit, an sarmenta: nimirum quod nauicula sarmentaq; prius uisa notaq; sint, ideo illorum notio nunc, cum quibus hoc de quo dubito confero, existit in animo meo. Sic etiam alias notitias pari existimauit. Scilicet si Plato errauit magnificentia illa sua in diuinitate & sempiternitate animorum, à sensibus corporeis illos abducendo: hic multo fœdius peccari debeat credi, animos sua doctrina interimendo, & ad sensus tanquam præsepe quoddam deuinciendo. De ideis autem Platonicis notum est, immortalitatem illis hūc tribuisse: & ita longe ab omnibus quæ oriuntur atq; occiderent remouisse, ut hoc repræhensione acutorum non caruerit. Harum disputationum summam breuiter exposuit Cicero in Oratore, his uerbis: Has rerum formas, appellat ideas ille, non intelligendi solum, sed etiam dicendi grauiss. autor & magister Plato. easq; gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri: cætera nasci, occidere, fluere, labi, nec diutius esse in uno eodēq; statu. Cum igitur nihil esset quod nasceretur & interiret, quid in caduco corpore inueniret, rerum scilicet, id est τῶν ὄντων uacuo animus? Ergo attulit aliunde. fuit igitur prius, quàm in corpus intraret. Sed cur non statim hæc uis manifesta est? Quia in prima sua ingressione aliquantulum hæsitat animus, neq; statim se audet quasi explicare: corripitur etiam, ut Timæus ait, et uoluitur uelut torrente quodam materiæ, in quo non potest primum consistere,

ſtere, poſtea autem confirmatur, & in ſe recolligitur, atq; ita utitur natura ſua. De memoria reuera eſt admirabilis conſideratio. quæ uis illius, ubi ſedes, quibus in cellulis condat ea quæ aſſeruat, quomodo tam celeriter & apte promat. Similiter & cogitationum facultas mirifica, cum per ſe, tum reſponſione ſua celerrima ad orationem & eloquentiam: ut cum nihil effari quiſquam non antè conceptum animo poßit, uelocitas tamen in hoc tanta ſit, ut cogitata in eloquendo non ſentiantur. Exempla autem, quæ hoc loco præſtantis memoriæ adducuntur, notorum ſunt hominum, & alibi etiã memoratorum. Metrodorũ atq; Carneadem in ſecundo libro de Oratore, cum diuina propè eſſent memoria, arte tamen illius uſos præclare ſcribit. Hortenſio in Acad. tribuit uerborum memoriam maiorem, rerum Lucullo. De Cyneæ legati Pyrrhi memoria cum alia feruntur, tum poſtridie eius diei quàm Romam intraſſet, omnes Senatores nomine quenq; ſuo perſalutaſſe.

Quod autem de cera & ueſtigijs literarum nunc dicit, intelligendum nihil quidem tale re ipſa fieri: ſed aptas eſſe ſimilitudines, in quibus memoriæ cũ naturalis uis, tum ars etiam perſpici poßit. Sic igitur & Cicero de Oratore. Quorum uterq; tanquam literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in ijs locis, quos haberet, quæ meminiſſe uellet perſcribere. Plato etiam in Theæteto, tabellarum ſimilitudine de memoria utitur: atq; idem κέαρ animum putat dictum, hoc reſpectu ad ceram. De nominum impoſitione, duæ diuerſæ ſententiæ ueterum doctorum fuere. una, illa eſſe ratione & certæ ſignificationis impoſita rebus: altera, hoc factum temere, pro arbitrio imponentis. obtinuiſſe autem conſenſu & uoluntate uſurpantium appellationes. Priorem tamen & tenere & probare Plato uidetur in Cratylo. Idem de notatis generibus infinitæ uocis, quibus illa ſic diſtingueretur, ut forma quadam ſpectabilis, non uaga, ſed ordine & uia ferretur, ἔναρθρον Græci uocant. De his igitur idem Plato in Philebo, Aegyptium quendam ſiue deum, ſeu diuinum hominum, Theutum, cuius & in Phædro mentionem facit: hunc igitur ait in uocis infinitate animaduertiſſe primum eas, quæ uocales dicuntur: deinde alias, non quidem uocales, ſed tamen ſtreperas: poſtremo tertium quoddam genus mutarum. Atq; has numero definitas, ſub ſuum quaſq; genus ſubiunxiſſe, atq; ita ſingilatim diſtinctas nominauiſſe literas, ſeu elementa. &c.

Eloquentem autem hominem diſperſos in agris, & in tectis ſylueſtribus abditos, ratione quadam compuliſſe homines & congregaſſe in unum locũ, Cicero ſcribit de Inuent. I. Hæc ab Epicureis irridentur, atq; fortuito eueniſſe omnia traduntur, ut et Lucretius lib. V.

Proinde putare, aliquem tum nomina distribuisse
Rebus; & inde homines didicisse uocabula prima.
Desipere est.

Protagoras apud Platonem eleganti fabula congregationem πολιτικὴν hominum refert Ioui acceptam, qui misso Mercurio uniuersis atque singulis distribui iusserit αἰδῶ καὶ δίκην. In stellarum motu nō solum est ille, quo stella progreditur de una parte qualibet priore ad sequentem, qui dicitur Græcis κατὰ τὰ ἑπόμενα, & est directus cursus κατὰ μῆκος: sed etiam ille, quo & euagātur stellæ ἐπὶ πλάτος, & insistentes retorquēt cursus, hoc est ἀναποδίζονται, ingredientes iam de posteriore aliqua parte in priorem, hoc est κατὰ τὰ προηγούμενα. Hunc notasse & explicuisse primum traditur Apollonius Pergæus, Ptolemæus autem luculente demonstrauit in 12. libro τῆς μεγάλης συντάξεως. Cicero in secundo de Natura deorum haud scio an regressus dixerit, hunc motum qui nunc retrogradationis est. Legendum autem in textu, institiones, non institutiones: cum omnino non mouentur, sed ad quoddam tempus insistunt, ut Cic. ait, loco iam notato. Hoc græcis est στηρίζεσθαι, & στηριγμός, cum in epicyclo uel minima uel nulla incrementi atq; deminutionis, hoc est τῶν προσθετικῶν τε καὶ ἀφαιρετικῶν παρόδων differentia inuenitur. Mox temperatam uarietatem & naturam sonorum musicæ concinnitatem accipiemus, in illis primis generibus τοῦ ὀξέως, τοῦ βαρέως, τοῦ ἰσοτόνου. Platonicū autem est, negari stellas errare, qui hoc nomine impietatis Græcos accusat, quod de cœlestibus corporibus mendacia dicere non uererentur. idē Cicero de Natura deor. lib. 2. Sunt autem errantes, πλανῆται: ἀπλανεῖς, uel ut Aristoteles uocat ἐνδεδεμένοι, inerrantes. Harum stellarum est infinitus numerus, sed suo tamen quasi coetu quodam simulacra & effigies exprimere uidentur: quæ numero comprehensa, ex nota figurarum aliquarum similitudine nomina inuenerunt. Illæ sunt quinq;, his nominibus. φαίνων Saturni, φαέθων Iouis, πυρόεις Martis, στίλβων Mercurij, φωσφόρον (atq; idem ἕσπερος) Veneris. Sol autem Apollinis, & luna Dianæ, non sidera, sed φῶτα, hoc est lumina. Archimedis sphæræ meminit etiam in secundo libro de Natura deorum, similisq; à Posidonio effectæ. Plato in Timæo sic ait, ἐξ ὧν ἐπορισάμεθα φιλοσοφίας γένος, οὗ μεῖζον ἀγαθὸν οὔτ' ἦλθεν, οὐδ' ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθέν. Idem in Philebo, rationem & uiam explicandæ cuiusq; rei, quod artificium distinguendi & complectendi omnia intelligi uult, uel solam philosophiam, uel huius maximam partem, δόσιν θεῶν uocat εἰς ἀνθρώπους. Ambrosia autem, cibus deorum: Nectar, potus est, apud Homerum:

οὐ γὰρ

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ᾽ οὐ πίνουσ᾽ αἴθοπα οἶνον,

Vt ille ait. Factum ab immortalitate utrunque nomen, posteriores Poëtas mutasse docet Atheneus lib. 2. ut nectar cibum, ambrosiam potum facerent. Laomedon autem pater fuit Priami, filius Illi, patruumq; habuit Ganymedem filium Trois. De quo Homer. ἰλ. υ.

Sed natos genuit deinceps tres magnanimus Tros,
Illumq;, Assaracumq;, et diuinum Ganymedem.
Mortales fuit hic cunctos pulcherrimus inter,
Quemq; suam ob formam diui rapuisse feruntur,
Vt superûm in cœlo misceret pocula Regi.

Repræhenditur hoc loco Cicero, quasi memoria lapsus, qui uideatur Laomedontis filium facere Ganymedem, cum hic illius patruus fuerit. Verum quare humanam & formam et sensus ad deos retulerit Homerus, à multis quæsitum est: de quo in præsentia disputare nos non oportet. Cum tamen uellet suis heroibus deorum numina quasi familiaria adiungere, alio modo facere non potuit, quàm informatione & figuræ & sententiæ humanæ. Egregium autem hoc, quod de hoc constituitur, Homines diuinitatis imaginem esse. At quod Cicero optat, diuina ad nos transtulisse potius Homerum, certe & hoc ille fecit, cum & à Minerua considerationem ad Achillem, fortitudinem & intelligentiam ad Diomedem transtulit. sic enim ait ἰλ. ε.

Ἀχλὺν δ᾽ αὖ τοι ἀπ᾽ ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν,
Ὄφρ᾽ εὖ γινώσκοις ἠμὲν θεὸν, ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

Et mox, Δὴ τότε μιν τρὶς τόσσον ἕλεν μένος.

Quid autem non prudentiæ ad Vlyssem de eodem numine transtulit? Itaq; ille sic gloriatur. ἰλ. κ.

ἥτε μοι αἰεί
Ἐν πάντεσσι πόνοισι παρίστασαι, οὐδέ σε λήθω κινύμενος.

Sed nunc alia consideremus. Fiat, inquit ille. Tum puer amplius ita legit.

Ergo animus, qui, ut ego dico, diuinus: ut Euripides audet dicere, deus est. Et quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. nam ut illa natura cœlestis & terra uacat & humore, sic utriusq; harum rerũ humanus animus est expers: sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primũ hæc & deorum est, & animorum. Hanc nos senten-

tiam ſecuti, his uerbis in conſolatione hæc expreſſimus. Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil enim eſt in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque fictum eſſe uideatur: nihil eſt aut humidum quidem, aut flabile, aut igneũ. His enim in naturis nihil ineſt, quod uim memorię, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſſit pręſentia, quę ſola diuina ſunt: nec inuenietur unquam, unde ad hominem uenire poſſint, niſi à Deo. Singularis eſt igitur quædam natura atque uis animi, ſeiuncta ab his uſitatis notisq; naturis. Ita quicquid eſt illud quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cœleſte & diuinum eſt: ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. nec uero Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam & libera, & ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens et mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno. Hoc è genere, atque eadem è natura eſt humana mens. Vbi igitur, aut qualis eſt iſta mens? ubi tua, aut qualis eſt, potes'ne dicere? An ſi omnia ad intelligendum non habeo, quę habere uellem, ne ijs quidem quæ habeo mihi per te uti licebit? Non ualet tantum animus, ut ſeſe ipſe uideat. Ac ut oculus, ſic animus ſeſe non uidens, alia cernit. Non uidet autem quod minimum eſt, formam ſuam fortaſſe: quanquam id quoq;, ſed relinquamus. Vim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. Qua facie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem eſt. ut cum uidemus ſpeciem primum, candoremq; cœli: deinde conuerſionis celeritatẽ tantam, quantam cogitare non poſſumus: tum uiciſſitu-

dines

dines dierum atque noctium, commutationesq; temporum quadripertitas, ad maturitatem frugum, & ad temperationē corporum aptas, eorumq; omnium moderatorem & ducem ſolem, lunamq; accretione & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies: tum in eodem orbe in XII partes diſtributo, quinque ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſſ. ſeruantes diſparibus inter ſe motibus, nocturnamq; cœli formam undique ſideribus ornatam: tum globum terræ, eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum. Quarum altera, quam nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde horrifer

Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues.

Altera auſtralis, ignota nobis, quam uocant Græci Antiaxona, cæteras partes incultas, quod aut frigore rigeāt, aut urantur calore. Hic autem ubi habitamus, non intermittit ſuo tempore

Solum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
Ramus baccarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier.

Tum multitudinem pecorum, partim ad ueſcendum, partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda: hominemq; ipſum quaſi contemplatorem cœli ac deorum, ipſorumq; cultorē: atq; hominis utilitati agros omnes & maria parentia. Hæc igitur & alia innumerabilia cum cernimus, poſſumus'ne dubitare, quin his pręſit aliquis cōditor uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni uidetur: uel ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tanti ope-

ris & muneris: ſic mentem hominis quamuis eam nõ uideas, ut deum non uides, tamen ut deum agnoſcis ex operibus eius: ſic ex memoria rerum, & inuentione et celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis, uim diuinam mentis agnoſcito. In quo igitur loco eſt? Credo equidem in capite. & cur credam, afferre poſſum: ſed de hoc aliàs, nunc ubi ſit animus. Certe quidem in te eſt, quæ eſt & natura dei, propria puto & ſua. Sed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id de quo agimus. Illud modo uideto, ut Deũ noris, & ſi eius ignores & locum & faciem: ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiam ſi eius ignores & locum & formã. In animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi plane in phyſicis plumbei ſumus: quoniam nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt, nec interire igitur. Eſt enim interitus, quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur.

Poſt hæc recitata: Concluſit, inquam, Cicero, ſuam de animo ſententiam, diuinum illum eſſe: uel etiam deum, iuxta Euripidem. *Quod dictum libenter admittit atq; probat, potiß. quidem, ut, quia de natura animi dicendum ſit, quintam illam ignotam & eximiam eſſe horum perhibeat.* Conſolatio*nem autem ſcripſit ipſe ſui, cum mirificis doloribus angeretur ob mortem filiæ ſuæ, imitatus* Crantorem Academicum, *qui conſolatus eſſet* Hippoclem *quendam in luctu filij. de qua ipſe* Lib. 2. de Diuinatione ita: Nam quid ego de Conſolatione *dicam, quæ mihi quidem ipſi ſanè aliquantũ medetur, cæteris item multum profuturam puto. Sequitur obiectio.* Intellexit *enim* Cicero, *magnificè quidem hæc dici uerbis,* Eſſe *deum, mentem ſempiternam, ſolutam, omnia agitantem: ſed requiri ſtatim,* Vbi *igitur illa, aut cuiuſmodi, cuiuſq; conſtitutionis ſit.* Hæc *alia obiectione eludit, in qua eſt bella ſimilitudo oculi, cernentis alia omnia præter ſe.* Quæ *tamen diligentius intuenti, nõ ap*

pareat

pareat fortasse idonea, cum corporeum sit oculus, animus autem corpore uacet: cumq; in animo ea uis sit, in qua reluceant atq; resplendeant omnia: interq; illa etiam ipsa, quemadmodum in speculo, nõ solum frons & nasus, sed etiam oculi repræsentantur, ut sese contemplari poßint. Sequens autem argumentatio est firma, de effectis & operibus: quæ nunquam sine aliqua efficiente ui existunt, sed autorem necessario suum habent, & causam. Nullius enim rei caussa remota, inquit Cicero, reperiri origo potest. Quam tractat comparatione: atque occasione ista inserit peramœnam historiam rerũ cœlestium atq; elegantißime & cœli totum globum explicat, & de illius distinctione quid in terris fiat cõmemorat. De qua, si uidetur, paulo copiosius disseramus. Hoc mihi gratiß. inquit ille, futurũ est. Nam iucundißimæ solent mihi interdum incidere cogitationes his de rebus, quæ tamen in harum non perfecta cognitione, uel prope dixerim ignoratione, non possunt me uehementer & penitus delectare. Ergo artificium quoddam doctrinæ à me expectas, inquam, & accuratas illas physicas disputationes atq; subtiles. Tu uero has aliunde petas censeo. Non ego, inquit, istas desidero, sed quasi descriptionis huius atque designationis Ciceronianæ colores à te adhiberi cupio, quibus reddantur omnia clariora, magisq; conspicua, cum uerbis ipsis illustratis, tum rebus explicatis. Conabimur, inquam, facere quod uis. Primum igitur, quod ait uidere nos speciem candoremq; cœli, planè dixit non solum eleganter, sed etiam caute. Negant enim Aristotelici, quasi tincta esse cœlestia corpora qualitatibus quibusdam: neq; esse ætheris colorem ullum suũ, sed splendorem tantum, & quandam quasi renidentiam lucis. Quàm celeriter autem conuertatur cœlum (sic autem nunc uocat extremum & ultimum orbem, qui alios interiores omnes includit) oculis certe non uidemus: quorũdam etiam intelligentia in hoc cæcutijt, qui cœlum stare suspicarentur. Illud autem præclarum, quod celeritatem istam cogitari posse negat quanta sit ut frustra quæri etiam spacium, & magnitudo tantæ molis uideri debeat. Sed quæratur sanè: neq; sit hic furor atq; dementia, ut Plinio uidetur: credaturq; una pars signiferi, id est trecentesima sexagesima, habere miles uicies centena sexingenta M. paß. uel ut nunc enunciant Arithmetici, 102600000, cẽties milies bis milies sexingenta milia. Quo minus intelligi poßit, conuersionem illius fieri atq; perfici, ut certum esse existimatur atq; depræhensum, horis non amplius XXIIII. Vicißitudines autem dierum atq; noctium, nõ modo accipies has succeßiones lucis & tenebrarum, sed etiam uarietates atq; diuersitates. Nam ut terra obstat lumini solari in unaquaq; inclinatione sua,

hoc est

hoc est respectu quodam ad cœlum: ita alia atq; alia est noctis ratio, itidemq́; & diei. Hoc autem ex eo fit, quod Sol alio tempore infra horizontem profundius mergitur, alio ad illum propius quasi innatat. Quod ipsum de signiferi obliquitate usuuenire necesse est. Ideoq́; si situm hunc faciamus regionis in terra, ut incolis illius directa in uertices immineat ursa, ubi poli stella notata est, cum in hoc incidat æquinoctialis circulus in horizontem: consequitur, ut quoties sol in arietis & libræ signa ingreditur, neq; nox neq; dies esse uideatur, radente scilicet horizontem sole, absq; & ortu & occasu. Rursum si ursa in horizontem incidat, ut æquinoctialis sit supra uerticem: ijsdem temporibus arietis & libræ, ut semper, eadem erunt spacia diurna & nocturna, sed neq; multum tamen reliquorum signorum tempora ab his different. Similis est consideratio commutationis quatuor partium anni: cum pro solstitio bruma, pro uere autumnus summittitur, cum aut sol ad nos accedit, aut recedit à nobis: hoc est, illas partes signiferi ingreditur, quibus aut directiores aut obliquiores radios suos nobis immittit. Solstitium autem, nunc quidem annotari solet pr. Id. Iunij: Bruma pr. Id. Decembris: Ver ad VI. Id. Martij: Autumnus pr. Id. Septembris. cum qua ratione exquisitiones mathematicorum uidentur conuenire, de initijs duodecim partiũ signiferi ducta, qua & Hipparchus usus traditur. Cum uulgares fasti haberent illa tempora quatuor, designata ad octauas partes signorũ, ut Ver incideret in VIII. Cal. Mart. Solstitium in VIII. Cl. Iunij. Autũnus in VIII. Cl. Sept. Bruma in VIII. Cl. Ianuarij. de quibus facile apparet, ueterem mensium obseruationem cũ hodierna nequaquam conuenire. *Illud quidem haud obscurum est, quod dicit non solum ad maturitatem frugum, sed temperationem corporum quoque hanc uarietatem aptam esse. Nam cum eæ qualitates sentiantur in corporibus animantium, quæ temporum illorum: conueniens scilicet est, suis quasq; contrarijs misceri atq; temperari, ut in quadam moderatione durare poßint. Atq; horum omnium uides solem esse rectorem & effectorem: luna uero & ipsa quasi socia, &, ut Poëtæ aiunt, soror Apollinis, suam habet gubernationem quandam, ea est mensium. Sol enim annum distinguit, Luna menses: quos hoc loco Cicero fastorum appellatione indicat, cum quidem quasi in tabula notatos distinctosq́; dies, Calendarium nunc nominant, intelligi uelit. Similiter hoc uerbo usus est, Bruto scribens: Decreui ut in fastis ad eum diem Bruti nomen ascriberetur. Quæ autem de Mensibus hoc loco dicit, referenda ad illam rationem, qua ueteres initium mensis duxere de ortu Lunæ. Ita enim fiet, ut Nonis & Idibus augescens atq; plena Luna reliquis*

diebus

diebus decrescat, donec prorsus uelut intereat, congressa cum sole. Nam nono die Luna apparebit dimidiato orbe, quæ est διχοτόμος. Idib. autem complebitur, & fiet πανσέληνος. mox nono Cal. decrescens dimidiabitur, atq; ita Calendis interlunium in coitu cum sole illam renouabit. Quod autem dicit, in eodem orbe ferri quinque stellas, eosdem cursus constantiß. seruantes: de planetis, ut Græci uocant, accipiendum. qui tamen, ut Plato ait, falso nomine illas stellas errantes appellarunt. quod & ipse Cicero cum alibi, tum uersibus ita expreßit,

Quæ uerbo & falsis Graiorum uocibus errant,
Re uera certo lapsu spacioq; feruntur.

In signiferi autem & hæ orbe feruntur, hoc est sub illo dispares motus conficiunt, cum quidem ea quæ Saturni dicitur annis ferè triginta, Iouis XII, Martis non prorsus duobus, Mercurij & Veneris uno singulæ, suo cursu signiferum peragrent. Quod Cicero, totumq; hunc locum uerbose exposuit, libro secundo de Natura deorum. Eminere quidem terram è mari, consentit cum oculorum iudicio: sed mathematicorum ratio docet, esse terram infimā, atque aquis circumfundi. quod utrunq; ita memorauit in Somnio Cicero quoque. Vnde recitet sanè nobis puer quæ de cingulis narrantur. Nam terram in medio totius mundi, quasi punctum, hoc est tale quiddam, tamq; minutū esse, ut nulla comparationis ad cœlum illius ratio iniri poßit, mathematicis, si uidetur, credamus. Ita, inquit ille. Hoc autem Ciceroni, & ut opinor ueritati, globosam illam & solidam in medio mundi loco fixam, in quam omnia pondera nitantur atq; tendant. sed audiamus Somnium nunc iam. Atq; ita meam demonstrationem secutus puer, hæc nobis recitauit.

Vides habitari in terra raris & angustis locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas. Hosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare poßit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare uobis, à quibus sperare gloriam certe nullam poteris. Cernis autem terram eandem quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis. E quibus duos max. inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguisse pruina uides. medium autem illum & max. Solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles: quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa uobis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus Aquiloni, quē incolitis, cerne quàm uos tenui parte contingat. Omnis enim terra quæ colitur à uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædam insula est,

circumfusa illo mari, quod Atlãticum, quod magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quàm sit paruus, uides.

Hic ego: Tantum nos, inquam, audiuisse sat fuerit. Atque nunc de zonis, siue cingulis, de quibus crebro in scriptis ueterum mentio fit, aliquid dicamus. Ego quidem, inquit ille, sæpe de his audiui nostros magistros copiose disserentes: sed fatebor enim, nunquam intelligere hanc rem potui. At, inquam, confido te hodierno die intellecturum. Ac notos uersus de his tibi esse scio, cum Maronis, tum Ouidij. Sunt, inquit ille: sed si memoria tenes, uelim etiam à te recitari. Faciam, inquam, ut uis. Nam turpe esset, ut opinor mihi, non meminisse tam insignium locorum apud autores optimos. Tum ego subscriptos uersus pronunciaui, de Georgicis Maronis:

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igne est:
Quam circùm extremæ dextra læuaq; trahuntur,
Cærulea glacie concretæ, atq; imbribus atris.
Has inter, mediam'que, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuûm, & uia secta per ambas,
Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Et Ouidij hos:

Vtq; duæ dextra cœlum, totidem'que sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis:
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei, totidem'que plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu:
Nix tegit alta duas: totidem inter utranque locauit,
Temperiem'que dedit, mista cum frigore flamma.

Sed & Græci uersus Eratosthenis de his feruntur: quos etiam ipsos, si uoles, hic perscribam. Cumq; magnopere se ille dixisset uelle, tum subiectos uersus in charta exaraui.

Πέντε δέ οἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπείρηνται,
Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο,
Ἡ δὲ μία ψαφαρή τε καὶ ἔκπυρος, οἷον ἐρυθρὴ
Τυπτομένη φλογμοῖσιν, ἐπεὶ ῥά ἑ μοῖραν ἐπ' αὐτὴν
Κεκλιμένην ἀκτῖνες ἀειθερέες πυρόωσιν.

Αἱ δὲ δύω ἑκάτερθε πόλους περιπεπηγυῖαι,
Αἰεὶ κρυαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσι.

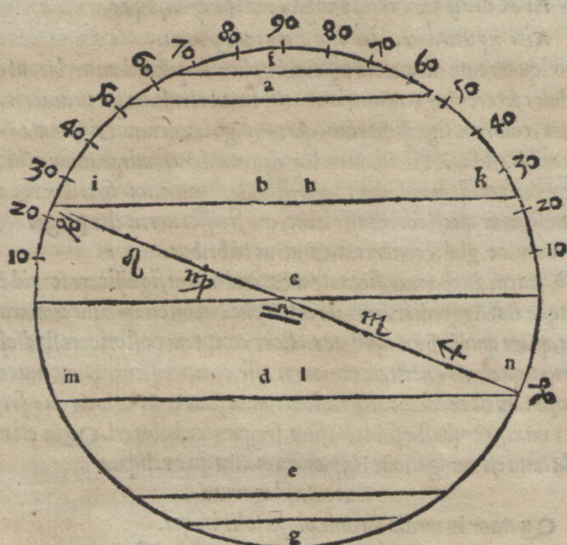
Hæc postquam cum illo percurrissem, explicatis quibusdam uerbis, ut quod habitabiles dicerentur κελαινότεραι κύανοιο, innui ceruleam speciem aëris. κύανος enim, colorem significat eum, quem uulgo lazurium: & gemma κύανος, ut uidetur, is est lapis Plinio, quem lazuli uocant. Etsi mirabamur in his, quasi horrorem quendam nubium plagis istis Græcum autorem tribuere: atque Maro uidebatur quasi correxisse hunc, qui fecisset uerticales plagas

Cerulea glacie concretas, & atras imbribus.

ψαφαρὴν autem dicebamus, siccitatem & ariditatem significare torridæ zonæ. Atque ita: Aggrediar, inquam, ad explicandam etiam hanc zonarum rationem, quam quidē ab antiquitate rudiore acceptam posteriores studiose custodierunt, quamuis à ueritate remotam esse comperissent. Nunc autem nemo propè tam est indoctus atq; rusticus, quin sciat et ijs in locis quæ frigidis zonis, quæq; combustæ subiecta sunt, frequenter habitari. Quin etiam uia iam illa trita est nauigatione Hispanorum, eius quæ reliquas

Extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.

Hanc etiam nauigatores uiam solis nominant. Sed descriptio zonarum secundum Græciæ horizontē, ut Proculus exposuit, talis fuerit. fortuitis enim ductibus linearum hic in mensula depingam, & (ut Geometræ solent) notis insigniam ductus quosq; suis. atque tum subiunctam figuram designauimus.

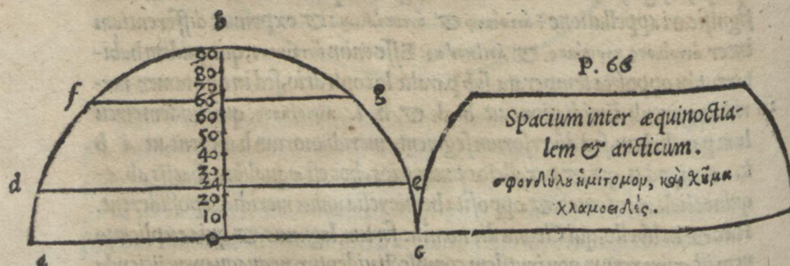

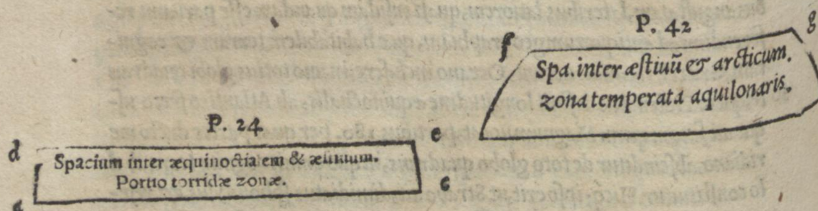
Nam si arcticus, inquam, circulus describatur, ut absit à polo undiq; senis sexagesimis partibus maximi circuli, ut æquinoctialis est, qui, ut uides, secat sphæram mediam, notatus litera c. si igitur senis sexagesimis, siue partibus 36 de 360, distet arcticus circulus à polo, erit is fermè situs illius, qui repræsentatur hoc, cuius est signum litera a. Solstitij autem circulus, siue æstiuus, inter quem & æquinoctialem intersint partes 24, siue sexagesimæ quaternæ, is qui habet notam literæ b. ita inter arcticum & æstiuum circulum intercident partes 30, siue quinæ sexagesimæ: quibus consummatis, sexagesimæ ter quinæ, siue partes 90 quadrantis confiunt. Atq; ad hos respondent infra ad a & ad b, e & d. & intelligetur zona frigida septentrionalis, spacium quod linea a de sphæra amputat. australis uero frigida, spacium quod similiter infrà linea e abscindit. quæ autem habitatur ab aquilonaribus, spacium inter a b. Sed sub qua australes degunt, spacium d e. Ita erit quinta media torrida, siue combusta, spacium b c d. Quæ quidem ut etiam clariora sint, ducamus etiam lineam signiferi indicem ab i, in n, per c. In his igitur facile poteris perspicere rationem zonarum, quæ ab usitata hodie sphæræ distinctione non multum differunt. Nam cum & arctici & tropici secun-

dum

dum obliquationem signiferi describantur, eaq; tradatur ferè esse partium 24. si paulo interius in proposita figura duxerimus arcticos, ut sub f g, iam habituri simus communis modi sphæram. Atq; ita cognitis ijs oris quæ habitabiles sunt secundum ueteres, intelligendum ut in sphondylo, qui effingatur segmento illo globi a b, circumquaq; habitari: itaq; fieri, ut obliqui & transuersi erga se insistant incolæ. Nam (aspice enim nostram picturam) cum hæc quæ descripsimus de globo intelligenda sint, illi qui tenebunt in spacio a b, à tergo sita, hoc est (exempli caussa) opposita notæ b loca, transuersi erunt incolis notæ b. obliqui autem ijsdem illi, qui ad circulum utrinque cōstiterint. ut (notemus enim & hæc literarum figuris) transuersi sint h, obliqui autem i k. aduersi uero in eadem ora sibi nulli, sed incolæ oppositarū, qui & ἀντίποδες, & ἀντίχθονες, & utrum'ne etiam ἀντοῖκοι? sicut ipsæ oræ ἀντεύκρατοι, & ut Cicero docuit ἀντιάξονες nominantur à Græcis. ut b l, & d h, itemq; i n, & k m. Hæc, inquit ille, uideor utcunq; intelligere. Sed cur dubitas de antœcis? utrum uerbum nō placet, an non uidetur hoc de quo usurpasti significare? Recte interrogas, inquam. Nam non uolunt idem significari appellatione τῶν ἀντοίκων & ἀντιπόδων: & exponunt differentiam inter ἀντοίκους, περιοίκους, & ἀντίποδας. Esse enim ἀντοίκους, qui quidem habitarent in opposita temperata, sub paralle lo contrario, sed in una tamen meridiani circuli dimidiatione, ut b d, & h l. περιοίκους, qui eundem circulum parallelum, sed diuersorum segmenta meridianorum haberent, ut i b k. Antipodas, qui & parallelos contrarios, hoc est æqualibus spacijs ab æquinoctiali recedentes, & opposita hemicyclia unius meridiani posiderent. Hæc & in libello, qui Cleomedis nomine fertur, legimus. & quia explicationem istarum rerum non inutilem complecti uidentur, nequaquam reijcienda sunt. Sed quod in Somnio dicit, eam partem quæ à nobis incolatur, uerticibus angustatam, lateribus latiorem, quasi insulam quandam esse paruam: referendum ad antiquorum geographiam, quæ habitabilem terram & cognitam, Græci τὴν οἰκουμένην uocant, Oceano inclusere, in uno totius globi quadrante, quem Ptolemæus definit longitudine æquinoctialis, ab Atlantico freto usque ad sinum quem Magnum uocat, partibus 180. per quas partes ducto meridiano, abscinditur de toto globo quadrans, in quo omnis cognita terra ab illo constituitur. Hicq; ipse erit, ut Strabo ait, dimidiatus sphondylus, & referet chlamydis speciem. Necesse est enim, cum max. circulus sit qui sphæram mediam secat, quo longius ab hoc segmenta abducta fuerint, eo reddi minora: ita superius semper erunt arctiora. Atq; hoc etiam sic contemplare. Sit enim

dimidiatus orbis, a b c. & æquinoctialis notæ, a c. poli, b. ducaturq; ad distantiam ab æquinoctiali partium 24, æstiuus circulus d e. & ab eodem æstiuo superius absit partibus 42 arcticus f g, ut hic undiq; totidẽ partibus à polo distet, quot ab æquinoctiali æstiuus. tum resecetur, ut nunc me uides facere, arcus f b g. restabit ille dimidiatus sphõdylus, idest figura χλαμοειδής. Rursum cum sit latißima linea æquinoctialis, & supra illam abducta partibus 24 æstiui, breuior sit, cum à maximo circulo in globo recedat: necesse est, ut breuior adhuc, quæ superior, quia recesßit scilicet longius, donec ita crescentibus numeris recesßionis ad uerticem peruentum fuerit, ubi ut in puncto nullum iam spacium magis intelligi potest. inter hæc autem à nobis tales figuræ quædam describebantur.

Tum ego: si tibi, inquam, prolixior fuisse in hac disputatione uideor, uelim ignoscas uel non necessario studio meo hæc penitus explicandi. Sed ueteres qui negarunt sub quibusdam zonis terras incoli, etiam hoc sensisse suspicor: non quidem omnis cultus expertes illas oras esse, sed minus quàm reliquas frequentari, uel in his etiam incommodiorem esse habitationem, uel non aptam nobis. uel omnino cum ignorarentur locorum istorum regiones, affirmarunt habitationes ignotas nullas esse. Tum ille: Idem & mihi uidetur, inquit. Sed quid illud est, quod Maro canit:

Via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum uerteret ordo.

Recordor enim aliquando de hoc in scholis quæri solitum, cum Macrobiana explicatio afferretur. Nihil est, inquam, singulare aut reconditum. Nam de superioribus cognouisti, torridam zonam obliquatione zodiaci describi, quatenus suprà Aquilonem uersus, & infrà uersus Austrum, ab æquinoctiali ille recedit. spacium enim quod est inter tropicum cancri siue æstiuum, & capricorni seu brumalem circulum, torrida zona dicitur. atque illud certe per duas temperatas ductum est, quod sol nunquam excedit. Similiter dixit,

Infert se septus nebula, mirabile dictu,
Per medios.

Ita & nunc nihil aliud significauit Maro, quàm torridam transire siue diuidere, & quasi scindere duas temperatas: quarum una esset suprà ad septentriones, altera infrà ad meridiem. Sic enim pro situ nostrarum terrarum recte dixit. Nam per se quid poßit esse in globo, uel suprà uel infrà? Probantur & hæc, inquit, mihi. quare ad reliqua explicanda accedes. Septem igitur, inquam, stellas, ursæ effigiẽ intelliges: quæ clarißimis lucibus insignis, Plaustrum (ut Homerus ait) cognominatur. Nisi maluerimus de Cynosura accipere, quæ est axi propinquior,

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto:
Quæ cursu interiore, breui conuertitur orbe,

Vt de Arato Cicero interpretatus est.

Vtriusq; signi & Ouidius elegantibus uersibus Tristium li. 4 mentionem fecit:

Magna minorq; feræ, quarum regis altera Graias,
Altera Sidonias, utraq; sicca, rates.

Versus autem, ut solet, Cicero intexuit, de Poëta quopiam. in quibus Incuruescere, quod uerbum tanquam nouatum in tertio de Oratore notat, aliqui

fecere

fecere Incuruiscere. Hoc accipiendum de oleis, quarum ut uini præcipuus usus, ad cultum & cõmoditatem uitæ. Sed perelegans est translatio pubertatis ad uites. ita enim lanugine quadam palmites primum ueluti horridulos fieri, atque ita tenera lanugine similiter albicantes primum pampinos cernimus protrudere. Hoc etiam non dißimulauero, numeros uersus exigere, ut Scatere penultima correpta proferamus: cum uideatur illa syllaba producenda, ut in Olere, quod & ipsum apud Plautũ corripitur: & Fœtere, & Nitere. Quod autem sequitur, Hominemq; ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorumq; cultorem: Socraticum est, & disputatum copiose in secundo libro de Natura deorum. Atq; hoc ueteres sapientes in figura hominis argumentum fecere prouidentiæ diuinæ, quæ illum ad celestes considerationes creasset. Nam, ut Ouidius ait,

Os homini sublime dedit, cœlumq; uidere
Iußit, & erectos ad sidera tollere uultus.

Et Cicero in libro paulo ante indicato, idem exposuit his uerbis: » Quæ primum eos humo excitatos, celsos & rectos constituit, ut deorum cognitio- » nem cœlum intuentes capere possent. Sunt enim ex terra homines non ut in- » colæ & habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum atq; cœlestiũ, » quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantum pertinet. Idem dicitur à Xenophonte libro primo dictorũ memorabilium Socratis. Ac miror Galenum, hominem doctum & disertum, non cauisse, quo minus hanc ueterum pietatis & prudentiæ interpretem sententiam penè malitiose repræhendere uideretur. Cur enim illi non placuit? talem aspectum tributum homini, quo posset intuens illam ætheris iucundißimam lucem, dicere Græcum uersum quem commemorat ipse, ἀνταυγέω πρὸς ὄλυμπον, ἀταρβήτοισι προσώποις. Qui (inquit, ubi explicat functiones membrorum humanorum) existimant hominem rectum consistere eam ob caussam, ut cœlum intueri melius poßit, ij, ut opinor, nunquam piscem uidere qui οὐρανοσκόπος uocatur. Hic enim uelit nolit cœlum intuetur: hominem autem si contemplari illud uelit, collum retorquere necesse est. Egregie dictum. Nam & homines contendere arcũ, & dirigere oculis manuq; sagittam oportet, cum hystrix de cute subito tela eiaculetur in persequentes. Et ille uranoscopus, siue callionymus piscis, nisi in terra forte etiam ut phocæ pascitur, mare potius contemplatur quàm cœlum: & si forte demersit caput, oculo quod in hoc habet, litus credo aspicit. Cur autem non possunt obsecro homines cœlum nisi reflexa ceruice contueri, cum ad omnem prospectum illud sit apertum & conspicuum? Sed maluit

fortasse

fortaſſe Medicus iſte, fabricam hominis neſcio cuius naturæ opificis potius dici, quàm Dei. Hunc ergo cum nimia ſapientia dimittamus, & moderatam atq; piam ueterum ſapientiam libenter amplectamur. Sed Cicero nunc deinceps poſt illam copioſam commemorationem cœleſtium terrenarumq́; rerũ, & hiſtoriam quandã naturæ, quid effici uelit ſubiungit. Eſtq́; orationis principium, à fine abductum longius, ὑπέρβατον Græci nominãt. Quod cum fit uitandæ obſcuritatis gratia, quæ naſci ſolet de uerboſiore interpoſitione, prima repetuntur, & notantur aliqua conueniente particula: ut, Igitur, ergo, inquam. Quod autem de hac naturæ conſideratione intelligi uult Cicero, duplex eſt: aut fabricatorem eſſe omnium Deum, aut ſaltem gubernatorem.

Quod ſi Deus uniuerſitatem rerum ipſe condidit, adminiſtret ſcilicet & cõſeruet neceſſe eſt. Atq; hoc Platonicum: apud quem Timæus, opificem ædificatoremq́; mundi Deum introducit. Ariſtoteles mũdum principio carere, neque interiturum eſſe, ut alia, collegit uerſutius. Quid enim aliud hoc ſit? Mundum aliquando non fuiſſe: quàm fuiſſe tempus, cum tempus non eſſet. Qui autem dicit, aliquando cœpiſſe mundum eſſe: is etiam hoc ait, quodam illum tempore non fuiſſe. Sed tempus niſi de motu conuerſionis cœli nullum conſtitui poteſt. Quomodo igitur fuit hoc, priusquam illud exiſteret? Relinquitur igitur ſecundum Ariſtotelem, & ſempiternum hoc, & mundum ἀΐδιον: neque initium aut finem eſſe amborũ. Ita ferè, ut recordari uideor, ſe habet una quædam ratio Ariſtotelica, uerſutior, ut dixi, atq; penè addideram hoc, malitioſior. Nam planè etiam Deum ipſum, quem ſæpe uerbis ſplendide confirmat, hæc tollere atq; euertere uidetur. Quem enim poſſumus alium iam cogitare Deum, niſi mundum ipſum? ſi eſt æternus. Dei enim notio, eſt æternitatis & immortalitatis, αἰὲν ἐόντος & ἀειγενέτης, iuxta Homerum. Atq; hoc ſenſiſſe quidem Ariſtotelem ueriſimile fit. ſed calliditate uerborum ſententiarumq́; inuoluiſſe, atq; uitaſſe explicationem ubiq; apparet propè de induſtria, cum alia alibi arte, tum etiam illo ſolito perfugio, Eſſe de his aliam diſputationem, aut alio loco dicendum. Sed nos inſtitutum proſequamur. Similitudo igitur hæc eſt, ut Deum de effectis operibus eſſe cognoſcimus, ita & animum.

Hoc loco perturbatior, inquit ille, uidetur eſſe uerborum ordo. Animaduertiſti? inquam. Atq; eſt ita hic quidem, ſed tu ad ſuperiora huius generis, quæ temere repræhendi quaſi inconſequentiæ nomine oſtendimus, hunc etiam locum, ſi uidebitur, adſcribes. Quid autem in re eſt quæſo obſcurum? Verba quidem fortaſſe ad grammaticas præſcriptiones non conueniunt: quãquam haud ſcio, an ad illas quoq; ſed omittamus. Summa certe & compoſi-

tionis est elegantia, & intelligentiæ lux. Nam pronunciet quæso iterum puer.

Sic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut Deum non uides, tamen ut Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis, uim diuinæ mentis agnoscito.

Quid igitur habet hoc incōmoditatis, si superiora quasi hærentia reliquit, stabiliuit autem fine periodi? Adiuuanda hæc sunt, & fulcienda, ut sustinere præceptiones Grammaticorum poßint, apud pueros scilicet. Doctis autem hæc etiam negligentia propemodum quædam admirabilis est. Sed resumo, ut uideo, superiora, quæ uix tandem finieramus. Agamus igitur hoc potius. In capite mentem placet Ciceroni collocatam esse. Etiam hoc Platonicum: acceptum, ut uolunt, à Pythagora. Visum autem hoc aptißimum ad quãdam ueluti præsidentiam, sumum locum & tanquam arcem tenere mentẽ. Quod mox sequitur: Quæ est natura Dei propria, puto & sua. Recedere uidetur de præceptis Laurentianis, qui, ut meminisse te arbitror, in hoc Virgiliano subijcit, quid autor facere uel uoluerit, uel debuerit,

Nanq; suam patria antiqua cinis ater habebat.

Li.2. » *Cui hoc planè simile, et item alia apud Ciceronem. ut de Diuinatione: Sole-*
» *bat ex me Deiotarus percontari nostri augurij disciplinam, & ego ex illo*
Li.9. » *sui. Et Attico: Odi hominem, & odero. Vtinam ulcisci possem. Sed illum ul-*
» *ciscentur mores sui. Et Octauio: Cur aut ingratus crudeliter, aut immemor*
» *beneficij sui, scelerate circumscribis senatum?*

Quæ mox de animis dicit manifesta esse omnibus, nisi qui sint planè in physicis plumbei (qua translatione inertes & rudes significantur, atq; ingenio nullo præditi. id quod puerum discere oportet: te enim non fugit.) Illa igitur de animis contra Epicureos Cicero affirmat, qui horum esse uellent de quatuor naturis quoddam corpus compositum. Quamuis & Stoici corporeos facere uideantur, componentes de aëre & igne. Sed nulla ratio patitur, perhiberi corpus unum in altero sic includi, ut unam naturam siue οὐσίαν efficiat. Commisceri quidem illa & quasi confundi solent inter se, ut fiat alia corporea natura non simplex, neq; incomposita: sed diuersa integra corpora duo aut plura unum esse quiddam, intelligi non potest. Quod autem omnia corporea composita sint, probat de contraria constitutioni dissolutione.

Nam

Nam quæ intereunt, dissoluuntur: ergo origo est de compositione. Qui naturam esse quandam animi, & partem corporis diceret manifeste & planè, Epicurus repertus est. Multi de corporis cõsentanea quasi temperatione existere animum, ut concentum de neruis aut odorem unguẽti credidere: his scilicet euanescit animus, corpore dissoluto. Sed quicunq; & naturam huius, & diuersum à corpore esse uoluere, incorporeum necessario fecerunt. Quæ quidem hactenus nos attigisse, fortasse non alienum, neq; contrarium tibi fuerit. Procedat igitur lectio, si uidetur. Atque illo imperante, puer deinceps hæc pronunciauit.

His & talibus rationibus adductus Socrates, nec patronum quęsiuit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitq; liberam contumaciam à magnitudine animi inductam, non à superbia. Et supremo uitæ die de hoc ipso multa disseruit: & paucis antè diebus, quum facile posset educi è custodia, noluit. Et quum penè manu iam mortiferum teneret poculum, loquutus ita est, ut non ad mortem trudi, uerũ in cœlum uideretur ascendere. Ita enim censebat, itaq; disseruit: duas esse uias, duplicesq; cursus animorum è corpore excedentium. Nam qui se humanis uitijs cõtaminassent, et se totos libidinibus dedidissent, quibus cæcati, uel ut domesticis uitijs atque flagitijs se inquinassent, uel in rep. uiolanda fraudes inexpiabiles concepissent, ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à cõsilio deorũ. qui autem se integros castosq; seruassent, quibusq; fuisset minima cum corporibus contagio, seseq; ab his semper seuocassent, essentq; in corporibus humanis uitam imitati deorum: his ad illos à quibus essent profecti, reditum facilem patêre. Itaq; commemorat, ut cygni, qui non sine caussa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo diuinationem habere uideantur, qua prouidentes quid in morte boni sit, cum cantu et uoluptate moriantur; sic omnibus & bonis & doctis

eſſe faciendum. Nec uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu uenit, qui cum acriter oculis deficientem ſolem intuerẽtur, ut aſpectum omnino amitterent: ſic mentis acies ſe ipſam intuens, non nunquam hebeſcit. Ob eamq; cauſſam contemplandi diligentiam amittimus. Itaq; dubitans, circumſpectans, hæſitans, multa aduerſa reuertens, tanquam in rate in mari immenſo noſtra uehitur oratio. Sed hęc et uetera, & à Græcis. Cato autem ſic abijt è uita, ut cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Quum uero cauſſam iuſtam Deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis: nę mediuſfidius uir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit. Nec tamen illa uincula carceris ruperit (leges enim uetant:) ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus atque emiſſus exierit. Tota enim Philoſophorũ uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt. Nam quid aliud agimus, quum à uoluptate, id eſt à corpore: quum à re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis: quum à rep. quum à negocio omni ſeuocauimus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? Secernere autem à corpore animũ, nequicquam aliud eſt, quàm emori diſcere: quare hoc commentemur, mihi crede, diſiungamusq; nos à corporibus: id eſt, conſueſcamus mori. Hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile: & quum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum. (Nam qui in compedibus corporis ſemper

fuerunt,

fuerunt, etiam quum ſoluti ſunt, tardius ingrediũtur, ut hi qui ferro uincti multos annos fuerunt) quò cum uenerimus, tum deniq; uiuemus. Nam hæc quidem uita mors eſt: quam lamẽtari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in conſolatione es lamentatus, quam cũ lego, nihil malo quàm has res relinquere: his uero auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter: & ſiue retractabis, ſiue properabis: (uolat enim ætas.) Tantum autem abeſt ab eo, ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur, ut uerear ne homini nihil ſit nõ malum aliud certe, ſed nihil bonum aliud potius. A. Siquidẽ uel dĳ ipſi, uel cũ dĳs futuri ſumus. M. Quid refert? Adſunt enim qui hæc non probent. Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors uideri malum poſſit. A. Quî poteſt, cum iſta cognouerim? M. Quî poſſit rogas? Cateruæ ueniunt contradicentium, non ſolum Epicureorum, quos quidem nõ deſpicio: ſed neſcio quomodo doctiſſ. quiſq; contemnit, acerrimè autem deliciæ meæ Dicæarchus contra hanc immortalitatem diſſeruit. Is enim tres libros ſcripſit, qui Leſbiaci uocãtur, quod Mitylenis ſermo habetur: in quibus uult efficere, animos eſſe mortales. Stoici autem uſuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos, ſemper negant. Num uis igitur audire, quur etiamſi ita ſit, mors tamẽ non ſit in malis? A. Vt uidetur, ſed me nemo de immortalitate depellet. M. Laudo id quidem. & ſi nihil nimis oportet confidere. Mouemur enim ſæpe aliquo acute concluſo, labamus, mutamusq; ſententiam clarioribus etiam in rebus. In his enim eſt aliqua obſcuritas. Id igitur ſi acciderit, ſimus armati. A. Sanè quidem: ſed ne accidat, prouidebo.

debo. M. Nunquid igitur eſt cauſſæ, quin amicos noſtros Stoicos dimittamus? eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore quum exceſſerint, ſed nō ſemper. A. Iſtos uero, qui quod tota in hac cauſſa difficillimū eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem: illud autem, quod non modo facile ad credendum eſt, ſed eo conceſſo quod uolunt, conſequēs, id certe non dant, ut cum diu permanſerit, ne intereat.

M. Bene repræhendis, & ſe iſto modo res habet. Credemus igitur Panætio, à Platone ſuo diſſentienti. Quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſ. quem Homerum Philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, Quicquid natum ſit, interire. Naſci autem animos, quod declaret eorum ſimilitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingenijs, non ſolum in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem, nihil eſſe quum doleat, quin id ægrum eſſe quoque poſſit. quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos, ergo etiam interire. Hæc refelli poſſunt. ſunt enim ignorantis, quum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper uacet: non de partibus his, in quibus ægritudines, iræ, libidinesq; uerſentur, quas is contra quem hæc dicantur, ſemotas à mente & diſcluſas putat. Iam ſimilitudo magis apparet in beſtijs, quarum animi ſunt rationis expertes, hominum autem ſimilitudo in corporum figura magis extat. & ipſi animi, magni refert quali in corpore locati ſint. Multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentem, multa quæ obtundant. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos

melancholicos

melancholicos esse, ut ego me tardiorē esse non moleste feram, enumerat multos: idq; quasi constet, rationem cur ita fiat, affert. Quod si tanta uis est ad habitū mentis in his, quæ gignuntur in corpore: ea sunt autē, quæcunq; sunt, quæ similitudinem faciāt: nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines. uellē adesse posset Panętius: uixit cū Aphricano: quærerem ex eo, cuius suorum similis fuisset Aphricani fratris nepos, facie uel patris. *iste omnium perditorum ita similis, ut esset facile teterrimus. Cuius etiam similis P. Crassi sapientis & eloquentis, & primi hominis nepos, multorum´que aliorum clarorū uirorum (quos nihil attinet nominare) nepotes & filij. Sed quid agimus? obliti´ne sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixerimus, ne si interirent quidem animi, quicquam mali esse in morte? A. Ego uero memineram, sed te de æternitate dicentem, aberrare proposito facile patiebar.

* uita

Conquiescat nunc paulisper, inquam, lectio. Animaduerteram enim STIBARO *eam uisam longiusculam. Ac nunc deinceps quasi caussa acta immortalitatis, totam illā concludit, & finit illustri ueluti aduocatione eorū, qui in eadē opinione præcipue fuerint.* De *Socratis autē animi magnitudine in mortē contemnēda, exposuit eleganter Cicero historiā in primo libro de Oratore. quem locum recitatum, petente* STIBARO, *hic etiam ascripsimus.*

Imitatus est homo Romanus ueterem Socratem. qui cum omnium sapientißimus esset, sanctißimeq; uixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed ut magister aut dominus uideretur esse iudicum. Quin etiam cum ei scriptā orationem disertiß. orator Lysias attulisset, quā si ei uideretur edisceret, ut ea pro se in iudicio uteretur, nō inuitus legit, & cōmode scriptā esse dixit. sed, inquit, ut si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamuis essent abiles & apti ad pedem, quia non essent uiriles: sic illam orationem disertam sibi & oratoriam uideri, fortem & uirilem non uideri. Ergo ille quoq; damnatus est, neque solum primis sententijs, quib. tantū statuebāt iudices, dānarēt an absoluerēt: sed etiā illis, quas iterū

legibus

legibus ferre debebant. Erat enim Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi pœnæ æstimatio. Ea sententia cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur. Quod cum interrogatus Socrates esset, respondit sese meruisse, ut ampliss. honoribus & præmijs decoraretur, & ut ei uictus cotidianus in Prytaneo publice præberetur, qui honos apud Græcos maximus haberetur. Cuius responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum. condemnarent.

De his facile intelligis, quid hoc sit quod Cicero ait, Nec patronum quæsiuit ad iudiciũ capitis, nec iudicibus supplex fuit. οὐκ αὐθαδιαζόμενος, ut ait in Apologia Platonica, sed animo forti atq; excelso. Cui cũ Crito familiaris & auditor eius, non solum suas facultates, sed amicorum etiam suorum copias offerret, etiam ostenderet nihil esse facilius quàm illum de custodia eripi: constantißime in hoc perseuerauit, ut mortem oppetere uellet, neq; committere ut legibus uiolatis iniustus uideretur: quod in Critone Platonico uerbose exponitur. Alia sunt in Phædone, ubi Socrates, ut notum est, hausto ueneno moritur, quod cygnos Apollini dicatos, ob diuinationem quam ab illo habere uideantur, ait. Apud Platonem ita est:

ἀλλ᾽ ἅτε οἶμαι τοῦ ἀπόλλωνος ὄντες, μαντικοί τε εἰσὶ, καὶ προειδότες τὰ ἐν ᾅδου ἀγαθά, ᾄδουσί τε καὶ τέρπονται ἐκείνην τὴν ἡμέραν διαφερόντως, ἢ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ.

Cygnum antem Latini olorem dixere. huius fabulosum cantum esse, Plinius compertum scribit: & Luciani de hoc extat Sermunculus. Sed fabulæ regem Ligurum, Stheneli filium, hoc nomine ad ripas Eridani fluuij in auem hanc conuersum tradunt, ut & Maro Aeneidos X.

Namq; ferunt luctu Cygnum Phaëtontis amatum,
Populeas inter frondes, umbramq; sororum,
Dum canit, & mœstum Musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, & sidera uoce sequentem.

Quod mox dicitur Multa aduersa reuertens: ita numerose cadit, ut pars de aliquo uersu esse uideatur. Elegãti autem translatione est usus nauigationis. quo quidem loco Nostra uehitur ratio, ut opinor, nõ Oratio legendũ. Non autem concessum esse homini, ut sibi ipse manus uiolentas afferat, Platonicus Phædon dupliciter ostendit. Primum, quod animus quasi in custodia corporis asseruetur in hac uita: quod tamen non explicat. Altera ratio est, Deorũ

homines

hominès esse quasi mancipia. Sed hæc in potestate dominorum ita sunt, ut ne suum quidem in corpus ius obtineant, ut queritur seruulus apud Aristophanem. Quare neminem oportere censet seipsum interficere, priusquam Deus necessitatem alicui quandam obtulerit, ut tum Socrati fuerit oblata. Commentationem mortis esse Philosophorum uitam, Plato sic:

Τῷ ὄντι ἄρα οἱ ὀρθῶς φιλοσοφοῦντες ἀποθνήσκειν μελετῶσι, καὶ τὸ τεθνάναι ἥκιστα αὐτοῖς ἀνθρώπων φοβερόν. & paulo antè: κινδυνεύουσι γὰρ, ὅσοι τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας, λεληθέναι τοὺς ἄλλους ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε, καὶ τεθνάναι.

Sed & ea ferè quæ sequuntur, de Platone transtulit atq; excerpsit Cicero noster. Ac illam superiorem similitudinem intuentium solem deficientē, indidem sumsit: sed Plato longe aliter quàm Cicero usurpauit. Verum hæc tam diligenter nos exquirere, te non uelle existimo. Neq; sanè nolo, inquit ille: Sed pergamus. Ego quidem, inquā, turbatam animaduerti prænotationem personarum hoc loco, unde oratio etiam ipsa lædi uideretur.

Atque his dictis, quo pacto ordinari placeret demonstrauimus ita quidē, ut describi curauimus. Post hæc: Dicæarchus, inquam, cuius & superius meminit, Mamertinus, & Aristotelem audiuisse, & in mathematica præcipue doctus fuisse perhibetur. hunc & Attico scribens, magnum hominem uocat. Lib. 2. Iam Mitylenem fuisse Lesbi insulæ urbem, notum est: quo nunc etiā corrupto quidem nomine insula illa appellari solet. Stoici fecere animū corpus. compositum enim uolunt esse, de igne & aëre: ut sit πνεῦμα θερμόν. Itaque dissoluatur necesse est. Sed hoc iuxta illos usu uenit cito imbecillis animis, cum ualidi & robusti ad illam ab ipsis iactatam ἐκπύρωσιν reseruari interdum soleant. Hoc sensisse & Hesiodum quidam suspicati sunt, cum ætates animantum definiret, animi naturam nympharum nomine significans. Græci uersus hi sunt.

Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη
Ἀνδρῶν ἡβώντων, ἔλαφος δέ τε τετρακόρωνος,
Τρεῖς δ' ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται, αὐτὰρ ὁ φοῖνιξ
Ἐννέα τοὺς κόρακας, δέκα δ' ἡμεῖς τοὺς φοίνικας,
Νύμφαι εὐπλόκαμοι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο.

Loquuntur enim hæc apud illum, ut apud Plutarchum legimus, Nymphæ. περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων.
Sed quæsitum, quàm longa illa sit ætas iuuētæ. Ac fuere qui uellent esse

annorum XXX. qui numerus annorum & Herodoto τὴν γενεὰν conficit, ut tres ætates centum annis constent. Alij sæculum maluerunt, id est annos C. & præterea octo. nam hoc esse spacium, quod hominis uita conficere posit, cuius dimidium esset LIIII, numerus constitutus de unitate quasi mare, & dyade ueluti femina: tum de planis numeris primis duobus, 3 & 4. deinde de quadratis totidem, 4 & 9. postremo de totidem cubis, 8 & 27. qui & ad originem animi à Platone colligerentur. Sed hi legere in uersibus Hesiodi non ἡβώντων, sed γηρώντων. Maro, uel quisquis interpres fuit, explicauit rem proposita hominis ætate annorum XCII, his uersibus:

1.
2. 3.
4. 9.
8. 27.
5 4.

Per binos deciesq; nouem superexit in annos,
Iusta senescentum quos implet uita uirorum.
Hos nouies superat uiuendo garrula cornix,
Et quater egreditur cornicis sæcula ceruus.
Alipedem ceruum ter uincit coruus, & illum
Multiplicat nouies phœnix, reparabilis ales,
Quam uos perpetuo decies præuertitis æuo
Nymphæ Hamadryades, quarum longissima uita est.
Hi cohibent fines uiuacia fata animantum,
Cætera secreti nouit Deus arbiter æui.

Sed nimia quanta summa annorum de his exire prudentioribus uisum. itaq; ætatis nomine annum intellexere, ut esset uita longiss. Nympharum annorũ nouies milium septingentorum & uiginti. cum quibus si iam alias summas multiplicemus, quantum immensitatis exiturum sit, facile potes animaduertere. hi autem ætatem sic accepere, ut unum esse numerum, & eadum uini dicimus: ipsum quod metimur, non quo metimur. Verum de his quisq; sentiat, quod uoluerit. Amicos suos Stoicos uocat, quorum autoritatem cum alibi se libenter sequi ait, tum in libro de Officijs primo. Iam illa distinctio animæ in mentem, siue rationem immortalem, & duas illas mortales partes quæ perturbarentur quasi morbis quibusdam iracundiæ & libidinum, uulgo nota est de Timæo: sicut & assignatæ singulis sedes, & uelut domicilia quædam. ut mens in capite tanquam regina præsideret: propè autem, sed interuallo tamen quodam adesset in pectore iracundiæ uis, tanquam ad imperium illius accipiendum: inferius autem sicuti ad præsepe alligarentur libidines, seu cupiditates. Non autem dubium est, quin pro constitutione corporis ingenia etiam tẽperari soleant. Itaque multum momenti est ad uirtutem

positum

positum in educatione, & ipso uictu atque cultu corporis. Neque enim non morbos quosdam mentem ipsam peruertere uidemus: neq; tantummodo corporis caussa, sed etiam quo acriores animi redderentur, uino lauasse paruulos infantes Spartanas mulieres accepimus, non aqua. Itaque Cicero in secundo libro de Natura Deorum sic ait: Etenim licet uidere acutiora ingenia, & ad intelligendum aptiora, eorum qui terras incolant eas, in quibus aër sit purus ac tenuis: quàm illorum qui utantur crasso cœlo, atque concreto. Quin etiam cibo quo utare, interesse aliquid ad mentis aciem putant. Et Timæus docet, humores corporis prauos undique animum perturbare, atq; afficere ægritudine, inconstantia, audacia, formidine, obliuione, inertia. Vt in uita malorum omnium potius autores parentes, quàm nati: & nutricij magis, quàm alumni existimandi esse uideantur. Galenus etiam libellum edidit, in quo ostendere uoluit, mores esse consentaneos cõstitutioni corporis. De Melancholicis disputatio est Aristotelis in Problematis copiosa. Quo quidem loco omnia illa, quæ fiant ad eximium quendam modum in uita, ad huius humoris incalescentis effectionem retulit, qui & grauior & intelligentiæ propinquior sit. Sequitur confutatio similitudinis. Panætium Stoicum Philosophum cum Africano uixisse, sæpe Cicero dicit. manifestum autem est, Africanum minorem significari: cum constet, auditores Panætij fuisse Fannium, generum Lælij: et Tuberonem, qui in illam maioris Africani ætatem nequaquam incidunt. Sed & Gelius repræhendit cuiusdam indocti sermonem, quo Panætius cum superiore Africano uixisse perhiberetur. In quo tamen aliquando, non immerito, nisi fallor, dubitationem nobis incußit, quod idem Cicero in Academicis ait: P. autem Africani historiæ loquantur, in legatione illa nobili, quam ante censuram obijt, Panætium unum omnino comitem fuisse. Neque enim minoris Africani ulla legatio, quod sciam, celebratur: neque de censura huius historiæ loquuntur. Sed, ut opinor, omnia explicari à nobis non oportet. Quare de illis Africani, atq; Craßi, quem alibi & eloquentis & iurisperiti appellationibus ornat, nepotibus quæramus & ipsis amplius. Ita sanè, inquit ille. Vt enim hæc scire laudabile & pulchrum, ita nesciri admodum tolerabile esse duco. Ita quidem, inquam: si inertiam & socordiam nostram, quo minus scirentur, in caussa non fuisse constet. Ergo per se non magni hæc facis, inquit. Nequaquam contemno equidem ista ego, inquam. Habet enim cognitio quarumcunque rerum, etiam leuium, atque (ut ita uocem) futilium delectationem, & opinionẽ affert eruditionis. Vt etiam suis illius, quæ Erymanthij (ut opinor)

ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἕπεται τῇ τοῦ σώματος κράσει. Τμήματι. α'.

In Bruto.

apri mater fuisset, nomen tenere, Phæa autem traditur appellata: & collegisse aliquot filiarum Danai nomina, non iniucundum esse possit. Sed in his curiose uersari cogitando atque inquirendo, neque necessarium, neque grauitatis doctrinæ esse iudico. Vera, inquit ille, uel certe ualde probata mihi loquere. Sed procedat lectio iam. Atque tum postea puer amplius hæc percensuit.

M. Video te alta spectare, & uelle in cœlum migrare. Spero fore, ut contingat id nobis. Sed fac, ut isti uolunt, animos non remanere post mortem, uideo nos, si ita sit, priuari spe beatioris uitæ. Mali uero quid affert ista sententia? Fac animum interire ut corpus, num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus, in corpore est? Nemo id quidem dicit, & si Democritum insimulat Epicurus, Democritici negant. Ne in animo quidem igitur sensus remanet. ipse enim nusquã est. Vbi igitur malum est? quoniam nihil tertium. An quoniam ipse animi discessus à corpore, non fit sine dolore? Vt credam ita esse, quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror, & fit plærunque sine sensu, nonnunquam etiam cum uoluptate. Totumq; hoc leue est, qualecunque est. Fit autem ad punctum temporis. Illud angit, uel potius excruciat, discessus ab omnibus his quæ sunt bona in uita. Vide ne à malis dici uerius possit. Quid ergo nunc lugeam uitam hominum? uere & iure possim. Sed quid necesse est: quum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miseriorem? Fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos quantum potuimus, cõsolati sumus. A malis igitur mors abducit, nõ à bonis. Verum si quærimus, hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiose disputatur, ut is à rege Ptolemęo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod

multi

multi his auditis mortem sibiipsi consciscerēt. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est, quem ait, quum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abiecisse, lecto Platonis libro. Eius autem quem dixi Hegesiæ liber est ἀποκαρτερώτατος, quod à uita quidam per inediam discedens, reuocatur ab amicis, quibus respondens uitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, & si minus quàm ille, qui omntno uiuere expedire nemini putat. Omitto alios, etiam'ne nobis expedit, qui & domesticis & forensibus solatijs ornamentisq́ priuati, certe si ante obissemus, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset. Sit igitur aliquis qui nihil mali habeat, nullum à fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filijs: at quinquaginta Priamus, è quibus decem & septem iusta uxore nati. in utroque eandem habuit fortuna potestatem, sed usa in altero est. Metellum enim multi filij, filię, nepotes, neptes in rogum imposuerūt: Priamū autem tanta progenie orbatum, cum in arā confugisset, hostilis manus interemit. Hic si uiuis filijs, incolumi regno occidisset, astante ope Barbarica, tectis cælatis laqueatis, utrum tandem à bonis an à malis discessisset? Tum profecto uideretur à bonis. At certe ei melius euenisset, nec tam flebiliter illa canerētur,

Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

Quasi uero ista uel quicquam tum potuerit ei melius accidere. Quod si antè occidisset, tum euentum omnino amisisset: hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius est factum. coronati Neapolitani

fuerunt, nimirum etiam Puteolani, uulgo ex oppidis publice gratulabantur: ineptum sane negocium, & Græculum, sed tamen fortunatum. Vtrum igitur si tum esset extinctus, à bonis rebus an à malis discessisset? Certe à miseris. Non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in seruorum ferrum & manus incidisset, non liberi defleti, non fortunæ omnes à uictoribus possiderentur. Qui si mortem tum obisset, in amplissimis fortunis occidisset, is propagatione uitę quot, quantas, q̃ incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non euenerint, tamen quia possunt euenire. Sed homines ea sibi posse euenire non cogitāt. Metelli sperat sibi quisque fortunā, perinde quasi aut plures fortunati sint quàm infelices, aut certe quicquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ cōmodis, idq; esse miserum, certe ita dicant necesse est. An potest is qui non est, re ulla carere? Triste enim est nomen ipsum carendi, quia subijcitur hæc uis, habuit quis, nō habet, desiderat, requirit, indiget: opinor hæc incommoda sunt carentis. Caret oculis odiosa cæcitas, liberis orbitas. Valet hoc in uiuis: Mortuorum autem non uitæ modo cōmodis, sed ne uita quidem ipsa quisquam caret. De mortuis loquor, qui nulli sunt. Nos qui sumus, num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certe nemo. Quid ita? Quia cum id nō habes quod tibi nec usu nec natura aptum sit, non careas etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato

mato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probe stabilito & fixo, illud excutiendum est, ut sciatur quid sit carere, ne relinquatur aliquid uel suspicionis, uel erroris in uerbo. Carere igitur hoc significat, egere eo quod habere uelis. Inest enim uelle in carendo: nisi cum sic tanquam in febri, dicitur alia quadam notione uerbi. Dicitur etiam alio modo carere, cum aliquid non habeas & non habere te sentias, etiã si id facile patiare. Carere enim in malo non dicitur, non enim esset dolendum. Dicitur illud bono carere, quod est malum. Sed ne uiuus quidem bono caret, si eo non indiget. Sed in uiuo intelligi tamen potest regno carere. Dici autem hoc in te satis subtiliter nõ potest, posset in Tarquinio, cũ regno esset expulsus. At in mortuo ne intelligi quidem potest. Carere enim sentientis est: nec sensus in mortuo, ne carere quidem igitur in mortuo est. Quanquã quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere philosophia uideamus? Quoties non modo ductores nostri, sed uniuersi etiam exercitus ad non dubiam mortem cucurrere? Quæ quidem si timeretur, non L. Brutus, arcens eum reditu Tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset. Non cum Latinis decertans pater Decius, cum Hetruscis filius, etiam cũ Pyrrho nepos, se hostium telis obiecissent. Non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania uidisset, Paulum & Geminum Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. Nunquis horũ miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremũ. Nec enim potest esse miser quisquã, sensu peremto.

A. At

A. At ipsum odiosum est, sine sensu esse. M. Odiosum, si id esset carere. Cum uero perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui nec careat, nec sentiat? Quanquam hoc quidem nimis sæpe, sed eo quod in hoc inest omnis animi contractio ex metu mortis. Qui enim satis uiderit, quod est luce clarius, animo & corpore consumto, totoq; animante deleto, & facto interitu uniuerso, illud animal quod fuerit, factum esse nihil: is planè perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim Romam captam.

Hunc ad locum cum esset peruentum, interpellans lectionem STIBARVS, *quod diceret sibi ualde longam uisam: Te quoq;, inquit, iam interfari aliquid oportet. Primum igitur, inquam, animaduerte, quàm decenter Cicero reuertatur ad ea unde esset digressus. Cũ enim proposuisset, uelle se Atticum eò adducere, ne quid in quemcunq; euentum mali mortem habere putaret: tamen tum etiam uidimus, iterum in illam amœnitatem immortalitatis animorum quasi expatiari. Nunc igitur ad alteram tandem sententiã peruenit, tristiorem eam quidem, sed qua tamen & ipsa post mortem nihil reliquum mali esse efficere uelit. Hæc est extinctionis & interitus. Quæ si esset uera, ut obtineret post mortem nihil esse mali metuendum, ita mortis metũ non etiam certe reprimeret atq; auferret. Sed de hoc suprà diximus. Quod autem nunc ait Cicero, ab Epicuro Democritũ accusari, quasi tribuisset corpori sensum aliquem post mortem: ex eo duci uidetur, quod Democritus primordia singularum partium in corpore cum animæ principijs coniũxisse atque pertexuisse perhibeatur, unde ille usus uarius atque diuersus membrorum existeret. Si igitur exempli gratia, anima annexa peculiariter est manui, cumq; illa etiam recisa de cubito trepidet, cumq; digitis micare cernatur, sentire tum etiam non falso fortasse dicatur. Quamuis nihil est necesse, motui sensum attribuere. Sed hactenus ista. Quod sequitur, & ipsum astutum est: Mori homines sine dolore. Id enim credo, ut Cicero ait, punctum, hoc est, cum iam uita interit, et anima euolat, quo breuius aut minutius nihil*

cogitari

cogitari potest, dolore forte careat, aut non grauem certe habeat sensum doloris. sed prius quid sit, quàm illò perueniatur? quantis morborum cruciatuumq; progreßibus? Quod facile apparet in ijs, qui difficulter & lente pereunt. Sit in hoc non tantus dolor, quantum significat clamor, fremitus, stridor, sibili, iactatio corporis, membrorum distorsio: quid tamen specie ipsa miserabilius, cum sideratos interdum dies tres aut quatuor animam agentes, cum comitiali morbo correptorum fœditatem intuemur? Hæc'ne qui aspicit, credere poßit omnis doloris expertia esse? Aut si poßit, quod certe fieri nequit, nõ horrescat ad cogitationẽ, totoq; animo contremiscat, si sibi aliquid eiusmodi sustinendum esse uereatur? Quid dicam de ijs, qui in tormentis animam exhalant? quid, qui quondam in certaminibus currulib. distracti? quid, qui in mari naufragi perierunt? qui interitus, ut mox ipse Cicero ait, non est sine graui sensu. Sed relinquamus hæc. Nunc enim deinceps hoc, quod nos iam sæpe dicimus, metui mortem in opinione ea, quod uitæ hæc fructum & iucunditatem erepturа esse uideatur, hoc igitur Cicero non oportere fieri docet: quia à malis potius quàm à bonis abducat. Etsi, cum hoc non propositum sit, sed ne mortuis male esse credatur, se negat hoc tempore agere uelle, præsertim actum alibi. Sunt autem multa, quibus ista oppugnari posse uideãtur, ut de ijs quæ attulimus suprà intelligi puto. Sed nos istas, ut Græci uocant ἐνστάσεις omittamus, et percurramus reliqua. Hegesias Cyrenaicus, unus de secta Aristippi, quæ in partes quasdam diducta fuit, (nam illum audiuerat Antipater, hunc Epitimides, hunc deinde Paræbates, cuius discipulum Hegesiam fuisse accepimus) cum etiam mortem doceret inter expetenda numerari oportere, πεισιθάνατος appellatus fuit. Callimachi autem epigramma Græcum hoc est:

Εἴπας ἥλιε χαῖρε Κλεόμβροτος ὡμβρακιώτης,
ἥλατ᾽ ἀφ᾽ ὑψηλοῦ τείχεος εἰς ἅλαδε.
ἄξιον οὐδὲν ἰδὼν θανάτου κακὸν, ἀλλὰ Πλάτωνος
ἓν τὸ περὶ ψυχῆς γράμμ᾽ ἀναλεξάμενος.

Hoc nos ita conuertimus Latinis uersibus:

Sole ualedicto Ambraciota Cleombrotus, alto
Se de muro undas misit in æquoreas.
Nil tamen huic triste acciderat, solumq; Platonis
De natura animi legerat ille librum.

Hegesiæ liber, quem ἀποκαρτερώτατον dici audiuimus, uidetur mihi esse ἀποκαρτερῶντος.

τερήσαντος. Quod Cicero quid sit exponit. Nam uerbũ ἀποκαρτερεῖν, significat destinatum animum esse morti, & in hoc proposito obdurationem quandam. De Metello sic Cicero de Finibus lib. 5. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios Coss. uidit, è quibus unum etiam censorem & triumphantem, quartum aũt prætorem, eosq; saluos reliquit, & tris filias nuptas, cum ipse consul, censor, etiam augur fuisset, triumphasset, ut sapiens fuerit, non'ne beatior, quàm, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium uigilijs & inedia necatus est Regulus? Hoc etiam exemplum Metelli, ut illud Hegesiæ quoq;, Valerius de Cicerone transtulit, alterum in caput de Felicitate, alterum de Eloquentiæ ui. Cæcilius autem ille Metellus fuit, qui deuicto Andrisco, qui sibi Philippi nomen indiderat, & inuaserat regnum Macedoniæ, cognomentum Macedonici obtinuit. Eiusdem illa oratio fuit, de qua apud Gelium particula extat, de necessitate matrimonij: cum censor po. Ro. ad ducendas uxores cohortaretur. quam aliquando orationem Augustus Cæsar in Senatu recitasse, quasi tum scriptam, fertur. De se autem sic loquitur, ut amissa dignitate, cum iam omnia uictis suis partibus in unius potestate essent. post Pompeium enim occisum, & potito rerum C. Cæsare, ad philosophicas se scriptiones conuertit Cicero. Priami filios Homerus dicit quinquaginta fuisse, cum quidem decem & nouem suscepisset de una aluo. Sic enim ait,

Ἐννέα καὶ δέκα μέν μοι ἰῆς ἐκ νηδύος ἦσαν.

Vt hic locus emendandus esse uideatur, cuius numeri à librarijs uidelicet corrupti sint. Ex hoc & Euripides Priamum τοῦ πεντήκοντ' ἀροτῆρα τέκνων uocat. & Maro:

Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.

Eiusdem mortem idem etiam Poëta elegãter exposuit. Et Euripides, ad Hercium Iouem cæsum scribit. Id fuisse simulacrum paternum Iouis, quod tertiũ etiam oculum in media fronte haberet, in Corinthiacis scribit Pausanias: & de præda obtigisse Sthenelo, inq; Græciam deportatum fuisse. Versus autem qui sequuntur de Andromacha, Ennij (ut opinor) anapæstici dimetri acatalecti, exponuntur integrius in Tusc. III. ad hunc modum:

O pater, o patria, o Priami domus,
Septum altisono cardine templum,
Vidi ego te astante ope barbarica
Tectis cælatis, laqueatis,
Auro ebore instructam regificè:
Hæc omnia uidi inflammari.

Priamo

Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

In his uerſibus, Templum uel ſignificat locum in arce conſecratum Dijs, uel ipſam regiam conſpicuam omni à parte: quomodo & templa cœli Lucretius dixit. Mox, Septum altiſono cardine, ideſt portis munitum, poeticè factum eſt. Tectis cælatis laqueatis: ad ſpeciem magnificarum domuū pertinet, quæ & ſignis ornantur, & typis incluſis in tectorium, & lacunantur teſtudinibus, iuxta hoc Horatij:

Non ebur, neque aureum
Renidet in mea domo lacunar.
Item: Et curas laqueata circum
Tecta uolantes.

Barbarica ope: oſtenditur maxima opulentia barbarorum, ideſt Aſiatica. ut Maro:

Barbarico poſtes auro, ſpolijs'que ſuperbi.

Vitam euitari uetuſte dixit, pro interimi. Iouis autem aram Hercei ſignificat, id eſt in atrio præſidentis. de qua Ouidius:

Cui nihil Hercei profuit ara Iouis. In Ibin.

Quod ſequitur, Quaſi uero iſta uel quicquam tum potuerit ei melius accidere: aut intelligemus morte, aut legemus Poſt iſta. Pompeij ægrotationis cum periculo annuæ, ad Atticum meminit. & horum etiam uotorum: Municipia uero adeunt, nec ſimulant, ut cum de illo ægroto uota faciebant. Euētus uero ciuilis belli triſtiß. Pompeio quaſi capita exponit, quæ hiſtoria eſt notißima. Sequitur occupatiuncula de ſpe. Sic enim certe fit, ut (quemadmodum Polynices ait apud Euripidem) ſpes exules ſuſtentet, utq; in hac homines non dubitent rebus aduerſißimis durare, quia confidant meliora futura tempora, ſubijcientes hoc & ſimilia ſibi, Lib. 8. "

Grata ſuperueniet, quam non ſperaueris horam,

ut etiam ſpe ipſa contra ſpem erigantur. Verum Cicero imprudenter hoc fieri & uitioſe docet. Et quidem non minus eſt flagitioſum ſecundum Stoicos, ſperare quàm timere. Ac iam redit ad propoſitum, mortuos ut omnino doceat miſeros non eſſe, quippe qui ſint nulli. Quod autem nihil eſt, illi nihil in utranque partē accidere poßit. Atque philoſophatur de uerbo Carere. Quo tamen & ipſe ſic eſt uſus, ut diceret Carere culpa, ſupplicio, dolore. Nihil indignius eſt, inquit, quàm eum qui culpa careat, ſupplicio non carere. Febre etiam carere: quod Plautus ita Curculione, " " De Inuē. 2.

Caruit'ne febris te here, uel nudiustertius?

Philosophari autem significat, diligentius exquirere aut disputare, ut Plautinus Pseudolus:

Sed satis est philosophatum, nimis diu & longum loquor.

Exempla eorum qui mortem contemsissent, eadem fermè & in Catone commemorantur, his uerbis, loquente Catone: De qua nō ita longa disputatione opus esse uidetur, cum recorder non solum L. Brutum qui in liberanda patria est interfectus: non duos Decios, qui ad uoluntariam mortem cursum equorum incitauerunt: non M. Attilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam conseruaret: non duos Scipiones, qui iter Pœnis uel corporibus suis obstruere uoluerunt: non auum tuum L. Paulum, qui morte luit collegæ in Cannēsi ignominia temeritatem: non M. Marcellum, cuius interitum ne crudeliss. quidem hostis honore sepulturæ carere passus est: sed legiones quidem nostras scripsi in Originibus in eum locum sæpe profectas, alacri animo & erecto, unde nunquam se redituras arbitrarētur. Omnium autem historiæ uulgo ferè notæ sunt. De uno Albino est mihi quidem illa minus explorata, & diligentius perquirenda. peculiare etiam illud, quod de Decij Nepotis morte retulit. nam de patris & filij constat. Reliqua sunt uerbis & sententia plana omnia, nisi forte Hippocentauri appellatio tibi non usitata est. quo nomine, ut anteuertam percontationem tuam, dixere ueteres quoddam immane genus non hominum, sed animantum: ut Homerus etiam fecit,

Odyss. φ. Ἐξ οὗ κενταύροισι καὶ ἀνδράσι νεῖκος ἐτύχθη.

Opponit enim illos hominum generi. itaq; & φῆρας, quasi θῆρας eosdem dicere putatur. Thessalica natio fuisse traditur ab Ixione orta, ut fabulæ ferūt. Iniurij & uiolenti in uicinos, quorum frequenter pecora abigere consueuissent, unde nomen deductum. Cum autem equis insidentes prædas facerent, species quæ appareret colonis, auersi agminis & picturæ argumentum dedit: & appellationem auxit, ut ἱπποκένταυροι uocarentur. Nunc igitur si nihil requiris præterea, pergat legere ordine puer. Lege, inquit ille, tu. Atque hoc ita factum est.

Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret? Et ego doleam, si ad decem milia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem? Quia tanta

charitas

charitas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapiētem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, & propter breuitatem uitæ nunquam longe potest abesse, quo minus in omne tempus reipub. suisq; consulat, et posteritatem ipsam, cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum iudicantem, æterna moliri: non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit: sed uirtutis, quam necessario gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. Natura uero etiam sic se habet, ut quomodo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors: quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, quū mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit. Quam qui leuiorem faciunt, somni simillimam uolunt esse. quasi uero quisquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut cū sexaginta confecerit, reliquos dormiat. Ne sues quidem id uelint, non modo ipse. Endymiō uero, si fabulas audire uolumus, nescio quādo in Latmo obdormiuit, qui est mons Cariæ: nōdum opinor est experrectus. Num igitur eum curare cēses, quum Luna laboret, à qua cō sopitus putatur, ut eum dormientē oscularetur? Quid curet autem, qui ne sentit quidem? Habes somnū, imaginem mortis, eamq; quotidie induis, & dubitas quin sensus in morte nullus sit? cum in eius simulacro uideas esse nullum sensum. Pellantur ergo istæ ineptię pene aniles, ante tempus mori miserum esse. Quod tandem tempus? naturæ ne? At ea quidem dedit usuram uitæ, tanq; pecunię, nulla præstituta die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum uult? ea enim con

ditione acceperas. Iidem si puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: si uero in cunis, ne querendum quidẽ. Atqui ab hoc acerbius exegit natura quod dederat. Nondum gustauerat, inquiunt, uitæ suauitatem: hic autem iam sperabat magnam, quibus frui cœperat. At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem q̃ nullam attingere: cur in uita secus? Quanquam non malè ait Callimachus, multo sæpius lacrymasse Priamum, quàm Troilum. Eorum autem qui exacta ætate moriũtur, fortuna laudatur. Cur? nam reor non illis, si uita longior daretur, posset esse iucundior. Nihil est enim profecto hominis prudentia dulcius: quam ut cætera auferat, affert certe senectus. Quæ uero ætas longa est? aut quid omnino homini longum? nónne modo pueros, modo adolescentes in cursu à tergo insequens, nec opinantis assecuta est senectus? Sed quia ultrà nihil habemus, hoc longum dicimus. Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt pro rata parte à uita, longa aut breuia dicuntur. Apud Hypanin fluuium, qui ab Europæ parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem uiuant. Ex his igitur hora octaua quæ mortua est, prouecta ætate mortua est: quæ uero occidente sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias. quod enim leuius, huic leuitati nomen imponemus? totamq; uim bene uiuendi in animi robore ac magnitudine, ut in omnium rerum humanarum contemptione ac despicientia, & in omni uirtute ponamus. Nam nunc quidem cogitationibus mollissimis

effœminamur,

effœminamur, ut ſi antè mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſequuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi deſtitutiq; uideamur. Quod ſi expectando & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur, prò dij immortales quàm optabiliter iter illud ineundum eſſe debet, quo confecto nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit?

Hic ego interloquẽs: Hactenus, inquam. uolo enim cauere, ne queraris de lectionis longitudine. Recte, inquit ille, facis. nam prolixior iam ſanè uidebatur. Quid igitur nunc ais? Iam deinceps, quod ex affirmatione interitus naſci intelligebat, ut aliquis diceret, ſentiri tamen dolorem in animis bonorum, præſagientibus malum quod accidat ſe iam humatis: unde exiſtimari poßit, non prorſus nihil pertinere ad nos, quid fiat mortuis nobis. ſi igitur quicquam ad nos tum pertinebit, ſenſus aliquis ſuperſit neceſſe eſt: quemadmodum quidem & ſuperius eſt argumentatus. Hoc igitur nunc Cicero remouet, inquam: et ad uirtutis uim, propriamq; rationem & ſententiam refert. Virtutis autem fundamentum omnis pietas, quæ erga patriam præcipua eſſe debet. Camilli uero ætate, illo quidem exulante captam Romam fuiſſe à Gallis, & auſpicijs illius recuperatam, inter uulgatißima eſt. Hanc ætatẽ elegantißimè notat Cicero, quæ fuit iuxta Liuium Vrb. cond. annus CCCLXV. ut bellum ciuile geſtum ſcire poßimus An. ab V. C. DCCXV. Quod gloriam neceſſario uirtutem ſequi ait: idem paulo pòſt, cum illam eſſe huius umbram dicit. Atque hanc ſententiam multis in locis diſputauit, diſtinguens ueram gloriam à falſa. Nunc igitur ſic dicit, Viros bonos uirtuti ſtudere, & honeſtatem appetere, quamuis ad hoc non impellantur quaſi mercedis cuiuſdam ſpe. Nihil igitur uetat, gloriam eos quoq; conſequi, qui non ſecuti eſſent. Itaque uirtutem colere boni ſolent, ipſius uirtutis cauſſa, ut ad hũc finem omnia ſua conſilia actionesq; referant: non aliqua expectatione præmij, uel in uita uel poſt uitam. Sed hæc promit, ut ſimilia omnia, de adytis Stoicorum, quò communis intelligentia non accedit. Nam & incitari fortiß. uiros propoſitis præmijs & in uita & in morte, ad uirtutẽ ſcimus: & ſapientißimi legum latores hoc uiderunt, neque recte facta honore ſuo carere paßi ſunt. Sed Cicero nunc rurſum ad illud redit, quod inſtituerat, Mortem nihil pertinere ad nos. Somni autem de hac, ſimilitudine & Socrates uſus eſt. Nam aut in alia quædam loca migrare poſuit morientes: aut profundiß. ſomno, qui eſt

Odyß. ν. qui est apud Homerum νήγρετος ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς, eoq; sempiterno obdormiscere, aut penitus interire atq; extingui. Homericum etiam est, somnum κασίγνητον θανάτοιο, hoc est fratrem germanum esse mortis. Et idem χάλκεον ὕπνον dixit eandem, περιφραστικῶς. Fertur & Græcus uersus, qui initia quædam mortis somnum uocat:

ὕπνος τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια.

Ouidiani autem hi omnibus ferè noti sunt:

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?
Longa quiescendi tempora fata dabunt.

Atque Cicero docet, Somnum nihil pertinere ad uitam. quis enim uiuere hoc modo uelit? Ergo si dormientes nihil attingit sensus uitæ, probari scilicet uidetur, mortuos multo minus illo affici. De Endymione fabula & ipsa non ignota, quam & Ouidius in Leandro sic notat:

Hanc ego suspiciens, faueas ô Candida dixi,
Et subeant animo Latmia saxa tuo.

Hunc tradunt fuisse Iouis nepotem: & cum receptus in deorum cœtum lasciuiendo erga Iunonem, Iouem sibi iratum esse sentiret, petijsse ab illo doloris impatientia, ut æternum sibi somnum immitteret. quo impetrato, cum in Latmo Cariæ monte obdormisset, nunquam postea fuisse experrectum. Itaque Theocritus ἄτροπον huius somnum dixit. (In Comaste.) Fabulam alij aliter explicuere. Quibusdam referentibus ad uenationis infinitã cupiditatem, cui cum nocte potiß. indulgeret, & interdiu in specu Latmio quiesceret, semper dormire creditus sit, & à Luna amari, quæ & uenatrix esse fabulis fertur, & noctem illustrare solet. Nonnulli maluerunt ad hunc referre studium & considerationem rerum cœlestium, & depræhendisse hunc primum putant rationem motus Lunæ, & inæquales cursus: quod & Plinius scribit lib. 2. Simili de caussa, ut credo, Phaëthontem Solis filiũ conscendisse paternos currus tradunt. fuisse enim suspicor hunc eum, qui uestigaret solis iter, & illos recessus accessusq; luminis ad terras. Sed de hoc liceat nobis etiam decipi. Laborare autem Lunam deficiente lumine, si terra media directe inter hanc & solem intercedat accipiemus: iuxta hoc,

Defectus solis uarios, Lunæq; labores.

Sed & in fine mensis, cum uidetur extingui, laborare quondam credebatur: ut Plinius lib. 2. scripsit. Ante tempus mori, Græci ἄωρον θάνατον uocãt: & Cicero etiam alibi, immaturam mortem. Et, "Damnum illius immaturo in-
Bruto. "teritu res Romanæ Latinæq; literæ fecerunt. Vitam utendam datam hominibus,

nibus, & Lucretius eleganti uersu memorat,

Vitaq; mancipio nulli datur, omnibus usu.

Hæc de Crantore ferè translata conijcere possumus, quod apud Plutarchum plæraque leguntur, qui & ipse de Crãtoris consolatione ista in suam contulisset. Sic autem ille hoc: per enim uenuste græce dicitur, quare & memoriæ, ut similiter alia quædam præcipuæ elegantiæ, mandare studui. παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον.

Διὸ καὶ μοιρίδιον χρέος εἶναι λέγεται τὸ ζῆν, ὡς ἀποδοθησόμενον ὃ ἐδανείσαντο ἡμῶν οἱ προπάτορες. Et postea: ἔχομεν γὰρ τὸ ζῆν ὡς παρακαταθεμένοις θεοῖς ἐξ ἀνάγκης, καὶ τούτου χρόνος οὐδείς ἐστιν ὡρισμένος τῆς ἀποδόσεως, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς τραπεζίταις τῶν θεμάτων, ἀλλ' ἄδηλον πότε ὁ δοὺς ἀπαιτήσει.

Troili scis apud Maronem miserabilem interitum pluribus uersibus quasi depingi: Lib. 1. Aen.

Parte alia fugiens amißsi Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressis Achilli,
Fertur equis, curruq; hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen. huic ceruixq; comæq; trahuntur
Per terram, & uersa puluis inscribitur hasta.

Homerus nomen inter fortiß. filios suos qui occidissent introducit memorantem Priamum, cum quidem ornat epitheto ἱππιοχάρμην. Sed hæc non uersu quidem ita Plutarchus Græce extulit. υἱὸν γὰρ ὄντως Τρώϊλον ἐδάκρυσεν, ἢ Πρίαμος αὐτός. Iliad. ω. Sequitur: Nam reor non illis. εἰρωνικῶς hoc pronunciandum. sentit enim, posse uitam admodum esse in longitudine iucundam. " Mox: Omnia ista perinde ut cuiq; data sunt, & cætera. Hæc exemplo apud Plutarchum illustrantur. Sit enim, inquit, tempus annorum uiginti præfinitum humanæ uitæ, nemo igitur eum qui decem & quinque annos forte expleuerit, ante diem suum mori dicet: beatum uero iam eum prædicabũt omnes, qui propius ad uigesimum annum accesserit, uel hunc etiam exegerit, quod totius uitæ spacium confecerit. faciamus iam longiß. uitam homini concessam annorum ducentorum: quis dubitat, quin centenarios morientes admodum deflerent, quasi ereptos morte immatura, è medio cursu uitæ? Quod deinde ait, Præsertim solstitiali die: ad partitionem diei referendum est, qua ille omni anni " tempore in horas diuiditur duodecim. Has necesse est fieri longas æstate, et hyeme breues: ut apud nos, ubi solstitio lucet horis æquinoctialibus XVI. illarum duodecim horarum una, hanc superet triente: contrà autem bruma-

Pseudolo. *lis triente ab hora æquinoctiali superetur. Itaque ille apud Plautum ita:*

Credo equidem potesse te, scelus,
Maßici montis uberrimos fructus quatuor
Ebibere in hora una: hyberna addito.

Ita igitur hora octaua erit secunda post meridiem: id est, apud nos penè tertia, quod certe tempus ad uesperum uergit. Chaldæorum promissa dicit, illas prædictiones de euentis uitæ, & diuturnitate illius. Nam primum isti tempus uitæ exquirere solent, ne quid eo anno euenturum asserant, ad quem natus omnino uiuendo peruenturus non sit. Sed hoc in quo prædictionum quasi fundamentum quoddam omnium positum est, huius disciplinæ autores non similiter uestigant, ut hoc loco uix alius magis aut æque dubius & anceps apud illos reperiatur. Sic autem genethliaci, hoc est, qui notato ortu futura hominibus uaticinarentur, gentis appellatione uocati sunt, eius quæ uel inuenisset hanc rationem, uel in ea plurimum operæ atque studij ponere consueuisset. Sed pergat lectio, si uidetur. Ita fiat, inquit ille. Tum ergo ista intulit puer.

Quàm me delectat Theramenes, quamq; elato animo est? Etsi enim flemus cum legimus, tamen non miserabiliter uir clarus emoritur: qui cum coniectus in carcerem, triginta iussu Tyrannorum uenenum ut sitiens obbibisset, reliquum sic è poculo eiecit, ut id resonaret. Quo sonitu reddito arridens, Propino (inquit) hoc pulchro Critiæ: qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conuiuijs solent nominare, cui poculũ tradituri sunt. Lusit uir egregius extremo spiritu, cũ iam præcordijs conceptam mortem contineret. Vereq; ei qui uenenum præbuerat mortem est eam auguratus, quæ breui consequuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates, eodem scelere iudicum, quo tyrannorũ Theramenes. Quæ est igitur eius oratio, qua facit eum Plato usum apud iudices

dices iam morte multatum? Magna me, inquit, spes tenet Iudices, bene mihi euenire, quod mittar ad mortem. Necesse est enim sit alterum de duobus, ut aut sensus omnino mors omnes auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrē siue sensus extinguitur, morsq́ꝫ ei somno similis est qui nonnunquam etiam sine uisis somniorum placatiss. quietem affert, dij boni quid lucri est emori? aut quàm multi dies reperiri possint, qui tali nocti antepo nantur? cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis temporis. Quis me beatior? Sin uera sunt quæ dicuntur, migrationem esse mortem in eas oras, quas qui è uita excesserint, incolunt, id multo iam beatius est, te cum ab ijs, qui se Iudicum numero haberi uolunt, euaseris, ad eos uenire, qui uere Iudices appellentur, Minoëm, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum: conuenireq́ꝫ eos, qui iuste & cum fide uixerint. Hæc peregrinatio mediocris nobis uideri potest? Vt uero colloqui cum Orpheo, Museo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem æstimatis? Equidem sępe mori, si fieri posset, uellem, ut ea quæ dico mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficerer, quum Palamedem, quum Aiacem, quum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirem? Tentarē etiam summi regis qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyssis, Sisyphiq́ꝫ prudentiam. Nec ob eam rem quū hæc exquirerem, sicuti hic faciebam, capite damnarer. Ne uos quidem Iudices, ij qui me absoluistis, mortem timueritis. Nec enim unquam bono quicquā mali euenire potest, nec uiuo, nec mortuo, nec unquam eius res à dijs immortalibus negligentur, nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Nec uero ijs, à quibus accusatus

" sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succen-
" seam, nisi quod mihi nocere se crediderunt. Et hoc qui
" dem hoc modo, nihil autem melius æstimo. Sed tem-
" pus est, inquit, iam hinc abire me ut moriar, uos ut ui-
" tam agatis. Vtrum autem sit melius, dij immortales
" sciunt, hominem quidem scire arbitror neminẽ. Nẽ ego haud paulo hunc animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauere. Etsi quod præter deos negat scire quenquam, id scit ipse utrum melius sit: nam dixit anté. sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datũ omnibus: intelligamusq́; si mors malum sit, esse sempiternum malum. Nam uitæ miseræ mors finis esse uidetur: mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed q̃d ego Socratem, aut Theramenem, præstantis uiros uirtutis & sapientiæ gloria commemoro? cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut cum adduceretur damnatus ab Ephoris, & esset uultu hilari atq; læto, dixissetq́; ei quidam inimicus: Contemnis'ne leges Lycurgi? responderit: Ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam sine mutuatione & sine uersura possem dissoluere. O uirum Sparta dignum: ut mihi quidem qui tam magno fuerit animo, innocens damnatus esse uideatur. Talis innumerabilis nostra ciuitas tulit. Sed quid duces & principes nominem? cum legiones scribat Cato, sæpe alacris in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur. Pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt. In quos Simonides:

Dic hoſpes Spartę, nos te hic uidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedæmonij, hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. E quibus unus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum non uidebitis: In umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro. Qualis tandem Lacæna, quæ cum filium in prælium miſiſſet, & interfectũ audiſſet: idcirco (inquit) genuerã, ut eſſet, qui pro patria morte non dubitaret occumbere. Eſtote fortes & duri Spartiatæ, magnam habet uim reip. diſciplina. Quid Cyrenæum Theodorum, philoſophum non ignobilem, nónne miramur? cui cũ Lyſimachus rex crucem minaretur: Iſtis quæſo (inquit) iſta horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidẽ nihil intereſt, humi'ne, an ſublime putreſcat.

Poſt hæc recitata: Rurſum exemplorum lucem admouet, inquam, Cicero. hæc enim & orationem mirifice exornant, & ſententias reddunt clariores. De Theramene hiſtoria copioſe eſt expoſita à Xenophonte, libro de Reb. geſtis Græcorum ſecundo. Fuerat ille unus de triginta uiris, qui uictis Athenienſibus à Lacedæmonijs, creati eſſent ſcribendarum legum gratia. Quas cum componere ſe ſimularent, & rem de induſtria differrent, interea iudicia & magiſtratus pro arbitrio ſuo conſtituebant, donec cohorte præſidij cauſſa à Lacedemonijs impetrata, regnum in libera ciuitate occuparunt. Quod cum crudeliter gererent, ſæuiente in bonos & locupletes potiſſ. Critia, Theramenes non diſsimulauit ſibi totam illam adminiſtrationis rationem diſplicere, neque arbitrari ſe diuturnam eſſe poſſe. Itaque non quidem iudicio damnatum illum Critias, ſed ui, contraq; ipſorum leges ab ara detractum, iudicibus rerum capitalium interficiendum ueneno in carcere, ut fieri conſueuerat, tradidit atque addixit. Vbi & illa quæ Cicero commemorat, dixiſſe eum ſcribit Xenophon, his uerbis:

ὃς ἐπεί γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κώνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα εἰπεῖν αὐτὸν, κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ.

De fortitud. Valerius etiam uerbum κοτταβίζειν studuit reddere plenius: Quod superfuerat, inquit, illisum humo clarum edere sonum coegit. Erat autem κότταβος, unde uerbum est factum κοτταβίζειν, hilaritas quædam conuiuiorum Græciæ, fictitia uoce à sonitu. nam emissos latices de poculis, quæ & κοτταβίδας, in lances propositas arte quadam infligere solebant, quæ depressæ offenderent ad statuam subditam, & resonarent: hoc λάταξ uocabatur, & plausum atq; etiam præmia merebatur, quæ & ipsa κοτταβεῖα dicebantur. de hoc ludo co-
Lib. 11. se scribunt Athenæus & Pollux. Græcus autem & ille mos prius bibendi,
Lib. 6. quàm poculum alteri traderetur: cuius rei nomen latina lingua non habet, Sublatum poculũ etiam ostentare consueuerant propinantes: ut Homerus,

Iliad. ι. πλησάμενος δ' οἴνοιο δέπας δείδεκτ' ἀχιλῆα.

Et alibi:

Iliad. δ. πάντες ἀνήιξαν καὶ δεικανόωντο δέπασιν.

Quin & certare potando, ut æquales haustus permutarent, solitos scimus. Vnde & Pergræcari uerbum, crapulæ significationem habet. Apud Platonẽ
Συμποσίῳ. quidem Alcibiades poscit ψυκτῆρα, quem & δῖνον dixere, capientem heminas octo, aut plus his, & propinat Socrati. Cicero etiam comites Verris ma-
Verr. 3. ioribus poculis facit poscere, in conuiuio Lampsaceno: et Athenæus non ue-
Lib. 10. neno, sed uino certantem cum Protea quodam extinctum Alexandrum Magnum, scripsisse Ephippum tradit. Quæ ideo commemoraui, ut intelligeres non esse hoc flagitium potationum quod solet potiß. nostræ nationi exprobrari, nouum: sed peruetustum, & commune nobis cum humanißima gente Græcorum. Multas philotesias, inquit ille, nudiustertius mereri potuisses, si ista diceres amicis meis. Venerat enim ad illum sodalitas quædã com messatum, & fuerant in uino uiri fortes. Sed & nunc, ridens inquit, incas hanc licet gratiam apud nostros, ut & hunc fructum capias itineris tui.

Putas ergo tu, inquam, dubitare illos de honestate facti sui, aut quærere defensionem? Vix, inquit: quippe quo gloriari inprimis soleant. Perderem igitur hanc operam, inquam. Atque esset etiam admodum clamandum, si exaudiri uellem, ab ijs saltem, qui mihi proximè aßiderent: ita minime silentes, quod in Platonico conuiuio culpatur, bibunt tanquam sitientes. Ego uero mi DANIELE, cum ad hilaritatem uitæ hunc suauiß. liquorem pro-

creatum esse existimem, quomodo possum non uel laudare amabiliss. morem Græciæ, & nostrorum etiam maiorum, qui duriores habiti sunt, salutationũ & quasi in sacris bonorum uerborum ad pocula? uel immanitatem & furorem coactionis & uiolentæ ebrietatis odisse, cum de uino, quo uesani isti sese immodice iniurgitarunt, Lapitharum conuiuia celebrãtur? Primum enim, ut antiquus poëta, Lucilius credo, dixit:

Vertitur œnophoris fundus sententia nobis.

mox reliqua factu dictuq; fœda & nefaria sequũtur, ut quod Cẽtauros quondam perdidit uinum, quemadmodum Homerus ait: neq; non Græcos postea, non admonitos domestico exemplo ut cauerent: idem perniciem nostræ aliquando nationi allaturum esse uideatur. Nam priuatorum interitus & dãna quid ego commemorem? quæ iam non magis quasi solita & consueta uel metuuntur uel æstimantur. Sed redeamus ad nostram Tusculanam.

Ac uidetur etiã hoc loco minus firmè conclusum, quod ita extulit: Quis hãc animi maximi æquitatẽ in ipsa morte laudaret, si mortem malum iudicaret? Imò enimuero, quis laudaret magnopere illã, si hanc bonum iudicaret? Nam uirtus elucescit in aduersis, grauibus, calamitosisq; casibus: non spectatur rebus prosperis, & in molli uita. Quis enim Regulum admiraretur, si ad epulas & conuiuia reuerteretur Carthaginem? Quis fortem esse prædicet eum, qui acus punctum ausit contemnere? Sed tales mortes nemo in malis ponit: uel potius nemo qui mortem malam esse sentiat, id est turpem, iuxta Stoicos, laudem illi tribuere potest. Quod quidem dixit breui postea mortuum Critiam, historia memorat, in primo conflictu ab exulibus qui Piræũ occupassent, ipsum & alterum etiam de triginta uiris, Hippomachum nomine, cæsum esse. Sequitur Socratis exemplum, ut admirabilius, ita expositũ à Cicerone copiosius. Transtulit autem ad uerbum de Platone locum, qui sanè longior est. Plato enim quasi defensionem Socratis, qua usus in iudicio fuerit, composuit. Vis'ne & hunc exaratum mihi, inquit, relinquere? si meministi. Non certo memini, inquam: sed cum primum inciderim Platonicum in librum, describam, & ad te mittam. est enim exercitatio hæc maxime utilis, conferendi bene uersa Græca cum Latinis. Itaque reuersus postea domum, de Apologia hunc totum locum Græcè descriptum, ad illum dedi, ut infrà subijci curauimus.

Principium apud Platonem, de superioribus pendens.

ὡς πολλὴ ἐλπίς ἐστιν, ἀγαθὸν αὐτὸ εἶναι. δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι. ἢ γὰρ μηδὲν εἶναι, μηδ' αἴσθησιν μηδεμίαν μηδενὸς ἔχειν τὸν

Hæc perco piose ut uides, à Platone exposita Cicero cõcîdit, et retulit breuius, omißis fortasse quibusdam repugnantibus splendori cõuersionis.

τῶν τεθνεώτων. ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα μεταβολή τις τυγχάνει οὖσα, καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον. καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος. ἐγὼ γὰρ ἂν οἶμαι, εἴ τινα ἐκλεξάμενον δέοι ταύτην τὴν νύκτα, ἐν ᾗ οὕτω κατέδαρθεν ὥστε μηδὲ ὄναρ ἰδεῖν, καὶ τὰς ἄλλας νύκτας τε καὶ ἡμέρας τὰς τοῦ βίου τοῦ ἑαυτοῦ ἀντιπαραθέντα ταύτῃ τῇ νυκτί, δέοι σκεψάμενον εἰπεῖν ὁπόσας ἄμεινον καὶ ἥδιον ἡμέρας καὶ νύκτας ταύτης τῆς νυκτὸς βεβίωκεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ βίῳ, οἶμαι ἂν μὴ ὅτι ἰδιώτην τινὰ, ἀλλὰ τὸν μέγαν βασιλέα εὐαριθμήτους ἂν εὑρεῖν αὐτὸν ταύτας πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. εἰ οὖν τοιοῦτον ὁ θάνατός ἐστι κέρδος, ἔγωγε λέγω. καὶ γὰρ οὐδὲν πλεῖον ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται οὕτω δὴ εἶναι, ἢ μία νύξ. εἰ δ' αὖ οἷον ἀποδημῆσαί ἐστιν ὁ θάνατος ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, καὶ ἀληθῆ ἐστι τὰ λεγόμενα, ὡς ἄρα ἐκεῖ εἰσι πάντες οἱ τεθνεῶτες, τί μεῖζον ἀγαθὸν τούτου εἴη ὦ ἄνδρες δικασταί; εἰ γάρ τις ἀφικόμενος εἰς ᾅδου, ἀπαλλαγεὶς τουτωνὶ τῶν φασκόντων δικαστῶν εἶναι, εὑρήσει τοὺς ὡς ἀληθῶς δικαστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, μίνως τε καὶ ῥαδάμανθυς, καὶ αἰακὸς, καὶ

Hic locus notandus.

τριπτόλεμος, καὶ ἄλλοι ὅσοι τῶν ἡμιθέων δίκαιοι ἐγένοντο ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία; ἢ αὖ ὀρφεῖ ξυγγενέσθαι, καὶ μουσαίῳ, καὶ ἡσιόδῳ, καὶ ὁμήρῳ ἐπὶ πόσῳ ἄν τις δέ-

Quanti tandem æstimatis.

ξαιτ' ἂν ὑμῶν; ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνάναι, εἰ ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ. ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὁπότε ἐντύχοιμι παλαμήδει, καὶ αἴαντι τῷ τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνη-

Omisit hæc quoque Cicero.

κεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ ἐμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ ἐκείνων, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἂν ἀηδὴς εἴη. καὶ δὴ καὶ τὸ μέγιστον, τοὺς ἐκεῖ ἐξετάζοντα καὶ ἐρευνῶντα ὥσπερ τοὺς ἐνταῦθα διάγειν, τίς αὐτῶν σοφός ἐστι; καὶ τίς οἴεται μὲν, ἔστι δ' οὔ; ἐπὶ πόσῳ δ' ἄν τις ὦ ἄνδρες δικασταὶ δέξαιτο ἐξετάσαι, τὸν ἐπὶ τροίαν ἀγαγόντα τὴν

Omissa & hæc.

πολλὴν στρατιὰν, ἢ ὀδυσσέα, ἢ σίσυφον, ἢ ἄλλους μυρίους ἄν τις εἴποι καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἷς διαλέγεσθαι ἐκεῖ καὶ

ξυνεῖναι

ξυνεῖναι καὶ ἐξετάζειν ἀμήχανον ἂν εἴη εὐδαιμονίαν πάντως, οὐδήπου τούτου γε ἕνεκα οἱ ἐκεῖ ἀποκτείνουσι. τάτε γὰρ ἄλλα εὐδαιμονέστεροί εἰσιν οἱ ἐκεῖ τῶν ἐνθάδε, καὶ ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἀθάνατοί εἰσιν, εἴπερ γε τὰ λεγόμενα ἀληθῆ ἐστιν. ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς χρὴ, ὦ ἄνδρες δικασταί, εὐέλπιδας εἶναι πρὸς τὸν θάνατον. καὶ ἕν τι τοῦτο διανοεῖσθαι ἀληθὲς, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδὲν, οὔτε ζῶντι οὔτε τελευτήσαντι, οὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τούτου πράγματα. οὐδὲ τὰ ἐμὰ νῦν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γέγονεν, ἀλλά μοι δῆλόν ἐστι τοῦτο, ὅτι ἤδη τεθνάναι καὶ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων βέλτιον ἦν μοι. διὰ ταῦτα καὶ ἐμὲ οὐδαμοῦ ἀπέτρεψε τὸ σημεῖον. καὶ ἔγωγε τοῖς καταψηφισαμένοις μου, καὶ τοῖς κατηγόροις, οὐ πάνυ χαλεπαίνω, καί τοι οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ κατεψηφίσαντό μου καὶ κατηγόρουν, ἀλλ' οἰόμενοι βλάπτειν τι. τοῦτο ἄξιον αὐτοῖς μέμφεσθαι. τοσόνδε μέντοι αὐτῶν δέομαι. τοὺς υἱεῖς μου ἐπειδὰν ἡβήσωσι, τιμωρήσασθαι ὦ ἄνδρες, ταυτὰ ταῦτα λυποῦντες, ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς ἐλύπουν, ἐὰν ὑμῖν δοκῶσιν ἢ χρημάτων ἢ ἄλλου του πρότερον ἐπιμελεῖσθαι, ἢ ἀρετῆς. καὶ ἐὰν δοκῶσί τι εἶναι, μηδὲν ὄντες, ὀνειδίζετε αὐτοῖς ὥσπερ ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἐπιμελοῦνται ὧν δεῖ, καὶ οἴονταί τι εἶναι ὄντες οὐδενὸς ἄξιοι. καὶ ἐὰν ταῦτα ποιῆτε, δίκαια πεπονθὼς ἐγὼ ἔσομαι ὑφ' ὑμῶν, αὐτός τε καὶ οἱ υἱεῖς. ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις. ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ, πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

Omißa hæc.

Ne uos quidem Iudices, ij qui me absoluistis: animaduerte, additis his Græca explicare Ciceronẽ.

Hæc omnia præterita sunt in conuertendo à Cicerone.

Et hoc quidem hoc modo.

Atque hæc ita de Platone excerpta postea nos, ut diximus, STIBARO misimus. Tum uero de ijs quæ explicanda in Cicerone uiderẽtur, uerba facere perreximus. Ac scyphum quidem sacrum Virgil. dicit,

Et sacer impleuit dextram scyphus. *Lib. 8.*

Herculanum enim hoc poculum, apud poëtas & pictores. Homerus in genere neutro σκύφος posuit,

καὶ οἱ πλησάμενος δῶκε σκύφος, ᾧπερ ἔπινεν. *Odyß. ξ.*

Sic enim Aristophani Grammatico placuit. Aristarchus uero edidit σκύφον, ut masculini generis. *Athen. 11.* Exposuere autem de poculo rusticorum & pastorali, quo urbani uti nequaquam solerent. Sanè grandius esse poculum apparet, &

Plato in calice uenenũ Socrati allatum scripsit, ut appareat certa appellatione generaliter usum Ciceronẽ hoc in loco. In sequentibus, cum STIBARVS sibi esse nouum diceret, Triptolemum inter iudices infernales poni:

Tum ego, Non equidem memini, inquam, alibi uspiam hoc tradi. Sed nominare Socrates Triptolemum tanquam indigenam heroa mihi uidetur, atque omnes heroicas animas quæ uirtutem in uita coluerint, facere iudices aliorum: sed illos tres iudicia exercere, ut reliquos consilium esse intelligamus. Et sanè recordor tale quiddam de Græcis uerbis Platonis facile posse elici, & cum locum cum illa tibi mittam, etiam notabo. De reliquis autẽ poëtarum, ducum, imperatorum, & illustrium uirorum nominibus nihil expectare te puto, dum obuia ubiq; huc etiam accersam oratione nostra. Non admodum sanè expecto, inquit: nisi quod de Orpheo sæpe cum legi, admiratus sum quandam admirabilem, penè dixerim etiam ridiculam rationem carminum illius, quæ diceretur initiorum arcanam doctrinam complecti. Iam illa uis mouendi saxa, & stirpes attrahendi cantu, diuina quædam scilicet, non humana fuit. Hoc, inquam ego, Horatius explicat: qui Orphea conuertisse feritatem hominum ad mansuetudinem ait. Illa autem mystica, quorum & Plato in secundo de Rep. libro meminit, qualia fuerint nescio. Cicero quidem sic in primo de Nat. de or. libro: Orpheum, inquit, poetã docet Aristoteles nunquam fuisse: & hoc Orphicum carmen, Pythagorei ferunt cuiusdam fuisse cerdonis. quare de hoc nobis haud sanè laborandum esse censeo.

Quod dicit, Socratem suum illud, nihil ut affirmet, tenere ad extremum: referendum ad inquisitionem in omnes omnium uitam & sententias illius, cum ipse nihil fere soleret definire: unde Academicæ illæ dubitationes & Arcesilæ philosophia nata est. Sequitur argumentum, non esse malum mortem habendam, ne infinitum malum nobis constituamus: quod quidem magis ad opinionem, quàm ipsam rem ualere queat. Quicquid enim nos statuamus de morte, illa tamen erit qualis quidem est reuera. Qualem igitur, inquit, tu arbitraris? Ego ne? inquam. Bonam bonis, malis malam. Dixisti, inquit, duobus uerbis permulta, neque plus tamẽ in præsentia requiro. persequere igitur quod de lectione reliquum est. De Spartano, quem Cicero non nominari dicit, de hoc igitur inquam sic Plutarchus in dictis Laconicis, nomine etiam prodito Thectamenis:

Θεκταμένης καταγνόντων αὐτοῦ θάνατον τῶν ἐφόρων, ἀπῄει μειδιῶν, καί τινος τῶν παρόντων ἐρωτήσαντος, εἰ καὶ καταφρονεῖ τῶν σπάρτης

παρ᾽ ἀρτῆς νομίμων, οὐχὶ εἴπερ, ἀλλὰ γέγονε δὲ ὅτι δεῖ με τὴν ζημίαν ἐκτίσαι ταύτην, παρ᾽ οὐδενὸς οὔτε δανείσαντά με, οὔτε δανεισόμενον.

Versura autem, quædam & ipsa mutuatio est, cum debitum uetus in aliud nouum uertitur, mutato creditore, & hac ratione quasi die dilato, ut Terentius explicat:

In eodem hæsitas luto, uorsuram solues, « Phor.
Geta: præsens quod fuerat malum, in diem abijt, plagæ crescunt, «
Nisi prospicis. Hoc autẽ tam excelsi animi factũ, acclamatiunculã Ciceroni laudis expreßit: quæ dicuntur Græce ἐπιφωνήματα. Lacedæmoniorum epitaphium quod Simonides Spartanis composuisset, inter alia Herodotus exposuit, πολυμνίᾳ,

ὦ ξεῖν᾽ ἄγγειλον Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

In quo quidem uersum posteriorem sic legisse Cicero uidetur, ut à Strabone adducitur, Lib. 8.

κείμεθα τοῖς κείνων πειθόμενοι νομίμοις.

Nam de illo, nostrûm fortasse aliquis sic fecisset:

Dic hospes Spartæ, nos hac in strage iacere,
Illorum cupidos iussa sequi imperij.

Etiam apothegma illius sic Plutarchus retulit:

τοῖς δὲ στρατιώταις παρήγγελλεν ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν ᾅδου δειπνοποιησομένους.

Lycurgum autem scribit Herodotus, Spartanam ciuitatem, quæ esset inhumanißima & improbiß. omnium, optimis legibus & institutis in eum ordinem, qui postea seruatus fuerit, redegisse: siue de Apollinis Delphici præscriptione, seu ad exemplum Cretensis reipub. Idem dicit, fuisse hunc fratrẽ Leobotis, quem octauum numerat ab Hercule. Nomen etiam Spartani memorat, autoris illius dicti quod Cicero retulit. Ac relinquam & hæc Græca tibi: sunt enim pereleganter facta.

Κλειοῖ.

Πολυμ.

λέγεται ἄριστος ἀνὴρ γενέσθαι Σπαρτιάτης Διηνεκής, τὸν τόδε φασὶ εἶπαι τὸ ἔπος. πρὶν ἢ συμμίξαι σφέας τοῖσι μήδοισι, πυθόμενον πρός τευ τῶν Τρηχινίων, ὡς ἐπεὰν οἱ βάρβαροι ἀπιέωσι τὰ τοξεύματα, τὸν ἥλιον ὑπὸ τοῦ πλήθεος τῶν οἰστῶν ἀποκρύ-

πέουσι, τοσοῦτό τι πλῆθος αὐτέων εἶναι. τὸν δὲ οὐκ ἐκπλαγέντα, τούτοισι εἶπαι, ἐν ἀλογίῃ ποιεύμενον τὸ Μήδων πλῆθος, ὡς πάντα σφι ἀγαθὰ ὁ Τρηχίνιος ξεῖνος ἀγγέλλοι, εἰ ἀποκρυπτόντων τῶν Μήδων τὸν ἥλιον, ὑπὸ σκιῇς ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη, καὶ οὐκ ἐν ἡλίῳ.

Percenseamus hæc, inquit ille: atque tu interpretare. sunt enim mihi pleraq; peregrina. Tibi autem scio istum autorem esse familiarem, quippe quẽ tibi primi magistri tui proposuerint, unde Græcam linguam disceres. Ita est, inquam, mihi mediocriter familiaris: mirifice autem diligitur à me. Aspice igitur. atq; ibi sum Græca interpretatus ad hunc ferè modũ: Fortißimũ uirum fuisse Dienecem Spartanum accepimus, ad quem autorem & hoc dictum ante conflictum cum Medis refertur. Cum audiret narrantem Trachinium quendam, tantam esse multitudinem Barbarorum, ut cum sagittas emisissent de arcubus, sol ipse absconderetur: tum igitur illum nequaquam territum his uerbis, & contemnentem Medorum copias, dixisse ferunt: Optimum esse nuncium hospitis Trachinij. si quidem ubi Medi solem absconderint, in umbra futurum cum ipsis prælium sit, non in sole. Dictum Lacenæ apud Plutarchum ita exponitur:

Θάπτουσά τις τὸν υἱὸν, ὡς γραΐδιον εὐτελὲς προσελθὸν αὐτῇ, ὦ γύναι τᾶς τύχας, εἶπε, νὴ τὼ σιὼ τᾶς καλᾶς γε φαίη. οὗ γὰρ αὐτὸν ἕνεκεν ἔτεκον, ἵνα ὑπὲρ τᾶς Σπάρτας ἀποθάνη, τοῦτό μοι συνέβη.

Quæ dicam si uoles, ut potero, Latine. Hoc etiam illo petente, sic ferè Græca conuertimus. Sepeliebat quædam filium suum. ad quam cum ignobilis anus accederet, & En fortuna ô mulier, queribunda diceret: Per deos, inquit, speciosa illa perhibenda. Nam mihi hoc contigit, ob quod istum susceperam, ut pro Sparta moreretur. Atque his, inquam, epiphomena quasi cohortationis in cursu uirtutis subijcit. Lacedæmonios autem Cicero magnifice laudauit, cum diceret pro L. Flacco, his uerbis: Assunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata ac nobilitata uirtus, non solum natura corroborata, uerum etiam disciplina putatur, qui soli toto orbe terrarum septingentos iam annos amplius unis morib. & nunquam mutatis legibus uiuunt. Theodorus Philosophus Cyrenaicus, auditor Aristippi iunioris, qui esset nepos de filia Aristippi, principis sectæ Cyrenaicæ. hic primum ἄθεος, postea à deridentibus θεός dictus fuit. Huius de numine libros compilasse Epicurus insimulatur.

mulatur. Idem & Anniceridem audierat, qui Platonem de Polide quondam Lacedæmonio redemisset. cum Ptolemæo Lagi F. (qui & Soter, quoniam Alexandrum protectum in pugna Oxydracensi seruasset) familiariter uixit. à quo missus ad Lysimachum, cum alia, tum ipsam mortem denique minitanti Regi, liberrime fertur respondisse. Et hoc exemplo Valerius auxit suum librum. Sed legat puer amplius. Quod statim fecit, recitatis quæ subscripta sunt.

Cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione & sepultura dicendum existimem: rem non difficilem, his præsertim cognitis, quæ de nihil sentiẽdo paulo ante dicta sunt. de qua Socrates quidẽ quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iã tam multa diximus. Quum enim de immortalitate animorum disputauisset, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone, quemadmodum sepeliri uellet: Multam uero, inquit, operam amici frustra consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc auolaturum, neque quicquam me relicturum. Verun tamen Crito si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, ut tibi uidebitur sepelito. Sed mihi crede, nemo me uestrûm cum hinc excessero, consequetur. Præclarè id quidem: qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed ut Cynicus asperius: proijci se iussit inhumatum. Tum amici: uolucribusne, & feris? Minime uero, inquit: sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarũ laniatus oberit, nihil sentienti? Præclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quærentibus amicis, uellet'ne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, afferri? Nihil necesse est, inquit, undique enim ad inferos tantundem

uitæ est. Totaq́ꝫ de ratione humationis unum tenendum est, ad corpus illam pertinere, siue occiderit animus, siue uigeat. In corpore enim perspicuum est, uel extincto animo, uel elapso, nullum residere sensum. Sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorem ad currum religatum Achilles, lacerari eum & sentire putat. Credo ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi uidetur. At illa sicut acerbissimam rem mœret:

Vidi, uidereq́ꝫ me passi sunt ægerrime,
Hectorem curru quadriiugo raptarier.

Quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? Melius Accius, & aliquando sapiens Achilles,

Imò enimuero corpus Priamo reddidi, Hectorem abstuli.

Non igitur Hectora traxisti, sed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non sinat:

Mater te appello, tu quæ curam somno suspenso leuas:
Neque te mei miseret, surge & sepeli natum.

Hæc cum pressis & flebilibus modis, qui totis theatris mœstitiam inferant, concinuntur, difficile est non eos qui inhumati sunt, miseros iudicare:

Priusquam feræ, uolucresq́ꝫ,

Metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combustis, non extimescit.

Heu reliquias semiassi regis, denudatis ossibus,
Per terram sanie delibutas fœdè diuexarier:

Non intelligo quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, nihil curandum esse post mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniant. Execratur luculentis sanè uersi-

bus

bus apud Ennium Thyestes: primum, ut naufragio pereat Atreus. Durum hoc sanè. talis enim interitus non est sine graui sensu. Illa inania,

Ipse summis saxis fixus asperis
Euisceratus latere pendens, saxa spargens tabo,
Sanie, & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni uacabant, quàm ille latere pendens: cui se hic cruciatum censet optare, quàm essent dura si sentiret? Nulla sine sensu sunt. Illud uero perquàm inane,

Neque sepulcrum quo recipiat, habeat portum corporis,
Vbi remissa humana uita corpus requiescat à malis.

Vides quanto hæc in errore uersentur? Portum esse corporis, & requiescere in sepulcro putat mortuum. Magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus esset quodque curandum. Sed quid singulorum opiniones animaduertam, nationũ uarios errores perspicere cum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi seruant: Persæ etiam cæra circumlitos condiunt, ut quàm maxime permaneant diuturna corpora. Magorum mos est, non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes, optimates domesticos. Nobile autem genus canum illud scimus esse, sed pro sua quisque facultate parat, à quibus lanietur, eamq; optimam illi esse censent sepulturam. Permulta alia colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus: sed ita tetra sunt quædam, ut ea fugiat & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, ut

mortuorum

mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini famæq; dandum sit, id curent uiui: sed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere.

Hoc loco cohibita lectione pueri: Præclara mihi, inquit STIBARVS, *hæc uidentur, sed nescio quomodo duriora. Cupio igitur primum te dicere aliquid de uniuersis, atq; ita demum singula percurrere. Est ita, inquam, ut ais: nimium philosophantur hoc etiam loco isti sapientes. Nam ipsius hic naturæ, non opinionis affectus est, ut laboremus uiui de sepultura. Itaque* Odyß. ω. *& Imperator Græcorum beatum prædicat Achillem, qui in prælio cum cecidisset, maximo funeris apparatu sepultus esset. Et Hector moriens quan-* Iliad. χ. *topere orat Achillem, ut patiatur à suis sepeliri corpus suum? Et apud Maronem Mezentius:*

Vnum hoc, per si qua est uictis uenia hostibus, oro,
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia, hunc oro defende furorem,
Et me consortem nati concede sepulcro.

In quo Aeneas humanior, qui non negat: sæuus & immanis Achilles, qui ait si fieri posset, etiam se crudas carnes hostis deuoraturum fuisse. Quod si nihil ad mortuos hæc cura pertinet, quare & est sepulcrorum tanta religio, & optimus quisque de sepultura sua diligentiß. mandare solet? Isti Scythæ Herod. μελπομένῃ. *ferunt uastari agros, neque hostibus repugnandum esse prius statuunt quàm paterna busta illi uiolassent. Non potest in tam constanti & permanente sensu nihil esse nisi error, etsi in re fortasse etiam ille nonnunquam inest: quem tollamus, rem ipsam retineamus. Platonis autem locus qui adducitur, extat in Phædone, ualde bellus, de quo Cicero hæc excerpsit. Sic enim Crito:*

Θάπτομεν δὲ τίνα σε τρόπον; ὅπως ἂν ἔφη βούλησθε, ἐάν περ γε λάβητέ με, καὶ μὴ ἐκφύγω ὑμᾶς. γελάσας δ' ἅμα ἡσυχῇ, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέψας, εἶπεν. οὐ πείθω, ἔφη, ὦ ἄνδρες, κρίτωνα, ὡς ἐγὼ εἰμὶ οὗτος ὁ σωκράτης, ὁ νυνὶ διαλεγόμενος, καὶ διατάττων ἕκαστα τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἴεται με ἐκεῖνον εἶναι, ὃν ὄψεται ὀλίγον ὕστερον νεκρὸν καὶ ἐρωτᾷ, πῶς δεῖ με θάπτειν. ὅτι δὲ ἐγὼ πάλαι πολὺν λόγον πεποίημαι, ὡς ἐπειδὰν πίω τὸ φάρμακον, οὐκέτι ὑμῖν παραμενῶ, ἀλλ' οἰχήσομαι ἀπιὼν εἰς μακάρων δή

τινας

τινας εὐδαιμονίας. ταυτά μοι δοκῶ αὐτῷ ἄλλως λέγων. Et postea: ἀλλὰ θαῤῥεῖν χρὴ, καὶ φάναι τὸ μὲν σῶμα θάπτειν, καὶ θάπτειν οὕτως, ὅπως ἂν σοι φίλον ᾖ, καὶ μάλιστα ἡ γῆ νόμιμον εἶναι.

De morte Diogenis non idem omnes tradidere, & hoc etiam dictum de sepultura alij aliter retulere. Hoc autem in quadam Epistola earum quæ Diogeni aſcribuntur, breuiter ſic dicitur:

ἐγὼ γοῦν ἔγνωκα ἀποπνεύσαντί μοι παρατεθῆναι τὸ βάκτρον, ἵνα τὰ δοκοῦντα λυμαίνεσθαι ζῶα ἀπελαύνοιμι. De Anaxagora Laertius ita: πρὸς τὸν δυσφοροῦντα ὅτι ἐπὶ ξένης τελευτᾷ, πανταχόθεν ἔφη ὁμοία ἐστὶν ἡ εἰς ᾅδου κατάβασις.

Hunc periclitatum capite accepimus, cum accuſatus eſſet impietatis, qui diceret ſolem eſſe μύδρον, quo intelligitur candens ſaxum. Hectorē apud Homerum religatum de curru trahit Achilles ad naues Græcorum, non raptat circum Pergama, ut Maro fecit: ſed ter alibi circum Patrocli buſtum trahit religatum. Quæ autem hoc loco adducuntur, ea deſumta eſſe apparet de Latinis poëtis: Ennio, ut opinor, & Accio, atque etiam Pacuuio. Quorum etiam uerſus particulatim expoſiti, fortaſſe in ſuam planè formam redigi nequeant. Sunt tamen plerique omnes genere trochaici catalectici, ut,

Iliad. χ.

Iliad. ω.

Eſt profecto Deus, qui quæ nos gerimus auditq; & uidet. Plau. Capt.

Dicuntur & quadrati, & octonarij, quod ſint τετράμετροι, hoc eſt pedibus conſtent octonis. Dicuntur & ſeptenarij, ut à Cicerone, quia ſeptenos integros pedes complectantur, καταλήγοντες εἰς συλλαβὴν, ideſt pedem dimidiatum. Quales & iambici ſeptenarij, qui Hipponactei appellantur: ut,

Ego ſi bonam famam mihi ſeruaſſo, ſat ero diues. Moſtell.

Et: Nam qui amat, cui odio ipſus eſt, bis facere ſtulte dico. Hecyra.

Fabula autem, ſeu hiſtoria de redempto Hectoris cadauere, nota eſt, expoſita ab Homero copioſe ultimo libro Iliados, quam & Maro in pictura Carthaginienſi notat,

Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles.

Is uero qui matrem excitat, Polydorus, filius Priami natu minimus eſt, interfectus ab hoſpite Thrace Polymeſtore: qui, ut ait Maro,

Polydorum obtruncat, & auro Vi potitur.

Deq; hoc in fabula Euripidis Hecuba, manifeſte dicitur fuiſſe illum Priami filium. Sed Pacuuius, niſi fallor, de quo hæc adducuntur, nepotem fecit, genitum ex Iliona, quæ eſſet

Maxima natarum Priami,

iuxta Maronem. Itaque & Horatius,

Serm. 2. *Quam Fusius ebrius olim*
Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis
Mater te appello clamantibus.

Illud uero, Priusquam feræ, uolucresq́;: inabsolutum est, satisq́; apparet qua intelligentia perfici poßit, nempe dilacerationis abiecti cadaueris. Quod sequitur, Cum multi inimicos etiam mortuos puniant: Non. Marcel. ita citat. Quo multi inimicos etiam mortuos puniuntur: mutata uerbi διαθέσει.

Sed dißidium fratrum Pelopidarum nemini ignotum, quod inter se illi ita crudeliter exercuisse traduntur, ut ad scelerum conspectum ipse sol refugeret, & occuleret lumen suum, tenebrasq́; induceret in terras. De Persis, & Magis, qui sacerdotes fuere Persarum, deq́; Aegyptijs, Herodotus lib. 1. & 2. scripsit, quæ Cicero hoc loco commemorat. Hircani canes atq; Indi, præ cæteris nationibus commendantur. Et illum, qui non solum Lysimachi cadaueris aßiduus custos fuisse, sed etiam in rogum ipsius insiluisse traditur, Hircanum fuisse accepimus. Hæc cum dixissem, ita tum lectio subsecuta est.

Sed profecto mors tum æquissimo animo oppetitur, cum suis se laudibus uita occidens consolari potest. Nemo parum diu uixit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus est munere. Multa mihijpsi ad mortem tempestiua fuerunt, quæ utinam potuissem obire. Nihil enim iam acquirebatur, cumulata erant officia uitæ, cum fortunæ bella restabant. Quare si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus: at uita acta perficiat, ut satis superq́; uixisse uideamur. Quanquam enim sensus abierit, tamen summis et proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carent. Etsi enim nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen uirtutem tanquam umbra sequitur. Verum multitudinis iudicium de bonis (si quando est) magis laudandum est, quàm illi ob eã rem beati. Non

ti. Non poſſum autem dicere quomodo hoc acciperetur, Lycurgum, Solonem, legum & publicæ diſciplinę carere gloria: Themiſtoclem, Epaminondam, bellicæ uirtutis. Antè enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priuſq; Bœotiæ Leuctra tollentur, q̃ pugnę Leuctricę gloria. Multo autem tardius fama deſeret Curium, Fabriciũ, Calatinum, duos Scipiones, duos Aphricanos, Maximũ, Marcellum, Paulum, Catonẽ, Lęlium, innumerabiles alios. Quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidenti animo (ſi ita res feret) gradietur ad mortem, in qua aut ſummum bonum aut nullum malum eſſe cognouimus. Secundis uero ſuis rebus uolet etiam mori. Non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. Hanc ſententiam ſignificare uidetur, Laconis illa uox, qui cum Rhodius Diagoras olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet, acceſſit ad ſenem, & gratulatus, Morere Diagora, inquit: nunc enim in cœlum aſcenſurus es. Magna hęc, & nimiũ fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant. Iſq; qui hoc Diagoræ dixit, permagnum exiſtimans, patrem cum duobus filijs tres olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum inutile putabat ipſi. Ego autẽ tibi quidẽ quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderã. Conceſſeras enim, nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſſam contendi, ut plura dicerem, quod in deſiderio & luctu hæc eſt conſolatio maxima. Noſtrum enim, & noſtra cauſſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus, ne & noſmetipſos amare uideamur. Illa

suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in his malis, quibus uulgo opinantur. Hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eoq; fui fortasse longior. A. Tu longior? non mihi quidem. prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: posterior, ut modo non nollem, modo non laborarem. Omni autem ratione illud certe perfectum est, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur etiam Rhetorum epilogum desideramus? an iam hanc artē planè relinquimus? A. Tu uero istam ne reliqueris, quā semper ornasti, & quidem iure. Illa enim, si uere loqui uolumus, te ornauerat. sed qui nam est iste epilogus? aueo enim audire, quicquid est. M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte: nec uero ea fingere ipsi, sed Herodoto autore, alijsq; pluribus. Primum, Argiæ sacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. Nota fabula est. Cum enim illam ad solenne & statutum sacrificium curru uehi ius esset, satis longe ab oppido ad fanum, morarenturq; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueste posita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum accesserunt. Ita sacerdos aduecta in fanum, cum currus esset ductus à filijs, precata deam dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari possit à deo. Pòst epulatos cum matre adolescentes somno se dedisse, mane inuentos esse mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes usi dicuntur, qui cū Apollini Delphis templum exædificassent, uenerantes Deum, petierunt mercedem non paruam quidem operis & laboris sui, nihil certi, sed quod optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit, post

eius

eius diei diem tertium, qui ut illuxit, mortui sunt reperti. Iudicauisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij concessissent, ut præter cæteros diuinaret, mortem esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam, qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: Docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse: proximum autem, quàm primum mori. Qua est usus sententia in Cresphonte Euripides:

Nam nos decebat cœtus celebrantis domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantis mala.
At qui labores morte finisset grauis,
~~Hunc~~ omnes amicos laude & lætitia exequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris. Ait enim, Terinnæum quendam Elysium, cum grauiter filij mortem mœreret, uenisse in Psychomantium, quęrentem, quę fuisset tantæ calamitatis causa: Huic in tabellis tris huiusmodi uersiculos datos:

Ignaris homines in uita mentibus errant.
Euthynous potitur fatorum munere lęto.
Sic fuit utilius finiri ipsiq; tibiq;.

His & talibus autoribus usi, confirmant caussam rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamas quidam rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ cōstat ex enumeratione malorum humanorum: cui rationes hæ, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non solum gloriosæ rhetoribus, sed etiam beatæ uideri solent. Repetūt ab Erichtheo, cuius etiam filiæ cupide mortem expetiuerūt pro uita ciuium, Codrum,

qui se in medios immisit hostes famulari ueste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio: quod oraculum erat datum, Si rex interfectus esset, uictrices Athenas fore.

Menœceus uero non prætermittitur, qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam iubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propiora. Hermodius in ore, & Aristogiton, Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. Nostros non norunt, quos enumerare magnum est: ita sunt multi, quibus uidemus optabiles fuisse mortes cum gloria.

Hoc tandem fine lectionis facto: Concludere nunc instituit, inquam, disputationem suam Cicero. Atque in hoc paululum etiam immoratur, quod supra attigit, fortes & bonos uiros æquo animo mortem ferre consueuisse, & magis delectari conscientia uitæ per uirtutem actæ, quàm metu mortis contristari. Non spectantes etiam præmium aliquod, ut gloriam nominis sui, & sicut dicitur, immortalitatem: sed contentos actionum consiliorumq́; suorum honestate, atque ita libenter placida morte acquiescentes. quod quidem eiusmodi est, ut in malo nonnullam consolationem, ad horrorem autem mortis, & terribilem aspectum illius quasi commendandum parum momenti habere uideatur. Sunt autem multæ egregiæ ueterum sententiæ cum iudicio naturæ cõgruentes, quibus honestæ bonorumq́; mortes celebrantur, quæ à nobis teneri & magni pendi debent, quod hac ueluti acclamatione uirtus ipsa animos nostros contra mortis atrocißimum malum confirmare soleat. quæ si accõmodentur, & etiam implicentur ueritati, & condiantur intelligentia atque persuasione uoluntatis & misericordiæ Dei erga nos, hoc etiam effici poßit ne mors extimescatur: utq; non solum oppetatur animo forti, si ita res ferat, sed etiam libenti, sed appetatur etiam: non quidem in desperatione aut morbo, sed in summa & constantia & sanitate, absque omni falsitate & simulatione. Quod enim mori aliquis uelit, ne contaminet felicitatem ægritudo aliqua sequentis uitæ, uitiosus motus est exultantis animi: ut isti Melancholici sæpe falso & ficto metu mortem sibi consciscunt. Hic tantus error totas ciuitates

De instit. antiq.

inuasisse legitur, ut de Massyliensibus & Ceis Valerius Maximus scripsit. Quid ille impos in amore animi adolescens, quid loquitur? apud Plautum:

Pœni.

rum: Domum abi ac suspendete, quia nunquam audibis uerba tot tam suauia. Quid uero interesse credendũ inter seniles & iuueniles perturbationes, quin utræq; in uitio uersentur? Sed Cicero his nunc etiam in ultimo interitu & omni extinctione suauitatem allinit spei, qua præcipiatur secutura uirtutem laus & gloria. Exempla autem quibus hæc illustrat, historiarũ sunt earum, quas & in scholis te sæpißime quondam audiuisse, & ipsum legisse scio. Quid enim uulgatius, quàm Solonem & sapiẽtem unum de septẽ, & legislatorem fuisse Atheniensium? Quis non audiuit Lycurgum opt. moribus, Lacedæmoniorum ciuitatem cõposuisse? Iam deuicti Persæ ad Salamina, non modo uirtute, sed industria & consilio quoq; Themistoclis: & cõcisi Lacedæmonij in Bœotia, declamationes etiã fiunt. At Curij paupertas, Fabricij constantia, utriusque integritas, monumentis literarum nobilitata est. Attiliarum etiam elogium Cicero in libello de Senectute notat: Plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum. Huius uirtus bello Punicó in Sicilia maxime enituit. Iam duo Scipiones, Cn. & P. ij fuere, qui sua corpora non dubitarent opponere ruentibus in Italiam Pœnis. Et superioris inferiorisq; Africani historiæ in medio sunt, quorum ille finem bello Punico secundo Carthagine capta conseruataq;, hic tertio eadem urbe euersa imposuit. Maximum Cicero Catonis uerbis in libello de Senectute miris laudibus extollit. Marcellus Siciliæ uictor, tandem insidijs circũuentus, ab Hannibale, ut scis, interfectus fuit. Paulus autem Aemylius & uicto Persa Macedonum rege, & filio Africano, quem dedisset adoptandum superioris Africani filio, magnum & illustre nomen adeptus est. Lælium autem accipies eum, qui cum Africano minore coniũctiß. uixisse traditur. hic enim in Catonis ætatem incidit, cuius & uirtus et sapientia, & inprimis grauis quædam seueritas, eximia habet præconia literarum Latinarum. Diagoras autem Rhodius, filius perhibetur fuisse Damageti, uel potius Mercurij, cũ mater in agro iuxta illius diui fanum forte consopita eum concepisset. Nam uisa est huius conditio humanitatem superare, quod ea facinora ediderit, quæ nullus præter Herculem alius. Is & Olympijs & Pythijs & Isthmijs uicit: et uictores uidit non modo filios complures, sed & nepotes aliquot suos. Huius filiæ, contra legem certaminũ, iudices, quasi haud cõmunis sortis fœminæ, ob uirtutem & fortunam paternam concessere, ut inter uiros in Olympijs spectaret. Quanta autem fuerit gloria apud priscos Græcos, uictoriæ eorum certaminum, quæ Sacra appellarẽtur, cum alijs multis indicatur, tum quod muri etiam urbium, qua uictores inueherentur, dirui solitos accepimus. Cicero

etiam

etiam in Oratione pro L. Flacco, quasi triumphũ hunc creditum fuisse dicit. Et libro Tuscul. quæstionum secundo sic ait: Sed quid hos, quibus Olympiorum uictoria consulatus ille antiquus uidetur? Hanc uero sententiã de compescendo luctu, ne quis non tam mortuos suos quàm se deplorare uideatur, quod molle sit atque muliebre, extulit pereleganter in Lælio, atque breuiter quidem, ut facile memorare poßim: Suis autem, inquit, incommodis grauiter angi, non amicum, sed seipsum amantis est. Argiam sacerdotem græca forma dixit, τὴν ἀργείαν. Latinius enim erat Argiuam. Historia quidem, siue fabula (quid enim refert?) legitur in primo libro Herodoti perelegãter recitata à Solone apud Crœsum. Agameden & Trophonium, cum interiorem ædem templi Delphici mirabili opere de quinq; lapidibus, ut fertur, extruxissent, mercedem, ait Pindarus (ut Plutarchus recenset) ab Apolline, cui opera nauata esset, petijsse. eum iußisse operiri dies septem, post quos mercedem ipsos esse meritam accepturos: interea lætis animis epulantes indulgere genio. Hoc cum fecissent, septimæ diei nocte consopitos, in quiete mortuos fuisse. Quo quidem loco uides dierum numerum non conuenire, siue à librario mutatum, siue decepto Cicerone. Sileni fabellam & ipsam paulo diuersius ab Aristotele recitatã, idem Plutarchus commemorat. Captum enim refert Silenũ in uenatione à rege Mida: interrogatumq;, Quid accidere opt. ac optatiß. homini posset: primum nihil illum respondisse. postea cum uim parari cerneret, sic locutum: O laboriosi fati et difficilis sortis semẽ, cur me cogitis effari quæ uos ignorare melius esset? Nam uita ea est iucundißima, quam fugiunt mala sua. Hominibus autem quod est optimum, id contingere nequit, neque natura horum primi boni capax est. Vniuersis enim peræque non nasci optimum. Quod autem ipsum quidem hoc sequitur, atq; secundũ est, sed reliquis præstat cunctis, ab hominibus parabile est, ut geniti quàm primum moriantur: de hoc expressum Theognidis illud notum epigramma, quod sic nuper latinum fecimus.

Non natum esse, loco primo est optabile, & illud
Non uidiße facis lumen Apollineæ.
Proximum huic, natum cito trans Stygis ire paludem,
Profundoq; tegi corpus inane solo.

Soph. Oedipo Coloneo.

Hanc sententiam & Tragœdia celebrauit, & Ausonius per omnia uitæ genera ueram ostendere uoluit. Sed uersus de Cresphonte Euripidis, annotatos Græcos animaduerti istos.

τὸν

Τὸν φῦντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ᾽ ἔρχεται κακά.
Τὸν δ᾽ αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον,
Χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Plutarch. πῶς δεῖ τῶν ποιημάτων ἀκούειν.

Quod autem censet hic faciendum, solere facere Trausos Thracicam gentẽ, Herodotus scribit τερψιχόρῃ. Sed uersus, inquit ille, postremus de Latinis senarijs, non uisus mihi est ad numeros conuenire, recitante puero: & ita illũ tamen ut esset scriptus recitasse animaduerti. Quid igitur, inquam, dicemus? utrũ esse mendosum? Est hoc quidem usitatum in dubitationibus explicandis, inquit: sed tu dices, quod uerum esse putaueris. Sanè, inquam, suspicor, pronomen HVNC, in uersum de alicuius Grammatici explicatione irrepsisse. hoc enim deprӕhendi multis in locis ueterum autorum accidisse. Quod si non probatur tibi, coget te carminis lex complecti uel OMNES, ut una syllaba fiat: uel absorbere S, ante breuem uocalem AMICOS. De Terinӕo Elysio, quod hoc loco Cicero, Plutarchus similiter ut alia plӕraque in Consolationẽ suam à Crãtore transtulit. fuit autem Terina in magna quõdam Grӕcia, iuxta tractum Locrensem, unde et sinus Terinӕus. Versus Grӕci apud Plutarchum leguntur sanè mendosi, tales quidam.

Ἦρου νήπιε ἠλύσιε φρένας ἀνδρῶν,
Εὐθύνοος κεῖται μοιριδίῳ θανάτῳ.
Οὐ γὰρ ἦν ζώειν αὐτῷ καλὸν, οὔτε τοκεῦσι.

Alcidamantis rhetoris sic faciunt mentionem ueterum scripta, ut Eleatӕ, et auditoris antiqui Gorgiӕ. & patrem illius fuisse addunt Dioclem Musicum. Fertur & nunc quӕdam μελέτη, seu declamantiuncula illius. Erechthei, qui & Erichthonius, Atticӕ regis filias tradunt fuisse numero sex: Protogeniam, Pandoran, Procrin, Creusam, Orithyan, Chthoniam. Cum autem Bœotijs copijs Athenӕ premerentur, Protogeniam et Pandoram obtulisse corpora sua quӕ mactarentur pro patria. quod cum factum esset, in colle qui Hiacynthi diceretur, unde & ipsӕ uirgines Hiacynthides appellatӕ, uictoria potiti Athenienses, exquisitis honoribus illas affecere, qui & ad posteritatem durauerunt. De Codro, notiss. historiam ita narrat Lycurgus, in oratione contra Leocratem. Cum Lacedӕmonijs aliquot annis ita male fruges creuissent, ut inopia uictus laborarent, constituisse illos armis Atticam occupare, deq; ea re ad Apollinem Delphicum retulisse. Respondisse Deum, nunquam superiores in bello futuros Lacedӕmonios, nisi ab hostium Rege uim abstinuissent. Hoc oraculo prodito Atheniensibus, Codrum ornatu seruili quasi

ad sarmenta legenda propè hostes, qui iam in agrum Atticum inuasissent, accessisse. in quem illi cum sciscitantes qui'nam esset, irruerent, inflicta securi uni & cum interemisse, & cæteros ad obtruncandum sese irritasse. Proditorem autem oraculi idem Lycurgus Delphicum ciuem ait, nomine Cleomantin: ipsiq; & posteris decretum cibum in Prytaneo fuisse, qui honor pro maximis beneficijs haberetur. Menœceus filius Creontis, cum oppugnarentur Thebæ ab Argiuis, duce Adrasto, qui restituere uellet in regnum Polynicem generum suum, se sponte sua interemit, neque fuga demonstrata à patre uti uoluit, ut Euripides fecit in Phœnißis. Iam Iphigenia etiã apud Euripidem morti se offert, ἄγετέ με, inquit, τὰν ἰλίου καὶ φρυγῶν ἑλέπτολιν. Quæ autẽ Cicero adducit, de quopiam Latino poëta desumta sunt. Harmodij & Aristogitonis celeberrimum facinus interfecti Hipparchi, à plærisque scriptoribus ad laudem tyrannicidij euectum est: quod Thucydides & primo libro historiarum & sexto repræhendit, docetq; ipsos Atheniẽses ignorare res suas. Non enim Tyrannum, sed Tyranni fratrem illos interfecisse, ulciscentes iniuriam priuatam. Plato in Hipparcho aliam caussam affert. Herodotus etiã interfectum Hipparchum scribit, cum somnio de euentu monitus esset: atq; postea sub crudeli regno Hippiæ fuisse Athenienses annos quatuor, sæuientis non solum in eos à quibus metueret dominationi suæ, sed paßim in omnes, præsertim locupletes & nobiles: donec pulso illo factione Alcmæonidarum, liberatæ fuerint Athenæ. De Leonida & Epaminonda nihil te expectare puto, quod dicamus: uel potius scio. Nunc igitur reliquam particulam libri huius, ut tandem finiamus hos sermones, puer nobis pellegat.

Τερψιχόρη.

Hoc ille iussus, ita est executus.

Quæ cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum, atque ita uelut superiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere desistant. Nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius? sin autem perimit ac delet omnino, quid melius quàm in medijs uitæ laboribus obdormiscere, & ita conniuẽtem somno consopiri sempiterno? Quod si fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio. Hic enim noster,

Nemo

Nemo me lachrymis decoret, inquit, nec funera fletu
Faxit.

At uero sapiens ille:

Mors mea ne careat lachrymis, linquamus amicis
Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Nos uero si quid tale acciderit, ut à Deo denũciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq́; nos è custodia & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu molestiaq́; careamus. Sin autem nihil denũciabitur, eo tamẽ simus animo, ut horribilem illum diem alijs, nobis faustum putemus, nihilq́; in malis ducamus, quod sit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omnium constitutum. Non enim temere nec fortuito sati & creati sumus, sed profecto fuit quædam uis, quæ generi consuleret humano, nec id gigneret aut aleret, quod cum exantlauisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum. portum potius paratum nobis, & profugium putemus, quò utinam uelis pansis peruehi liceat. Si enim reflantibus uentis reijciemur, tamen eódẽ paulo tardius referamur necesse est. Quod autem omnibus necesse est, id'ne miserum esse uni potest? Habes epilogum, ne quid prætermissum aut relictum putes. A. Ego uero: & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optime, inquam. Sed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid. Cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc: & ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatum, qui omni è Philosophia est fructus uberrimus.

Post hæc: Quid nunc? inquam. an tu contra mortis horrorem ab his satis instructus paratusq; uenturus esse uideris? neque quicquam scrupuli relinquitur, quod etiam nunc te male habeat? Nescio, inquit ille, quid dicam. Nam me ea quæ recitari audiui, sic quidem mouere, ut libenter assentirer illis quæ ita belle dicerentur. Sed enim si ad rem conferantur, uereor ut possint subsistere, præsertim cum recorder etiam tuas quasi oblocutiones quasdam. Petamus igitur remedia, inquam, aliunde, ut dixi: quibus in hoc morbo & similibus percurentur animi nostri. hæc tamen etiam uelut ad præparationem quandam assumamus, quibus mansuefacti illi curationi libentius obsecundent. Sed remoto etiam hoc toto, an tu putas in his cognoscendis operam ludi? Egó ne, inquit, in hac uerborum elegantia, bonitate sententiarum, compositionis uenustate, splendore atque copia exemplorum? Vt igitur non reddiderint hæc me aduersus mortem firmiorem, aliquid tamen eruditiunculæ contulere mihi, et auxere prudentiolam meam. Sed uersus Solonis Græcos, sicubi quasi apicula de pratis scriptorum ueterum decerpsisti, uelim cõmunices mecum. Faciam ut uis, inquam: atq; hos etiam à Plutarcho, ut meminisse uideor, conseruatos tibi in charta perscribam. Eosdem & hic ascripsimus.

Μὴδέ μοι ἄκλαυστος θάνατος μόλοι, ἀλλὰ φίλοισι
Καλλείπειμι θανὼν ἄλγεα καὶ στοναχάς.

Vide autem, inquam, quàm non annumerauerit uerbis uerba Cicero, ac dixerit potius quod in Græco non esse uideatur. Nostrûm credo aliquis meticulosior, propter inscitiam utriusq; linguæ sic fecisset:

Ne mihi mors lachrymis cassa eueniat, sed amicis
Linquam mœrores mortuus, & gemitus.

Sed hoc fortasse nimis sæpe moneo. Nunc igitur, quandoquidem hoc quasi iter nostræ commentationis exponẽdæ confecimus, acquiescendum scilicet, ut nostri sermones eundem finem habeant, quem ea scripta de quibus illos fecimus. Tu autem mi DANIELE, si mediocriter mihi experto credis, si que etiam illa non cogitas neque speras ab hoc autore, de quibus præclara fuit disputatio nostra, cum hunc solum in usu Latinæ linguæ sequendum imitandumq; probare niteremur, sic tamen sic existimes, tibiq; persuadeas, nihil esse omnium quæ in utraq; lingua earum gentium, quas tam sapientiæ quàm eloquentiæ primas tenere scimus, literis mandata extent, de quorum lectione maior uel æque saltem magnus fructus, quàm de Ciceronianis scriptis percipi

percipi poßit, ab homine studioso uirtutis & eruditionis. Quicquid enim quacunque de re ille dixit, ita & inuentionem luculentā, & expositionem consentaneam, eumq́; splendorem atq; copiam habet orationis, ut non possit hominis quidem non leuis neque uani animum non instruere singulari quadam facultate, & recte distincteq́; sentiendi, & sensa illa diserte ac perspicue enunciandi. Quæ si quis parui pendit, magisq́; callidis atque malitiosis excogitationibus & incerto atq; confuso sermone, denique quibusdam in utroq; tanquam spinis ac sentibus delectatur, eum patiamur (quid enim facere poßimus) ista mirifica sapientia sua adiuuare errores & desipientiam uulgi, & curare ne scilicet illud aliquando non falli decipiq́; poßit. Eum beatum reddant minutæ atque tenues ratiunculæ, & fallacia concepta animi, & incertæ atque ambiguæ orationis effata. Nos autem uel in sinu gaudeamus, hoc bono intelligentiæ atque eloquentiæ uel quæsito atque parto, uel saltem animaduerso atq; conspecto. Sed quid ago? Superiorem scholam, qua absoluta ueluti de quibusdam fluctibus emersisse mihi uidebar, eam'ne igitur repetiturus sum? Hic ergo nunc iam uerè finiamus hoc colloquium. Nam si diutius tecum moratus fuero, siq́; tibi ad audiendum ocium suppeditauerit (nam libenter auditurum te certe scio) percurram tecum etiam reliquas Tusculanas, multo quidem celerius quàm hanc, atq; ita ut potiß. translata de Græcis maxime poëtis loca ea quæ mihi nota sunt, tibi indicem atque demonstrem. Ita facies, inquit STIBARVS, & nobis ne ocium desit uidebimus. Atque ita altero die concluso sermonibus nostris, nō postea multos dies apud illum nobis remanere licuit, eumq́; non prouisa maxima negocia subito oppressere. ita tum ad meos sumus reuersi.

COMMENTARIORVM IOACHIMI Camerarij in Tusculanam Primam Libri Secundi,

FINIS.

❧ TYANEI EPISTOLA DE IMITATIONE.

APOLLONIVS TYANEVS SCOpeliano Rhetori.

Niuersa genera oratiõis sunt quinq; Philosophicũ, Historicũ, Iudiciale, Epistolicum, Disputationũ. His expositis generũ capitibus ordine suo, rursum primũ habendũ id, quod cũ uniuscuiusq; ingenio seu natura congruit: proximũ, quod deficientibus his, in Imitatione optimorũ uersatur. Cum autem optima & inueniri & dijudicari facile nequeant, relinquitur, ut genus suum cuique existimetur conuenientissimum, quia sit firmissimum.

IOACHIMVS

IOACHIMVS CAMERARIVS IOANNI OPORINO Amico Suo, S. D.

CRIBIS te cognouisse rationē de Imitatiōe nostrā: quā ut probari tibi, ita cōuenisse te qui cōtra quędā dissererēt, significas mihi. Atq; fuisse commemoratū, quasi aduersus nos, iudiciū Tyanei, de Epistola quadā illius ad Scopelianū: cuius autoritate nostrū labefactari uideretur. Quo nō quidem te moueri, sed tamē cognoscere uelle ais de me, quæ sit existimatio de Epistola hac nostra. Ego quidem tibi probari rationē nostrā in re, ut ego sentio, studiorum præcipua, uiro docto & erudito optimis artibus atque disciplinis, ualde gaudeo. Quod autem sint quibus illa nostra non placeant, neque miror, neq; moleste fero. De Epistola uero Apollonij quæ sit opinio mea, nunc, ut petijsti, tibi exponam: et si hæc, si animaduertere uolueris, in nostra disputatione ista longiuscula, non præterita esse intelliges. Sed dicamus rursum certius, atq; ut uis, explicatius.

Primum igitur si maxime nos lædat sententia Apollonij, tamen non tanti, ut opinor, fieri debeat, ut propter eam persuasio ueritatis deserenda sit. Cum enim hoc nulli mortalium tribuendum, tum non is est Apollonius, qui in tali disputatione quasi principatum tenere, suaq; autoritate ullius iudicio obstare posse uideatur. Sed neq; illa nos lædit Apollonij sententia, neque apte contra nos affertur. Non enim nos disseruimus ex professo de istis generibus diuersitatis in oratione, sed de totius orationis Latinę optima & pul

cherrima

cherrima forma, qua inuenta et constituta, unicuique sané uoluntatem sequi animi sui liberum cõcessumq; esset, in hoc scilicet proposito rectitudinis, &, ut diximus tũ, ueritatis. Non enim certe negari potest, quin ad horum alius aliud magis idoneus sit. Tametsi mihi ista distinctio orationis exposita uidetur argutius atq; tenuius, quàm oportuerit: & fuerit melior hæc, nisi fallor, qua solemus omnem expositionem quæ oratione fiat, diuidere in orationem numerosam, seu metrũ: & solutam, quæ prosa dicitur, qua primum libros cõposuisse Pherecydem Syrium, uel Cadmũ quendam Milesium accepimus. Inter hæc genera duo relinquitur media historia, quæ sit quasi solutum poëma. Rursum metrorum uariæ sunt formæ, de quibus non attinet hoc loco dicere. orationis autem solutæ, duæ: una quæ proprie Oratio generis appellatione uocatur, uehemens & concitata & plena affectibus: altera mitior & lenior, qui Sermo nominatur. Sub illam igitur iudiciales materiæ, id est contentiones cadunt: hoc reliqua omnia complectitur, quæ enumerare singula nihil necesse est. Poterat & illa Ciceroniana partitio proponi, & uidetur esse optima: Genus esse unum orationis uehemens & grande, alterum humile & summissum, tertium interiectum inter hæc duo mediocre. primum regnat in animis auditorum, & quasi uim illis affert: secundum docendo, disserendo, enucleando, obtinet quod uult: tertium est quàm hoc uberius, quàm illud astrictius, quadam amœnitate plenum. Sub hæc omnes scilicet materiæ subijciuntur. nã primum in iudicijs ualet: alterum habet disputationes in philosophia, & doctrinam, & explicationes sententiarum, deliberationes, consilia: tertium historias, episto-

las,

las, laudes, & omnia ἐπιδεικτικὰ complectitur. Hæc etsi eiusmodi sunt, ut nullum à facultate eloquentiæ excludi debeat, neque possit: in uno tamen magis quàm altero diuersorum ingenium & mentis uis elucet atq; ualet. Vt quamuis Cicero & in docendo subtilis, & in ornando splendidus fuerit, tamen in tertio genere elationis & uehementię princeps habitus omniũ concessione excelluit. Quod nisi ipse sciret ita esse de se persuasum uniuersis, nunquam faceret ut tam ualde prædicaret, præsertim ad Brutum. Sunt enim hæc in Oratore, ut scis: Hoc uehemens, incensum, incitatum, quo caussæ eripiuntur, quod cum rapidè fertur sustineri nullo pacto potest. Quo genere nos mediocres, aut multo etiam minus, sed magno semper usi impetu, sæpe aduersarios de statu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. A nobis homo audaciss. Catilina in Senatu accusatus obmutuit. Nobis priuata in caussa, magna & graui cum cœpisset Curio pater respõdere, subito assedit, cum sibi uenenis ereptam memoriã diceret. Quid ego de miserationibus loquar, quibus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebãt. In quo, ut uiderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. Aliorum in foro, aliorum in scholis magis laudata oratio. Nihil autem profecto esse oportet omnium, uel quæ his tribus generibus continentur, uel de quinque illis, quod à doctorum uirorum studio & facultate remotum esse uideatur. Nam in his est materia siue orationis, seu eloquentiæ, quæ sapientum hominum industria informari solet. Sed ut illa ait apud Plautum mu-

M liercula,

liercula, Etiam opilionem de grege unam habere peculiarem ouem: ita fateor peculiariter & quasi proprie certos ad certum aliquod genus orationis & rerum quoque, quas illa exponere gestiat, non solum deferri uoluntate, sed etiam impelli ab ipsa natura, quam sequi oportet solam ducem ad laudem & decus. Ita fit ut singuli in singulis, cum quidem nihil omniũ neglexerint, emineant atque conspiciantur. Disputat apud Ciceronẽ Crassus et ipse percopiose de hac dissimilitudine oratiõis, quę soleat de naturis dissimilibus existere, grauitatis, lenitatis, asperitatis, contentionis, remissionis, hilaritatis, horroris, uenustatis. Quæ omnia studio, non illa quidem comparantur, sed elaborantur ad uirtutem atque laudem. Naturæ autem est imperium & principatus, quam sequuntur, cuiq; parent cuncti, à quibus decus & gloria in agendo dicendoq; appetitur. Ita fit, ut diligentiæ opera & cura posterior sit, & naturæ obtemperet. Verum hanc errare atque discurrere non oportet, sed constare sibi, destinatam certo proposito, & applicatam ad exemplum, quod unum spectet ac imitetur. Hoc habuisse omnes præstantes eloquentia uiros, dubitari non potest: habuisse tamen, siquidem ipsi quodcunque tandem genus perfecere, imperfectum. Nobis autem in uno Cicerone, quæcunque uel fuere unquam conspicuæ in ullo, uel omnino numerari nominariq; possint laudes ac uirtutes elocutionis, propositæ sunt atque exhibitæ ad imitandum. In quo qui ita se geret, ut studium suum inseruire quasi iussis naturæ libenter patiatur, facile appræhendet aptam sibi & conuenientem cuiuscunque generis eminentiam. Cui

sit

sit similis ipse Cicero, nemo credo pronunciare uelit: Ipse indicat, quem imitatus, quo inprimis doctore usus fuerit. Sed hos ut longe post se reliquit, ita exemplum expressit, constituitq; alijs, non quidem inimitabile, sed cui par, nedum præclarius quicquam fieri nequeat: ut iam qui illam tantam copiam atque magnitudinem & uim ac splendorem orationis omnibus uirtutibus dicendi refertæ & completæ, non dico exprimendo assequatur, sed intelligendo perspiciat, ei non mediocris eloquentiæ facultas quæsita, neque parua laus debita esse uideatur. Non tamen negandum, quin insint in hoc, quæ acutius, certius, subtilius, aptius, denique quolibet modo melius ab alijs dicta facta'que sint. Nisi enim hoc faterer, diuinam huius, non humanam excellentiam constituerem. Sed de toto opere & uniuersa re loquimur. Non ego autem cum rerum natura quasi belli suscipiendi autor ulli esse uelim. Valeat illa inprimis, regnetq; in eloquentia: sed quasi copijs studiorum atque assiduitatis augeatur, & diligentiæ atque curæ instrumentis ornetur. Est'ne igitur hoc contrarium rationi nostræ, quam uolumus esse comparandi sermonis Latini, perfecti bonitate uerborum, figurarum, rerum? Hunc etiam communem esse ad omnia genera & partes eloquentiæ necesse est, quo certe deduci uia aliqua directa, non allucinando perueniri posse sperandum. Deductio autem in discendo (alienus enim hic sermo, & non gentis est, sed studij & doctrinæ) nulla potest neque dici neque fingi extra Imitationem: quæ à nobis ad quem modum, quodq; exemplum constituta sit, te iam co-

gnouisse intelleximus. Hanc qui subuertunt ac conuellunt, & exemplum illud remouent, quamuis deinde præcepta quædam subijciant, & ostendant scriptorum magnam lateq; patentem & promiscuam multitudinem, & optimos quosque eligi iubeant tanquam duces: non ij secus tamen facere mihi uidentur, quàm si quis gubernandi imperitus, arrepto clauo euerterit nauem, & tum clamitet, cum ubiq; in aquis remi foriq; dissipati fluitent, horteturq; natantes in gurgite uasto, ut quisque circunspiciat firmissimam tabellam, cui incumbens salutem quæsiturus esse uideatur. Nos igitur illos, quicunque sunt, non audiemus: neque mouebimur ulla ostentatione laudis in eloquentia comparatæ, absq; hac ratione: uel potius talem nullam neque ostendi posse, neque omnino esse, pro certo indubitatoq; tenebimus.

Sed de hoc fecimus in summa cupiditate defendendi optimi & salutaris studij, plus iam uerborum quàm fortasse aliqui fieri oportuisse arbitrentur. Quare ad illa te remitto. Ad ea autem, quæ quæris, breuiter respondere possum: uel commendari ab Apollonio prudentiam illam, qua unusquisque, quemadmodū in uitæ genere deligendo, sic etiam oratione usurpanda, sequatur maxime naturam ipse suam, & Mineruæ (quod si non fiat, prouerbio repræhenditur) obsecundet. Hoc enim certe probandum, neque aliter fieri par est. Vel si quid ille sensit aliud (exquirat enim hoc qui uolet) nobis si contrarium uideatur, audacter reijciendum esse. Quicquid autem id sit, in illa, quæ ad defensionem huius rationis collegimus, incidere existimamus: ut neque respectus huius autoritatis,

neque

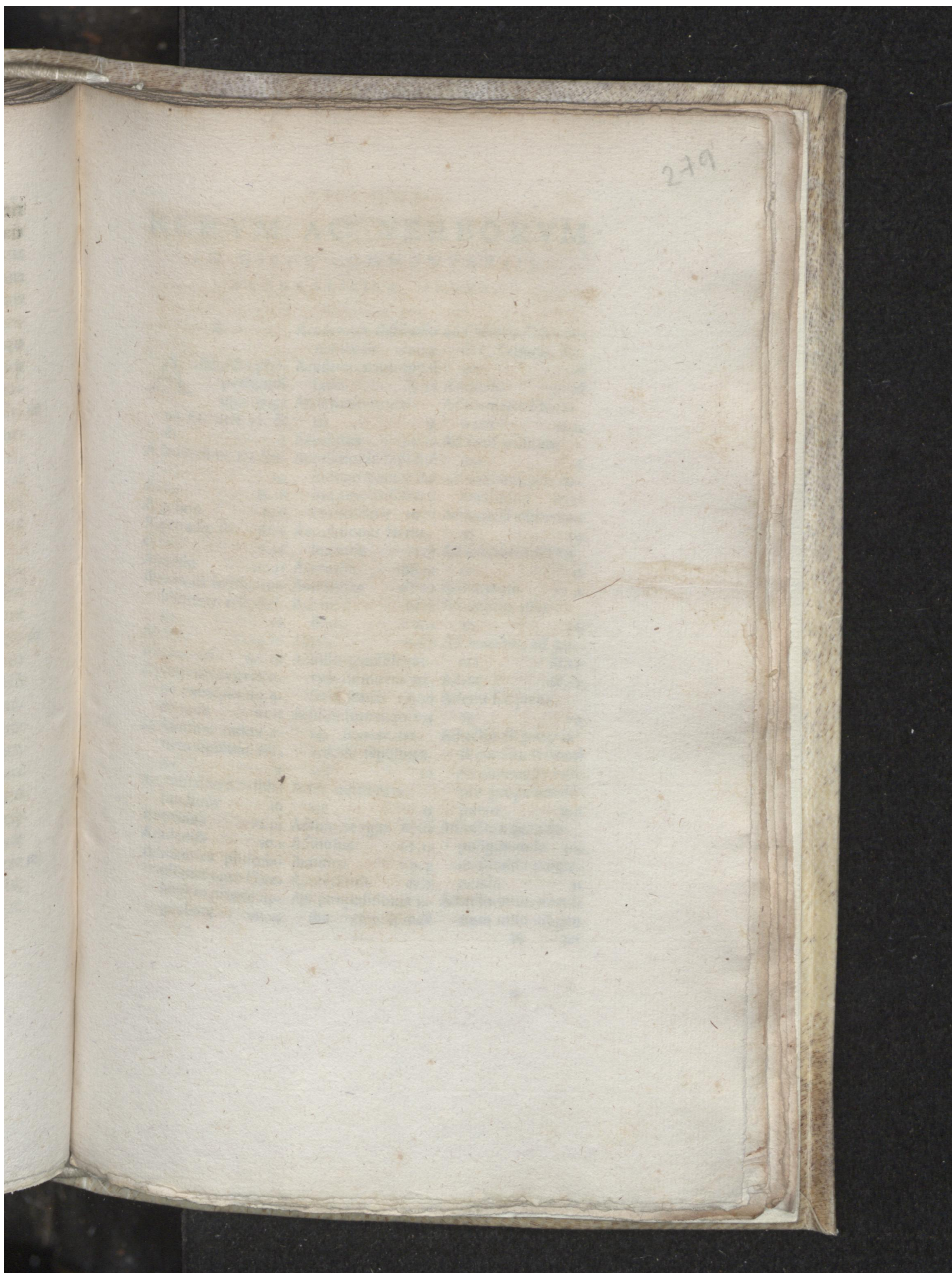
neque rei ambiguitas, neque omnino caussa ipsa nouam ueluti aduocationem requirere ac iam habita oratione satis superq; explicata defensaq; esse uideatur Vale mi Oporine.

Tubingæ, Id. Ianuarij.

1 5 3 8.

FINIS.

BASILEAE
IN OFFICINA ROBERTI
VVINTER, ANNO
M. D. XXXVIII.
mense Martio.

279

RERVM AC VERBORVM IN HISCE COMMENTARIIS MEMORABILIVM INDEX.

A

 ter

lara

clarita-

Confi

Deniq;

F

Fabu-

H

Imita=

Insci-

 Mastru-

Perni-

INDEX

Picus

Quam

Somnum

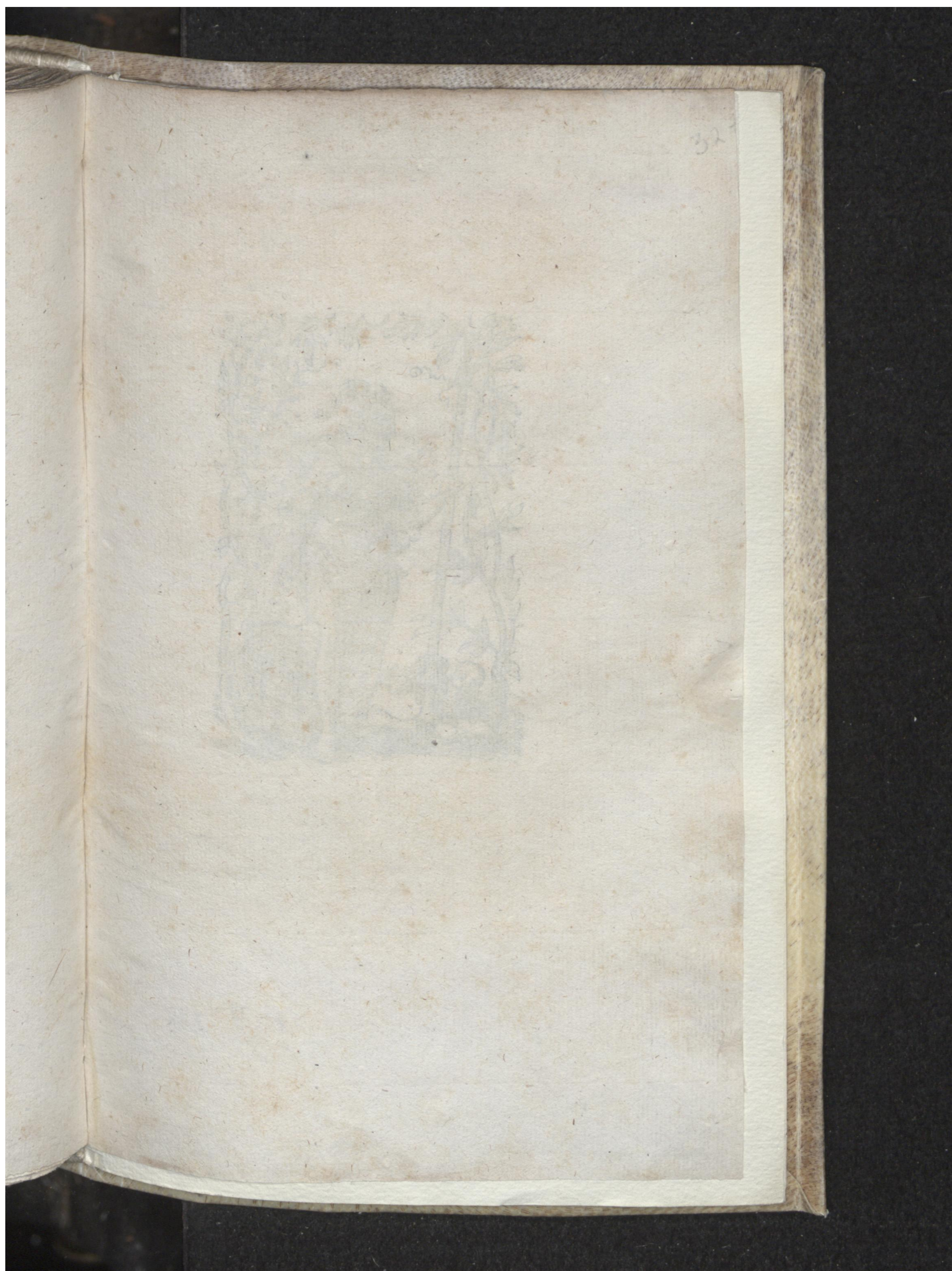
Syntaxeos

Vnum

Z

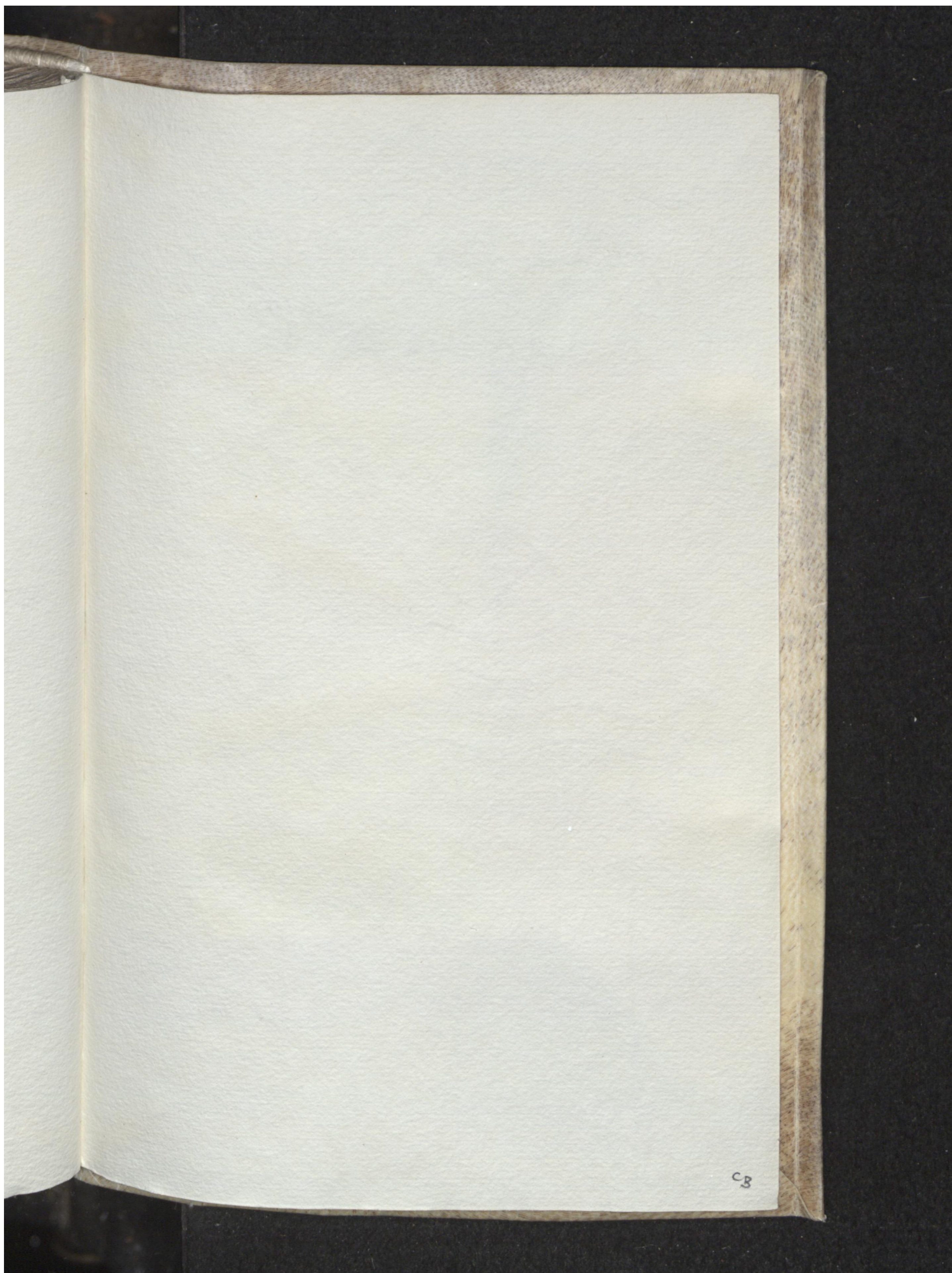
FINIS.

 BASILEAE
IN OFFICINA ROBERTI
VVINTER, ANNO M D XXXVIII
Mense Martio.

Apll. [illegible]
[illegible]
[illegible]

CB

